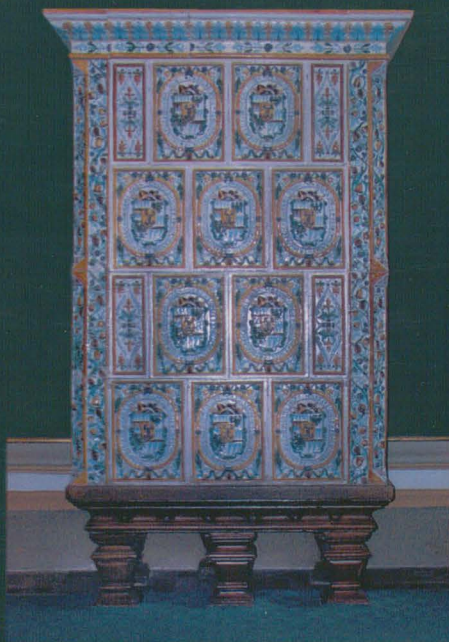

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXIV (serie nouă din 1990) nr. **122-123** (11-12 / 2013)

DACIA LITERARĂ

Fondată la Iași în 1840
de Mihail Kogălniceanu

Serie nouă din anul 1990

- Director (1990-2007): *Lucian VASILIU*
- Redactor-șef (1990-1992): *Val CONDURACHE*
- Secretar general de redacție (1992-1993): *Nichita DANILOV*
- Secretar general de redacție (1994-1996): *Mirel CANĂ*
- Redactor-șef (1996-2004): *Ștefan OPREA*
- Secretar general de redacție (2004-2007): *Carmelia LEONTE*

Colegiul de onoare:

- Ana *BLANDIANA* (București)
- Leo *BUTNARU* (Chișinău)
- Pavel *CHIHAI* (München)
- Matei *VIȘNIEC* (Paris)
- Alexandru *ZUB* (Iași)

Redacția:

- Lucian *VASILIU*
- Călin *CIOTOTARI*
- Roxana *DRUGESCU*

Redactori asociați:

- Vasilian *DOBOȘ* (grafică)
- Liviu *APETROAIE* (muzeologie)
- Corneliu *GRIGORIU* (foto)

Distribuție, abonamente, secretariat:

Muzeul Literaturii Române

Str. Vasile Pogor, nr. 4

- Daniela *ȘTEFAN* (tel. 0747.499400; 0232.213210)

Redacția:

CENTRUL DE MUZEOLOGIE LITERARĂ

Str. Nicolae Gane, 22A, cod 700110

IAȘI, ROMÂNIA

tel. 0747 288 499 sau 40 / 0332 / 102 852

E-mail: dacialiterara@yahoo.com

Adresă web: www.dacialiterara.ro

Facebook: [dacia.literara@facebook.com](https://www.facebook.com/dacia.literara)

Revista apare sub egida USR

Editori:

- MUZEUL LITERATURII ROMÂNE IAȘI
- CONSILIUL JUDEȚEAN IAȘI
- SOCIETATEA CULTURALĂ
„JUNIMEA '90”

Muzeul
Literaturii Române
Iași

DACIA LITERARĂ

NR. 11-12 (122-123) ANUL XXIV (SERIE NOUĂ DIN 1990) 2013

ROMÂNIA

SUMAR

CLEPSIDRE. MOUSAION

- 3 **Arhiva lirică: Ioan Alexandru - Lumină lină**
5 **Inedit: Anghel Popa - Nordul Moldovei și Imperiul Austriac**
12 **Textul regăsit: Eduard S. Konya - Bătrânețea (fragmente)**
16 **Proiecte de altădată: Organizarea casei de pensii a scriitorilor**
17 **Dumitru Vitcu: Modernizarea instituțională sau competiția orgoliilor?**
24 **Liviu Papuc: Ion Creangă și Bojdeuca. Inceputurile muzeografiei literare**
27 **Gheorghe Baci: Tereza Strătilescu - O viață dedicată școlii**
33 **Laura Guțanu: Fișe de album - Natalia Suțu**
36 **Traian D. Lazăr: Învățământul secundar în Bucovina după 1918**
39 **Doru Scărlătescu: Eminescu. O dublă hermeneutică a timpului istoric**

SCENE CONTIMPORANE

Chestionar cu accente ludice. Răspund în acest număr:

- 43 **Romulus Rusan**
47 **Cassian Maria Spiridon**
49 **Vasile Tărățeanu (Cernăuți)**

Poezii de:

- 55 **Minerva Chira**
56 **Gellu Dorian**
59 **Vlad A. Gheorghiu**
60 **Daniela Sabina Penciu**

Proză de:

- 61 **Dana Konya-Petrișor (Paris): Crăciunul**

BIBLIOFIL

- 69 **Alexandru Zub: O revistă de istorie la semicentenar**
72 **Amalia Voicu: Curat fatalitate, monșeri! (Mircea A. Diaconu)**
75 **Constantin Coroiu: Tinerețea unui „călinescian” (Adrian Marino)**
78 **Ioan Holban: Mircea Iorgulescu - 70. Criticul absent. Prezent**
83 **Mircea Coloșenco: Destinul unei prietenii literare: Nichita Stănescu - Aurel Covaci (Stela Covaci)**
85 **Vasile Iancu: „Să auzim numai de bine!” (Mircea Carp)**
90 **Victoria Fonari (Chișinău): Neosisiful din spectrul mitic al lui Leo Butnaru**
93 **Maria Pilchin: „Mal de Vie”... (Emilian Galaicu-Păun)**
99 **Ioan Răducea: Legat de etnolog (Petru Ursache)**
101 **Cristina Chiprian: Expediați ca răspuns celui care întreabă zilnic de noi**
103 **Liviu Apetroaie: Cărțile pe masă...**

ARCA LUI NOE

- 105 **Stelian Dumitrăcel: Parimia ca turnură stilistică**
108 **Raluca Popescu: Plasarea prenumelui după nume - clișeu specific românesc**
111 **Daniel Corbu: Dimitrie Cantemir...**
114 **Nicolae Scurtu: Un biograf al Junimii - C. Săteanu**
121 **Anastasia Dumitru: Franța, hegemonie sau declin?**
125 **Grigore Ilisei: Un drum suitor (Cvartetul „Ad libitum”)**
127 **Daniel Panes: Metafora crucificării la Matei Vișniec**
133 **Dialogurile Daciei literare: „Regizorul e ca un psiholog...” (interviu cu Antonella Cornici realizat de Călin Ciobotari)**
138 **Florin Faifer: Din lumea teatrului (Andrei Ciobanu, Cătălin Dârja, Alexandru Savu)**
140 **Valentin Ciucă: Expoziții temperate (Grig Bejenaru, Dorin Lehaci, Marcel Căhniță ș.a.)**
142 **Numărul de aur: Vasilian Doboș - Nelu Grădeanu**
143 **Luca Prisecaru: Radical din... A4 (presă, culturală presă)**
146 **Publicații primite (2013)**

Revista **Dacia literară** sprijină candidatura
municipiului Iași pentru a deveni **Capitală culturală europeană 2021**

ARHIVA LIRICĂ

Ioan ALEXANDRU

(25.XII.1941 - 16.IX.2000)

LUMINĂ LINĂ

Lumină lină lini lumini
Răsar din codri mari de crini.
Lumină lină cuib de ceară,
Scorburi cu miere milenară
De dincolo de lumi venind
Și niciodată povestind
Un răsărit ce nu se mai termină
Lină lumină din lumină lină.

Cine te-așteaptă te iubește,
Iubindu-te nădăjduiește
Că într-o zi lumină lină
Vei răsări la noi deplină.
Cine primește să te creadă
Trei oameni vor veni să-l vadă.

Lumină lină lini lumini
Răsar din codri mari de crini.
I-atâta noapte și uitare
Și lumile-au pierit în zare
Au mai rămas din veghea lor
Luminile luminilor.

Lumină lină lini lumini
Înstrăinându-i pe străini
Lumină lină, nuntă leac
Tămăduind veac după veac,
Cel întristat și săracit,
Cel plâns și cel nedreptățit
Și pelerinul însetat
În vatra ta au înnoptat.
Lumină lină leac străin
Deasupra stinsului pământ
Lumină lină Logos sfânt.

NORDUL MOLDOVEI ȘI IMPERIUL AUSTRIAC

Anghel POPA

Uneori, în graba lor, arhivarii pot încadra un document la o altă tematică sau îl etichetează sub o formulare greșită, derutând cercetătorul, în sensul că îl determină să nu-i acorde atenția cuvenită. Un astfel de document este menționat sub noțiunea de „Concept cu jurământul de credință față de Maria Tereza și Iosif al II-lea, din 29 august 1777”. (1) Curiozitatea ne-a determinat să-l solicităm pentru a-i cunoaște textul în totalitatea sa. După o atentă lectură, documentul în cauză s-a dovedit a fi o *Declarație* originală, făcută de starețul unei mănăstiri din Moldova, arhimandritul Anton*, la 29 august 1777, în prezența unei autorități administrative locale, vechilul, prin care semnatarul jura credință noii stăpâniri. Documentul, l-am putea denumi *Declarație-Jurământ*, este elaborat și scris cu cerneală neagră, în alfabet chirilic, pe ambele fețe ale paginii, de un reprezentant al Justiției, notar sau judecător, purtând doar semnătura olografă a starețului și pecetea sa. (2) Actul nu are menționat locul unde a fost încheiat. Dar, având în vedere circumstanțele în care a fost realizat, susținem următoarea aserțiune: *Declarația-Jurământ* a fost scrisă la Mănăstirea Humorului, unde era stareț Antonie, același egumen pe care îl găsim, peste șapte ani, respectiv în 1784, semnând, alături de stareții principalelor mănăstiri din Bucovina, două *Memorii*, adresate, prin intermediul guvernatorului militar al Bucovinei, generalul Enzenberg, Curții de la Viena, prin care cereau să treacă cu Obștiile lor (călugării pe care îi păstoreau) în Moldova, deoarece autoritățile imperiale nu le-au respectat vechile drepturi, așa cum au promis. (3)

Aparent banal, documentul își are importanța sa, concretizată în faptul că ne dă informații despre modul în care s-a desfășurat evenimentul menționat. În general, în lucrările de specialitate, exceptând contextul în care a avut loc depunerea *Jurământului*, nu se insistă cu alte detalii. Istoricii, în cel mai bun caz, fac aprecieri scurte, după cum vom constata pe parcursul acestor pagini, considerându-l, probabil, nerelevant în contextul general al istoriei acestei provincii românești.

Considerăm necesar să prezentăm, chiar și succint, pentru înțelegerea faptelor, evenimentele desfășurate în partea de nord a Moldovei, în acel sfârșit de veac al XVIII-lea, insistând, firește, pe momentul din toamna anului 1777.

Fără a intra în detalii, reamintim că cedarea părții de nord a Moldovei a început la 7 mai 1775, când s-a semnat *Convenția de la Istanbul* dintre otomani și austrieci. Ulterior, această convenție a fost completată de alte trei înțelegeri, ultima din 2 iulie 1776, care au fixat definitiv și cu exactitate, teritoriul cedat de Poartă, Imperiului Austriac, (4) pecetluind pentru 143 de ani ocupația acestuia, și pe care administrația austriacă avea să-l numească Bucovina. (5) Ocupația, începută în 1775, a fost urmată de măsuri aplicate treptat, până în 1777, când autoritățile austriece au preluat conducerea deplină a teritoriului, sub toate raporturile. Momentul, nu lipsit de importanță, Viena a considerat necesar să-l marcheze printr-un eveniment care să aibă rezonanțe deosebite, atât pentru politica europeană

Dacia literară, nr. 11-12, 2013

imperială, cât și pentru populația românească recent ocupată: depunerea *Jurământului de credință* față de Împărăteasă și Împărăția Austriei.

Autoritățile austriece au declanșat acțiunea, ordonând generalului-gubernator al „Moldovei austriece”, cum a fost numit de Viena, o perioadă de timp, noul teritoriu ocupat, Baronul Gabriel von Spleny, ajutat de guvernatorul Galiției, generalul Siskowicz, să înceapă pregătirile necesare. Unii dintre istoricii Bucovinei susțin că întregul teritoriu a fost împărțit în 27 de sectoare, cuprinzând, fiecare, 8-10 localități, conduse de *Comisii speciale*, subordonate *Comisiei centrale* din Cernăuți. (6) Să fie aceste sectoare reședințele ținuturilor (sic!) invocate de istoricul Ion Nistor, care au fost destinate aceluiași scop? (7) În toate aceste centre, urma să se desfășoare depunerea *Jurământului de credință*, la 1 octombrie (st. v.) 1777*. Cătanele imperiale, folosind toate mijloacele, erau răspunzătoare de [...] *aducerea tuturor supușilor la depunerea jurământului*. (8)

În acest context, trebuie să introducem în ecuația noastră un element esențial, care are o importanță deosebită: populația din teritoriul proaspăt ocupat de Imperiul Austriac, prezentând-o sub raport numeric. Care era, deci, la acea dată, numărul ei?

La ordinul Vienei, în anul 1776, Baronul Gabriel von Spleny a realizat un recensământ al populației și o nouă împărțire administrativă a teritoriului ocupat, cuprinse în: *Tabel al mai jos numitelor localități, persoane din păturile de sus, de mijloc și de rând, preoți, țărani, aprozi, băștinași, armeni, evrei, țigani nomazi, atât de sex bărbătesc, cât și femeiesc, precum și mănăstiri*. (9) În conformitate cu acest document, ținuturile, ca formă administrativă, au fost desființate și înlocuite cu 12 Ocoale sau Cercuri, mai târziu numite Districte. Cifrele relative la numărul locuitorilor ce trăiau în acest teritoriu, menționate în act, (10) au cunoscut mici modificări după semnarea ultimei Convenții dintre otomani și austriece, la 2 iulie 1776. Astfel că, din totalul populației, 55.495 erau moldoveni și 16.255 erau alogeni (ruteni, huțani, armeni, evrei și țigani la un loc). (11) La aceste cifre, trebuie să adăugăm un număr de 466 călugări și 88 călugărițe, viețuitori ai celor 18 mănăstiri și 18 schituri de rit ortodox. (12)

Inevitabil, ne întrebăm: putea fi dislocată această populație, de peste 70 de mii de persoane, așa cum, ușor voalat, s-a afirmat, (Supra) pentru a depune *Jurământul* în Centre speciale și la o dată fixată în prealabil? Răspunsul, care nu mai necesită argumente, nu poate fi decât negativ. Totodată, trebuie subliniat că nu toată populația a depus *Jurământul*, ci numai bărbații majori necăsătoriți (în nume personal) sau căsătoriți (în numele familiilor lor), precum și stareții mănăstirilor, în numele obștilor pe care le păstoreau; era o decizie a Vienei, ce decurgea din spiritul legislației austriece, dominată de absolutismul luminaț. (13) Prin această acțiune, Casa de Habsburg a vrut să dovedească lumii și, în deosebi, popoarelor din împărăția sa, că Imperiul Austriac era o structură statală liber consimțită, constituită prin legi și civilizație, având la bază un element care-i unea pe toți într-un singur monolit: credința în Împărat și Împărăție.

Odată stabilite aceste repere, vom corobora desfășurarea evenimentelor cu documentul menționat de noi. Deși data depunerii *Jurământului* a fost fixată pentru 1 octombrie 1777, autoritățile austriece, cu o acribie specifică lumii germane, au început pregătirile încă din primăvara aceluiași an. După cum rezultă din document, s-au adresat populației printr-o *Proclamație*, fapt confirmat și de alte surse, (14) prin care li se cerea noilor supuși să jure credință Împărătesei Maria Tereza, coregentului Joseph al II-lea (15) și Împărăției Austriei. *Proclamația* stabilea și condițiile în care urma să se desfășoare întreaga activi-

tate **pe sate** (s.n.), deoarece starețul Anton amintește de participarea tuturor obștilor (sate, cătune și mănăstiri); nici cei bolnavi nu erau uitați, urmând să depună *Jurământul* prin încheierea unui act scris de o autoritate juridică și în prezența unor martori din administrația locală (vornic, vechil), așa cum a făcut-o chiar starețul. Probabil că documentul conținea și un *Preambul* cu titlurile deținute de cei doi monarhi, din moment ce magistratul le folosește în *Declarația-Jurământ*, neștiindu-le din memorie, nici el, și cu atât mai puțin egumenul.

Documentul începe cu mențiunea că starețul depunea jurământul în numele său personal, dar și al călugărilor din obștea pe care o păstorea, împuternicindu-l pe vechil să-l reprezinte, prin depunerea jurământului în locul său, în satul de care aparținea mănăstirea, atunci când urma să se prezinte, la 1 octombrie, depunând, totodată, și actul pe care juristul îl scria: (16)

Fiindcă de la preînălțată, țăsărească crăiasă apostolească a Râmului, preluminată împărăteasă, s-au poroncit ca noi, toată obștie, să facem acest giurământ. Deci, nu întârziem noi, cari mai gios sântem iscăliți, a da ascultari la poronca acestei preînălțati și doamnă a țării. Și fiindcă di a ei preînălțată milostivire și milă sântem lăsați de a mergi sânguri, și avem voaie, ca prin vechil, să facem acest giurământ, aflându-mă la neputința boli, (loc lăsat liber în text) drept aceasta, pe acesta, (loc lăsat liber în text) ca pe un plenipotent al meu, pe cari, ca pe un credincios, l-am ales să fie în locul meu, ca el, în numele meu și pe sufletele noastre (cuvântul noastre este tăiat și scris deasupra cuvântul meu) giurământ, după cum mai gios arat[ă], să giuri.

Deci, în ziua de duminică, 1 octombrie 1777, în fiecare sat, la biserică sau primărie, bărbații majori ai comunităților, în fața vornicilor sau a vechililor, stareții mănăstirilor în fața obștiilor lor au depus *Jurământul* de credință față de noua Împărăție, exceptându-i pe cei bolnavi, care au făcut-o anterior acestei date, din cauza neputinței de a se deplasa, după cum am menționat. Celor prezenți li s-a citit textul *Jurământului*, care nu poate fi altul, considerăm noi, decât cel menționat în documentul ce poartă semnătura starețului Anton: (17)

Teatrul Național din Cernăuți
Construit în anii 1904-1905. Arhitecți: Fellmer și Helmer

Eu făgăduiesc și giurî, giurămînt trupăsc, Dumnăzăului Atotîțâitorul, pentru mine și pentru puterea ce mi s-au dat, pe sufletele acelor ce m-au trimis, A[n]ton egumen, ca eu aciei prelumați și preînălțați cnighini domni și [doamnii] Marii Terezăi, cu mila lui Dumnăzău împărăteasă a Râmului, văduv[ă] crăiasă de la Șliavonie, Galițai și Lodomerie, arhicnighina Aoastrii, cnighina de la Burgundie, mari doamnă de la Ardeal, cnighina de la Milan, Mantova, Parma i proci, i proci (și altele și altele), grafină de la Habsburgi, Flandriia, Tirul i proci, cneaghina de la Logărigiia și Bar, mari cneaghina de la Etroriia i proci, i proci.

Ca a noastră acum preamîlostivă stăpînitoare și ace preîn[al]țat[ă] cnighina țării, pe luminatul și pe preînălțatul și pe mulputinciosul cnejul și domnul, domnul Iozăf al doile, împărat al Râmului, Ghermaniei și al Ierusalimului, crai i proci, i proci, dinpreună cu e[a], stăpînitoare primit și întărit iaste.

Așijderea, acestuie țăsărești și crăiești măriri, ca unui moștian (Moștenitor al tronului imperial n.n.), și celor ce în urma lui, scaunului lui vor fi moștinitori, asemine, ade-vărat giurămînt, cu toată credința giurămu.

Așijdire, adeverez acestora, amândoi țăsari, crai apostolești împărați și la acești crăiești moștenitori și pe scaun șezători, ca de-a pururi, cu credincioasă ascultari, cu toată voire și supus a fi acestorî preînălțați, ca celi mai de folos cu toată vîrtute a le împlini, totî răul și vicleșugul a l[e] lepăda, cum și pe podanii miei (călugării mănăstirii, care-i erau supuși la ascultare religioasă), ce-i voi ave la aceasta a-i învăța, și la toate faptele să mărg, după cum să cadî a fi unii drepti și credincioși supuși.

Așe să-m[i] agiute Dumnăzău și Sfânta Evanghelie și Preacurata Maica Sa Marie și toți sfinții lui.

După citirea *Jurămîntului*, care după unele surse era repetat de mulțimea celor prezenți (18), fiecare persoană a semnat documentul (cei care știau să scrie), majoritatea co-vârșitoare prin punerea degetului, muiat în cerneală, pe semnul Crucii. Din sate, având asupra lor întreaga documentație, autoritățile administrative (vornicii și stareții) s-au îndreptat, așa cum era stabilit în prealabil, spre centrele Sectoarelor din care făceau parte sau spre reședințele de Ocoale, unde se aflau Comisiile speciale. S-au deplasat, în acest scop, aproximativ 216-270 de persoane (raportate la numărul de 8-10 sate, câte se aflau într-un Centru), călare, pe întregul teritoriu al „Moldovei austriece”; misiune îndeplinită la timp și eficient. De aici, după centralizarea situației, care a necesitat un timp mai îndelungat, și-au început misiunea curierii militari, care au dus rezultatele la Cernăuți, unde se afla Comisia centrală. Toată această activitate nu s-a putut încheia într-o singură zi, dat fiind, în primul rînd, distanțele mari care trebuiau străbătute. Autoritățile imperiale știau acest lucru, l-au luat în calcul, pentru ele importantă era încheierea depunerii jurămîntului și centralizarea rezultatelor pe marile centre, așteptând în liniște deplină, satisfăcute, rezultatele purtate în ranițele cătanelor imperiale, care străbăteau în noapte drumurile de țară ale încercatei Moldove, ducând cu ele înscrisurile mult așteptate și deschizând, fără a ști, calea spre civilizație.

La Cernăuți, imperialii începeau sărbătoarea bucuriei, care a fost deschisă printr-un mare festin, în prezența a peste 800 de invitați (19) : Imperiul Austriac a simțit, abia acum, importanța *Cadoului* primit din partea Imperiului Otoman, la 1775. Aproape incredibil, un imperiu atît de mare, ca întindere teritorială, s-a putut bucura de un petic de pământ, smuls prin manevre diplomatice, în care Viena era expertă, cum era partea de nord a Moldovei

(10.441 km/2)? (20) Da. Era o satisfacție pe care nu o pot înțelege decât cei care au stăpânit și au condus destinele popoarelor și care au în ei cultul și orgoliul conducătorului, pe care îl transmit și generațiilor următoare. Orice victorie, cât de mărunță, pentru orice cuceritor este o bucurie, mai cu seamă atunci când urmașii, care preiau moștenirea, o asociază cu numele progresului și al civilizației. O bucurie păstrată nostalgic de Austria, chiar și peste două sute de ani, considerând, prin glasul istoricilor săi contemporani, (21) că [...] *locuitorii Bucovinei nu aveau cu siguranță motive să se plângă de schimbarea apartenenței de stat. Din regiunea, foarte rar populată, complet părăginită, administrația austriacă a creat, printr-o muncă susținută de-a lungul câtorva decenii, o țară-model a monarhiei* (s. n.). Este un adevăr, ne place sau nu, care, pe lângă multele dureri ce le aduce orice stăpânire străină, și care nu pot fi uitate, impune, a cărui urmări benefice se mai văd, din fericire și astăzi!, numai că nu știm cât.

Oare ce au trăit, în acea noapte, românii din teritoriul ocupat al Moldovei? Au simțit că erau singuri, parcă și Dumnezeu a rămas în slăvile țărilor lui. Semnul a fost dat de faptele petrecute la Sfânta Mănăstire Putna, unde clopotul „Buga” a bătut, în miez de noapte, tras de puteri tainice, iar candela s-a stins pe mormântul Domnitorului, în semn de jertfă supremă, după cum povestește Poetul: (22) Atunci au știut că speranțele lor s-au frânt, că o schimbare s-a produs: au plecat otomanii și au venit nemții! Și mai știau un lucru, că Împărățiile vin și pleacă, iar **ei rămân**. Dar nu au știut că la cumpăna nopții, la Iași, domnitorul Moldovei, Grigore Alexandru Ghica al III-lea, era asasinat de trimișii Porții, pentru numeroasele sale proteste, făcute vreme de doi ani, în numele acestui colț de pământ românesc, pe care ei trăiau. Zorile au adus această veste, prin bătaia miilor de clopote ale bisericilor din toată Moldova, a căror rezonanță a trecut și peste proaspătul *Cordon* („Cordun” cum aveau să numească țăranii români noul hotar), angajându-le în jalea lor și pe cele din „Moldova austriacă”: (23)

Să se știe că au tăiat turcii pe mărija sa, Grigore Alexandru Ghica Voievod, în Iași, cu vicleșug, prin un spurcat de turc capugiu, la casele din Beilic, la vâleatul 1777, octombrie 1, duminică spre luni, ca la două ceasuri de noapte! Și într-acea zi au fost zaiqfetul nemțesc la Cernăuți și toată noaptea, când au jurat pe toți oamenii ce s-au aflat sub stăpânirea lor la 1777, octombrie 1, duminică spre luni. Și luni au început a cădea ceața ca fumul pe pământ și au fost tot fum până joi dimineața și apoi s-au rădicat acea negură. (s.n.)

Evenimentul din 1777 a rămas în istoria Imperiului Austriac un moment nu lipsit de importanță, sărbătorit cu fast, începând din acel an, ca pe o nouă anexiune teritorială, iar în mentalul populației românești din „Moldova austriacă” a fost momentul perceput, și perpetuat de-a lungul deceniilor drept începutul ocupației Bucovinei, de **facto** și de **jure**.

A fost asasinarea veșnic pomenitului domnitor, la cumpăna nopții de 1 octombrie, o coincidență cu depunerea *Jurământului*? Nu, spun majoritatea istoricilor, (24) unii dintre ei acordând circumstanțe atenuante, dar fără credibilitate. A fost **Crimă politică** evidentă, fără cea mai mică îndoială, pe care Viena, din păcate, a organizat-o cu premeditare, în colaborare cu Poarta. Așa a fost pecetluit, cu sângele Familiei Ghica, *Jurământul* din 1777.

Redăm în *Anexă*, (25) în extenso, documentul inedit, în transpunerea alfabetului latin, mulțumind, și pe această cale, pentru sprijinul acordat de arhivarii Virginia Isac și Arcadie Bodale, din Iași.

Fiindcă de la preînălțată, țăsărească crăiasă apostolească a Râmului, preluminată împărătească, s-au poroncit ca noi, toată obștie, să facim acest giurământ. Deci, nu întârziem noi, cari mai gios sântem iscăliți, a da ascultari la poronca acestei preînălțați și doamnă a țării. Și fiindcă di a ei preînălțată milostivire și milă, sântem lăsați de a mergi sânguri, și avem voai, ca prin vechil, să facem acest giurământ, aflându-mă la neputința bolii (loc alb în text), drept aceasta, pe ace[a]sta (loc alb în text), ca pe un plenipotent al meu, pe cari, ca pe un credincios, l-am alesî să fie în locul meu, ca el, în numele meu, și pe sufletele noastre (cuvântul „nostre” este tăiat și scris, deasupra, cuvântul „mieu”), giurământ, după cum mai gios arat[ă], să giuri.

Eu făgăduiesc și giur, giurământ trupăsc, Dumnăzăului Atoțițâitorul pentru mine și pentru puterea ce mi s-au dat, pe sufletele acelor ce m-au trimis, A[n]ton egumen, ca eu, aciei, preluminați și preînălțați cnighini, domni și [doamni] Marii Te rezăi, cu mila lui Dumnăzău împărătească a Râmului, văduv[ă] crăiasă de la Țara Ungurească, Buhamie, Cruațâie, Șliavoniei, Galițâie și Lodomerie, arhichnighina Aoastrii, cnighina de la Burgundie, mari doamnă de la Ardeal, cnighina de la Milan, Mantova, Parma i proci, i proci (și altele și altele), grafina de la Habsburgî, Flan driia, Tirul i proci, cni-ghina de la Logărighia și Bar, mari cniaghina de la Etroriia i proci, i proci.

Ca a noastră acum preamilostivă stăpânitoare și ace preîn[n]ălțat[ă] cnighina țării, pe preluminatul și pe preînălțatul și pre multputinciosul cnejul și domnul, domnul Iozăf al doile, împărat al Râmului, Ghermaniei și al Ierusalimului crai, i proci, i proci, dinpreună cu e[a], stăpânitoare primit și întărit iaste.

Așisderea, aceștiue țăsărești și crăiești măriri, ca unui moștian (moștenitor), și celor ce în urma lui, scaunului vor fi moștenitori, asemenea, adevărat giurământ, cu toată credința giurămu.

Așisdere, adeviriz acestora, amândoi țăsari, crai apostolești împărați și la acești crăiești moștenitori și pe scaun șezători, ca de-a pururi, cu credincioasă ascultari, cu toată voire, și supus a fi acestor preînălțați, ca celi mai de folos cu toată vârtute a le împlini, toți răul și vicleșugul a l[e] lepăda, cum și pe podanii miei (călugării mănăstirii, care-i erau supuși la ascultare religioasă), ce-i voi ave la aceasta, a-i învăța, și la toate faptele să mărg, după cum să cadî a fi unii drepți și credincioși supuși.

Așe să-m[î]l agiute Dumnăzău și Sfânta Evanghelie și Preacurata Maica Sa Marie și toți sfinții lui.

Așijdere, mărturisăscu și adeveresc cu acest giurământ, cari prin vechilu meu, cu numele și sufletele noastre (cuvântul nostre este tăiat și scris deasupra cuvântul meu) iaste făcut, să fie așe de primit și întărit și cunoscut.

Și așe, cu credință și supuneri, ca când aș fi eu sângur față, să fac acest giurământ.

Și spre încredințare aceștii cărți de vichilâc (act făcut de un om al Legii: notar, judecător) cu mâna me[a] am iscălit și pecetluit cu pecete[a] me[a].

S-au dat în anul 1777, august 29.

NOTE

1. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Suceava, Colecția de documente, Fond nr. 35, Pachetul V, documentul 41. (în continuare se va cita: S.J.A.N.S.)

* *În religia creștină, fie de rit ortodox, fie de rit catolic, se întâlnesc ambele forme patronimice de Anton și Antonie*

2. Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*. Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 38. Vezi și capitolul *Sub stăpânirea austriacă. 1775-1918*, în *Sfânta Mănăstire Putna*, lucrare apărută cu binecuvântarea Înalt Preasfințitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, Editura „Mitropolit Iacov Putneanul”. Centrul de Cercetare și Documentare „Ștefan cel Mare”, Mănăstirea Putna, 2010, p. 63.

3. S.J.A.N.S., Colecția de documente, Fond nr. 35, Pachetul V, documentul 41, f. 1-1 verso.

4. Vezi Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol.I (1774-1862). De la administrația militară la autonomia provincială. București, Editura Academiei Române, 1993, pp.79-81.

5. Cf. Ion Popescu-Sireteanu, *Ocuparea treptată a nordului Moldovei și numele Bucovina*, în „Glasul Bucovinei” Cernăuți-București, anul II, nr. 4, 1995, pp. 3-14.

6. Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 83.

7. Ion Nistor, *op. cit.*, p. 13.

* *Autoritățile austriece, deși în Imperiu se folosea stilul calendaristic nou (gregorian), au fixat data depunerii Jurământului în stilul calendaristic vechi (iulian), care era folosit în Moldova, pentru a nu produce confuzie în legătură cu data în cauză.*

8. Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 83.

9. Georg Geib, *Istoria unui mic oraș-studiu monografic al localității Gura Humorului. (1774-1940) (I)*, în „Analele Bucovinei”, București, anul XVI, nr.2, 2009, p.582.

10. *Ibidem*.

11. Ion Nistor, *op. cit.*, pp. 16-17.

12. Georg Geib, *op. cit.*, p. 583.

13. Vezi Reformele Împărătesei Maria Tereza, în Erich Zollner, *Istoria Austriei. De la începuturi până în prezent*, ediția a VIII-a, vol.I, traducere de Adolf Armbruster. București, Editura Enciclopedică, 1997, pp. 385-388. Vezi și pertinenta analiză a efectelor reformelor pentru Bucovina, la Mihai Iacobescu, *op.cit.*, pp. 101-109.

14. După unii autori, Imperiul Austriac a publicat *Proclamația imperială* din 26 august (st.v.) 1777, prin care locuitorii din teritoriul ocupat al Moldovei erau înștiințați despre obligativitatea depunerii jurământului, la 1 octombrie (st.v.). Vezi Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 129.

15. Erich Zollner, *op. cit.*, pp. 392-395.

16. S.J.A.N.S., Colecția documente, Fond nr. 35, Pachetul V, documentul 41, f. 1.

17. *Ibidem*.

18. Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 83.

19. *Ibidem*, pp. 83-84.

20. Ion Nistor, *op. cit.*, p. 16.

21. Erich Zollner, *op. cit.*, p. 390.

22. Vezi M. Eminescu, *Răpirea Bucovinei*, în *Opera Politică*, vol. I, 1870-1879, ediție îngrijită de profesor I. Crețu. București, Editura Cugetarea-Georgescu Delafras, (1941), pp. 115-116.

23. Apud Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 89.

24. *Ibidem*, pp. 84-91.

25. S.J.A.N.S., Colecția documente, Fond nr. 35, Pachetul V, documentul 41, f.1-1 verso.

Eduard S. KONYA

BĂTRÂNEȚEA* (fragmente)

Oricum, vârsta de 79 de ani, după muncă încordată, științifică, socială și umanitară, îi dădea dreptul la odihnă bine meritată de care n-aș putea zice că tatăl meu a beneficiat din plin.

Înzestrat de Dumnezeu cu o deplină sănătate fizică și cu o minte limpede până la adânci bătrâneți, nu mai putea totuși exersa sporturile lui preferate, deși a făcut-o până la o vârstă destul de înaintată: vara, înotul¹; iarna, patinajul. *Mens sana in corpore sano...* Pe patinoarul din Iași, aflat pe atunci în preajma gării, făcea senzație cu partenera lui cam de aceeași vârstă, Doamna General Pascu, o cucoană foarte durdulie, dar sprintenă la dans pe gheață, în evoluțiile de «olandeză în doi». Erau decanii patinajului din Iași.

Pe vremea aceea, nu existau costume speciale de sport. Putea fi văzut la patinaj în aceeași ținută sobră de oraș, cu căciulă de astrahan pe cap și cu țigara de foi între degete, trăgând câte un fum în clipele de repaus. Patinele sale, însă, ieșeau cu totul din obișnuit. Erau arhaice chiar și pentru acea vreme. O talpă de lemn, fixată la vârf și la călcâi printr-un sistem de curele strânse cu cataramă. Șina patinelor avea șanț, rotunjită-n sus la vârf.

După ce renunțase la sport, pentru a-și cheltui energia, făcea lungi plimbări pe jos la Copou, cu băbuța lui care se ținea și ea încă foarte bine, sau la cimitirul Eternitatea unde, când întâlnea vreun cunoscut care îl întreba: - Ce cauți, cucoane, pe aici?, îi răspundea: - Am venit pe la prietenii mei: Nicu Gane, Doctorii Botez și Russ, Caudella și atâția alții pe care nu-i mai găsesc în oraș...

Nu-și schimbase nimic din ținuta impecabilă pe care o avusese în tot timpul vieții: haine de culoare închisă, cămașă cu pieptul

scrobit, guler și manșete tari, cravată neagră. Numai vara purta haine de culoare deschisă, fără a renunța la jiletcă, aceasta trebuind să fie negreșit de pichet alb și cravata la fel. Nici în toiul căldurilor celor mari, cel ce venea la el acasă nu i-ar fi găsit vreun defect de ținută vestimentară. [...]

Uneori, mai făcea și o călătorie prin străinătate, având grijă să spună întotdeauna, la plecare:

- Să nu uitați că, oriunde oi muri, să mă aduceți la Iași și să mă înmormântați aici!

Trecuse de 80 de ani când ne făcea aceeași recomandare înaintea fiecărei plecări.

Constantin Meissner îmi spunea odată:

- Tatăl Dumitale este mai mare ca mine cu 10 ani! Mă uit la el și mă văd cum aș dori să fiu peste 10 ani...

Și Meissner avea pe atunci vreo 80 de ani!

La 82 de ani, tatăl meu s-a urcat cu cea mai mare seninătate pe masa de operații pentru a i se scoate o tumoră pe care medicii o declaraseră suspectă. Ceea ce nu l-a împiedicat să mai trăiască încă 13 ani și să mai călătorească. [...]

Astfel, Creditul Urban Iași, din consiliul căruia făcuse parte timp de treizeci de ani, împreună cu Matei Cantacuzino², Constantin Meissner³, Gheorghe Lascăr⁴ și alți cetățeni venerabili ai Iașului, i-au făcut o sărbătorire la care n-am fost prezent dar din ale cărei ecouri am auzit că N. L. Gheorghiade, directorul instituției, în cuvântarea sa omagială a spus, printre altele: *Viața Dumneavoastră este un cristal limpede în care putem privi de la un capăt la altul fără a descoperi nici o impuritate.* [...]

În 1934, în al 90-lea an de viață, Regele Carol al II-lea, aflând de această aniversare, îl decorează pe nonagenarul cetățean Doctor S. Konya «proprio motu» cu Ordinul Steaua României, gradul de Comandor, însărcinându-l pe Generalul Pestrițu, comandant al Corpului IV Armată Teritorial din Iași să-i înmâneze însemnele într-un cadru festiv.

Solemnitatea a avut loc în casa noastră părintească din strada Lăpușneanu, în prezența figurilor celor mai reprezentative ale Iașului. S-au ținut cuvântări numeroase, începând cu Generalul Pestrițu - după citirea ordinului regal, de către Șeful Statului Major al Corpului - din care spicuiesc: [...]

Binefacerile analizelor chimice ce ați făcut, în special asupra

apelor minerale și a apelor potabile, au fost pentru omenire și pentru populația Țării Românești îndeosebi, cel mai indispensabil aport la prelungirea vieții și întărirea sănătății.

Nu v-ați dezinteresat, Domnule Doctor, nici de dezastrul ce l-ar fi putut aduce carnajul câmpurilor de luptă. Proiectul Dumneavoastră redactat în 1877, pentru dezinfectarea câmpului de luptă pe care luptau bravii noștri strămoși, a scutit multe vieți omenești și a servit de îndreptar pentru viitor.

Prin activitatea Dumneavoastră științifică, începută încă din anul 1866, când în țara noastră aproape totul era în embrion, vă numărați, Domnule Doctor, printre puținii oameni de știință care au precedat Junimea și au pus bazele unei culturi științifice în Țara Românească. [...]

Mihai Negruzzi⁵, fost Primar, accentuând virtuțile cetățenești ale sărbătoritului, adaugă:

Doctorul S. Konya a ridicat, domol, modest și senin, încă în reală vigoare trupească și sufletească, culmea celui de-al 90-lea an.

Din culmea acestui pisc al veacului în care se află, privind înapoi, ce splendidă priveliște! Copilăria, adolescența, maturitatea și parte din bătrânețe.

De la Principatul Moldovei, la România Mare!

De la Kiselef, la ziua de azi!

De la poșta cu cai, la aeroplan!

De la caterincă, la radiol!

De la teatrul de păpuși ambulant, la cinematograf vorbitor!

De la «Trei chifle zece bani», la o chiflă doi lei!...

D-apoi la breasla lui de chimist?

Doamne, ce splendid tablou trebuie să fie! Noi nu-l putem fixa. Nu este așa, respectabile și respectate moșneag?

Acel motiv al poveștilor din depărtata lui copilărie: «a fost odată, când se potcovea puricile cu 99 oca de oțel la fiecare picior și tot zbura», s-a învederat. Uite, s-a ajuns în stratosferă; iată-ne și-n lună, în curând, când vei ajunge să te ridici, iubite amice, taman pe «piscul veacului».

Drum bun peste secol, dragul și respectatul nostru moșneag!

Rectorul Universității, Traian Bratu, făcând aluzie la momentul de cu cincizeci de ani în urmă, când tatăl meu renunțase la catedra universitară, adaugă:

Unicul caz de acest fel, desigur, în Țara Românească [...]

Prietenul său, Constantin Meissner, unul dintre puținii supraviețuitori ai *Junimii*, fiind împiedicat a ieși din casă, îi scrie printre altele:

...Ne aflăm într-o epocă de aprigă luptă a tineretului contra bătrâneții. Necontestat că în toate vremurile și mai cu seamă în clipe grele, trebuie să se facă apel și la experiența și înțelepciunea bătrânească. Menținerea echilibrului între cele două extreme pare să fie lozinka indicată de sărbătorire a Dumitale.

În persoana Dumitale onorăm: începuturile, la noi, ale cercetărilor științifice serioase în domeniul Chimiei; primele încercări, bogate în număr, practice, privitoare la apele Slănicului Moldovenesc; aducerea la cunoștința lumii întregi, cu ocazia acelei expoziții internaționale de la Paris, la care ai participat ca factor esențial, a marilor comori din subsolul nostru. [...]

Ajuns la această culme a vieții sale, moșneagul trăia retras și modest, cu băbuța lui, în cuibul lor de la Iași, unde văzându-i ai fi zis că cei doi bătrâni au moștenit veșnicia... Doctorul Konya putea privi cu mândrie înapoi, cu conștiința unei datorii împlinite din belșug față de ai lui, față de Iașul lui și față de țară. O datorie mult mai cuprinzătoare decât ce se înțelege prin sensul comun al cuvântului. [...]

Trupul lui și-a găsit odihna veșnică în cimitirul «Eternitatea» din Iași.

Deși născut la Brașov, ieșean a fost, ieșean a trăit, ieșean a murit!

¹ Era un excelent înotător. Într-o vară, în timpul unei excursii de la Tușnad, la Băile Jigodin din părțile Ciucului, a salvat de la înec pe cele două fete ale lui C. Rădulescu-Motru, căzute într-un bazin foarte adânc. S-a aruncat îmbrăcat și încălțat în acesta și a reușit să le scoată pe amândouă.

² 1854-1925. Jurist de mare valoare, profesor universitar la Iași, fost ministru.

³ 1857-1924. Profesor de Pedagogie, membru al Junimii, fost ministru.

⁴ 1857-1929. Profesor de Matematică la Liceul Internat, fost primar.

⁵ 1873-1958. General, fost rezident regal al Ținutului Prut.

⁶ Ziarul *Lumea*, nr. 4720 din 9 febr. 1934.

* Din volumul „Tatăl meu. Doctorul Samoil Gheorghe Konya. Viața și opera. 1845-1940”.

Organizarea casei de pensii a scriitorilor*

D. Al. Arhiri directorul Casei Asigurărilor Sociale, a primit o serie de instrucțiuni în legătură cu înființarea și organizarea Casei scriitorilor.

Scopul acestei case este de a fixa și plăti, scriitorilor sau urmașilor lor, pensii de invaliditate, de bătrânețe, ajutoare în cazuri de înmormântare sau de boală.

Veniturile se vor acoperi dintr'o taxă percepută asupra cărților și publicațiilor periodice de orice natură, - inclusiv cotidienele ce se împart în vederea vânzării. Taxa pentru toate periodicele va fi de un leu; pentru cărțile cu un preț de vânzare până la 50 lei inclusiv se va percepe un leu; pentru cărțile cu un preț de vânzare de la 50 până la 100 lei inclusiv va fi o taxă de 2 lei și pentru toate celelalte va fi o taxă de 3 lei. Aceeași taxă se va percepe și asupra traducerilor publicate în țară, ca și asupra tuturor scrierilor ce se vor publica în țară și care vor fi intrate în domeniul public, neachitându-se pentru ele drepturi de autor. Taxele de mai sus vor fi achitate prin aplicarea unor timbre speciale pe publicațiile periodice ca și pe cărțile arătate mai sus.

Aplicarea și suportarea valorii acestor timbre, în ce privește periodicele și cărțile importante, este în sarcina celor ce importă, spre vânzare, aceste cărți sau publicații.

Aceste dispoziții s'au pus în aplicare de la data de 6 iunie 1939, iar cărțile care la acea dată erau importate și se aflau în vânzare vor fi timbrate cu un timbru special de un leu, indiferent de valoarea cărții. Veniturile acestei case se vor mai acoperi și din 4 la sută asupra drepturilor de autor la contractele de editură, de orice natură și care contribuție va fi suportată în părți egale de către autori și editori.

Controlul, ca și aplicarea sancțiunilor pentru nerespectarea dispozițiilor de mai sus, se va face de către organele Casei Centrale a Asigurărilor Sociale. Pentru orice informațiuni dl. director Al. Arhiri a delegat serviciul asigurărilor de pe lângă Casa Iași.

* În: Ziarul OPINIA, anul XXXVI, nr. 9690, Iași, 15 iulie 1939, pag. 1

MODERNIZAREA INSTITUȚIONALĂ SAU COMPETIȚIA ORGOLIILOR?

Dumitru VITCU

Un episod controversat al relațiilor dintre Domn și Mitropolit în vremea Unirii

Ca instituție fundamentală a statului încă de la cristalizarea primelor forme de organizare a acestuia, biserica ortodoxă a fost și a rămas nu doar un stâlp de rezistență a ființei naționale, al conservării naționalității în fața vitregiilor de orice fel, ci și un focar de cultură, de spiritualitate și toleranță, în interior ca și în afară, dovedindu-se, prin conduita slujitorilor și mărturisitorilor ei creștini, o autentică precursoră a ecumenismului de azi. Care a fost locul și rolul bisericii ortodoxe române în cadrul mișcării plene regenerative și cum au evoluat relațiile, altminteri seculare, între stat, cu expresia puterii politice supreme, *domnia*, și instituția mereu alăturată, asociată ori (vremelnic) subordonată acesteia, *biserica*, dar niciodată văduvită de menirea și capacitatea ei de a cultiva și întreține credința în Dumnezeu și speranța în mântuirea sufletelor, sunt întrebări care provoacă și alimentează interesul constant al specialiștilor, uneori și al diletanților, pentru aflarea adevărului istoric, ca țintă generică.

Trecând peste secole de conviețuire, de cooperare și asistență mutuală (cu nelipsite confruntări sau incidente, specifice bunăoară „parantezei” fanariote) și intrând în spațiul modernității, ar fi de observat câteva modificări, nu doar formale, în evoluția raporturilor tradiționale între cei doi poli ai puterii, reprezentând – în fericita expresie a regretatului teolog Dumitru Stăniloae – împărăția legii și, respectiv, împărăția harului¹.

Mai întâi, intrarea în vigoare a Regulamentelor Organice, în anii 1831-1832, a semnat nu doar o bornă cronologică, marcând faza preliminară a construcției naționale prin unificarea cadrului legislativ al celor două Principate, ci și o veritabilă piatră de hotar în organizarea și evoluția vieții bisericești, în afirmarea statutului clerului și, desigur, în reglementarea noilor raporturi între autoritățile laice și cele bisericești.

În al doilea rând, mișcarea regenerativă în plan social și național și lupta pentru înfăptuirea Unirii în deceniile de mijloc ale veacului al XIX-lea nu pot fi deplin înțelese fără aportul consistent și evident al bisericii ortodoxe, covârșitoare, reprezentată deopotrivă de clerul de jos, ca și de înalții ierarhi, ale căror credință și devotament pentru idealul unității naționale au fost exprimate prin mijloace specifice – scrieri, traduceri, predici, acțiuni și atitudini afișate și dincolo de amvon – de foarte mulți cărturari și slujitori ai altarului, aparținând unor generații și, parțial, unor concepții diferite, precum Veniamin Costachi, Neofit și Filaret Scriban, Calinic și Sofronie Miclescu, Melchisedec Ștefănescu, Ieronim al Bistriței, Calinic al Râmnicului, Filotei al Buzăului, Climent al Argeșului ș.a.

Îndeosebi, în împrejurările dramatice ale precipitării evenimentelor politice din

anii 1856-1859, când confruntările dintre unioniști și separatiști s-au generalizat și acutizat mai ales în Moldova, cei doi mitropoliți, de la Iași și București, Sofronie Miclescu și, respectiv, Nifon al Ungrovlahiei, aflați în ipostazele succesive de președinți ai Adunărilor ad-hoc (1857) și, apoi, ai Adunărilor electivă (1858-1859), au fost chemați să dea expresie devoțiunii generalizate, chiar dacă nu și unanime, a clerului ortodox din Principate pentru cauza națională.

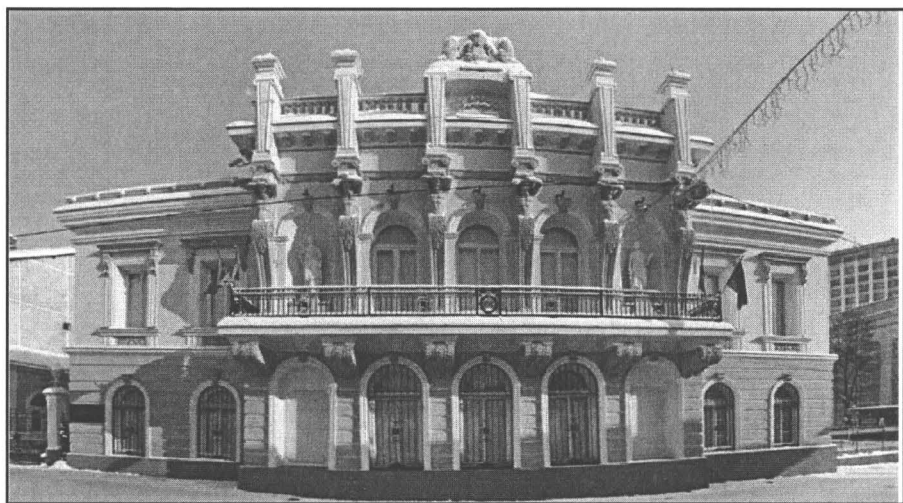
În al treilea rând, perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza se confundă cu etapa celor mai curajoase, mai consistente și mai durabile reforme, vizând în egală măsură statul și biserica, spre emancipare, prin modernizare. De altfel, întreaga legislație bisericească inițiată și aplicată de guvernele succesive ale lui Cuza, cu evidențierea cabinetului M. Kogălniceanu pentru amploarea și densitatea reformelor operate, a imprimat un nou curs și raporturilor „tradiționale” dintre stat și biserică, curs ilustrat, deopotrivă, prin cunoscuta și îndelung contestată (mai ales în afara granițelor țării) *lege a secularizării averilor mănăstirești* din 1863, prin *legea comunală* din anul următor, care atribuia primăriilor locale elaborarea actelor de stare civilă, aflate până atunci în responsabilitatea bisericii, prin *Codul civil*, de inspirație laicizantă franceză, care diminua rigoarea mai vechilor canoane bisericești în privința căsătoriilor civile și a divorțului, prin *legea călugăriei* sau a *schimei monahale*, reglementând condițiile și problematica monahismului, prin organizarea învățământului teologic, prin oficierea liturgiilor sau a slujbelor religioase, cu câteva mici excepții, doar în limba română, prin constituirea sinodului general unic etc.

Nu mai puțin însemnate prin efectele provocate în interior, ca și în exterior, au fost măsurile legislative, în același domeniu, adoptate de autoritățile centrale ale statului, menite a asigura dobândirea autocefaliei bisericii ortodoxe române, în perfect consens cu efortul general în direcția deplinei emancipări politico-naționale. Prin *înființarea autorității sinodale centrale*, în decembrie 1864, ca și prin *legea pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioși în România*, din ianuarie 1865, s-au realizat pași importanți pe calea desprinderii bisericii românești de sub autoritatea Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, desprindere care – depășind episodul rezistenței patriarhului ecumenic Sofronie, în exterior, și al „luptei pentru canonicitate” în interior – avea să fie reafirmată legislativ, atât prin Constituția din 1866, cât și prin legea organică din 1872, spre a fi recunoscută oficial de noul patriarh ecumenic, Ioachim IV, abia în aprilie 1885.

În numai șapte ani de domnie, observa un istoric-teolog, domnitorul Cuza a realizat în biserica română lucruri pe care alții nu le-au săvârșit în zeci de ani². Privite și judecate în ansamblu, într-un orizont politic mai larg, chiar dacă au zdruncinat tradiția și au provocat uneori reacții potrivnice, firești și explicabile, atât în rândul clericilor, cât și al mirenilor, atrăgând și serioase adversități externe, reformele operate de A.I.I. Cuza (și) în spațiul ecleziastic s-au situat în perfect consens cu întreaga sa operă reformatoare așezată la temelia statului național român modern. Nu este însă mai puțin adevărat faptul că măsurile adoptate, necesare dacă nu și imperative, pozitive și benefice pentru stat, societate și instituție, s-au interferat uneori cu ingerințe și abuzuri generatoare de stări conflictuale, sesizabile până la cel mai înalt nivel. „Domnia lui Cuza – nota cândva un cunoscut istoric bisericesc, Simeon Reli – se inaugura în 1859 prin acte arbitrarie în biserică”³, concluzie împărtășită ulterior și de alți autori teologi. Printre actele care vor fi alterat, cu siguranță, normalitatea relațiilor preexistente între cele două instituții, stat și biserică, reprezentate la cel mai înalt nivel, s-au numărat, desigur, trecerea precipitată a averilor marilor mănăstiri

neînchinat din Moldova (Neamț, Secu, Agapia, Văratec, Adam și Vorona) sub administrația Ministerului Cultelor, desființarea atelierelor mănăstirești și a tipografiilor de la Neamț și Mitropolie, numirea de către domn a unor înalți ierarhi, fără consultarea sau acceptul mitropolitului⁴, ori a unor clerici, în funcții guvernamentale laice, cu ignorarea poziției bisericii⁵, preluarea în gestiune, de către puterea civilă, a administrării averii (74 000 galbeni) agonisită de episcopul Buzăului, căzut în grea suferință etc.

Confrunțați cu asemenea stări de lucruri „atingătoare autorității înalților reprezentanți eclesiastici”, cei doi mitropoliți au ripostat cu diferențiată vehemență, asumându-și fiecare – tot diferențiat – pagubele, ca și foloasele oricărui tip de reacție împotriva celor care, în proprie expresie, „vătămau drepturile bisericești”. Mai reținut în atitudinea-i protestatară față de noile autorități politice, fiind surprins și cu mai multe nereguli administrative decât omologul său moldovean⁶, ierarhul bucureștean va uita repede mai vechile angoase și va găsi calea coabitării cu un sistem decis a ignora, deopotrivă, protestele venite din interiorul și din afara bisericii și a țării. Flexibilitatea sau abilitatea sporită aveau

Muzeul Unirii din Iași, str. Alexandru Lăpușeanu

să-i asigure, peste numai cinci ani, scaunul de mitropolit primat al României, titlu acordat prin ordonanța domnitorului Cuza, emisă la 11 ianuarie 1865, la propunerea ministrului Cultelor în exercițiu, Nicolae Kretzulescu. Este drept că, după ieșirea din scena vieții politice a domnitorului Unirii, Nifon se va elibera de orice sentimente îndatoritoare față de cel care îi oferise toiagul primatului mitropolitan și-l va anatemiza verbal pe fostul său binefăcător⁷.

În schimb, mitropolitul de la Iași, în scaun din 1851, arborând o intransigență aparent mai greu de înțeles față de „alesul națiunii” din 1859, a cărui popularitate nu putea fi afectată, cel puțin în primii ani, de unele pretense derapaje autoritariste, s-a impus din start ca „unul din cei mai înverșunați protivnici ai noului ordin de lucruri și ai domnului”, în expresia marelui istoric A.D. Xenopol⁸. De fapt, atitudinea-i duplicitară față de cauza

Unirii, în general, observată de unii contemporani și adversitatea sa deschisă față de unii fruntași ai partidei naționale din Moldova confirmau oarecare consecvență în conduita înaltului ierarh, afișată cu mai multă sau mai puțină discreție încă din vremea Adunării ad-hoc, a Căimăcămiei de trei (acea administrație provizorie a țării din perioada 1856-1859) și, mai ales, a Adunării Elective, al cărei președinte de drept a fost desemnat, dar de la ale cărei lucrări a lipsit, invocând, fără temei real, motive de sănătate⁹.

Tolerate în primul an și până în a doua jumătate a celui de al doilea, dezacordurile, urmate de ieșirile publice ale mitropolitului, împotriva acțiunilor sau măsurilor reformatoare inițiate de domnitor și de colaboratorii săi în domeniul păstorit de Sofronie Miclescu, l-au determinat pe Cuza să declare răspicat că „*dacă în treburile bisericești el (mitropolitul) este suveran (...), în cele lumești nu poate fi decât ascultător și supus*”. Reacția nu s-a limitat însă la atât. La recepția organizată, în ziua de 23 octombrie 1860, în incinta Palatului domnesc din Iași, imediat după întoarcerea sa din prima vizită protocolară efectuată la Constantinopol, domnitorul i-a adresat înaltului ierarh o veritabilă filipică, pe cât de neașteptată – de față fiind întreaga protipendadă a urbei – pe atât de acidă:

“Prea Sfinte Mitropolitule, țeara v-au încredințat toiagul arhipăstoresc, pentru ca să o conduceți pe calea moralei și a mântuirii sufletești. Eu sunt sigur că Prea Sfinția Voastră aveți conștiința acestor mari și frumoase datorinți, însă sunteți rău încongiurat, rău sfătuit; și consilierii voștri vă conduc pe o cale nepotrivită, nici cu demnitatea Bisericii, nici cu interesele statului. De un timp încoace, clerul înalt a părăsit cu totul misia sa. Relațiile sale către puterea civilă devin din zi în zi mai necuviincioase. În loc ca clerul să fie cel întâi a da exemplul respectului către lege și autoritate, el s-a pus în stare de adevărată revoltă. Și astăzi, în această epocă de tranziție, când, mai presus de toate, avem trebuință de ordine și de liniște, clerul provoacă la anarhie.

Și ca domn și ca creștin, noi nu vom mai tolera o asemenea stare de lucruri jăcuitoare fericirii și progresului țării. Trebuie în viitor ca capitele cele mai îndărătnice să se supuie legii. Am multe rezoane pentru a vă adresa aceste cuvinte. Vi le voi spune cu franchețe”. După care, enumera într-o ordine oarecum aleatorie: opoziția față de încercările miniștrilor de a introduce morala și disciplina în mănăstiri, măsuri respinse de mitropolit prin “cărți de afurisenie” date împotriva inițiatorilor și făptuitorilor, reacții ce au generat nesupuneri și chiar revolte în rândul călugărilor; protestul înaltului arhiepiscop față de pedepsirea răzvrătiților; împotrivirea sa la destituirea starețului Mănăstirii Neamț, care, cu prilejul unei anchete mixte, fusese găsit cu mai multe nereguli, între care și cu îndepărtarea stemei de țară de pe frontispiciul școlii din mănăstire; refuzul de a participa în mai multe rânduri la ziua onomastică a domnitorului etc. În legătură cu această ultimă învinuire, Cuza insistă: „*Ca simplu individ eu nu cer, eu n-am trebuință de rugăciuni de comandă și făcute fără voie, însă, ca șeful statului, cerem și pretindem ca mitropolitul Moldovei să se roage pentru domnul românilor. De aceea, domnule president al Consiliului și ministru de Culturi ad-interim – adresându-se de această dată primului său sfetnic de politică internă, M. Kogălniceanu – ne vedem silit a vă arăta nemulțumirea noastră, pentru molăteala și indulgența cu care ați răbdat starea de nesubordinație în care s-au pus unii din membrii clerului înalt și anarhia care din aceasta au rezultat în niște locașuri sfinte, a căror menire este de a fi un centru de abnegație, de supunere, de morală și de pietate creștinească. Dumneata, chiar de mâine, vei lua măsurile cele mai energice, pentru ca legea și autoritatea să fie respectate de toți, fără osăbire, și pentru ca oricine, fie*

oricare, să-și plece capul înaintea legii [...] Am respectat și voi respecta drepturile atât a fiecărui cetățean, cât și a fiecărei puteri a statului; însă voi ști a face să se respecte și drepturile care sunt date domnului [...] Nația ne-au delegat suveranitatea sa, ca să facem fericirea a cinci milioane de români, iar nu ca să ne oprim din această cale mântuitoare, prin considerații către câțiva răzvrătiți sau ambițioși, care nu se pot împăca cu noul ordin de lucruri. Suntem domnul românilor – a încheiat Cuza, la fel de răspicat, partea a doua a acestui discurs-rechizitoriu – și, prin urmare, suntem datori a ocârmui astfel ca fericirea întregii nații să nu mai fie sacrificată la câțiva nemulțumiți”¹⁰.

Care au fost urmările? La numai două săptămâni de la acea neuitată (pentru unii) recepție festivă de la Palat, mitropolitul indezirabil a fost suspendat, trimis în judecată și surghiunit la Mănăstirea Slatina. Motivația acestui act, apreciat de mulți analiști ca fiind abuziv din parte autorităților politice, era înscrisă în cuprinsul decretului de suspendare, purtând data de 7 noiembrie 1860 și următoarele acuze: 1. “N-a ținut nici o seamă de legile canonice la decretarea numeroaselor despărțenii, care pe toată zioa se fac, încât, prin abuzul acestora, au slăbit legăturile familiei și au zdruncinat bazele soțietății...¹¹; 2. Spre desăvârșita desconsiderare a clerului în ochii poporului [...] a hirotonisit și hirotonisește preoți în contra articolului 415 din Regulamentul Organic și a mai multor legi posterioare¹²; 3. A caterisit pe acele persoane din cler, care, de către guvern, au fost chemate a îngriji de trebile materiale a(le) mai multor mănăstiri”. Se poate lesne observa că erau invocate doar acele abateri sau învinuiri care țineau de natura funcției eclesiastice (duhovnicești) îndeplinite potrivit rangului, nicidecum de raporturile mitropolitului cu autoritățile laice, în speță cu domnitorul. Or, adevărata cauză pentru care Kogălniceanu l-a îndepărtat din scaunul mitropolitan pe Sofronie Miclescu, după cum însuși a mărturisit într-o scrisoare publicată în ziarul „Trecutul”, a fost aceea că „domnul țarei este o ființă mai presus de toți cetățenii. Nimănui nu este iertat a se pune față în față cu dânsul. Aceasta însă s-a încercat a face mitropolitul, ca un alt ales al nației, de aceea l-am dat jos”¹³. În locul celui suspendat, prin același decret a fost numit, ca locotenent de mitropolit, arhiereul Meletie Saridon.

A doua zi după emiterea ordonanței domnești de suspendare, fiind și sărbătoarea Sfinților arhangheli Mihail și Gavril, mitropolitul – potrivit propriilor confesiuni făcute unui apropiat, ieromonahul Teofan Cristea, preluate apoi de analiștii de mai târziu – a fost ridicat chiar în timpul Sfintei Liturghii “cu tirănească neomenie, fără să-l mai lase să-și pună ceva la cale”, urcat “într-o trăsură, înconjurat de jandarmi cu săbiile scoase” și închis între “grozavele ziduri ale Mănăstirii Slatina, sub pază grea de jandarmi, încât nici de zidurile, nici de porțile mănăstirii nu se poate apropia nimeni, fiind tratat ca un tâlhar din cei mai făcători de rele”¹⁴.

Cazul, de gravitate extremă, trebuia însă judecat potrivit dispozițiilor în materie de “politicească greșală” din partea mitropolitului sau episcopilor eparhioți, înscrise în articolul 413 al legiurii organice în vigoare, care cuprindea o procedură greoaie, cu o comisie de anchetă alcătuită din 12 arhierei din ambele Principate și 12 boieri aleși de Obșteasca Adunare a Moldovei, dar întăriți de domn, comisie al cărei raport final – cuprinzând concluzia majoritară de vinovăție sau nevinovăție a celui anchetat – urma a fi întărit de domn și trimis patriarhului “spre caterisire (în caz de confirmare a vinovăției) și cunoaștere a celui nou numit”¹⁵. Iar termenul de judecată a fost fixat pentru ziua de 15 februarie 1861.

Pe fondul creșterii agitațiilor în rândul clerului, la 1 decembrie 1860, noul ministru al Cultelor din Moldova, A. Romalo, înștiința pe mitropolitul Nifon, la București, asupra măsurilor luate împotriva omologului său de la Iași, cerându-i să desemneze patru ierarhi pentru completarea tribunalului bisericesc menit a judeca acea “pricină” și chiar să accepte președinția, ori să delege în funcție pe “cineva de încredere”. Peste alte câteva zile, Kogălniceanu prezenta “cazul” mitropolitului în Adunarea Obștească, care a desemnat o comisie de anchetă dintre mădularii ei (R. Rosetti, D. Corne, L. Catargiu, G. Cuciu-reanu și C. Catargiu) spre cercetarea celor întâmplate. Pe parcursul anchetei, unul din membrii comisiei (L. Catargiu), invocând starea precară a sănătății surghiunitului, a cerut autorităților să-i aprobe transferul în “alt loc de petrecere” spre o mai lesnicioasă asistență medicală, cerere încuviințată de președintele Consiliului, cu precizarea “oriunde va voi, afară de orașul Iași”.

Impresionați, probabil, de starea în care l-au aflat pe înaltul ierarh și calificând ca abuzivă conduita autorităților politice în acel caz, membrii comisiei, prin același Las-căr Catargiu, și-au prezentat concluziile în Adunare, la 17 ianuarie 1861, aducând grave acuze guvernului pentru suspendarea mitropolitului: “Alesul țării la chiriarhia bisericii, cu același mod ca și domnitorul, nu poate fi niciodată amestecat cu funcționarii statului, numiți de către domnitor, funcționari ce singuri pot fi revocabili sau suspendabili”. Prin urmare, actul suspendării mitropolitului, de către o autoritate laică, constituia, în opinia comisarilor, un grav abuz, deși legea încă în vigoare Regulamentul Organic, precum am văzut, îngăduia asemenea măsură. În aceeași ordine de idei și argumente, Catargiu invoca și canoanele bisericii, care ofereau “chiriarhului” întreaga putere executivă asupra clerului, adăugând că “acei care s-au sustras de la nemijlocita lui autoritate (a mitropolitului), după canoane, sunt călcători de lege”¹⁶.

Atacat în Adunare, dar și în presa conservatoare (“Viitorul”, “Unirea”), ca membru al guvernului, care – hotărând exilul – semnase de fapt “moartea politică unui mitropolit și președinte (de drept) al Adunării, fără a mijloci o sentință judecătorească”¹⁷, Kogălniceanu și-a prezentat în aceeași zi demisia, împreună cu întregul cabinet, locul său luându-l Anastasie Panu. În ziua imediat următoare, la 18 ianuarie 1861, domnitorul primea de la mitropolitul surghiunit o foarte smerită și impresionantă scrisoare, prin care cerea înalta încuviințare de a se retrage din scaunul metropolitan, din pricina suferințelor ce-i măcinaseră sănătatea, precum și întoarcerea sa în capitală pentru a fi aproape de “doctorul în carile am toată încrederea a mă căuta, ca unul ce-mi cunoaște toată boala”. Domnitorul a transmis cererea către guvern pentru deliberare, iar noul președinte al Consiliului de Miniștri a propus aprobarea demisiei și, totodată, încetarea procesului intentat fostului mitropolit. Raportul guvernamental, contrasemnat de ceilalți membri ai cabinetului, a fost returnat domnului, care, dovedind de astă dată o sporită înțelegere, poate și căință, ori compasiune, a dispus în favoarea petiționarului “să conserve titlul de mitropolit, putând rezida oriunde ar voi”, iar Adunării a cerut să-i asigure bătrânului ierarh o pensie viageră “potrivită cu rangul și poziția ce a ocupat”¹⁸. Beneficiarul “gratitudinii” domnești nu a mai apucat însă decât trei luni să primească acea neașteptată răsplată morală și materială, pentru că, la 18 mai 1861, răpus de supărări, dezamăgiri și boală, poate și regrete, a trecut la cele veșnice, fiind înmormântat în pridvorul Mănăstirii Neamț.

Se încheia aici un prim episod din dramatica dispută între stat și biserică, prin reprezentanții ei cei mai înalți, prilejuită de derularea procesului reformator în societatea ro-

mânească, proces – nelipsit de acte temerare, de măsuri absolut necesare și justificate, dar nici de abuzuri – în urma căruiua ambele instituții aveau să înregistreze progrese remarcabile în direcțiile comune ale emancipării și modernizării. Epoca Unirii, deși scurtă și personificată îndeobște prin numele și faptele întâiului ales al națiunii, s-a impus în istoria națională ca etalon pentru ritmul, bogăția și densitatea prefacerilor înnoitoare pentru societatea românească, proces din a cărui dinamică nu puteau lipsi disputele, dezacordurile, derapajele sau abuzurile, uneori previzibile, alteori și regretabile, influențând diferențiat, ca durată sau consistență, ansamblul împlinirilor.

¹ Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și românism*, Asociația românilor din Bucovina de nord, 1992, p. 181.

² N. Șerbănescu, *Biserica Ortodoxă Română în timpul domniei lui Al. I. Cuza*, în „Glasul Bisericii”, XL, nr. 1-2, 1981, p. 166.

³ Simeon Reli, *Curs de Istoria Bisericii Române*, ediție revizuită și completată, vol. II, f.a. București, p. 423.

⁴ Cazul lui Dionisie Romano, numit de Al. I. Cuza locțiitor de episcop la Buzău, în locul lui Filotei, fără acordul mitropolitului Nifon.

⁵ Cazul lui Melchisedec Ștefănescu, numit ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în Moldova, la 30 aprilie 1860, în total dezacord cu mitropolitul Sofronie Miclescu.

⁶ Dimitrie Bolintineanu, *Viața lui Cuza Vodă*, ediția a II-a, București, 1869, p. 147

⁷ La 21 martie 1872, cu câteva luni înainte de promulgarea noii legi pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, mitropolitul primat declara: „Sunt aproape șapte ani de când furăm nevoiți a ne retrage până în cele dinăuntru ale altarului lui Dumnezeu, dinaintea furiei unui legiuitor care călca sau răpea tot dreptul și toată autoritatea legitimă a Sfintei Biserici, dată ei de întemeietorul său, Dumnezeu, de Apostolii săi și de Sfintele Sinoade, de a toată lumea, primită și recunoscută de toți Sfinții Împărați ai creștinătății, care și-au însușit-o sistemului lor guvernamental. Sunt tot atâția ani de când noi am dat alarma și ne-am plâns în plin Senatul țării, în contra acestor uzurpări ale puterii civile” (Laurențiu Stamatina, *Stat și Biserică în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, Iași, Editura Junimea, 2011, p. 59, nota 69).

⁸ A.D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I-II, Iași, 1903, p. 162-163.

⁹ *Acte și documente relative la istoria renascerii naționale a României*, vol. VIII, București, 1900, pp. 104-107, 148-150, 164-176, 231-281.

¹⁰ „Monitorul Oficial al Moldovei”, Iași, an III, nr. 19 din 24 octombrie 1860, p. 74.

¹¹ Acuza se regăsea, versificată, și în cuprinsul pamfletului antiunionist *Memoar de stegari și cocardiști* din 1857 (Dumitru Vitcu, *Unioniști și separatiști în faza confruntărilor decisive*, în vol. *Vârstele Unirii*, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, Iași, 2001, pp. 106-107).

¹² Potrivit art. 415 al legiurii moldovene, puteau fi admiși în “tagma preoțască” doar absolvenții Seminarului de la Socola, cu atestat dobândit, în urma unui examen, din partea Epitropiei Învățăturilor Publice (*Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție Dumitru Vitcu, Gabriel Bădărău, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 562).

¹³ Apud Laurențiu Stamatina, *op.cit.*, p. 47. A.D. Xenopol, *op.cit.*, p. 179-180.

¹⁴ *Ibidem*, p. 45; Nestor Vornicescu, *Participarea Mitropolitului Moldovei Sofronie Miclescu la înfiptuirea Unirii Principatelor Române – 1859*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an CII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1984, p. 112.

¹⁵ *Regulamentul Organic al Moldovei*, p. 562.

¹⁶ Laurențiu Stamatina, *op.cit.*, pp. 46-47.

¹⁷ A.D. Xenopol, *op.cit.*, pp. 178-179.

¹⁸ Adunarea a aprobat mitropolitului demisionar o pensie anuală viageră de 2400 galbeni.

ION CREANGĂ ȘI BOJDEUCA. ÎNCEPUTURILE MUZEOGRAFIEI LITERARE

Liviu PAPUC

Ion Creangă este unul dintre puținii scriitori care s-au bucurat, care se bucură de perenitate. Chiar și în momentele de cumpănă ale nației, el a rămas în picioare, ca un re-member al statorniciei. Nu altfel s-au petrecut lucrurile în deceniul al doilea al secolului XX, martor al marii conflagrații. Desfășurarea războiului în megieșia României și pregătirea febrilă a acesteia de participare la o nouă împărțire a „prăjiturii” europene nu îl aruncă pe humuleșteanul nostru în uitare. Iată, de exemplu, că la 1 ianuarie 1915 V. Savel semnează articolul *Ion Creangă. 25 de ani de la moartea lui*, în care punctează câteva idei legate de opera clasicului, din care reținem: „Creangă are o valoare locală și generală. Locală, privit din punct de vedere al vieții intime de sat; generală, prin nota care o imprimă și care domină impresia generală a lecturii: exuberanța unui umorist primitiv”, sau: „Creangă nu scrie povestea pentru valoarea intrinsecă a poveștii. La el povestea e un mijloc de descriere a vieții țărănești, o completare a vieții descrise în *Amintiri*” [„Minerva” (București), An. VII, nr. 2170, 1 ian. 1915, p. 1].

În aceeași lună, I. Dragoslav ne informează că și Societatea Scriitorilor Români a avut grijă să nu treacă nepomenit evenimentul, în articolul *Sărbătorirea lui Creangă* [„Înainte” (București), An. III, nr. 610, 29 ian. 1915, p. 1]. La Iași, prof. univ. I. Peretz ține o cuvântare, cu același prilej, neuitând să afirme cu tărie un adevăr ce se cere cu necesitate repetat și astăzi: „Domnilor, e o datorie sfântă acest respect, această venerațiune față de fruntașii noștri, față de cei ce au adus propășirea neamului pe orice cale și în orice direcțiune, față de marii dispăruți, care, deși nu mai sunt între noi cu trupul, brodează încă întreaga noastră viață cu raze sclipitoare de lumină” [*Comemorarea lui Creangă*, în „Ecolul Moldovei” (Iași), An. XIX, nr. 17, 22 ian. 1915, p. 2]. Ceva mai târziu în același an, Radu Manoliu scrie despre *Conservatismul lui Ioan Creangă* [„Iașul”, An. I, nr. 46, 24 iul. 1915, p. 1-2].

Dar să revenim la îndemnul profesorului Peretz și să vedem cum a ajuns foarte curând acesta a fi pus în practică. Doi ani mai târziu, în plin război, ba chiar în toiul refugului unei țări întregi într-o Moldovă știrbită, Nicolae Iorga anunța lumii întregi că: „Acel bun romantism, care se apropie și de pietate, fără să fie însă pietatea ea însăși, căci ea află mijloace mai iuți și mai efective de a se manifesta, a făcut ca, în aceste zile de boli și de lipse, de suferințe și de amenințări, Consiliul Comunal din Iași să se ocupe de căsuța lui Ion Creangă, marele povestitor popular, sau de *bojdeuca* lui, cum îi zicea el însuși și cum i se spune și de toată lumea astăzi, pentru ca lucrul să aibă o savoare poetică”, continuând, ceva mai departe: „Acuma când se dreg – și se strică – atâtea lucruri, hai să se repare și adăpostul poetului simplu al *Amintirilor*! Mai știi? Cu acest prilej s-ar ceti și ce a scris omul, care e în primejdie să plătească admirația generală cu acel scump preț, uitarea scri-selor sale chiar! Mai puțin impunătoare și trainice decât statuile, *bojdeucele* își vor avea

poate de acum înainte rostul lor în comemorarea oamenilor de seamă ai nației” [*În loc de „bojdeuce”, în „Neamul Românesc” (Iași), Mc. 1 nov. 1917, p. 1]. Tot în același loc găsim și o splendidă prefigurare a ceea ce avea să se și întâmple, este adevărat, cu mult mai târziu, în zilele noastre – construirea unei anexe multifuncționale, pe care marele nostru istoric (și literat) o vedea cu ochii minții: „Ce-ar fi dacă, pe terenul chiar unde a trăit institutorul Creangă, în locul reconstruirii fără gust a unei hardughii urâte, s-ar face o casă mai încăpătoare și mai sănătoasă, în care astfel de școlari din părțile de unde a venit el să afle adăpost și, să zicem, și ceva mâncare caldă?”.*

La nici trei săptămâni, într-o vineri, presa anunța cu emfază inițiativa unui grup de intelectuali ieșeni, prin care se cumpăra locul bojdeucii cu tot cu rămășițele acesteia, pentru a fi imediat donat Universității, care urma să grijească de viitorul acestui muzeu-bibliotecă. Dar fiind mult prea important actul acesta, cuvine-se a reda *in extenso* măcar partea de început a articolului: *Luni, înaintea Tribunalului local s. III, s-au prezentat d-nii A.C. Cuza, dr. N. Leon, dr. C. Șumuleanu, dr. N. Racoviță, I. Mitru, Al. Alimăneșteanu, C. Ionescu-Olt, N.A. Bogdan, Inginer Gh. Popescu, G. Teodorescu-Kirileanu, P. Cujbă și Economul Ap. Andrieș, subscriind și cerând autentificarea și transcrierea actului de vindere-cumpărare a locului pe care se află rămășițele bujdeucei lui Ion Creangă din str. Țicăul-de-Sus, No. 4.*

După săvârșirea acestui act, imediat s-a prezentat Tribunalului și un al doilea act, prin care comitetul cumpărător al imobilului îl donează Universității ieșene spre a-l avea sub ocrotirea sa pe viitor, urmând a servi atât ca un mic muzeu-bibliotecă, cât și ca un cămin pentru 3-4 studenți din cei mai nevoiași.

Săptămâna aceasta chiar se vor începe lucrările de consolidare ale terenului și restaurarea lemnăriei căsuței, cu acoperământul ei de șindrilă – pas-

Bojdeuca „Ion Creangă” din Iași, str. Simion Bămuțiu

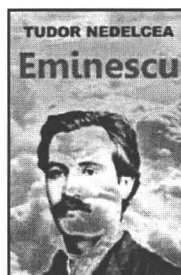
trându-se întocmai forma și dimensiunile primitive – sub conducerea și privegherea d-lui inspector inginer Gh. Popescu [Bojdeuca lui Ion Creangă, în „Evenimentul” (Iași), An. XXV, nr. 238, 24 nov. 1917, p. 1].

Iată doar câteva dintre frământările care au premers inaugurarea primei case-muzeu, cu profil literar, de pe teritoriile românești. Urmarea este vizibilă astăzi, dar împlinirea năzuințelor nu a fost ușoară, nu s-a realizat de la sine. La mai bine de doi ani de la consemnarea de mai sus, o altă știre de gazetă ne informează că, în loc să fie deja un muzeu amenajat, „locuința amenință să cadă”, dar și că – veste bună – se preconiza cumpărarea casei din Humulești a scriitorului. Dar să citim, mai bine, pe îndelete: „Aseară s-a întrunit la Universitate comitetul instituit pentru întreținerea bojdeucii lui I. Creangă, și din care fac parte, între alții, și d-nii A.C. Cuza, Iulian Teodorescu, dr. C. Șumuleanu, N.A. Bogdan și alții. S-a însărcinat pe d. N.A. Bogdan să facă un raport amănunțit în ce stare se găsește bojdeuca lui Ion Creangă, căci această locuință amenință să cadă. Comitetul va proceda apoi la refacerea întregii clădiri și va cumpăra casa din Humulești de lângă Th. Neamț, unde a locuit Creangă, din suma de 40.000 și ceva, diurna de o zi a senatorilor, cedată în acest scop [Bojdeuca lui Creangă, în „Evenimentul”, An. XXVII, nr. 260, 17 ian. 1920, p. 1]. Relații privind frământările legate de bojdeucă mai există în presa vremii, dar le vom reaminti altă dată. Deocamdată, să rămânem cu o idee pe care învățătorul Creangă sigur ar fi accentuat-o în lecțiile sale: nimic nu se face ușor, dar cu dedicație, cu stăruință, cu devoțiune, toate obstacolele pot fi surmontate și faptul de cultură, cel mai important dintre toate, poate fi dus la bun sfârșit.

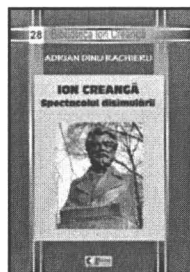
EX LIBRIS

I.L. Caragiale. Titircă, Sotirescu & C^{ia}
 Ediție îngrijită de **Dan GULEA**
 Pitești, Paralela 45, 2012.

Tudor NEDELCEA
Eminescu
 Prefață: Acad. **Mihai CIMPOI**
 Cuvânt înainte: **Theodor CODREANU**
 Postfață: **Victor CRĂCIUN**
 București
 Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013.

Adrian Dinu RACHIERU
Ion Creangă. Spectacolul disimulării
 Iași, Princeps Multimedia, 2013.

TEREZA STRĂTILESCU - O VIAȚĂ DEDICATĂ ȘCOLII

Gheorghe BACIU

În noaptea de treisprezece spre paisprezece aprilie a anului 1864¹, în comuna Tarcău din jud. Neamț, într-un conac situat la confluența pârâului Tarcău cu râul Bistrița, se naște Tereza Strățilescu. Tatăl, Gheorghe Strățilescu, descendent al unei familii de răzeși tutoveni, era arendașul moșiei Tarcău, recăsătorit, după moartea primei soții, cu Melania, primul copil al unei familii de emigranți din Piatra Neamț: francezul Fréhaut, profesor de matematică, și italianca Eliza Truccki.

După expirarea termenului de arendare a fostei moșii mănăstirești de la Tarcău, deoarece nu a reușit să câștige licitația care i-ar fi permis să rămână arendașul respectivei proprietăți, Gheorghe Strățilescu a fost nevoit să-și caute de lucru în altă parte, ajungând astfel în valea Prutului, în apropierea orașului Huși. Prin urmare, și familia sa a fost nevoită să se mute din conacul de la Tarcău pentru a se stabili pe moșia din valea Prutului, unde alternarea unor producții bogate cu recoltele unor ani calamitați de secetă sau de grindină provocau fluctuații corespunzătoare ale veniturilor.

Potrivit celor consemnate în „statele personale”, în care indică anul 1864 ca dată a nașterii sale², Tereza Strățilescu și-ar fi început instrucția școlară „acasă”, afirmație ce exclude trecerea sa, împreună cu frații Grigore și Mitică, pe la școala Elizei Veningher din Huși³, oraș în care Gh. Strățilescu închiriasse o „căsuță” pentru șederea învățăcelilor din familia sa. Este posibil ca această omisiune să fi fost determinată de faptul că, la puțin timp după începerea frecventării școlii din Huși, Tereza a fost mutată la „Notre Dame de Sion” din Iași, spre a beneficia de educația călugărițelor catolice ale așezământului respectiv. Doar un an a rămas în această școală (1875-1876), deoarece în 1876 a trecut la Institutul de Educație a Tinerelor Fete din Iași, instituție școlară înființată și condusă în fosta capitală a Moldovei de Emilia Humpel, sora lui Titu Maiorescu. A absolvit Institutul Humpel în 1883, iar în luna iunie a aceluiași an obținea diploma de bacalaureat în cadrul Universității din Iași.

Finalizarea studiilor medii a coincis cu o perioadă de deteriorare a stării materiale a familiei, criză agravată de faptul că cei doi băieți nu își încheiaseră studiile, în timp ce alți doi copii abia începuseră școala primară. Această situație a determinat-o pe Tereza Strățilescu să se încadreze ca suplinitoare în învățământ chiar din anul obținerii bacalaureatului. Până la obținerea licenței în studii istorico-filosofice la Universitatea din Iași, în anul 1887⁴, a predat matematica la Școala Normală (1883-1884), limba italiană la Externatul secundar de fete (1885-1887), istoria la Școala Normală (1888), pentru ca din 15 octombrie 1889 să fie transferată, „în aceeași calitate”, la Externatul secundar de fete, unde avea să rămână până la încheierea carierei didactice.

Obținerea licenței i-a oferit posibilitatea să concureze pentru ocuparea unei catedre de filosofie, apoi a unei catedre de istorie universală. Eșecul cu care s-au soldat aceste în-

cercări, cauzat de mai vechiul nărav al căpătuirii clientelei politice, a determinat-o să se adapteze „obiceiului pământului” căutând sprijinul unui potentat al vremii. L-a găsit în persoana lui Titu Maiorescu, al cărui prestigiu a fost suficient pentru a determina comisia examinatoare să facă o evaluare obiectivă a capacității și pregătirii protejatei sale. Prin urmare, la concursul desfășurat în octombrie 1889, pentru ocuparea postului pe care îl suplinea, Tereza Strătilescu a obținut media 9.33, fiind declarată câștigătoare în competiția cu celelalte cinci concurente. Prin grija aceluiași protector, în doar câteva zile a fost emis și decretul de numire pe postul respectiv, începând cu 1 noiembrie 1889.

În amintirea profesoarei Elena Bogdan, fostă elevă a Liceului „Oltea Doamna”, Tereza Strătilescu era „o profesoară admirabilă” pentru că lecțiile sale nu se prezentau sub forma unor „simple înșiruri de fapte”, erau lecții „bine documentate”, care captivau atenția auditoriului deoarece urmăreau să evidențieze „cauzele diverselor fenomene din viața societății”, să provoace reflexii „asupra evenimentelor istorice și sociale”. Temele pentru acasă urmăreau să pună elevele în situația de a descoperi singure „cauzele întâmplărilor petrecute în decursul veacurilor”, după cum tablourile „sincronistice” pe care trebuiau să le realizeze aveau menirea să pună „în paralel fapte istorice și sociale din diferite părți ale lumii”. Prin temele pe care trebuiau să le realizeze, elevele erau puse în situația de a depăși cadrul oferit de manual, de a consulta „cursuri universitare” precum cele ale istoricului ieșean A. D. Xenopol, „cărți de istoria societății și de istoria artelor”, profesoara lor preținându-le, în plus, „o expunere originală” pentru a le obișnui să vorbească liber.

Totodată, preocupată de lărgirea orizontului cultural al elevelor sale, Tereza Strătilescu a cerut și a obținut de la ministerul de resort aprobarea pentru introducerea unui „curs de istoria civilizației și artelor”, pe care îl „preda ea, fără manuale”, și a unui „curs facultativ de limba engleză, pe lângă limbile franceză, germană și latină” ce erau obligatorii. Dacă opțiunea pentru cursul de istoria civilizației și a artelor se justifica prin necesitatea unei completări firești a programei de istorie generală, completare de mare utilitate din punctul de vedere al profesorului de istorie, preocuparea pentru studiul limbilor străine se explica prin faptul ca ea însăși cunoștea nu mai puțin de șapte limbi străine: franceză, italiană, germană, engleză, rusă, sârbă și bulgară.

Dorința de a-și completa pregătirea pedagogică, de a-și îmbogăți experiența didactică prin cunoașterea experienței altora, precum și interesul de a cerceta la fața locului modul de organizare a școlilor de fete, dar și a celor de băieți, au determinat-o pe profesoara de istorie de la Externatul secundar de fete din Iași să cuteze a solicita lui Take Ionescu, deținătorul funcției de ministru al instrucțiunii publice, o bursă cu durata de un an de zile pentru a studia organizarea școlilor din Anglia. Cererea sa era corelată și cu faptul că, în acel an 1893, sora sa Eleonora își luase bacalaureatul și i se putea încredința ei suplinirea catedrei ce rămânea vacantă. Cum și de această dată susținerea lui Titu Maiorescu nu a lipsit, așa cum rezultă din scrisorile adresate acestuia din Anglia, bursa i-a fost acordată și, ulterior, prelungită cu încă un an.

Cunoștințele acumulate în timpul celor doi ani petrecuți în Anglia – în cursul vizitelor pe care le-a întreprins într-un număr impresionant de școli, al întrevederilor și al discuțiilor purtate cu prestigioși pedagogi și oameni de cultură și al numeroaselor ore petrecute în biblioteci – au fost puse la dispoziția corpului didactic românesc și a diriguiților învățământului acelor vremi prin redactarea unui volum de studii cu privire la învățământul din Anglia și Țara Galilor, publicat în 1895 de Ministerul Instrucțiunii, și a

unui alt volum referitor la învățământul din Scoția și Irlanda care a rămas nepublicat.

Nici cunoașterea societății englezești „în toate straturile sociale” și „pe tot întinsul Marii Britanii” nu a rămas nevalorificată, fiind pusă la dispoziția publicului românesc prin intermediul celor optsprezece (?) „scrisori din Anglia” ce i-au fost publicate în revista „Convorbiri literare”.

Liceul „Oltea Doamna”, actualul Colegiu „Mihai Eminescu” din Iași

Din 1896, Tereza Strătilescu și-a reluat activitatea didactică la Externatul secundar de fete, dar și la Institutul Humpel unde asigura predarea cursului superior de istorie. Modul foarte responsabil în care se achita de obligațiile didactice și prestigiul dobândit prin publicarea pomenitelor materiale i-au determinat pe cei ce dețineau poziții de decizie la nivelul orașului Iași să vadă în ea persoana cea mai potrivită pentru a prelua conducerea Externatului secundar de fete. Ocazia s-a ivit în 1902, când, prin moartea Mariei Amfilochi Xenopol, sora apreciatului istoric, postul de director, rămas vacant, a fost asaltat de șaisprezece candidate, printre care nu se găsea și Tereza Strătilescu. Tocmai ei i s-au adresat, însă, deputații ieșeni Constantin Stere și Rache Vasiliu, rugând-o „cu stăruință să primească să fie ea directoare, în locul rămas vacant”, pe considerentul că „politica și stăruințele” trebuiau să cedeze în fața competenței. În consecință, la 26 ianuarie 1902, prin decretul regal cu nr. 305, începea mandatul de director al Terezei Strătilescu ce avea să se încheie în... iulie 1929.

Printre preocupările noii directoare s-a numărat, în primul rând, îmbunătățirea calității corpului profesoral deoarece, la vremea respectivă, potrivit aprecierii Eleonorei Stră-

țulescu, cine solicita un post de profesoară, oricât de „puțină pregătire profesională” ar fi avut, „dacă avea putere intra, ocupa locul”. Ulterior, multe dintre aceste profesoare de conjunctură își petreceau timpul în concedii nelimitate, în țară sau la Paris, catedrele lor fiind încredințate unor suplinitoare tinere, unele dintre acestea fiind mai îndreptățite să ocupe posturile respective. În special spre cadrele tinere s-a îndreptat atenția directoarei, care, „utilizând vasta ei experiență câpătată în Anglia”, le învăța „cum trebuiau predate lecțiile, cum trebuie făcută educația”. Grija atentă acordată îndrumării perfecționării didactice dublată de o exigență pe măsură, au avut ca rezultat alcătuirea unui corp didactic „selecționat, pentru care toată lumea începea să aibă stimă și chiar afecțiune, pe de o parte prin predarea materiilor de studii, pe de altă parte prin educația caracterelor tinerelor fete...”.

În mod evident, grija pentru alcătuirea unui corp didactic valoros avea ca scop desfășurarea unui proces instructiv – educativ de cea mai bună calitate, în folosul tinerelor care alegeau Externatul secundar de fete ca instrument al desăvârșirii educației lor. În viziunea Terezei Strățulescu, odată cu pregătirea intelectuală a elevelor sale, școala trebuia să le cultive curajul opiniei, respectul binelui obștesc, patriotismul, să se preocupe de dezvoltarea armonioasă a acestora prin efectuarea unor exerciții fizice într-un spațiu special amenajat și prin drumeții, să le formeze deprinderile necesare pentru îngrijirea ținutei, să le inițieze în deprinderea unor ocupații „folositoare și productive” prin lecții practice de gospodărie, de îngrijire a copiilor, de țesătorie și împletituri din paie, creșterea viermilor de mătase și chiar de cizmărie. Pornind de la ideea, foarte progresistă pentru vremea respectivă, că „școala și familia trebuie să se cunoască, să se înțeleagă, să se sfătuiască, să se ajute reciproc”, în înfăptuirea obiectivelor pe care și le propunea, directoarea școlii a inițiat o amplă acțiune de mobilizare a părinților prin intermediul lectoratelor desfășurate în acest scop, ba chiar și a gazdelor elevelor din alte localități, prin vizitele pe care membrii corpului profesoral aveau îndatorirea să le efectueze.

Prestigiul din ce în ce mai mare de care se bucura școala, și datorită celor câțiva ani de directorat ai Terezei Strățulescu, au făcut ca, din 1905, Externatul secundar de fete din Iași să fie transformat „în liceu clasic – modern”, numit la vremea respectivă „școală secundară gr. II”. Peste trei ani, cum consemnează chiar Tereza Strățulescu, „cu ocazia descoperirii pietrei funerare a mamei lui Ștefan cel Mare și așezarea ei în mănăstirea Probota, ministrul de pe atunci, Spiru Haret, a acordat acestei școli cinstea de a purta numele patronal al... mamei... marelui voievod”, după această dată școala purtând deci numele de „Oltea Doamna”.

Cu aceeași responsabilitate și perseverență au fost tratate și chestiunile administrative ce reveneau în sarcina directoarei Liceului de fete „Oltea Doamna”. În momentul în care Tereza Strățulescu preluase funcția de director, școala funcționa (din 1900) într-un local propriu construit în incinta mănăstirii Golia, loc ce mai purta încă urmele șantierului din care se născuse clădirea școlii. Prin grija directoarei, școala s-a îmbogățit cu o sală de festivități și cu o sală de gimnastică, iar spațiul rămas disponibil a fost plantat cu flori și cu pomi.

Distrugerea aceluia local, mistuit de un incendiu din august 1909, a determinat strămutarea școlii în palatul logofătului Alexandru Mavrocordat, construit în cursul secolului al XVIII-lea, local situat între str. M. Kogălniceanu și str. Sărărie, în care, până în 1907, funcționase și fostul liceu particular de băieți numit „Institutele Unite”. Instalarea școlii în

palatul „Curții Domnești din Sărărie”, transformat în spital militar în timpul primului război mondial, și revenirea ei, în 1919, în localul respectiv, cumpărat de ministerul de resort în 1920, i-au oferit directoarei sale posibilitatea de a-și dovedi din plin capacitățile manageriale prin amenajarea sălilor de clasă, a sălii de gimnastică, a laboratoarelor pentru studierea științelor, a sălii pentru cursul de gospodărie, a muzeului de științe naturale, a birourilor destinate personalului auxiliar, a unui cămin pentru elevele ce nu-și aveau domiciliul în orașul Iași și multe altele.

Spațiul generos de care dispunea noul local al școlii, de peste un hectar și jumătate, i-a oferit fiicei fostului arendaș posibilitatea de a-și valorifica atracția pentru cultivarea pământului, dobândită în timpul copilăriei, atracție împletită cu necesitatea de a spori resursele alimentare de care aveau nevoie atât directoarea, ce locuia în incinta școlii, cât și cantina căminului pe care îl înființase. În consecință, cu excepția părții de nord ce a fost rezervată „pentru exercițiile de gimnastică în aer liber”, restul terenului din jurul școlii a fost transformat în grădină de zarzavat și în livadă de pomi fructiferi.

Multiplele solicitări ce decurgeau din îndeplinirea îndatoririlor didactice și a celor manageriale nu au reușit să o îndepărteze pe Tereza Strătilescu de la masa de scris. Activitatea publicistică, inaugurată în timpul șederii în Anglia, a fost continuată cu elaborarea volumului *From Carpathian to Pindus*, tipărit „în engleză”, la Londra, în 1906, carte scrisă cu intenția de a arăta străinătății „că națiunea română nu se mărginează numai la regatul român din pragul veacului al douăzecilea” și că „această națiune, cu toate sfâșiile teritoriale și măruntele ei deosebiri”, nu era lipsită de „unitate sufletească”. Înscrisă în competiția pentru acordarea premiului pe care Academia Română îl acorda „pentru cea mai bună lucrare istorică”, opul Terezei Strătilescu s-a clasat pe locul al doilea, premiul fiind acordat lui Sextil Pușcariu pentru ... o „lucrare filologică”. În anul următor (1907), cu prilejul aniversării a 25 de ani de la reînființarea Externatului secundar de fete, după ce – timp de cinci ani – cunoscuse statutul de școală profesională, Tereza Strătilescu publica o nouă carte intitulată *Educația fizică, morală și intelectuală, convorbiri cu mamele și educatoarele tinerelor fete*, carte prin care dorea să îndrume elevele și pe mamele acestora „către sistemul de educație pe care îl avea ea în vedere”. Istoricul școlii și numeroasele articole publicate în revista editată din inițiativa ei întregesc imaginea unei activități publicistice cu mult mai bogată decât cea schițată aici.

Din cele relatate până acum ar rezulta că nimic nu mai putea intra în preocupările directoarei Liceului „Oltea Doamna”, din Iași, din simplul motiv că nu i-ar mai fi rămas timp și pentru altceva. Acceptarea unei astfel de alternative ar echivala, însă, cu o eroare de mari proporții deoarece – în paralel cu activitatea didactică, administrativă și publicistică – Tereza Strătilescu a desfășurat și o susținută activitate socială. Inspirată din ideile pe care Ion Nădejde le punea în circulație prin conferințele pe care le ținea „în aula universității celei vechi”, sau în cadrul întrunirilor ce se desfășurau „în modesta lui locuință din mahala, în str. Biserica Sf. Haralambie”, dar, mai ales, de contrastul pe care, în zona în care era situată școala sa, îl creau „strălucita eleganță a universității celei noi” și „mizeria grozavă în care se zbătea mulțimea... în mahalaua Țicău”, la fel ca „în toate mahalalele Iașiului periferic”, Tereza Strătilescu s-a angajat, cu toată energia și abnegația de care era capabilă într-un susținut efort de neîntârziată „ridicare culturală și economică” a locuitorilor din zonele respective.

Asumarea unei asemenea misiuni, ce a făcut ca în unele cercuri oficiale să fie numită „socialista aia”, presupunea atragerea unui sprijin pe care l-a căutat și l-a găsit, în primul rând, în mediul în care își desfășura activitatea profesională. Așa s-a născut societatea „Unirea Educatoarelor Române” – ale cărei „statute s-au votat definitiv în ședința din 7 ianuarie 1910” – în fruntea căreia se aflau Emilia Humpel, ca președintă de onoare, Aneta Socor, ca președintă activă, Tereza Strătilescu, în calitate de secretară, și alte trei persoane: Aneta Severin, Maria Buțureanu, Luiza Stoica. În cadrul acestei societăți feministe, cu activitate la nivelul întregii țări, ce își propunea să contribuie la „ridicarea nivelului cultural în genere și la limpezirea atmosferei intelectuale și morale a societății românești”, secretara avea „în sarcina ei toată corespondența cu toate centrele, precum și cea mai mare parte din treburile de organizare a societății și în același timp și sarcina editării publicației *Unirea Femeilor Române*.”

Intrarea României în primul război mondial, încercările prin care a trecut Iașiul în anii respectivi, evenimente ce au coincis cu o deteriorare a stării de sănătate a Terezei Strătilescu, au făcut ca din 1916 „Uniunea Educatoarelor Române” și „Unirea Femeilor Române” să-și înceteze existența. Rămasă în școala ce fusese transformată în spital militar, Tereza Strătilescu a luat în grija sa pregătirea hranei și, cu ajutorul elevelor sale, a lenjeriei de care aveau nevoie răniții. Bucuria pe care i-a provocat-o împlinirea idealului național a făcut-o să uite de neajunsurile războiului și să-și reia activitatea temporar întreruptă, în amintirea Marii Uniri plantând stejarul care astăzi se înalță falnic în curtea Colegiului Național „Mihai Eminescu” din Iași, lângă vestigiile livezii de altădată.

Pentru activitatea desfășurată, în cursul îndelungatei sale cariere didactice, Tereza Strătilescu a fost răsplătită cu numeroase distincții, dintre care vom menționa doar pe cele consemnate în „statul” personal din 1908: „Răspłata muncii” cl. a II-a, „Medalia jubiliară Carol I”, „Răspłata muncii” cl. I-a, „Bene merenti” cl. a II-a, „Bene merenti” cl. I-a.

În anul 1929, atingând limita de vârstă până la care mai putea preda, ministrul Costăchescu a hotărât că venise momentul să pună capăt îndelungatei sale perioade de profesor și directorat. În aceste condiții, singură și cu sănătatea zdruncinată, Tereza Strătilescu s-a retras la sora sa Eleonora, profesoară în București, care avusese prevederea să-și construiască o casă. Se pare că despărțirea de școala în care-și petrecuse aproape toată viața și de orașul natal i-au accelerat deteriorarea stării de sănătate astfel încât, peste numai doi ani, la începutul toamnei anului 1931, Tereza Strătilescu își încheia trecerea prin această lume.

¹ Toate informațiile folosite în materialul de față provin din documentele pe care subsemnatul le-a adunat în volumul *Tereza Strătilescu, directoarea Liceului „Oltea Doamna” din Iași (1902-1929)*, Iași, Editura Panfilus, 2008, 244p.

² Sora sa, Eleonora, indică anul 1862 în monografia pe care i-a dedicat-o Terezei.

³ Consemnarea aceasta aparține Eleonorei Strătilescu.

⁴ Această dată este consemnată de Eleonora Strătilescu, însă din datele înscrise în „statul” personal, completat în 1908 chiar de Tereza, rezultă că diploma de licență i-a fost eliberată abia în 1892.

FILE DE ALBUM: NATALIA SUȚU

Laura GUȚANU

Fascinația personajelor din vechi fotografii este punctul de plecare pentru o incursiune în arhive, așa cum mi s-a întâmplat cu un vechi album de familie aflat acum în colecțiile *Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu”* din Iași în care am revăzut câteva fotografii cu Natalia Suțu, născută Mavrocordat.

Descendentă a unei familii princiere, este fiica generalului Nicolae Mavrocordat, și a Smarandei (Didița) Boldur Lățescu. Mama ei avea un salon cunoscut în epocă pentru că reunea toată protipendada alături de oameni de cultură, ceea ce se întâmpla mai rar în saloanele epocii. Acolo s-au împrietenit Iacob Negruzzi și P. P. Carp odată întorși de la studii și tot acolo a concertat Liszt pentru moldovenii melomani. Natalia mergea împreună cu mama ei la cursurile lui Maiorescu de la Universitate, după cum reiese din corespondența acestuia de la 1863. În casa părintească veneau Regele Carol I și Regina Elisabeta la fiecare vizită în fosta capitală a Moldovei. Casa de pe strada Săulescu ar merita ea însăși o cercetare amănunțită pentru că are atât de multe povești de spus și face parte din istoria orașului.

Fotografiile sînt din perioade diferite, prima e de tinerețe, făcută la Walery Paris, 9bis rue de Londres, cea de-a doua, la maturitate, împreună cu prietena ei Maria

Natalia SUȚU cu prietena **Maria BOGDAN**
Atelierul **Nestor Heck**, Iași

Bogdan, născută Docan, făcută la atelierul Nestor Heck, Jassi, Grande rue.

Natalia Mavrocordat, mai apoi Suțu, petrece mult timp în capitala Franței, unde se și căsătorește, în 1868. Despre cum este reflectată această căsătorie românească în presa franceză, în rîndurile ce urmează. Mai întîi anunțul mariajului semnat de viconte Honoré de Chaville (*Le Mémorial diplomatique: journal international, politique, littéraire & financier*, an 6, no. 17, jeudi 23 avril 1869, p. 286.): *Je voudrais bien vous raconter un autre grand mariage qui a lieu aujourd'hui, à neuf heures du soir, à l'église russe; mais notre journal qui paraît demain, doit être composé ce soir sur les huit heures; force m'est donc de me borner à vous dire les noms des très-nobles et très-riches fiancés: le prince Soutzo, dont le père a été hospodar de Valachie, épouse mademoiselle Nathalie Maurocordato, fille de madame Maurocordato Latzesco-Costaki Bolduro, et petite-fille de madame de Rosetti. La fiancée est âgée de dix-sept ans, jolie et gracieuse, elle a seize mille francs de dot. Je vous demanderai la permission de vous reparler la semaine prochaine de ce mariage, auquel j'ai l'honneur d'être invité.* Și un alt anunț, semnat cu pseudonimul Don Galaor într-un alt jurnal parizian de epocă: *Se anunță, pentru 19 aprilie, căsătoria prințului Suțu cu prințesa Mavrocordat. Se spune că acest mariaj va fi pretextul pentru cele mai frumoase petreceri printre marile familii valahe care locuiesc la Paris în acest moment. Vom putea vorbi curînd despre minunatele bijuterii comandate pentru această ocazie. Se vorbește mai ales despre o coroană heraldică, care împarte admirația iscată pretutindeni cu cea a ducesei Fernan-Nuñez. Prințesa Mavrocordat este nepoata Doamnei Rosetti, care a fost una dintre vedetele emigranților, cu câțiva ani în urmă!*

Apoi descrierea căsătoriei la Biserica rusă Sfîntul Alexandru Nevski, într-o serie de alte căsătorii aristocratice, sub semnătura aceluiași enigmatic Don Galaor: *Capela rusă a fost martora a trei căsătorii princiare în această săptămână: prima, care a fost celebrată Duminică, este cea a prințului Gorceakoff, fiul Primului-ministru al Țarului Alexandru, cu prințesa Maria Sturdza, fiica fostului domnitor al Moldovei, moștenitoarea multor milioane. A doua a avut loc miercuri seară, tinerii căsătoriți fiind prințul Suțu și domnișoara Natalia Mavrocordat. Niciodată, sub coroana de aur, nu s-a văzut o mai frumoasă și elegantă logodnică. A treia căsătorie a avut loc în aceeași seară. Prințul Achille Murat s-a căsătorit cu prințesa Mingrêlie, care suntem asigurați că descinde din Iason și Medeea și a cărei familie a posedat pînă în zilele noastre peninsula Colchida. Toată pompa ceremoniilor grecești a fost desfășurată pentru aceste căsătorii, unde se grăbea o mulțime aleasă, îmbrăcată în haine de ceremonie și toalete de bal, după moda gazdelor noastre din Nord.*

Amănunte avem în continuare de la cronicarul monden care dovedește o bună cunoaștere a modei feminine, descriind pentru posteritate detaliile toaletelor și coa-

furilor elegante prezente la eveniment: Căsătoria Prințului Suțu cu Prințesa Mavrocordat a fost celebrată miercuri seara, la capela rusă, în mijlocul unei mulțimi numeroase și extrem de elegante. Biserica ortodoxă greacă acceptând toaletele de bal la cununii, se aflau miercuri tot atâtea rochii decoltate cât și toalete montante. Rochia miresei era de satin alb cu un magnific volan de dantelă în punct englezesc, revenind pe două părți, astfel încât forma un fel de șorț în față, care se desfășura în spate într-o trenă de o lungime prodigioasă. Capătul volanului era constituit de o ghirlandă fină de flori de lămâiță. Tânăra prințesă nu purta voal, acesta fiind înlocuit cu aureola de frunze de aur pe care o poartă de obicei moldovencele, prinsă în păr în spatele capului. Restul coafurii era presărat cu flori de lămâiță prinse în mănunchiuri și ghirlande chiar direct în păr. Cele mai remarcate toalete au fost cele de tulle argintiu, purtate de două tinere fete. Prințesa Mavrocordat, mama miresei, într-o rochie de tafta galben porumb, acoperită de dantele; prințesa Mavrocordat, mătușa ei, în verde pal; doamna Rosetti, bunica, în violet deschis; prințesa Bibescu, în alb și roz; contesa Dash, în moar auriu; nepoata ei, domnișoara Mathilde de Cisterne, în roz grenadin și alb; marchiza de Faudoas, în bleu ciel și mai multe alte frumuseți străine în toalete albe.

Ca orice eveniment legat de o familie aristocratică, fie el naștere, căsătorie sau moarte, este inventariat de Borel d'Hauterive în *Annuaire de la noblesse de France et des maisons souveraines de l'Europe*, Paris, 1869, p. 235: „29 avril. (...) M. Nicolas Soutzo, à Jassy, fils de Grégoire Soutzo et de Catherine Mavroyeny, sa veuve, avec Mlle Nathalie Mavrocordato, fille de Nicolas Mavrocordato, général de division au service de la Roumanie, et d'Esmeralde Boldorda Latzesko, à Paris.”

Dar despre Natalia Suțu mai sînt multe de povestit. Deocamdată doar istoria căsătoriei sale...

BIBLIOGRAFIE

Negrescu-Suțu, Radu Alexandru. – *Livre d'or de la famille Soutzo*. Paris: /f. e./, 2005.

Suțu, Rudolf. – *Iașii de odinioară*. Iași: Tipografia Lumina Moldovei, Viața Românească, 1923-1928, 2 vol.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR ÎN BUCOVINA DUPĂ 1918

Traian D. LAZĂR

Înainte de Unire în Bucovina existau, ținând seama de **criteriul finanțării**, trei categorii de școli secundare: școli susținute de stat (liceele nr. 1 și 2 din Cernăuți, școala de stat germană cu 7 clase din Cernăuți, liceele din Suceava, Gura Humorului, Siret, Rădăuți, Câmpulung, Coțmani, Vijnița), școli întreținute din fondul bisericesc ortodox dar considerate de stat – controlate de stat (Școala reală superioară ortodoxă cu 7 clase și liceul ortodox cu 6 clase din Cernăuți, liceul ortodox de băieți din Suceava) și școli finanțate de orașe, licee municipale (liceele de fete cu șase clase din Cernăuți, Suceava și Rădăuți).

După **criteriul limbii de predare – învățare** existau: școli ce foloseau limba germană (marea majoritate); școli ce foloseau limba uneia dintre naționalitățile din Bucovina, de ex. limba română la liceul din Câmpulung și limba ruteană (ucraineană) la liceul din Vijnița; școli utracviste, ce foloseau limba germană și limba uneia dintre etniile din Bucovina. Liceul nr. 2 din Cernăuți și liceul din Rădăuți foloseau germana și româna (erau licee germano-române; erau licee germane dar aveau secție română). Iar liceele nr. 2 din Chișinău și din Coțmani erau germano-rutene.

Românizarea învățământului în Bucovina s-a înfăptuit prin preluarea finanțării școlilor secundare în bugetul statului român, generalizarea folosirii limbii române în predare, adoptarea programelor de învățământ din Vechiul Regat și a tipurilor de școli (structurii organizatorice școlare) de aici.

Școlile secundare din Bucovina aflate până la Unire în întreținerea statului austriac au fost **preluate, imediat după Unire, în întreținerea statului român**. O situație aparte au avut școlile noi create prin fragmentarea fostelor școli de stat austriece în școli ale minorităților naționale din Bucovina, dar și acestea au fost preluate în întreținerea statului român. Este cazul Liceului (german de stat) nr. 1 din Cernăuți care prin Ordinul Consiliului școlar al Țării (Bucovinei) nr. 16703 din 25 decembrie 1918 s-a împărțit în secții naționale (română, germană, evreiască, ruteană, polonă) din care ulterior se vor crea licee pe naționalități: Liceul nr. 1 „Aron Pumnul”, român; Liceul nr. 2, german; Liceul nr. 3, evreiesc, înființat prin Ordinul Consiliului școlar al țării nr. 12403 din 12 octombrie 1919; Liceul nr. 4, rutean; Liceul nr. 5, polon.

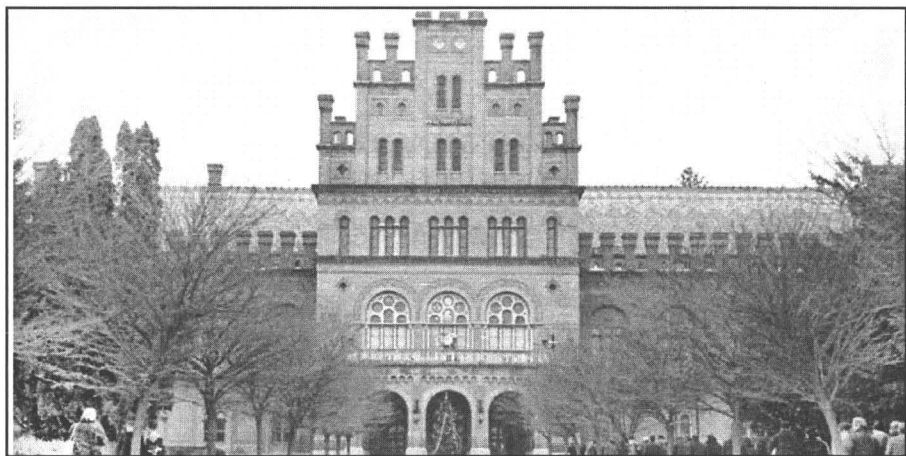
Elementul principal al românizării l-a constituit introducerea limbii române în predare. Oglindind autonomia de care se bucurau provinciile unite cu Țara în 1918, introducerea limbii române în școlile secundare din Bucovina s-a realizat pe o altă cale decât în Basarabia. Operațiunea a avut un mare grad de individualizare și s-a înfăptuit în funcție de situația concretă a fiecărei școli.

S-au românizat mai rapid și pe scară mai largă liceul român și secțiile române ale liceelor germane din Bucovina. Liceul din Câmpulung Moldovenesc, care era liceu român dinainte de Unire (se învăța în română!), a fost românizat complet imediat după Unire. Secția română a Liceului german de stat nr. 1 din Cernăuți a constituit (împreună cu școala

reală ortodoxă și Liceul ortodox de fete Cernăuți) un liceu român, Liceul nr.1 „Aron Pumnul”, Cernăuți. Secția română a Liceului (german) din Rădăuți a devenit liceu românesc primind, în iunie 1919, numele „Eudoxiu Hurmuzaki”. Clasele germane au fost desființate treptat, elevii rămași din aceste clase fiind primiți în liceul român. La 31 octombrie 1919 Consiliul școlar al Țării (Bucovinei) a înființat o clasă paralelă pentru fete pe lângă clasa I-a a liceului de băieți „Eudoxiu Hurmuzaki”. În anii școlari următori s-a adăugat mereu câte o nouă clasă I-a formând secția de fete a liceului „Eudoxiu Hurmuzaki”. În anul 1923 Directoratul general al Instrucțiunii publice (din Cernăuți?) a declarat această secție independentă constituind Liceul de fete al statului din Rădăuți, ce înlocuia liceul municipal de fete din Rădăuți cu limba de predare germană, desființat în același an. La Liceul german de băieți din Gura Humorului, începând cu 1 septembrie 1919 s-a sistat înscrierea în clasa pregătitoare și în clasa I-a de liceu. Liceul german a intrat în lichidare, în locul său creându-se un liceu românesc. De la 1 septembrie 1920 s-a înființat o clasă I-a de liceu cu predare în limba română. S-a inaugurat astfel cursul inferior al liceului din Gura Humorului, care la 15 octombrie 1921 a primit denumirea „Principele Carol”. De la 1 septembrie 1924 acest liceu avea și curs superior. În anul școlar 1924-25 mai existau în lichidare 2 clase ce învățau în limba germană.

Liceele germane situate în zone populate majoritar de români au mers pe aceeași cale a restrângerii germanismului lingvistic școlar și extinderii românismului. În toamna anului 1918, la reluarea cursurilor liceului german de băieți din orașul Siret, corpul profesoral constata că existența unui liceu cu limba de predare germană într-o zonă cu populație în mare majoritate românească, nu e motivată. Ca urmare, Secretariatul general al Instrucțiunii publice a decis, la începutul anului școlar 1919-1920, transformarea liceului german din Siret în liceu românesc. (Lichidarea treptată a liceului german și extinderea liceului român, a învățării în limba română).

După reorganizarea școlilor secundare din Cernăuți și restul Bucovinei pe criteriul naționalității, existau în provincie pe lângă școlile române sau în curs de românizare și școli ale minorităților etnice: germane, rutene, evreiești, polone (unde se învăța în limba

Universitatea din Cernăuți, fondată în 1875

minorității respective). Faptul că Bucovina făcea parte din statul național român impunea ca în aceste școli ale minorităților naționale să se învețe și limba română, limba oficială a statului, istoria și geografia țării.

La Liceul nr. 2 din Cernăuți al minorității germane se predau în limba română trei obiecte: limba română, istoria și geografia, dar și gimnastica (neavând profesor german), restul obiectelor învățându-se în germană.

După 1918, învățământul în limba ucraineană, pentru ruteni, se realiza în liceele din Coțmani (fostă secție a unui liceu germano-rutean) și Vijnița (fost liceu rutean). Din lipsă de localuri și de elevi care să le frecventeze, aceste licee s-au desființat până în 1924-25. Românii din aceeași zonă fiind mai numeroși, statul le-a creat școli: un liceu de băieți la Coțmani, la 10 decembrie 1920 și un gimnaziu la Vijnița, din fostul liceu rutean. Liceul nr. 4 din Cernăuți, al minorității rutene a introdus treptat predarea în limba română, din clasele I-a și a V-a de liceu, începând din anul școlar 1923-24. La Liceul nr. 3 evreiesc din Cernăuți predarea în limba română s-a introdus din anul școlar 1921-22, începând cu clasele I-a și a V-a. Liceul polon (nr. 5) din Cernăuți s-a desființat în 1922 din lipsă de elevi.

Cel de al treilea aspect (element) al românizării l-a constituit adoptarea programelor școlare și a structurii organizatorice a învățământului (tipului de școli) din Vechiul Regat și în noile provincii. La Liceul nr. 1 „Aron Pumnul” din Cernăuți s-a învățat în limba română din toamna lui 1918, dar după programele școlare austriece până la 1 septembrie 1924, când s-au introdus programele școlare din Vechiul Regat începând cu clasa I-a de liceu. În școala reală superioară ortodoxă de băieți cu 7 clase din Cernăuți s-a aplicat, de la 1 septembrie 1924, programa liceelor reale din Vechiul Regat, începând cu clasa a V-a urmând ca să se aplice treptat, în anii următori, inclusiv la clasa a VIII-a. Adoptarea unui anumit tip de programe școlare marca încadrarea școlii respective într-un anumit tip de școală secundară din Vechiul Regat, unificând organizarea (structura organizatorică a) învățământului din România Mare. Liceul „Aron Pumnul” devenea liceu clasic-modern, școala reală superioară devenea liceu real. Liceul ortodox de fete nr. 1 din Cernăuți a fost transformat, în 1921, în școală secundară de fete gr. II. Liceul de băieți din Gura Humorului, românizat treptat începând din 1920, a adoptat profilul modern de la 1 septembrie 1924. Școlile noi înființate în Bucovina au funcționat de la început pe baza programelor școlare din Vechiul Regat și s-au încadrat în tipologia școlară de aici. Liceul de fete din Rădăuți avea de la înființare – 1923, programa școlilor secundare de fete gr. II. Liceul de băieți „Regele Ferdinand” din Storojineț a fost înființat în anul 1920 ca liceu cu profil clasic. Liceul de băieți din Coțmani înființat la 10 decembrie 1920 era un liceu cu profil modern. În anul școlar 1918-1919, la Liceul municipal de fete din Cernăuți s-a creat un curs superior reformat de 4 clase pentru elevele care intenționau să se pregătească pentru studii academice (admiterea în facultate). Acest nou profil coexistă cu cel vechi de liceu de fete german cu 6 clase. În 1922-1923, cele 2 profile au fost desființate și în locul lor s-a adoptat acela de liceu clasic-modern. Școala a fost preluată în întreținerea statului la 1 aprilie 1923 și numită Liceul de fete nr. 2 din Cernăuți, care era o școală secundară de fete gr. II.

Bibliografie

Ministerul Instrucțiunii, Direcțiunea generală a învățământului secundar, Anuarul Învățământului Secundar pe anul 1924-1925, precedat de o expunere asupra dezvoltării învățământului secundar și a situației sale în anul școlar 1924-25 întocmită de Const. Kirîșescu, director general al învățământului secundar; București, Tipografia curții regale F. Gobl Fii, 1925.

EMINESCU:

O DUBLĂ HERMENEUTICĂ A TIMPULUI ISTORIC

Doru SCĂRLĂTESCU

A treia componentă a timpului eminescian, după aceea a timpului fizic, universal, și a celui biologic, individual, este aceea a timpului social: istoria. De la bun început vom observa că în explicarea acesteia Eminescu aplică o dublă hermeneutică, citind-o, ca să zicem așa, prin două coduri diferite. Două chei, una a literatului, ghidat de liberul zbor al propriilor lui sentimente, viziuni și fantezii, alta a specialistului aplicat, „rece”, strict îndrumat de rațiune și document. O antinomie pe care vom încerca să o explicăm în rândurile următoare. Ne îngăduim astfel să venim în dezacord cu aserțiunea prea tranșantă a prefațatorului excelentului volum antologic (din 2010, de la Iași, *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*), Gh. Buzatu, despre „clara organicitate și unicitate”, dincolo de orice contradicție, a tuturor scrierilor eminesciene legate de istorie. Mai prudent, tot un istoric, profesorul academician de la Cluj, Camil Mureșanu, găsea într-o recenzie dedicată gândirii politice eminesciene că alăturarea dintre poet și „filosoful realist” poate să ne apară, uneori, „contrariantă”. Dintre criticii literari, Al. Oprea, pornit, în 1983, în căutarea lui *Eminescu gazetarul*, dezavuind ideea judecării operei acestuia ca pe „un tot monolitic”, privește totuși simplist problema, prin aplicarea unui principiu metodologic enunțat de Ibrăileanu, dintr-un unghi strict diacronic, ca o traiectorie cu „faze” și „mutații” în timp a concepțiilor eminesciene. Considerându-le, dimpotrivă, sincronice, lui Dan C. Mihăilescu îi place să creadă că avem de a face aici cu două planuri distincte și că fiecare dintre ele „își conservă autonomia”. Eugen Simion observă și el că una e ideologia și alta poezia: „poezia e altceva, e o expresie a existențialismului”.

Viziunea literatului asupra istoriei este în general pesimistă, tributară filosofiei lui Schopenhauer. Așa cum poetul nu oferă vreo șansă individului, acesta ratând fericirea, el nu favorizează nici societatea umană, urmărită în evoluția ei ciclică, o perindare succesivă de creșteri și descreșteri, ca să vorbim în termeni cantemirieni, totul conducând către un deznodământ fatal, cum vedem în poemul de tinerețe, „Memento mori”: *Ș-astăzi punctul de solstițiu a sosit în omenire./ Din mărire în cădere, din cădere în mărire/ Astfel vezi roata istoriei întorcând schițele ei...* Mișcarea e inexorabilă, în afara voinței umane ori a proniei divine: *În zadar palizi, siniștri, o privesc cugetătorii/ Și vor cursul să-l abată... Combinații iluzorii –/ E apus de zeitate ș-asfințire de idei...* Acest punct de vedere, al vitregiei istoriei, rămâne o constantă a poeziei eminesciene de factură filosofică și este fără echivoc exprimat în „Împărat și proletar”: *Nedreptul și minciuna al lumii duce frîu/ Istoria umană în veci se desfășoară/ Povestea-i a ciocanului ce cade pe ilău..., „O, adevăr sublim”: Istoria spirată – minciună și bătaie..., „O, nțelepciune, ai aripi de ceară”: Istoria cu lungile ei ere/ Un vis a fost amar, amăgitor...* El guvernează, deopotrivă, numeroase pagini de proză și, mai ales, încercările dramatice. Una dintre ele este „Andrei Mureșanu”.

Paradoxal însă, chiar în anul cînd Eminescu îi comunica din Viena, lui Iacob Negruzzi, proiectul acestui poem dramatic de un pesimism negru, copleșitor, el se manifesta, la numai cei douăzeci de ani ai săi, ca un fervent militant pentru unitatea și drepturile români-

Dacia literară, nr. 11-12, 2013

lor, apelînd de data aceasta la argumente privind sensul și finalitatea istoriei, în slujba căreia trebuie să se pună noile generații. Idei de sorginte vizibil hegeliană apar în articolele poetului din „Federațiunea” (care-l vor aduce – va declara chiar el amuzat mai târziu – în conflict cu judecătorul de instrucție din Pesta, fără urmări, totuși, grave, cum a demonstrat într-un articol Radu Economu), în cele trei „Apeluri”, apoi, ale comitetului pentru serbarea de la Putna și, mai ales, în scrisoarea deschisă adresată lui Dumitru Brătianu, din care desprindem acest fragment ce ni se pare esențial pentru demonstrația noastră: *Dacă o generațiune poate avea un merit, e aceea de a fi un credincios aginte al istoriei, de a purta sarcinile impuse cu necesitate de locul pe care-l ocupă în înălțuirea timpilor. Și istoria lumii cugetă – deși încet, însă sigur și just: istoria omenirii e desfășurarea cugetării lui Dumnezeu. Numai expresiunea exterioară, numai formularea cugetării și-a faptei constituiesc meritul individului ori al generațiunii, ideea internă a amîndurora e latentă în timp, e rezultatul unui lanț întreg de cauze, rezultatul ce atîrnă mult mai puțin de voința celor prezenți decît a celor trecuți. În scrisoarea din „Românul”, 15 august 1871, sînt exprimate astfel de idei ce vor reveni frecvent în proza politică a gazetarului Eminescu, obsedat de destinul și misiunea istorică ale poporului român, aici și acum, la gurile Dunării. Ele sînt în consens cu cele exprimate de Hegel la începutul *Prelegerilor de filosofie a istoriei* privind înălțuirea rațională a evenimentelor lumii: *Singurul, unicul gînd ce constituie aportul propriu al filosofiei este aici gîndul – primordial în simplitatea lui că rațiunea stăpînește lumea și că deci istoria universală are o desfășurare rațională; Abia din însăși consiterarea istoriei universale trebuie să reiasă că orice se va fi întîmplat în cuprinsul ei s-a întîmplat potrivit rațiunii, că ea este miezul rațional necesar al spiritului universal. Tot din Hegel poate să provină, în aceeași scrisoare, teoria predestinării istorice a unui popor, sprijinită pe comparația, destul de banală (o găsim și la M. Lazarus, într-un text transcris de poet), a simburelui în care preexistă devenirea viitoare a copacului. Filația este evidentă și ea la o nouă alăturare de texte. Iat-o, în citatele „Prelegeri”: ...și tot cum sămînța poartă în sine întreaga natură a pomului, gustul și forma fructelor, la fel manifestările inițiale ale spiritului conțin de pe acum în mod virtual întreaga istorie, și, din nou, în versiunea eminesciană din scrisoarea „Domnului Dumitru Brătianu”: ...astfel în viața unui popor munca generațiunilor trecute, cari pun fundamentul, conține deja în ea ideea întregului. Este ascuns în fiecare secol din viața unui popor complexul de cugetări cari formează idealul lui, cum în simburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg.**

Găsim așadar, în gîndirea și creația aceluiași scriitor, două viziuni diametral opuse asupra istoriei, una „pesimistă”, de esență, cum s-a remarcat, schopenhaueriană, în opera literară, alta, mai „optimistă”, hegeliană, în articolele politice, ceea ce i-a făcut pe exegeți să vorbească de structura complexă, adesea scindată, contradictorie, a personalității eminesciene. O „dublă personalitate”, preciza D. Murărașu. Mai demult, I. Petrovici încercase să pună această opoziție dintre „pesimismul metafizic” și „activismul practic” pe seama înfrîuririi unui alt filosof german, Eduard Hartmann. Dar Hartmann însuși a fost plasat într-o vizibilă descendență hegeliană. În ceea ce-l privește pe poetul nostru, sînt în paginile sale, cum am arătat, destule idei de sorginte hegeliană și chiar trimiteri directe la autorul *Rațiunii în istorie* (1830), citat într-un caiet manuscris (nr. 2257): *Adevărul nu e afară de istorie, el e în istorie; Tot ce e, e rațional, și rezumat, tot acolo, astfel: Tot ce, e e rațional înseamnă că rațiunea se realizează în istorie. Ceea ce are consistență, ce există e rațional, fiindcă istoria și adevărul merg mină-n mină. Noi recunoaștem prin istorie ceea ce-i stabil, consistent, solid în înălțuirea timpilor. Pe de altă parte, există pasaje clare la Eminescu indicînd un apel conștient la „cheile” oferite de vestitul opozant al școlii postkantiene, pe lîngă altele, și în filosofia istoriei, văduvită de sens și finalitate, cum este acesta dintr-o scrisoare adresată lui Titu*

Maiorescu, din epoca doctoratului berlinez: *Filosofia dreptului, de stat și a istoriei sînt indicate numai la Schopenhauer, și totuși cheia unor expuneri adevărate a acestora e cuprinsă în metafizica sa.*

Nu e greu de observat că dubla ipostază de literat și de gazetar a lui Eminescu devine, deopotrivă, cauză și consecință a atitudinii sale contradictorii. S-au dat explicații diferite cu privire la viziunea sumbră, tragică, asupra istoriei în creația sa artistică. Maiorescu o pune, primul, cu nuanțările de rigoare, pe seama înălțimii astrale a punctului de perspectivă, sub directă influență a sihastrului de pe malurile râului Main: *Ce e drept, el era un adept convins al lui Schopenhauer, era prin urmare pesimist. Dar acest pesimism nu este redus la plîngerea mărginită a unui egoist nemulțumit de soarta sa particulară, ci era eterizat sub forma mai senină a melancoliei pentru soarta omenirii îndeobște.* Aducînd lucrurile mai către noi, vorbind și el despre pesimismul poetului, ca o *dulce resemnare față de devenirea universală*, Mircea Eliade o explică prin moștenirea unei viziuni *sobre, demne, virile* de la vechii daci, cu resemnarea lor calmă și disprețul lor știut pentru suferință fizică și moarte. O poemă precum „Rugăciunea unui dac”, putea oferi, astfel, sensibilității latine un model cu totul diferit de cel al marilor lirici europeni.

Credem că astfel de explicații, pertinente în mare măsură, nu sînt totuși suficiente. Nu ne mulțumește pe deplin nici aceea a lui G. Călinescu, bazată pe o justă observație psihologică, privind pesimismul negru dintr-un poem al vîrstei senine și active, „Mureșanu”: *Eminescu era – nici vorbă înrîurit de cugetarea la modă, și, tînăr fiind și sănătos, simțea o voluptate deosebită să cînte vanitatea lumii, așa cum toți, cu mai multă sau mai puțină sinceritate, o cîntau pe atunci.* Nouă ni se pare însă că motivația acestui pesimism literar, la o vîrstă a maximei robusteți fizice și intelectuale eminesciene, e mai degrabă de natură estetică. Ea stă în obiectul și construcția operei, pe care Eminescu, emul declarat al lui Shakespeare, o gîndește ca pe o tragedie, rezervînd gazetăriei rolul pozitiv de edificare a unei veritabile pedagogii naționale. Din acest punct de vedere, bunăoară, uriașele piramide egiptene pot fi niște *piedici contra pasurilor vremii* în scrisoarea către Brătianu, dar un semn al zădărniceii umane în „Egiptul”. Pentru a da un alt exemplu, iată, *mica Veneție* este prezentată, într-un articol din „Timpul”, 7 aprilie 1878, ca un model al dăinuirii, prin muncă și destoinicie, a unei restrînse comunități umane, în timp ce în celebrul sonet ce-i poartă numele ea devine o dureroasă ilustrare a unei glorii defuncte. Din imaginea lui Ștefan al Moldovei, gazetarul selectează trăsături ale măreției și eroismului național, dar pentru ciclul proiectat, dedicat mușatinilor, tînărul dramaturg se oprește asupra eredității încărcate a acestora, făcînd din înșirarea domniilor, ca-n tragediile shakespeareiene, o suită de crime. Nici evocarea victoriei de la Rovine nu e lipsită, cum bine știm, de concluzii descurajante privind capacitatea contemporanilor de a se menține la înălțimea înaintașilor. În felul acesta, „Scrisoarea III” se înscriseră parcă într-o polemică implicită cu „Umbra lui Mircea. La Cozia”, unde cumpăna era înclinată totuși, de scriitorul înaintaș, în favoarea prezentului, acesta cunoscînd progresul *prin științe și prin arte.*

Desigur, disocierile pe care le propunem, nu trebuie luate strict mecanic, în disprețul complexității adesea tulburătoare, derutante, a operei eminesciene. Ca să dăm cezarului ce e al cezarului, și Ibrăileanu, și Al. Oprea aveau totuși – trebuie să recunoaștem – partea lor de dreptate cînd aplicau un criteriu cronologic în descifrarea acesteia. Dincolo de viziunea sumbră proiectată în dodecameronul său dramatic, tînărul Eminescu are în vedere și o dramă eroică națională, mai luminoasă, al cărui prolog pare să-l constituie fragmentul dramatic „Întineric și poetul”, cu declararea unui nobil mandat: *Să văd trecutu-n viață, să văd româna dramă./ Cum din mormînt eroii trecutului îi chiamă.* La 19 ani, însuflețit de idealurile gene-

rației anterioare, pe care o va celebra în „Epigonii”, poetul crede, încă, într-un destin favorabil poporului său: *Românu-n trecut mare, e mare-n viitor!* Este, aceasta, și convingerea eroului său preferat, Mureșanu, din tabloul dramatic – prima versiune – al aceluiași an, 1869, unde, dincolo de conștiința vitregiei vremurilor (*ursita-ne amară, lanțuri crude, cnuta plumbuită*), apare, în final, credința în statornicia poporului român, tare *ca muntele de fier*, și în viitorul acestuia: *Privesc cu voieșie la viitoru-i mare*. Aceste accente mai optimiste dispar însă în versiunea din 1872, cuprinzând monologul tragic al eroului așezat acum sub semnul demonului damnat, romantic (Lucifer e, de altfel, invocat). Tonalitatea și sensul discursului sînt acum mult schimbate. Destinul națiunii e înscris în destinul fatalmente absurd al istoriei universale. Sensul acestuia rămâne obscur, viitorul e imprezvizibil, eroul nu mai e, ca-n „Epigonii”, *preot deșteptării noastre*, nu mai are, ca-n varianta anterioară, capacitate vizionară: *Și gîndul meu nu poate să rup-aceea perdea/ Ce-ascunde viitorul puternic după ea...* Forța care mișcă resortul istoriei îi rămâne străină: *Dar pîrghia aceea ce ridicînd tenebre,/ Ridică viitorul – puterea care toarce/ Al vremii fir – aceea îmi e necunoscută*. Tezele lui Hegel privind raționalitatea și finalitatea istoriei sînt puse acum sub semnul îndoielii: *E plan, precugetare/ În șirul orb al vremii și-a lucrurilor lumi ?/ Sau oarba întîmplare fără-nțeles și țintă/ E călăuza vremii?*, și înlăturate apoi, cu concursul lui Schopenhauer, care așezase răul și egoismul la originea mersului lumii. În transpunerea poetului nostru: *sîmburele lumii e răul, răul e colțul vieții, răul și iarăși răul, în simînța dulce a răului s-a pus/ Puterea de viață*.

În versiunea ultimă, din 1876, a poemului discutat, ideea schopenhaueriană a răului ca motor al istoriei nu mai ocupă un spațiu atît de mare, dar ea e reluată într-un text de o mai îngrijită ținută stilistică. El devine emblematic pentru o întreagă suită de poeme eminesciene, de la „Memento mori” și pînă la „Sarmis-Gemenii”.

EX LIBRIS

Gellu DORIAN

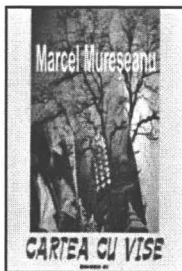
Șaizeci de pahare la o masă

București, Cartea Românească, 2013.

Ion DUMBRAVĂ

Viața ca un ban găurit. Ediția a II-a
Târgu-Mureș, Editura Romghid, 2013.

Marcel MUREȘEANU
Cartea cu vise

Cluj-Napoca, Eikon, 2013.

CHESTIONAR CU ACCENTE LUDICE

(format de Lucian Vasiliu) *

Romulus RUSAN

1) *V-ați visat îngerul, în copilărie? V-ați întâlnit cu el, aveți amintiri... „prenatale”?*

N-am avut astfel de premoniții și nu cred că le-a putut avea cineva decât închipuindu-și că le-a avut. Totuși, la vârsta începutului de conștiință mi l-am reconstituit pe Îngerașul meu, combinându-i portretul din poezioara cu același nume, învățată de la mama, cu imaginea colorată descoperită, printre atâtea altele, în biserică, pe timpanul de deasupra iconostasului. Am înțeles că acesta era păzitorul meu și de-atunci încolo mi-l imaginam așezat alături de mine în genunchi, cu coatele sprijinite de marginea patului, ori de câte ori mă rugam.

2) *Ce credeți despre autodidaxie? Câtă... școală (studiu) este în operă, câtă experiență, câtă intuiție (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?*

Din politehnica mea, absolvită cu brio, dar la care m-am refugiat din motive de dosar, după ce am trecut și prin „câmpul muncii”, mi-a rămas doar o anume disciplină stilistică (în sens larg), corijându-mi firea zăpăcită ca a oricărui romantic. Astfel, pot să spun că școala cu adevărat scriitoricească am făcut-o luând interviuri, scriind reportaje, trăind într-un sat, călătorind pe unde am apucat în țară, în sfârșit dormind în cortul „Alpin” și mâncând salam de Sibiu și pesmeți în străinătate. Bineînțeles că la asta se adaugă cărțile citite, BBC-ul și Europa Liberă ascultate, paginile în care m-am analizat pe cont propriu, iar – în cele două decenii de Alianță Civică, apoi la Memorial Sighet – experiența cu nenumărați oameni întâlniți pe baricade.

3) *Ce ați descoperit deosebit în arborele genealogic personal?*

Mulți preoți: sunt nepot, strănepot, stră-strănepot și ginere de preoți ortodocși. În Poiana Sibiului, arborele mamei avea rădăcini în secolul XVII; unii au făcut

slujbele clandestin, în păduri, ca să scape de persecuția Uniației. Generația următoare a putut să se întoarcă, însă în biserica zăvorâtă din Deal, iar lucrurile s-au întors și ele la normal.

De aceea îi privesc azi pe greco-catolici cu o compasiune meritată, după prigoana suferită în timpul comunismului. A duce mai departe dezbinarea în aceste vremuri de restriște spirituală ar fi un lux și un păcat.

Bunicul patern, de la Alba Iulia, a fost memorandist, organizator al adunării de la 1 Decembrie 1918 și gestionar al Catedralei Încoronării, în 1922.

Iar tatăl Anei (Blandiana – n.n.) a fost arestat de multe ori și mulți ani pentru că, în plin stalinism, își lua în serios misiunea de preot într-un cartier românesc la Oradea.

4) *Au nevoie elevii noștri de profesori de religie? Sau numai de... sport?*

Este nevoie de profesori de religie calificați în toate domeniile, inclusiv în științe, și care să știe convinge copiii că, neexistând alte răspunsuri plauzibile la problemele Creației și Existenței, singurul Răspuns este El, Creatorul. Pentru a ajunge la această soluție este însă absolut indispensabil să le fi parcurs pe toate celelalte.

5) *Ce instrument de scris folosiți/ ați folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, mașină de scris, calculator)?*

Creionul „Hardmuth”, cu miezul negru și moale. Stiloul și pixul. Dar și „creionul chimic”, mai ușor de folosit în poziția orizontală, în care pixul contemporan „seacă” după numai două-trei cuvinte.

6) *În ce publicație culturală v-ar fi plăcut să debutați? Ce vă amintiți (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?*

Am debutat în „Steaua”, când era în forma cea mai bună. Am continuat la „Tribuna”, din prima ei zi de existență. Sunt mulțumit cu aceste debuturi (la „Tribuna” am cunoscut-o pe Ana, care a debutat tot acolo, dar situația redacției s-a deteriorat treptat: Ana a fost interzisă la Cluj, iar după facultate, devenind șomeră, am „emigrat” la București). Totuși, după atâtea decenii, întorcându-mă la Cluj redevin nostalgic...

Cât privește debutul în volum, cele mai supărătoare erau frazele partinice, introduse de edituri, alandala, în texte la care țineai și cu care nu aveau nicio legătură. Sau secretele inexplicabile: într-un reportaj despre un șantier din creierul munților Vulcan, la care lucra tatăl meu, unde nu exista decât un membru de partid și nu se punea nicio problemă partinică, nu s-a admis să spun de unde veneau gazele de sondă (Țicleni) și unde mergeau (termocentrala Paroșeni), pentru că proiectul era ținut la secret de cenzura economică. Ca să nu mă fac de râs față de tata, am transformat conducta în râu, dar titlul („Râul ascuns”) dat întregului volum m-a răzbu-nat.

Cu titlul celui de al doilea volum („Expres 65”) am avut mai puțin noroc: era un reportaj curat și bine simțit despre căile ferate și titlul era superb: „Adevăratul mers al trenurilor”. Mi s-a transmis de la cenzură că „Mersul trenului” (cartea care apărea de două ori pe an, scoasă de CFR) este respectată perfect, deci trebuie să schimb. Am propus „Armata a doua”, căci CFR-ul era pe atunci o instituție onora-

bilă și foarte disciplinată. Mi s-a respins și acest titlu, pe motivul că ar duce la ideea că trenurile sunt militarizate. Și așa, scârbit și dezamăgit, am lăsat editura să facă ce știe. A rezultat acel titlu de roman polițist, de serie neagră, de care mi-e rușine și azi.

7) *Ce faceți într-o zi în care nu scrieți?*
Sufăr că nu scriu.

8) *Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?*

Pentru mine, ca și pentru Ana, a însemnat un sfert de viață dată altora. Un lucru dificil, pentru că nu toată lumea este dispusă la așa ceva, și atunci cei comozi sau lași te condamnă că ai ieșit înaintea. Să te ferească Dumnezeu de ura celor lași și a celor comozi.

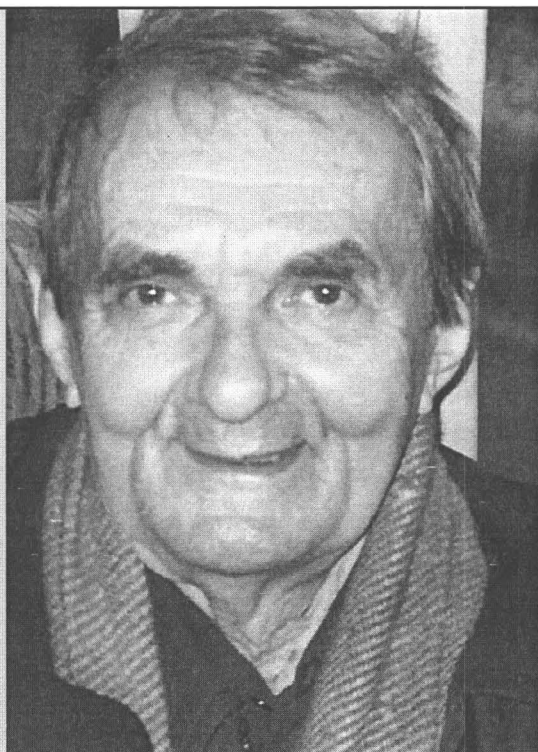
9) *Ce făceați pe 22 decembrie 1989? Ce ați face acum în acel context?*

Umblam pe străzi cu manuscrisele după mine. Locuiam lângă Radio și casa ne era blocată de baricade și periclitată de incendii. Azi îmi dau seama că, scoțându-le noaptea la plimbare, le primejduiam mai mult. Sau puteam deveni ținta unui „terorist”.

Ce aș face azi? Greu de spus, după cele aflate între timp...

Romulus RUSAN

la Zilele „Mihai Eminescu”, Botoșani - Cernăuți - Herța
Ianuarie 2011. Foto: Lucian

Dacia literară, nr. 11-12, 2013

10) *Sunteți colecționar (de timbre, clopoței, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiți pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?*

„Colecționez” flori vii. Strâng semințe, semăn, sădesc și rășădesc, creez arhitecturi cromatice. Când locuiam la Comana aveam chiar un spital de flori. La Sighet am imaginat, din conifere, o hartă a țării la Cimitirul Săracilor. Printre mormintele anonime, țara își ține morții în brațe și îi plânge cu generațiile vegetației, cum m-am explicat în ghidul muzeului.

11) *Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulțumește în anii noștri „postmoderni”?*

Cel mai mult mă supără manualele de istorie (poate și altele, dar eu pe acestea le știu). Istoria este pusă în patul lui Procust, devine identică, aproape, cu istoria altor nații. Nu Alexandru cel Bun sau Matei Basarab, ci Che Guevara și Idi Aurin, comparați cu Ceaușescu. Manualele acestea sunt o crimă de etnocid și tare m-aș duce la Parlamentul European să pledez pentru revenirea la istoria națională, cronologică și faptică, fără de care copiii aceștia hrăniți cu like-uri mișto pripășite pe facebook, nu mai știu cine sunt, de unde vin și unde se duc. Dar nefiind eu, aș fi bucuros dacă această sarcină și-ar lua-o unul sau mai mulți euro-parlamentari români.

12) *V-ați dori o casă la țară? Aveți deja?*

Am avut, am și sunt fericit când am timp să o vizitez. Și să scriu ce n-am scris în ultimele două decenii...

16 august 2013

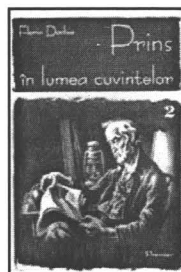
EX LIBRIS

Gheorghe DRĂGAN
Jucătorul
Iași, PIM, 2013

Mircea DINUTZ
Editoriale
Focșani, Pallas Athena, 2013

Florin DOCHIA
Prins în lumea cuvintelor
Ploiești, Premier, 2013

Cassian M. SPIRIDON

1) *V-ați visat îngerul, în copilărie? V-ați întâlnit cu el, aveți amintiri... „prenatale”?*

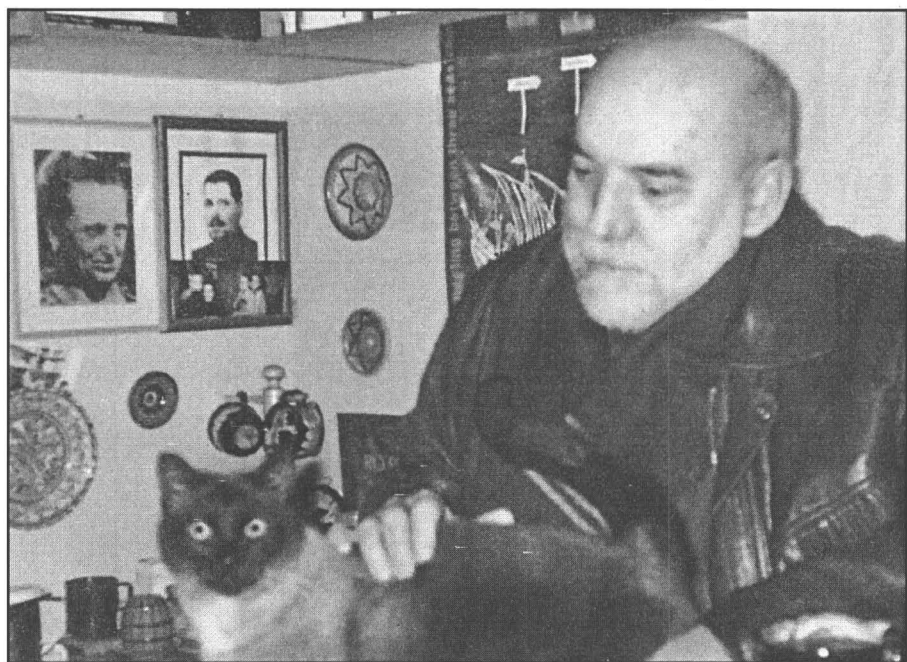
Am visat-o pe Maica Domnului cu Pruncul. Dormeam sub Icoană și mi-a apărut în vis, de după Lună, și mi-a vorbit.

2) *Ce credeți despre autodidaxie? Câtă... școală (studiu) este în operă, câtă experiență, câtă intuiție (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?*

Toți scriitorii sînt, prin definiție, autodidacți.

3) *Ce ați descoperit deosebit în arborele genealogic personal?*

Din ce mi s-a povestit, un stră-stră-străbunic era tătar, rămas din timpurile cînd neamul lor ne „vizita” și s-a stabilit în satul nostru vechi, răzeșesc – sat consemnat, de altfel, într-un document al lui Dragoș-Vodă la 1399.

Cassian Maria SPIRIDON

în redacția „Daciei literare” (Centrul de muzeologie „Nicolae Gane”)
Ianuarie, 2013. Foto: **Lucian**

4) *Au nevoie elevii noștri de profesori de religie? Sau numai de... sport?*

Sport fac și fără profesori, religie nu. Așa că orele de religie sînt o necesitate.

5) *Ce instrument de scris folosiți/ ați folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, mașină de scris, calculator)?*

Toate, fără discriminare. Totuși, n-am renunțat la scrisul de mînă – indiferent de instrumentul folosit, de la „toc purtăreț” la pix.

6) *În ce publicație culturală v-ar fi plăcut să debutați? Ce vă amintiți (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?*

Am debutat în *România literară*, grație lui Geo Dumitrescu și în *Amfiteatru*, grație Anei Blandiana. În *Cronica*, Mihai Ursachi m-a apreciat la *Poșta redacției* pe care o susținea atunci. Cît despre debutul în volum e prea trist și revoltător ce mi s-a împlătit...!

7) *Ce faceți într-o zi în care nu scrieți?*

Mă pregătesc pentru clipa cînd voi scrie.

8) *Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?*

Scriitorul este și cetățean și, în această calitate, este obligat să se implice.

9) *Ce făceați pe 22 decembrie 1989? Ce ați face acum în acel context?*

Eram în detenție politică și, în amiaza acelei zile, am fost eliberat. Atunci aș face ce am făcut și atunci.

10) *Sunteți colecționar (de timbre, clopoșei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiți pisicile, cîinii, păsările? Alte pasiuni?*

Pe unde călătoresc cumpăr bufnițe (care poposesc pe un raft din biblioteca personală) și cîni imprimate cu imagini ale locului (care își află exprimarea în rafturile din redacția Convorbirilor literare). Am și un mic lapidarium cu pietre din spații istorice și case memoriale ale personalităților, de la lacul Tiberiada la Casa Goethe.

Am doi cîini – Dudaș și Lio – și am rămas cu un motan – Titu; Pogor și Negruzi au dispărut – probabil au fost furați.

Mă preocupă îngrijirea ierbii, a pomilor, arbuștilor etc. din curtea proprie.

11) *Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulțumește în anii noștri „postmoderni”?*

Sîntem o specie extrem de adaptabilă. Nu am teamă decît de Dumnezeu. „Postmodernitatea” este încă un cuvînt gol de conținut.

12) *V-ați dori o casă la țară? Aveți deja?*

Mi-am dorit și, slavă Celui de Sus, am și sînt foarte încîntat.

Vasile TĂRÂȚEANU

1) *V-ați visat îngerul, în copilărie? V-ați întâlnit cu el, aveți amintiri... „prenatale”?*

– Tu, pe lângă îngerul păzitor pe care îl ai ca fiecare om, chiar de la naștere trimis de Cel de Sus ca să ne apere de toate cele rele, ai mai avut parte și de o mierlă ce-ți cânta-n urechi ceva foarte important din mediul înconjurător încărcat de poezie, iluminat de chipurile unor mari înaintași care-ți vegheau pașii în timpul zilelor de muncă la Casa lui Pogor.

Noi, cei care ne-am născut în același spațiu românesc, dar rupt cu japca de la sânul patriei noastre istorice, n-am avut fericirea de a ne naște și de a trăi, de a ne forma într-un mediu cultural național, ci în unul înstrăinat cu de-a sila de veneticii care ne impuneau alte valori, străine spiritului nostru.

Poate că alții, eu însă, nu mi-am visat îngerul păzitor în copilărie, eu, i-am simțit de mai multe ori prezența salvatoare de la moarte, când, neastâmpărat cum am fost și sunt, în copilărie am căzut din copaci sau de pe cal, când era să mă înec sau, mai târziu, la maturitate, călare pe mai mulți cai putere, într-o fracțiune de secundă am reușit să evit diverse tamponări cu alte vehicule. Acestea-s amintirile reale, comune cu ale îngerului. Amintiri... prenatale... nu am. Dacă ai fi cunoscut-o și înțeles-o pe regretata mea maică poate că știa ea ceva de la îngerul ei păzitor despre amintirile mele prenatale.

Dar ca să mă înțelegi mai bine îți pun la dispoziție două poeme în care încerc să mă clarific eu singur cu privire la relația-mi cu făptura divină ce mă ocrotește.

Înger de pază

*Tu stai de asupra mea
de strajă,
Cuprins de milă și
de vrajă.*

*Cu suflet mistuit
de dor...
O, lasă-mă să nu
mai mor*

*Și ca să nu mă pierd
în turmă
Mă tragi de mânecă
din urmă.*

Cu aripă de înger

*Poemul acesta –
argint viu –
fuge de sub pană
când scriu.*

*Și-atunci îngerul
văzând
Cum viața-mi
se-nrisipă.*

*Îmi zvârle din ceruri

plângând
o aripă.*

2) *Ce credeți despre autodidaxie? Câtă... școală (studiu) este în operă, câtă experiență, câtă intuiție (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?*

Ce aș putea crede în afară de faptul că în orice condiții autodidaxia este bi-nevenită, este necesară?! Chiar și în cele mai bune sisteme de învățământ, care nu vor da niciodată rezultatele așteptate dacă vom lăsa totul în seama profesorilor, a instituțiilor. Or, la urma urmei, totul depinde de fiecare dintre noi. De dorința și voința de a se autoinstrui.

Nu știu dacă se pot găsi asemenea unități de măsură care să stabilească raportul în procente între efortul studios, experiența de muncă, imaginație, intuiție, la urma urmei talentul, harul primit de la naștere, pe care ar trebui să-l conțină în sine o operă de artă sau o capodoperă ca atare. Capacitatea de a pune suflet și talent în tot ce faci și în ce ești chemat (dacă ești chemat) să faci.

Cei trei mari scriitori la care te-ai referit nu sunt singurii mari creatori, a căror operă nu poate fi contestată, chiar dacă ea este în primul rând un produs al autoinstruirii neasistate, nedirijate de un facilitator, ce parcă s-a născut din senin, de la duhul sfânt care le-a înnobilit simțirea și gândirea.

3) *Ce ați descoperit deosebit în arborele genealogic personal?*

Nu m-am preocupat în mod special de arborele genealogic al familiei mele. Mi-era îndeajuns că o cunoscusem pe bunica. A murit când eu aveam vreo trei ani-șori. Atunci îngerul păzitor m-a salvat pentru prima dată când, neastâmpărat cum am fost și sunt, m-am cațărat pe spițele roții carului mortuar ca pe o scară voind să mă urc și eu lângă bunica Maria care era dusă la cimitir, pe ultimul ei drum. Eram nemulțumit că ea nu vrea să se ridice din sicriu și să mă ia în brațe. La unul dintre cele 12 prohoade avea să nimeresc sub roata căruții. M-a salvat, probabil, aripa îngerului păzitor transformată în brațele mamei mele.

Pe bunicul Vasile Puiu nu l-am cunoscut. El murise când mama nu era decât o puștoaică de vreo 14-15 ani.

Dar i-am cunoscut pe frații și surorile mamei mele. Regret că l-am întâlnit doar o singură dată pe fratele ei cel mai mare, pe nenea Visarion Puiu. (Cel mai vi-guros și înalt ram al arborelui genealogic al familiei mele pe linie maternă). Absol-vent de până la război al Seminarului de Teologie din Iași și al renumitei Facultăți de Teologie a Universității din Cernăuți. Un om deosebit. Preot. Cărturar de marcă. Deținut politic timp de 12 ani la Gherla și la Aiud pentru „uneltire împotriva ordi-nii sociale”. Autor al câtorva cărți de povestiri, al unui roman și al unei piese, sem-natar de nenumărate articole risipite în presa vremii. Fondator de publicații religioase.

Dintre descoperirile pe care le-am avut este aceea că soarta mea într-o măsură mai mare sau mai mică are multe tangențe cu viața remarcabilului meu înaintaș, de la care aș fi avut ce învăța dacă trăiam în preajma lui, dacă între noi n-ar fi existat acea frontieră nedreaptă instalată în urma creionului bont, de tâmplărie, al „tătu-cului tuturor popoarelor”. Poate că atunci n-aș fi avut atâtea goluri în pregătirea

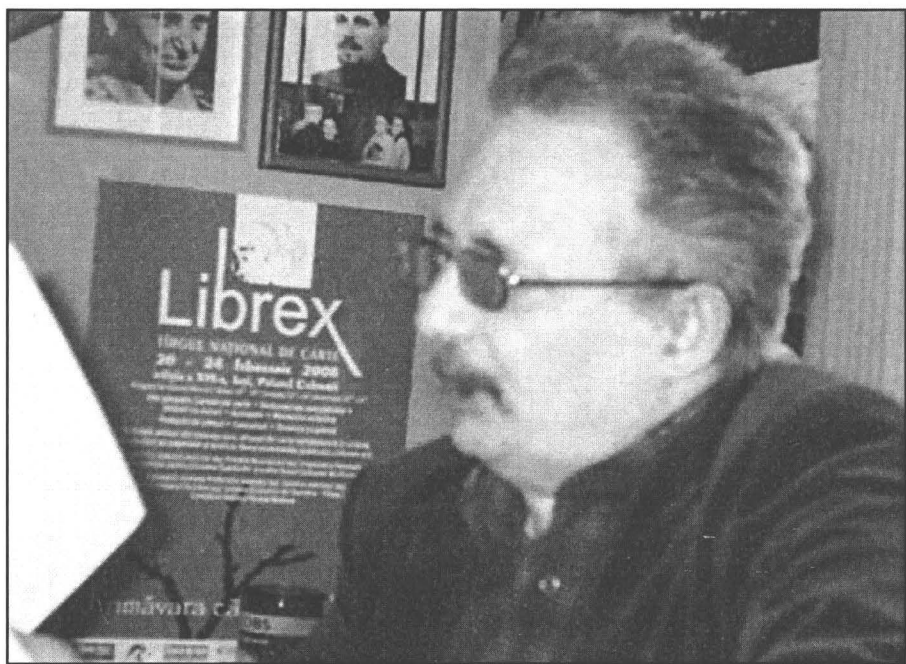
mea profesională, pe care le descopăr cu regretabile întârzieri.

4) *Au nevoie elevii noștri de profesori de religie? Sau numai de... sport?*

Eu cred că da. Religia ține de sănătatea spiritului, mai mult decât sportul – de sănătatea trupească. *Mens sana in corpore sano*. Parcă așa ziceau strămoșii noștri. Eu unul regret că n-am avut posibilitatea să studiez la școală istoria religiilor, să încep lecțiile cu Tatăl Nostru, iar inaugurarea anului școlar să aibă loc nu numai cu cuvântările directorilor și ale diversilor funcționari de la secțiile de învățământ, oaspeți, reprezentanți ai diverselor întreprinderi patronatoare, ci și cu predica unui preot, pe teritoriul parohiei căruia trăiesc elevii școlii.

5) *Ce instrument de scris folosiți/ ați folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, mașină de scris, calculator)?*

De toate. Și creionul, și condeiul, și stiloul, și pixul, și mașina de scris, iar acum – calculatorul. Am încercat chiar, din curiozitate, cum se scrie și cu pana, smulsă din aripa unei găște, pe care am muiat-o în călimara ce-o purtam în ghiozdan în clasele primare ale școlii din sat. Dar m-am lăsat repede păgubaș în fața progresului, după ce am stricat câteva caiete din cauza petelor mari de cerneală.

Acum scriu cu ce-mi cade la îndemână: stilou, creion, pix. În tren, în autocar. În fotoliu. La masa de scris.

6) În ce publicație culturală v-ar fi plăcut să debutați? Ce vă amintiți (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

– Nu m-am gândit la aceasta. Căci nu prea știam multe despre publicațiile din țară la ora debutului care s-a întâmplat să fie în gazeta raională „Constructorul comunismului” (îți dai seama ce constructor eram la absolvirea școlii medii necomplete din satul meu natal?). Desigur că mi-ar fi plăcut să debutez în *Convorbiri literare*, în *Luceafărul*, în *Viața românească*, în *Dacia literară*, reviste de mare prestigiu, dar lucrul acesta s-a întâmplat mai târziu, și nu mai poate fi considerat debut... M-aș fi mândrit și cu debutul în *România literară*, sau în *Junimea literară* cernăuțeană, sau de ce nu în *Familia* de la Buda-Pesta.

Cât privește debutul editorial cu *Harpele ploii* la Editura „Carpați” din Ujgorod, în 1981, am amintiri de tot felul. Și bune, când după mai multe amânări a fost confirmat pentru publicare volumul de debut, anterior debutând în diverse volume colective *Plaiul doinelor* și *Glasuri tinere*, din Cernăuți, precum și-n volumul *Dintre sute de catarge* de la Chisinău. Dar și mai triste când unele versuri, sau titluri de poezii mi-au fost schimbate în direcția ideologiei de partid, deși n-am fost niciodată membru de partid, decât că am lucrat mai întâi ca lucrător literar inferior, apoi în calitate de corespondent la ziarul „Zorile Bucovinei”, pe atunci organ al Comitetului regional de partid și Consiliului regional. Dar m-am împăcat repede cu gândul că nu eram unicul și nici ultimul căruia i se impuneau comandamente proletcultiste.

7) Ce faceți într-o zi în care nu scrieți?

Scriu. Diverse adresări, planuri de activitate, articole. Sau răspund la întrebările unor interviuri sau anchete. Ca în cazul de față. Dar dacă nu am asemenea urgențe care nu pot fi amânate – citesc. Tot ce-mi trezește interesul în publicațiile românești locale sau în syte-urile ucrainene în care suntem atacați. Și, desigur, cărțile primite cu autografe de la prietenii mei. Ca să nu le înșel încrederea. Precum și cele despre care aflu că sunt de valoare.

Ca să nu trag cu obrazul că nu le-am citit.

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

După opinia mea scriitorul este și trebuie să fie un om al cetății, al spiritului. Un exponent de valoare al unei entități, al unei limbi. Și el nu poate fi în afara acestora. Numărându-se printre cele mai luminate minți ale unui neam, scriitorii, chiar și atunci când nu vor să se implice politic în viața societății din care fac parte, trebuie s-o facă în calitatea lor de cetățeni, de oameni de cultură. Poate că din cauza neimplicării scriitorilor în problemele cetății – nivelul de cultură, moralitatea, eticul și esteticul au coborât atât de jos.

9) Ce făceați pe 22 decembrie 1989? Ce ați face acum în acel context?

Nu mai țin minte precis ce aveam de făcut în ziua de 22 decembrie 1989 și în noaptea premărgătoare sau după această zi decisivă. Dar postul de radio român, care de obicei la noi în casă funcționează *non stop*, îmi tot furniza vești cutremurătoare, vești din ce în ce mai alarmante, care-mi făceau inima să tresalte.

Nu-mi puteam găsi locul. Toată noaptea am stat cu urechea lipită de aparatul radio, având emoții ce se revărsau peste marginea sufletului și minții. Când auzeam alarma și focurile de armă, strigătele și agitația simțeam cum mi se face pielea de găină de frica unui război civil. De teama unui măcel îngrozitor.

Cu lacrimi în ochi scris-am atunci un apel liric prin care – naivul de mine! – îi imploram pe frații de dincolo să nu mai tragă unii în alții. Nu știu dacă l-am publicat sau nu, dar de citit țin minte că l-am citit la un post de radio din țară. Chiar în acele zile.

Cred că acele înlăcrimate pagini se află undeva printre manuscrisele mele.

10) Sunteți colecționar (de timbre, clopoței, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiți pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

– Nu, nu am asemenea pasiuni – frumoase și nobile – de colecționar, deși câteva dintre marile personalități din lumea colecționarilor și numismaților (cum sunt Corneliu Beda din București, Dumitru Grumăzescu din Iași, cărora le-am organizat chiar expoziții la Cernăuți) se numără printre bunii mei cunoscuți. Nu dispun de colecții de timbre și mărci, de medalii și insigne, nici de artă plastică în afară, desigur, de colecția de insigne și medalii, de tablouri și portrete, de fotografii pe care le-am primit cu diverse ocazii de la diverse instituții sau de la prietenii mei pasionați de arta plastică.

Cât privește manuscrisele păstrez câteva scrisori și manuscrise de versuri de la multregretații Grigore Vieru, Vasile Levițchi, Dumitru Hrinciuc, Liviu Damian și alții. În ultimul timp am descoperit manuscrisele care au rămas de la unchiul meu, mitropolitul Visarion Puiu – piesa în cinci acte „*Dochița* sau Căderea Sarmisegetusei”, cartea de povestiri *Vedeniile sihastrului Vichentie*, nuvela „*Solul lui Decebal*” și altele pe care le-aș dori publicate dacă aș găsi oameni cu dare de mână...

Îmi plac și câinii și pisicile, și păsările. La casa părintească am avut de toate acestea. Și rândunici la streșina casei părintești sau în grajdul de vite, lângă grinda încăperii.

De când locuiesc în oraș m-am trezit într-o bună zi, fără să vreau, cu o cățelușcă neagră. Mi-a adus-o Cristina, fiica cea mică. Apoi cu o pisicuță mică aruncată de nu știu cine dintre vecini când era ceva mai mare decât un șoarece, la scara blocului în care locuiesc.

Mai am în casă și un acvariu cu pești. O colivie din care papagalii și-au luat zborul spre țările calde. Am avut și un iepuraș, și niște hamsteri. În fiecare dimineață la geamul balconului apartamentului meu de la etajul doi vine un stol întreg de porumbei ca să le arunc firimituri din pâine uscată, unii chiar dau perdeluța la o parte și intră în balcon căutând singuri hrană. De când avem pisicuța nu îndrăznesc să

între, dar stau aranjați ca la paradă pe frângerile de uscat albituri, așteptându-și porția zilnică de la frații lor cuvântători.

Cu alte cuvinte dacă m-aș lăsa ușor convins de mezina mea și de soție, casa mi s-ar transforma într-o grădină zoologică. Nu e rău. Dar ea seamănă mai mult cu o bibliotecă dezordonată. Nu știu cum se face că nu mai reușesc să-mi pun în ordine cărțile în număr de peste 20 de mii de exemplare, adunate de-a lungul a peste jumătate de secol.

11) *Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulțumește în anii noștri „postmoderni”?*

– Nu mi-i teamă de ea, de globalizare. Teamă mi-i de noi, de români, că nu suntem destul de puternici și rezistenți ca să facem față tuturor provocărilor ei, că ne-am putea pierde identitatea, limba maternă, valorile noastre, specificul național. Din cauza indifferenței, dorinței de a intra în voia celor mai mari și mai puternici. Din cauză că a cam scăzut în ultimul timp sentimentul patriotismului.

Și apoi, n-ar fi cazul să uităm că globalizarea în unele cazuri e ca un vânt, ca o vijelie, ca o calamitate, care de multe ori demolează, făcând să dispară multe dintre lucrurile de care am avea nevoie în toate timpurile. E ca o modă, care trece, în unele cazuri, răvășitoare, demolatoare peste noi.

Cei care au temelii puternice rezistă intemperiilor, și nu sunt luați și duși cu puhoaietele apelor în largul mării unde devin un pământ și o apă.

Să nu crezi cumva că sunt împotriva globalizării, adică a modernizării proceselor și tehnologiilor de producție, a protecției în comun a mediului înconjurător, a luptei împotriva terorismului internațional, sau împotriva studierii și cunoașterii unor limbi de circulație internațională, sau împotriva trecerii la o monedă unică, la norme general umane de conduită, și împotriva altor lucruri benefice.

În ce privește nemulțumirile, de acestea avem parte la tot pasul, dar mi-ar trebui prea mult timp și spațiu ca să le enumăr pe toate. Dar cum nemulțumirilor li se ia harul, nu mă hazardez, pentru că tot ce ni se întâmplă în viața de toate zilele nu e întâmplător. Totul ori este dinainte programat de pronia cerească, ori reprezintă rezultatul, consecința activităților noastre, a greșelilor, a abaterilor de la normalitate, de la bunul simț, de la principiile creștine, de la iubirea de aproapele nostru.

12) *V-ați dori o casă la țară? Aveți deja?*

Nu mi-o pot dori, căci o am. E casa părinților mei, rămasă pustie de când s-a dus mama la Dumnezeu ca să-i povestească ce înseamnă suferința și generozitatea sufletească. Casa de la Sinăuți stă goală în așteptarea noastră, a celor patru copii ce-am crescut între pereții ei, fiecare având acum casa, castelul, apartamentul său situate în alte locuri decât în satul nostru de baștină.

Aflată la un capăt de țară tânjește de dorul nostru, suferă de singurătate.

Ca și noi de dorul ei și al scumpei noastre mame.

** Proiectul „Chestionar cu accente ludice” se va derula și pe parcursul următorilor ani, cu finalizare, sperăm, într-o carte (Lucian Vasiliu)*

Minerva CHIRA

Săgeata

*Mâini în îmbrățișare
să nu pară că exist
Îmi amintesc doar că le-am așezat
mai jos de umerii tăi
pe brațe ca și cum le-aș fi ajutat să curgă
spre corabia din vasul cu apă sfințită*

*Nu rețin ale tale unde au poposit? -
(vijelia n-a frânt nicio ramură):
ca marginile cărării
pe care m-am îndepărtat de mine
Asemenea stolului cu vârful
unde începe despicătura
înainta spre oglinda
ce nu poate fi făcută cioburi*

*În formă de arc
port săgeata care va ucide
leul din tine*

Gellu DORIAN

MAȘINA DE COPT PÎINE

*Nu mai am nevoie de alte femei,
mi-am luat mașină de copt pîine,
am așezat-o pe masă în bucătărie - masa să fie perfectă,
ca un pat cu așternutul proaspăt,
nu cere mult, 220 de volți, cordonul bine întins, fără bucle,
ștergi tava, fixezi paleta,
pui în ea, pentru o pîine de 900 g, trei pahare cu apă
caldă,
patru linguri de lapte praf, degresat,
trei linguri de zahăr,
o lingură și jumătate de sare,
trei linguri de ulei de floarea soarelui,
trei pahare de făină, albă sau neagră
(ai la dispoziție zeci de rețete),
o linguriță și jumătate de drojdie rapidă,
introduci tava în cuva cuptorului,
apeși pe Start/Stop o secundă, alegi în Meniu programul
Basic,*

aștepti trei ore,
în timp ce ea face, la început, un pic de zgomot,
ca un sforăit,
tu poți dormi liniștit pînă cînd un țuit ascuțit te trezește
din somn
ca pe un cîine dresat pentru a salva din zăpezi
pe cel rătăcit,
scoți tava, o lași cincisprezece minute să se răcească,
apoi o răstorni pe un fund de lemn,
scoți cu un inel paleta,
așteptînd să se răcească pîinea, speli tava,
ștergi paleta cu o lavetă
și apoi întorci capul spre ea
și-i spui, ca unei femei din harem, să aștepte
pînă ce vei rezolva toate celelalte probleme
cu mașina de spălat rufe,
cu cea de spălat vase,
cu aragazul și cuptorul cu microunde,
cu roboțica de tocat toate rădăcinoasele,
cu cea de tocat carne,
cu cea de făcut sucuri,
și încă o serie de amante care te-au înlocuit perfect,
pentru că, ostenit de toate, pot dormi liniștit,
fără a da explicații pînă cînd mintea nu mai știe
ce să scornească
pentru a fi crezut că nu am fost nicăieri
în timp ce nu am fost lîngă tine,
gata de mîncat în pat ca pîinea de pe masă,
rumenă și gustoasă, cum păreau a fi buzele tale
cînd se lăsau

mursecate de buzele mele,
cînd după o zi întreagă la bucătărie,
întorcînd tăvile în cuptor,
spălînd rufe, tocînd legume, făcînd mîncare și așteptînd să
vin de pe drumuri,
te aruncai în pat ca într-un leagăn în care nu mai încăpea
nimeni,
ucigînd clipă de clipă fericirea pe care o transformai în
tristețea
cu care mă înveleai
ca pe un strat florile pe care doreai să le privești înflorite
în zori,

dar și ea este rece, deși învîrte aluatul și-l coace
atît de bine la temperaturi pe care numai mîinile tale le are
cînd mă ating înainte să adorm
alături de tine,
alungat în jungla de gînduri prin care alerg toată noaptea
pînă în zori cînd
feliem pîinea, ne bucurăm în fața ei ca niște copii,
umplem cănila cu lapte și ne uităm la mașina de copt pîine
ca la o intrusă pe care eu mă gîndesc cum s-o alung din
casă,
tu, cum s-o păstrezi fără să te trădeze cu mine.

Vlad A. GHEORGHIU*

retro

și dacă ți-aș spune că toate astea
sunt degeaba
că degeaba te trezești în fiecare
dimineață să mergi la serviciu
și să trași 8 ore
fără pauză și te întorci
acasă iar pusă pe treabă
întinzi oglinda
scrumezi pe ea ca să nu faci mizerie în pat
și câinele tău se uită la tine
altfel
vă-nțelegeți din priviri
nu te mai deranjează când vine
seara dacă-i dai drumul pe scara
blocului unde
are un rendez-vous
după 7
și tu rămâi singură în casă
îți aprinzi o țigară întinzi oglinda
scrumezi
fumezi iar
scrumezi o
întorci o ștergi și
deja lucrurile nu mai sunt
cum le știai.

* Premiul revistei la Festivalul-concurs național „Porni Luceafărul...”,

Botoșani.

Daniela Sabina PENCIU*

boală

*sensibilitatea e ca un handicap
inima-ți e captivă într-un scaun cu rotile
Și nu poți avansa prea mult
cei din afară vin să te strivească
ești la pământ și trebuie să te ridici
nu vine nimeni să-ți întindă mâna
ești singur și trist
durerea te-apasă
ar vrea să te posede stafia suferinței
carnea ta emană miros de frică
ochii tăi o văd în juru-ți
buzele îi apasă coastele oxidate
frica se împrăștie deasupra porilor
îți smulge cu dinții ei insațiabili
cioturile de curaj și plămânii
aerul devine greu ca plumbul
în final învingi
omul sensibil e o pradă*

* Premiul revistei „Dacia literară” la Festivalul de Poezie „Grigore Hagiu”, ed. a XXI-a, Galați, 2013.

CRĂCIUNUL

Dana KONYA PETRIȘOR

*„«Infernul înseamnă ceilalți» a scris Sartre.
Sunt absolut conștienți de contrariul: Infernul este omul rupt de ceilalți.
Un zîmbet costă mai puțin decît electricitatea,
dar dă tot atîta lumină”.*

Abbé Pierre

Septembrie 2011

Sala de îmbarcare a aeroportului... care aeroport oare? Nici nu mai știu, Otopeni sau Roissy? Parcă m-aș trezi dimineața, în pat... care pat? Cel de la București sau cel din Fontenay? Viață de nomad... Ar fi culmea să mă plîng, nu? După o viață fără căpătii, fără nici un reper, faptul de a ajunge să nu știu bine în care din locuințele mele mă trezesc, reprezintă un adevărat miracol de care nu încetez să mă minunez și să-i mulțumesc Domnului.

Am auzit la alții că deștărații care suntem am fi niște nenorociți trăind o viață de nici-nici: se pare că am fi niște Ioan-fără-țară, care, în mod obligatoriu, nu putem fi „acasă”, în nici una din țările în care trăim. Or, nu știu cine și de ce s-ar simți atît de năpăstuit, mai ales acum, cînd lumea este deschisă, cînd dorul de țară se rezolvă cu un drum la aeroport și un zbor de două-trei ore de „acasă” pînă „acasă”, cel puțin pentru cei ce ne aflăm în Europa. Și asta cu atît mai mult cu cît această noutate intervenită de cîțiva ani, numită *low-cost*, ne ușurează viața.

Pentru mine personal, viața actuală este mai curînd un și-și: sunt acasă atît în micul meu apartament din Fontenay, cît și în casa în care m-am născut, din București. De unde și întrebarea mea: „oare în care pat m-am trezit azi?”

E drept că lung a fost drumul pînă la acest sentiment... o viață de om. O viață ciudată pe care, dacă mi s-ar propune s-o retrăiesc, aș refuza cu tărie. Nu, mulțumesc! Dar da, mulțumesc Domnului pentru această bătrînețe binecuvîntată și pentru orele sau zilele pe care, în marea Lui bunătate, mi le va mai lăsa.

Stau deci în sala de așteptare din... a, da, din Otopeni și aștept să-mi regăsesc locul meu obișnuit – 8 C sau 9 C – pe care compania Air France mi-l oferă aproape automat pe tichetele de îmbarcare livrate cu 36 de ore înainte de plecare, pe adresa mea electronică. De cînd cu *low-cost*-urile, companiile mari fac tot ce pot ca să se mențină la același nivel și asta spre marele nostru avantaj.

Mă aflu deci pe același aeroport, de pe care, cu 25 de ani în urmă, mă îmbarcam cu gîndul că nu va mai exista niciodată întoarcere. „Niciodată nu trebuie să spui niciodată”, zice o vorbă înțeleaptă, dar, pe vremea aceea, numai de întoarcere nu putea fi vorba...

Cînd au trecut acești 25 de ani? Cum am putut ajunge de pe străzile Parisului sau din azilul Ajutorului Catolic pînă la acest dublu „acasă” și la așteptarea asta plăcută și li-

Dacia literară, nr. 11-12, 2013

niștită din sălile de îmbarcare ale aeroporturilor europene? Mi-ar fi imposibil să spun.

Trec de multe ori în revistă anii aceștia și mai ales figurile tuturor celor pe care Dumnezeu mi i-a scos în cale exact în clipa în care credeam că voi pieri, pentru a-mi arăta calea de urmat. Să nu-mi spună cineva că Îngerii nu există! Cu atât mai rău pentru cei care nu știu să-i recunoască. (...)

Decembrie 2011

S-au deschis în toată Franța târgurile de Crăciun. Pe cel de pe Champs Elysées l-am vizitat deja, dar e drept că a rămas la fel cu cel din toți anii, adică nimic încântător, în afară de vestitele iluminări ale „celelor mai frumoase străzi din lume”, care, anul acesta, sunt într-adevăr feerice. Poate că voi face un drum până la cel de la Defense, mult mai întins și mai pitoresc datorită alsacienilor, în mare număr, cu covrigii și turtele lor dulci în multiple variante și cu rușii cu icoanele și bijuteriile lor de o deosebită frumusețe. Asta, doar de plăcere, căci Crăciunul am să-l fac în România, la Ocișor, satul lui Marcel, așa că nu am de ce să-mi bat capul. Sigur că am să las casa împodobită, ca s-o găsesc frumoasă la înapoiere, precum și balconul cu care, desigur, nu voi intra în concursul de balcoane luminate, lansat în fiecare an de Primărie, dar care va avea farmecul lui.

O, Doamne! Sărbătorile de Crăciun ale copilăriei! Sigur că era război, tata trebuia să obțină permisie, dar eram copil și Crăciunul era cea mai minunată sărbătoare din an...

Tot „tribul” Negruzzi* serba seara de Ajun la noi, în casa din Știrbei Vodă din București. Moș Crăciun aducea daruri pentru toți copiii din familie, și uneori le încurca. Într-un an, păpușa mea purta eticheta unui verișor și eu m-am trezit cu mașinuța lui cu cheie. S-a dat vina pe anii înaintați ai lui Moș Crăciun și lucrurile s-au limpezit repede.

În prima zi de Crăciun, ne adunam iar, în casa lui Iacob Negruzzi, din Piața Romană, fost sediu al Junimii, când Iacob, ales academician, se mutase în București. Casă boierească, de mari proporții, demolată în anii '50, sub ochii mei care fotografiam dintr-un apartament din vecini...

Salonul se înălța pe două nivele, ceea ce făcea ca bradul putea atinge înălțimi de 7 metri și că, în anul în care a luat foc, casa a fost în mare pericol. Pe vremea aceea, ghirlandele electrice nu existau, așa că brazii de Crăciun erau luminați cu luminări. Mulți luau foc; de altfel, ultimul care a pățit-o a fost un brăduț din Fontenay, într-un an când am vrut să respect vechile tradiții. Noroc că am intervenit repede și n-am mai repetat experiența.

În Piața Romană, masa de Crăciun era și mai spectaculoasă, căci spațiul era imens și „tribul” negruzdist se putea desfășura în voie. Noi, copiii, mâncam, cu bonele noastre, la masă separată, cum se obișnuia pe atunci. Una aveam noi de discutat despre șotiile noastre și alta cei mari, mai ales în acele timpuri de război și de restriște, când rușii ocupaseră o parte din trupul țării noastre și intraseră și pe teritoriul moșiei noastre de la Hermeziu.

Dar ce știam noi, cei mici, preocupați doar de magia Sărbătorilor? Noi ne bucuram, neștiutori, și nici măcar părinții și bunicii nu realizau că aveau să fie ultimele Sărbători luminoase, înaintea dezastrului comunist.

Peste ani, Sărbătorile de Crăciun aveam să le serbăm la serviciu, căci Nașterea Domnului, în plin regim comunist, fusese ștersă din calendar. Din fericire, atmosfera din

atelierul nostru era de așa natură că nimic din ce putea să fie prilej de sărbătoare nu ne scăpa: aniversări, zilele sfinților ai căror nume le purtam, Paștele sau Crăciunul erau tot atâtea prilejuri de a o „face lată”. Așa că, de Sfintele Sărbători, valurile de mirosoare de sarmale, cîrnați și cozonac traversau culoarele dintre ateliere, în timp ce planșetele, văduvite de planurile în curs de lucru, foloseau drept mese de sărbătoare. Nici unul dintre noi n-ar fi lipsit de la această mare sărbătoare colectivă. Dumnezeu să-i odihnească la dreapta Lui pe cei plecați la El, din fosta conducere a institutului nostru de proiectare și să le dea sănătate celor pe care-i mai avem printre noi...

Un Crăciun memorabil, pe care Lucian, băiatul nostru cel drag, de suflet, l-a evocat zilele trecute, la comemorarea Părintelui Calciu, care a avut loc la Catedrala Ortodoxă Română din Paris, a fost cel petrecut cu un an înainte de ultimul pe care aveam să-l mai serbez în țară.

Ca de obicei, casa noastră era deschisă, așa cum a fost și mai este și astăzi, pentru marile sărbători ale anului. Mama își trăia ultimul Crăciun din viață. „Frigul lui Ceaușescu” urma să fie decretat zece zile mai târziu. În acea seară de Ajun, era încă plăcut și bine în casă. Aveam chiar și sarmale pe masă, dacă-mi amintesc bine.

Prieteni și colegi veniseră să cînte colinde lângă pomul nostru frumos împodobit și luminat. Lucian era la noi. Spre marea bucurie a invitaților, veniseră și Preotul Gheorghe Calciu cu soția și un nepot. Sigur, vizita lui avea și unele inconveniente, cum ar fi faptul că „îngerii păzitori” (mai curînd „diavoli”) ai părintelui se și instalaseră în curtea casei și în casa scării, de unde țîșneau ca niște draci ce erau, în fața oaspeților, răcnind „buletinu’!”. Numai cardiac să nu fi fost! Dar colegii mei nu se prea formalizau. Ce naiba ar fi putut să le facă pentru că veniseră într-o vizită de Crăciun? De unde ar fi putut să știe că omul cel mai urmărit din acea vreme avea să fie taman la mine, în seara aceea? Unii dintre ei aveau să fie urmăriți pînă spre casele lor, după cum mi-au povestit mai târziu.

Spre surprinderea celor ce ne păzeau cu mare strășnicie, la sfîrșitul serii, Marcel cu Părintele Calciu și Lucian au plecat din casă îndreptîndu-se spre... gară!!! În timp ce soția părintelui și nepotul acestuia se îndreptau spre casă. Panică mare în „casa Secu”. Re-organizare de ultim moment. Regrupînd acum, după atîția ani, faptele, acestea au decurs astfel:

O echipă de securiști a fost mobilizată și expedită spre Deva, după ce urmăritorii au constatat că cei doi „fugari” urcaseră în trenul spre această destinație. În același timp, a fost mobilizată Securitatea din trei județe, Hunedoara, Arad și Alba, pentru ca nu cumva să li se piardă urma. E clar că, în zilele noastre și pentru mintea unor oameni normali, un asemenea bilci pentru un biet popă răspopit fără arme, trupe sau alte mijloace de rezistență în afară de harul lui, poate părea absolut aberant. Dar să nu uităm că trăiam timpuri aberante, față de care Kafka, Ionesco sau Jarry puteau să pară dulci copii.

Deci, trupele s-au mobilizat... Cei rămași în București habar n-aveau de toată nebulina asta. Eu eram la serviciu, ca în orice zi de Crăciun pe vremea aceea, nimănui nu-i ardea de muncă și etalasem pe planșete bunătațile aduse de acasă. Biroul întreg era năpădit de arome de cozonaci și de sarmale. Minunatul nostru director dispăruse strategic la Minister și noi dădeam frîu liber bucuriei Crăciunului.

Deodată am fost chemată la telefon. Era colonelul B., cel care ne avea „în sarcină”, adică purta, nenorocitul, răspunderea „periculosului” Marcel Petrișor, a relațiilor

acestui și – îngrozitor! – a gurii de moldoveancă afurisită a nevastei lui.

Am avut norocul unui om civilizat, ardelean cumsecade, total diferit de omologul lui, un ȋgan al dracului, care se ocupa de familia Calciu. Cine a spus oare că cel mai greu lucru în via a nu este să faci binele, ci să nu faci r ul? Dacă a  avea ocazia să-l  nt lnesc astăzi pe acest om, i-a  str nge mâna pentru că nu ne-a făcut niciodată vreun rău şi a fost întotdeauna, cum se spune, un om la locul lui.

Deci, colonelul B. era la telefon şi m-a întrebat unde e Marcel. Nedumerită, ne tiind nimic de furtuna iscată, i-am răspuns simplu că trebuie să fie în drum spre Oc sor, ca în fiecare an de Crăciun. C nd mi-a spus că este el însuși la Deva în acel moment, am rămas mută şi mi s-a făcut o milă nesf r it  de familia lui, despre care îmi vorbise deseori, rămasă de izbeli te în plin Crăciun, din pricina acestei isterii inexplicabile.

Urmarea a fost că, având în vedere vacan a de iarnă,  coala din sat era liberă şi trupele de supraveghere s-au instalat în ea, la doi pa i de casa noastră. Nimeni nu le asigura aprovizionarea, în sat, a a că fiecare tură   i aducea hrana de la oraș, în timp ce aromele de afumătură de porc, de pi ne caldă  i de sarmale se r sp ndeau din toate hornurile satului.

Drept este că  i ai mei erau pu i pe  otii. Părintele voia să vorbească cu Mitropolitul din Arad fără însă să-l compromită. A a că cei doi prieteni au hot r t să încearcă o „evadare”, l s nd copilul singur în casă. Casa noastră este la marginea dinspre munte a satului  i zăpada era c t ea. A a că, în miez de noapte, f c ndu- i loc prin n me i, cei doi temerari s-au îndreptat pe jos, în beznă, spre satul vecin, de unde urmau să ia trenul spre Arad. Hornul casei continu nd să fumege  i radioul să se audă, urmăritorii nu s-au prins p n  foarte târziu de dispari ia „comploti tilor”. Copilul a fost dus la Securitate  n Brad, unde, pe bună dreptate, nu avea ce să le spună, căci mai mult dec t faptul că cei doi plecaseră în noapte nu  tia nici el nimic şi cele trei jude e au intrat în mobilizare totală, de teamă că Părintele   i va lua, într-un fel sau altul, t lp  i a peste grani  , de parcă a a ceva ar fi fost posibil în marea pu c rie care era pe atunci  ara noastră.

Era ajun de Anul Nou... Noi, cei din București, continuam să nu avem habar de nimic. Mie nu-mi ardea de petrecere căci o m tu  a a mea era pe moarte în spital şi Mama era cumplit de tristă, fără să știe că avea s-o urmeze în cur nd.

De c teva ore însă, nu mai aveam telefon. Imposibil de ob tinut ve ti de la familie  i nu  tiam de ce.

Pe la amiaza zilei de 31 decembrie, m-am trezit cu colonelul B. acasă, negru de supărare  i într-un hal de agita ie de nedescris. Se  nv rtea prin casă ca un leu în cu c , eu îl tot întrebam ce s-a  nt mplat  i de ce nu am telefon, el b lm jea tot felul de justificări stupide printre care faptul că Marcel s-ar fi îmbătat şi nu  tiu ce ar fi făcut. C t eram de nervoasă şi tot am r s cu poftă, căci Marcel detestă băutura şi chiar c nd e obligat să bea ceva, a făcut-o doar din polite e; nu am reușit în via a mea să-l văd ame it. A a că tot nedumerită r m neam.

 i, în toată agita ia aceea stupidă, a sunat telefonul... Nici n-am apucat să răspund, că omul s-a repezit şi a ridicat receptorul. Deodată, s-a înseninat brusc, s-a calmat,  i-a luat rămas bun, mi-a urat la mul i ani  i a plecat, eu r m n nd, cum se zice, ca proasta-n t rg  i cu telefonul func ion nd.

Ce se  nt mplase? După ce securi tii se  nfi n aser  la cumnata mea, în Deva,  ntreb nd-o dacă luase bilete de întoarcere pentru frate-său  i compania  i după ce intraseră

în posesia biletelor, reținuseră întregul vagon numai pentru ei (ce mobilizare!), pentru a constata că mica noastră trupă nu se afla în trenul acela. Cei care păzeau casa părintelui, în București, comunicaseră că acesta sosise, liniștit și nevinovat ca o floricică, acasă, la familia lui, pentru a serba noul an cu ai săi. Marcel revenise la Ocîșor, Lucian fusese și el readus acolo, unde aveau să mai stea cîteva zile. Apele s-au liniștit și uite-așa trupe întregi de securiști fuseseră mobilizate, pe toată vremea sărbătorilor și pe banii contribuabililor pentru o „alertă” imaginară.

Dana KONYA PETRIȘOR, Oľea RUSU și Lucian VASILIU
la Muzeul „Negruzi”
Hermezu (malul Prutului) 21 octombrie 2000
foto: Corneliu Grigoriu

Primul meu Crăciun în Franța a fost plin de peripeții. Depart de casă, fără prieteni sau cunoscuți (că nu dau buzna românii să invite o nou venită, care nu și-a găsit încă rostul), m-am aciuat, cu cîteva zile înainte de Sărbători, la seara de colinde de la Casa Românească. Mai cunoșteam totuși cîteva persoane, cum ar fi familia Hillerin (Sandra fiind minunata fiică a lui Mircea Vulcănescu) care mă adăpostise cîteva zile după sosirea mea. Apoi, Ileana Brie, cea cu vocea de înger, ne-a cîntat colindul de război care m-a făcut să plîng toate lacrimile din mine: „Mamă, mamă, vin nămeții și murim. Velerim...”. Plecaser din țară după moartea mamei mele, care se stinsese de „frigul lui Ceaușescu” în iarna anului '85; era începutul acelei aberante economii de energie cînd ni se tăiaseră lumina și căldura în case, pe acel ger cumplit care făcuse mii de victime, mai ales printre copii foarte mici și printre bătrîni. Velerim...

Dar, pentru Sărbătoarea Sfîntă, luasem bilet de tren pentru acel sătuc pierdut din Savoia, unde locuia minunata familie a doctorului K. – doctorul, soția și fiul, viitorul doctor K. Jr. – pe care îi cunoscusem cu mulți ani în urmă, pe plaja de la Mamaia și care mă găzduiseră și cu ocazia primului meu Paște în Franța. Paște catolic, desigur, căci pentru

Paștele nostru, mă învoisem, pentru Înviere, de la azilul Ajutorului Catolic, luasem lumină, încercasem să spun în jurul meu Christos a înviat!, la care unii abia de-mi răspunseseră cu jumătate de gură (cine-o mai fi și asta?) pentru a mă întoarce, singură și tristă, la azil. Noroc că sărbătoarea Crăciunului pică în aceeași zi pentru catolici și ortodocși și așa nu aveam să mai fiu singură. Doar că aveam să am de-a face, pentru prima oară, cu realitățile sociale franceze și să trăiesc prima mea grevă generală de mari proporții din această țară. Nu mă întrebați ce voiau greviștii. Dacă ar fi să țin minte toate revendicările manifestanților și greviștilor din Franța, discul dur al memoriei mele ar fi saturat. Oricum, țara toată era blocată, conform obiceiului de a folosi mai ales perioadele de mare circulație a populației, pentru ca impactul acțiunii să fie cât mai dezastruos.

Nimeni nu putea ști cu ce, când și în ce direcție avea să poată circula. Dar eu mă aflam în acea vreme într-o stare de iremediabil optimism. Poate că, după tot ce am scris mai sus, această afirmație poate părea ciudată, dar încă nu-mi pierise euforia de a mă afla într-o țară liberă în care, în ciuda tuturor greutăților pe care le întâmpinam, totul mi se părea posibil, mai ales după înscrierea mea la școala de informatică ale cărei cursuri aveau să înceapă în ianuarie.

Așa că, înarmată cu acest optimism nesăbuit, m-am prezentat la Gare de Lyon, în căutarea unui tren. Aveam, desigur, bilet rezervat, dar acesta nu mai valora doi bani, în situația dată. În mijlocul acelei mulțimi năuce, adunată acolo cu aceleași speranțe ca mine, încercam să aflu, pe vreun peron din imensitatea celei mai frumoase gări pariziene, un tren cu intenții de plecare spre o destinație care să mă apropie de tărîmurile savoiarde.

Deodată, s-a auzit la un megafon un anunț despre o eventuală plecare spre Annecy. Fie și Annecy! Aveam să văd cum mă descurc, de acolo... Vă spun eu că nu eram prea înțregă la minte, în vremea aceea, când totul mi se părea posibil, numai pentru că fusese posibil să ajung pe acele meleaguri. Am făcut deci parte din puhoiul care a luat cu asalt trenul miraculos. Avînd doar o mică valiză cu mine, m-am strecurat mai ușor printre familiile numeroase care plecau – sau încercau s-o facă – în mult așteptata vacanță de Crăciun, spre pistele de ski ale Alpilor înzăpeziți: călători încărcați, de la mic la mare, cu săniuțe, skiuri, clăpări și alte recuzite necesare pentru împlinirea viselor lor înzăpezite.

Culmea reușitei a fost că am găsit chiar și un loc pe care m-am grăbit să-l ocup, pentru a nu-mi petrece ore întregi de drum, în picioare. Pe vremea aceea, TGV-urile nu existau încă, așa că aveam să călătorim o bună bucată din noapte. Ba, trenul a și demarat, fără să fim însă convinși că ne îndreptăm cu adevărat spre Annecy, dar bucuroși că ne aflăm într-un vehicul în mers.

După cîteva ore, în miez de noapte, ne-am trezit imobilizați în plin cîmp înzăpezit. Toată acea lume călătoare amuțise. Cînd, din megafoanele tuturor vagoanelor, s-au auzit două vești: una proastă și una bună, ca-n bancurile cu Bulă. Cea proastă era faptul că trenul s-a oprit definitiv și nu mai exista nici o șansă să se urnească de acolo pe tot timpul cît avea să dureze greva. Cea bună era că se vor pune în funcție autobuze de substituție (o, minunatele autobuze salvatoare în atîtea situații similare!) care vor fi anunțate pe măsură ce se vor prezenta, funcție de destinație, pentru ca toți călătorii să poată ajunge la locul dorit. Ei, da! Dar eu nu știam drumul decît cu trenul, așa că direcțiile menționate la megafon nu mă lămureau prea mult. Oricum, nimeni nu cunoștea numele cătunului pierdut care era ținta mea finală. Cu vagile mele cunoștințe despre geografia Franței în general și a Savoiei în special, mi-am spus că acel Epierre minuscul nu putea fi decît în

direcția Saint Jean de Maurienne și – fie ce-o fi! – m-am prezentat la autobuz de îndată ce am auzit că o ia pe valea Mauriennei.

Bietul șofer, rechiziționat de pe cine știe unde, mergea după cum îl îndruma toată lumea, în afară de mine. Mi-am adus cu vag aminte de numele comunei din care făcea parte satul și, ca să nu mai lungesc vorba, îngerașul acela de șofer m-a lăsat drept sub ferestrele luminate ale casei familiei K. Deși era trecut de două noaptea, toată casa era luminată și în cadrul ferestrei se vedea chipul doamnei K. (*Maman*, cum aveam s-o numesc după aceea), care scruta întunericul pentru a afla oia cea pierdută în mendrele grevei.

Odată intrată în casă, Maman m-a năpădit cu întrebările, în timp ce soțul ei, cu o flegmă demnă de un lord englez, trăgea concluziile: „Ți-am spus eu că te agiți degeaba și că fata asta ajunge și pe coadă de mătură!” A urmat un Crăciun tare frumos. Mi-l amintesc în fiecare seară, când aprind candela în fața fotografiilor celor dragi care m-au părăsit...

Cu întoarcerea, însă, a fost altă poveste, căci greva era departe de a lua sfârșit. Ei, și? Încercarea moarte n-are. Așa că am luat un autobuz local pînă la Chambéry, unde urma să văd ce-mi rezervă soarta și starea grevei. Chambéry fiind un focar important al greviștilor, nu exista nici o șansă de vreun tren spre Paris, așa că m-am dus, pur și simplu, la unicul ghișeu deschis și am cerut să mi se înapoieze banii pentru biletul de întoarcere, ceea ce s-a făcut fără nici o discuție. Greviști, dar nu escroci.

În timp ce mii de călători, cu același calabalic ca la plecare, luau cu asalt autobuzele spre Lyon, unde se zvonea că ar exista, din cînd în cînd, un tren spre diferite destinații, eu m-am dus calmă, la ghișeul autogării și am cerut un bilet pentru... Geneva!!! Nu cred că, în ziua de azi, după un sfert de veac de experiență occidentală, aș mai avea inițiativele și reflexele pe care prezența sentimentului de proaspătă libertate mi le dădea atunci. Pur și simplu, conștiința că mă aflu într-o lume fără frontiere și ideea de simplu bun simț că, în fond, Elveția nu e în grevă (nu e niciodată), și că trenurile spre Franța trebuie să circule, m-au împins să mă îndrept spre Geneva. Ceea ce am și făcut.

Odată ajunsă la Geneva, trecînd din Franța în Elveția prin drumurile înzăpezite ale Alpilor, am coborît la autogara care se afla în preajma gării Cornavin și am cumpărat un bilet de tren spre Paris. Simplu ca bună ziua, cum zice românul. Socoteala mea se nimerise la fix. M-a amuzat faptul că, în toată mulțimea de călători, am dat peste familia Lahovary care – de! Tot românul! – avusese exact aceeași idee ca mine și tot la Chambéry. După cîteva ore de pălăvrăgeală... ne aflam la Paris, odihniți și în plină formă. Țsta a fost primul meu Crăciun pe meleaguri străine...

Mamă, mamă, vin nămeții și murim... Velerim...

Vocea Ilenei Brie s-a stins pentru totdeauna, ieri. Accident stupid. Dar există oare accidente inteligente? Două mari pierderi în mai puțin de o lună. Două lumini stinse pentru totdeauna. Prea mult. Puțini sunt oamenii care au acest dar de a lumina viața celorlalți de îndată ce intră pe ușă și bine este cînd putem profita de ei cît mai mult posibil.

O asemenea persoană era mătușa mea, Maria (Mitzi) Konya, soția fratelui mai mare al tatălui meu. Tante Mitzi era vieneză de origine și de o rară frumusețe. Unchiul meu o cunoscuse în timpul studiilor de chimie făcute la Viena și o adusese cu el în România, unde trăiseră împreună o viață plină de dragoste. Locuiau în apartamentul de deasupra noastră și, seară de seară, adormeam în sunetele valsurilor lui Chopin, pentru care vieneză se așeza la pian înainte de a se duce la culcare.

Supraviețuindu-i vreme de mulți ani unchiului meu, Tante Mitzi ajunsese, la sfârșitul vieții, într-o mizerie de nedescris. Rămasă în apartamentul ei, după ce toți ceilalți din familie ori muriseră, ori fuseseră evacuați din casă, ocupa fostul birou-bibliotecă și, din toate mobilele ei superbe, nu mai avea nimic. Dormea pe un pat desfundat, puțină îmbrăcăminte pe care o mai avea zăcea într-un scrin cumpărat dintr-un depozit de mobile vechi, îmbîcsit de o vopsea lipicioasă de care se prindea tot praful și mizeria și o măsută microscopică pe care mînca ceea ce familia fostei ei femei de menaj, care ocupase apartamentul, binevoia să-i dea să mănînce. O vreme, mai păstrase pianul ei drag, singura ei consolare. Curînd, i l-au luat și pe acela. Spre sfârșitul vieții, făcuse și o tumoră, probabil canceroasă, pe care nimeni nu se gîdea să i-o trateze, regimul comunist refuzînd să se mai ocupe de bătrîni, considerînd „bătrîn” pe orice cetățean de peste șazeci de ani. Cu mulți ani înainte, cînd era încă relativ tînă, Tante Mitzi avusese un accident în care își rupsesse femurul. Beneficiase de una din primele operații de protezare din vremea aceea, cu tije, cuie și diverse plăci. Piciorul ținea, dar, la o radiografie, s-a văzut că operația nu fusese foarte reușită și medicii erau uluiți de forța morală a acestei femei care de umblat umbla dar – ziceau ei – cu niște dureri cumplite. În orice caz, ea nu se plîngea niciodată. Își lua bastonul și mergea înainte.

Tot așa cum, în culmea mizeriei și a bolii, nu am auzit-o niciodată plîngîndu-se. Spre deosebire de alți bătrîni, de cîte ori îi făceam o vizită, mă întreba ce naiba caut eu la o babă plicticoasă, în loc să fiu în compania unor prieteni de vîrsta mea. Or, numai babă plicticoasă nu era. Nu numai că nu se plîngea de nimic, dar își păstrase un umor nesfîrșit și povestea tot felul de întîmplări din viața ei anterioară, bogată în bucuriile epocii în care trăise. În loc să critice generația noastră, conform obiceiului fiecărei generații de a spune „pe vremea mea...” cu un ton de reproș, ea o spunea cu admirație. De exemplu, găsea că trebuie să fie minunat că noi ne putem scîlda în costume de baie tot mai reduse ca dimensiuni și povestea cu un haz nespus cum ea, cînd era la vîrsta noastră, intra în mare cu o cămășoară pînă-n pămînt, departe de zona de scîldat a bărbaților. Rîdea în hohote cînd își amintea scenele acelea de pudibonderie extremă, cînd simplul fapt de a i se descoperi glezna cînd pedala pe bicicletă – în rochie lungă, evident – era un adevărat scandal.

Cînd o întrebam cum se simte, zicea că-i bine față de atîtea mii de oameni care nu mai locuiau în casele lor, sau fuseseră deportați, sau – și mai rău – aruncați în pușcării... Îmi repeta mereu că atunci cînd era tînă și se plîngea de ceva, tatăl ei îi repeta aceeași povadă: „Hinunterschauen, Mitzi, hinunterschauen!” adică „uite-te în jos” la cei care nu au ce ai tu. Acest *hinunterschauen* a făcut că, pînă la mizerabilul sfîrșit al lungii sale vieți, Tante Mitzi nu s-a plîns niciodată de nimic. După moartea ei, am rugat-o pe fosta ei femeie de menaj să-mi dea amintire o minusculă cutiuță de argint în care își punea medicamentele, cîte putea avea, pentru ziua în curs. Mi-a fost refuzată și asta. În schimb, am moștenit scrinul acela lipicios și jegos, dar foarte încăpător, care s-a dovedit util. Mai mult, peste ani, mai precis cînd ne-am întors în casă și am făcut apel la un tînăr tîmplar să ne repare ce se mai putea repara din mobilele noastre, acesta a avut curiozitatea să curețe cu un șpalc mîzga aceea respingătoare și a descoperit că sub ea se afla un superb lemn de mahon intact. Cu răbdare și grijă, a curățat scrinul centimetru cu centimetru și pînă în ziua de astăzi am în camera mea o mobilă de mare frumusețe. Să fi știut hienele de ce se descoto-roseau, nici pe asta nu l-aș fi avut amintire de la cea mai veselă și optimistă bătrînică din tinerețea mea.

* Autoarea este descendentă a celebrei familii de scriitori, demnitari, cărturari Negruzzi. A donat mari valori (inclusiv casa și terenul) pentru amenajarea muzeului dedicat familiei negruziene (Hermeziu – Iași, pe malul Prutului) – *nota redacției*.

O REVISTĂ DE ISTORIE LA SEMICENTENAR

Alexandru ZUB

O veche cutumă academică face ca revistele de caracter științific să-și marcheze tra-seul, din când în când, la intervale menite a înlesni, eventual, estimări bilanțiere. Nu este cazul de față. Organ al Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, *Anuarul* omonim a avut soarta acestuia, schimbându-și titlul odată cu numele instituției.

Creat în 1991, prin transformarea Seminarului de Istoria Românilor de la Univer-sitatea din Iași în Institutul de Istoria Românilor „A. D. Xenopol”, actualul așezământ a cunoscut diverse avataturi, schimbându-și numele și publicația potrivit cu împrejurările so-cial-politice. Moartea intempestivă a fondatorului, Ilie Minea, care făcuse din revista *Cer-cetări istorice* organul de expresie al institutului fondat, a adus o primă schimbare, inițiată de noul director, Alexandru V. Boldur, care a făcut ca numele respectiv să fie modificat: *Institutul de Istorie Națională „A. D. Xenopol”*, epitetul *națională* fiind un mod de adeva-re la situația geopolitică a momentului. Revista a suferit și ea o schimbare de titlu, de-venind pentru un timp *Studii și cercetări istorice*, cu elemente de renoație programatică, stopate brusc, în 1949, prin reorganizarea Academiei Române și a institutelor din subor-dine¹.

Istoriografia a cunoscut, atunci, în anii stalinismului cultural, o perioadă foarte grea, lesne de sesizat și în publicațiile de resort, aduse îndeobște la unison, sub bagheta celui care avea misiunea să controleze patrinic domeniul: Mihail Roller. Însă și atunci s-au putut realiza unele lucrări de seamă, îndeosebi în zona instrumentarului². Este un fapt admis că, în po-fida ingerințelor de tot felul, istoriografia „s-a îmbogățit enorm, în ciuda piedicilor puse, prin contribuții speciale, chiar prin sinteza materialelor realizate anterior, datorită efortu-rilor a numeroși istorici români, din diverse generații, de la cei mai vrednici care au dis-părut din viață până la cei mai tineri care se formează sub ochii noștri”, după cum sesiza istoricul Șerban Papacostea într-un dialog memorabil cu Pavel Chihaia, confratele din exil³.

Se poate afirma că la Iași s-a produs apoi un reviriment în cercetarea istorică, la în-ceputul anilor '60, pe seama destinderii inițiate de regim, în sensul reconsiderării relații-lor cu Uniunea Sovietică și *ipso facto* cu lumea apuseană. S-a putut scrie atunci, în vechea metropolă moldavă, puțin mai liber, mai firesc, față de lucrările emise în alte centre. Re-zultă acest lucru și din analiza oricât de sumară a textelor publicate în *Anuarul Institutu-lui de Istorie și Arheologie*, pus din nou sub patronajul postum al lui A. D. Xenopol.

Primul tom din seria ajunsă acum cincantenară a ieșit în 1964, așadar la două decenii după evenimentele care au dus la emergența „dictaturii proletarietului” în România. O coincidență nu lipsită de tâlc a făcut ca *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, cum s-a numit inițial (numele de „A. D. Xenopol” se va adăuga de la tomul IV înainte), să apară tocmai în anul când regimul „democrat-popular” iniția o schimbare semnificativă în politica externă, prin acea *Declarație din Aprilie*, fără ca acest fapt să determine momentan și nuanțe specifice în discursul istoric. Articolul de fond din tomul I evoca e.g., fără semnătură, „a XX-a aniversare a eliberării patriei noastre”, spre a elogia „minunatele realizări dobândite sub conducerea înțeleaptă a PMR”. Redactor responsabil era modernistul Val. Popovici, iar secretar științific eminentul istoric L. Boicu, înlocuit în 1967 cu I. Caproșu, care avea să rămână în funcție multă vreme, până la integrarea sa în corpul didactic universitar. Cu tomul IV, *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”* intra într-o nouă fază, una de extensie cvasi continuă a publicației, asigurată și de alți secretari de redacție, îndeosebi de L. Șimanschi și Ștefan S. Gorovei. *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie* și-a dobândit, în timp, un prestigiu științific de care a profitat spre a-și extinde aria colaboratorilor, în țară și în străinătate, ca și iradiația socio-culturală.

În această situație l-a găsit schimbarea de regim din Decembrie '89, moment după care au survenit prefaceri analoage și în cercetarea istorică. Secția de arheologie a devenit institut autonom, iar partea mai nouă *Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”*, diminuat și acesta prin detașarea unui alt grup spre a forma *Centrul de Istorie și Civilizație Europeană*.

Convulsiile social-politice care au urmat după schimbarea bruscă de sistem au afectat considerabil activitatea Institutului ieșean, pus în situația de a căuta mijloace noi de adecvare la împrejurări. S-a creat, de aceea, o *Fundație Academică „A. D. Xenopol”*, menită a sprijini proiectele celor interesați, cu un buletin conex, *Xenopoliana*, conceput ca mijloc de stimulare a reflecției istorice, îndeosebi a tinerilor interesați de studiul trecutului. S-au publicat astfel 15 volume, pe diverse teme: *Discurs istoric și integrare* (I); *Postmodernism, postcomunism, postistorie* (II); *Învățământul istoric azi* (III); *Elitele: repere, secvențe, controverse* (IV); *Naționalism, etnicitate, minorități* (V); *Modernizare în spațiul românesc* (VI₁); *Istoria ca discurs demistificator* (VI₂); *Comunismul în România: ideologie, întemeieri, dileme* (VII₁); *Confesiune, societate, națiune* (VII₂); *Istorie și identitate* (VIII); *Discursul istoric la început de secol și de mileniu* (IX); *Istoria culturală astăzi* (X); *Istorie și societate după 1970* (XI₁); *Memorie și uitare în istorie* (XI₂); *A scrie și a citi. Practici, simboluri, tipuri de lectură* (XII); *Liberalismul românesc. Tendințe, structuri, personalități* (XIII); *Ritualuri politice în România modernă* (XIV); *Pour une histoire culturelle de la mort. Perspectives ouest- et est-européennes* (XV). Se poate deduce din simpla înșiruire de teme vastul orizont teoretic și de metodă în care s-a derulat munca de cercetare la Institutul de Istorie ieșean, institut al cărui membri, trebuie spus, au luat parte concomitent și la editarea revistei *Studia et Acta Iudaeorum Romaniae*, ca și la unele serii tematice: *Biblioteca Fundației Academice „A. D. Xenopol”*; *Bibliotheca Historiae Universalis*; *Restitutio Historiographica*.

Anuarul însuși a fost structurat la rândul său pe teme, ținându-se cont de preocupările existente în comunitatea academică respectivă, ca și de orientările ce se degajau din analiza bibliografiei străine. Spiritul critic, mereu prezent, a continuat să se exercite încă

mai ferm în noile condiții, spirit stimulat de vechi tradiții locale, dar și de contactele asidue cu școli istorice din lumea apuseană. Nu se poate face, pe loc, o analiză mai detaliată, însă ea ar fi nepus de utilă noilor serii de studii ai trecutului.

Pentru primii ani de tranziție s-au tipărit deja două fascicule de prezentare a Institutului⁴, cu date „tehnice” despre ceea ce numeam „faza postcomunistă a acestui așezământ”, inițiativă necontinuată însă în anii următori, deși se admitea că e necesar să existe cât mai multe instrumente de acest fel⁵.

Într-o lume stând sub semnul determinărilor cantitative, cifra 50, pusă acum pe frontispiciul noului volum din *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”*, s-ar putea să nu însemne mare lucru. Ea constituie însă, cel puțin pentru breasla care l-a produs, un semn de continuitate a strădaniei profesionale, pe linia unei tendințe ce se confundă, cumva, cu istoriografia însăși.

¹ Asupra contextului în ansamblu, vezi Alexandru Zub, *Contribuții ieșene la istoria culturii naționale*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*, XIX, 1982, p. 9-24.

² Cf. Florin Constantiniu, *De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu*, București, Ed. Enciclopedică, 2007.

³ Pavel Chihaia, *Fața cernită a libertății. 20 de convorbiri la „Europa liberă”*, București, Ed. Jurnalul literar, 1991, p. 13.

⁴ Mihai-Ștefan Ceașu, *Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” Iași, 1990-2000*, Iași, Fundația Academică „A. D. Xenopol” (FAX), 2001; idem, *Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” Iași, 2001-2002*, Iași, FAX, 2003. Date esențiale, de natură tehnică, se pot regăsi în idem, *op. cit.*, 2001, p. 1-17.

⁵ Alexandru Zub, *În loc de prefață*, în Mihai-Ștefan Ceașu, *op. cit.*, 2001, p. 7-8.

EX LIBRIS

Adela POPESCU

Între noi - timpul. Between us - time

Traduceri de Adriana Volceanov

București, Publisher House Tracus Arte, 2013.

George SANDA

Contribuții inedite la Istoria Literaturii Române. Vol. III. Destinatari și emitenți:
G. Topîrceanu, Otilia Cazimir.
București, Editura George Sanda, 2013.

Oltea RĂȘCANU GRAMATICU

Personalități Bârlădene.

Dicționar vol. 1 (A-J) și 2 (L-Z)

Iași, PIM, 2012.

Amalia VOICU

În mare, volumul lui **Mircea A. Diaconu**, *Fatalitatea ironică*, reprezintă o suită de studii dintr-o arheologie critică numită, la modul jucăuș, *șantierul Caragiale*. Deși analizat anterior în diverse circumstanțe, de Marian Victor Buciu (*Onto-retorica lui I. L. Caragiale*), Al. Călinescu (*Caragiale sau vârsta modernă a literaturii*), Adriana Ghițoi (*Caragiale publicist. Teatralitate, comunicare, actualitate*), Florin Manolescu (*Caragiale și Caragiale. Jocuri cu mai multe strategii*), Loredana Ilie (*Un veac de caragialism*), Mircea Tomuș (*Caragiale după Caragiale*), criticul nostru revine asupra acestui teritoriu, afirmând că „Orice idee este pentru critic un joc incert între intuiție și argument, o mișcare în zig-zag, însemnând confirmări, infirmări, abateri, contradicții, neliniște” (p.8). Poate că termenul *fatalitate* este puțin prea accentuat, și aceasta din cauza formulei textualiste predilecte, iar *fatalism* ar corespunde mai adecvat intenției exegetice; totuși, noțiunea respectivă este bine temperată de către o categorie cu rol de mediere inversă între om și lume, *ironia*. Se pare că între *lumea ca lume* și *lumea ca text*, aceasta din urmă prezintă o mai mare însemnătate la Caragiale, instituind relații de natură specială între autor/ uneori, narator și cititorul absolut indispensabil, fără de care „lumea respectivă nu își justifică existența”.

Pe parcurs, arhitectura refacerii universului caragialian, prin prisma fatalității ironice, urmează trepte determinate după logica pendulării între imanența cuvintelor și metafizica realului aflat în perpetuă criză: *Lumea ca tehnică și abisalitate; Realul himeric. Text și context; Logica, acest paradis; Absurdul înșurubat în real; Realul problematic; Fragmente despre tot – sau despre vid; O lume de cuvinte; O întoarcere în labirint; D’ale hermeneuticii. O paranteză; Un hedonist în labirintul lumii și al textului; Euforia fatalității; Farsa ca transcendență goală; Sub masca autenticității; Variațiuni finale; Mofturi despre reveria și cinismul limbajului publicitar (un nou început)*. Cu alte cuvinte, de pildă, în capitolul *Realul himeric*, sintagmă care acoperă intenția de denunțare a situației lui Caragiale în zona realismului, istoricul literar Mircea Diaconu deconspiră inconsistența lumii respective, punând accent pe marginal și derizoriu.

Astfel, rezultă faptul că „moftul-monadă este chiar imaginea căzută și burlescă a lucrului în sine, văzut în ipostaza balcanică”. Răspunzându-se la întrebarea dacă omul/ personaj este un „agent dumnezeiesc” sau „joc nenorocit al oarbeii întâmplări”, are loc o întreagă desfășurare de forță interpretativă, în urma căreia se trage concluzia că între un Dumnezeu *armonist* și un diavol ghiduș care străbat proza lui Caragiale nu ar fi mare diferență (vezi și considerațiile altui „balcanic”, George Magheru, poet de data aceasta, care declara solemn și ironic în același timp – „Capriciu, fi-mi lege,/ Capriciu, fi-mi rege!”). Ramificațiile absurdului, urmuzian înșurubat în real, ajung foarte departe, în acest sens, *a proceda metodic*, la modul ironic, desigur, fiind „formula cea mai elocventă a spiritului analitic care construiește realul pulverizându-l”. În relație de contiguitate, gustul pentru parodie din scrierile ploieșteanului este observat cu minuțiozitate și în secțiunea *Realul pro-*

blematic, în care identitatea și alteritatea se intersectează, pentru a se submina reciproc (așa cum se întâmplă, de pildă, chiar într-o schiță caragialiană intitulată întocmai, *Identitate*). În continuare, în secțiunea *Fragmente despre tot – sau despre vid*, Caragiale devine în mod cert un precursor al avangardiștilor, în speță a lui Urmuz, pentru că, cităm, *a înregistra realul, a-i pipăi cu pupila, arghezian, formele, a-l parcurge ca pe o planetă plină de surprize și de suspans, a-l construi, finalmente, în interiorul unor astfel de repere, iată bucuria cuiva care face din scepticism prilejul unei restaurări a ființei*. Subscriem la toate acestea, iar singura aserțiune mai discutabilă din carte ar fi următoarea: „Poate că balcanismul de care se tot vorbește și cu privire la I. L. Caragiale să aibă legătură cu o anume viziune metafizică. Ba chiar cu fascinația față de o lume devenită text.” (p. 91). Alex Gol-diș numește acest tip de perspectivă „critica supracalificată”, în revista „România literară”, numărul 23 din 2012.

Criticul și istoricul literar M. Diaconu, de la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, se mai preocupă îndeaproape de limbajul prozei caragialene, îndeosebi de paradoxuri și calambururi; într-adevăr, aici lumea respectivă este reprezentată de textul pur, care devine monedă de schimb între două universuri, realitatea și ficțiunea, iar au(c)torul este instanța unui filosof și, de ce nu, negociator-mediator între acestea două (v. *La Moși* sau *Tren de plăcere*). Așadar, „turtă dulce – panorame – tricoloruri – bragă – baloane – sol-dați – mahalagioaice – lampioane – limonadă – fracuri – decorațiuni – decorați – donițe – menajerii – provinciali – fluier – cerșetori – ciubere – cimpoaie – copii – miniștri – pun-gași de buzunare – hârdaie – bone – doici – trăsură – muzici – artiști – fotografii la minut – comedii – tombole – *Moftul român* no. 8 – oale – steaguri – flașnete – înghețată de vanilie – fleici”. Ce își dorește cititorul mai mult ?

De asemenea, o privire specială este aruncată, cu aplomb critic, asupra corespondenței lui Caragiale, asupra anumitor scrisori care, pe bună dreptate, se integrează în proza sa literară. Acolo, efigia lui Mitică este întruchipată, nici mai mult, nici mai puțin, decât de figura de acum prăfuită a lui Barbu Ștefănescu Delavrancea. Ajungem, încet-încet, la *nor-dul caragialian*, un mod de reprezentare original, ambivalent, care permite detașarea și, deopotrivă, complacerea în lumea respectivă. Este mai greu de înțeles de ce este selectat acest punct cardinal, și nu altele, când mai firesc ar fi fost să fie *estul*, cosmos alienant, sau *sudul*, medie balcanică a existenței (să nu uităm că același exeget a mai compus o carte, o colecție de eseuri critice, cu titlul *La Sud de Dum-nezeu. Exerciții de luciditate*). În sfârșit, o afirmație destul de subțire, și la propriu, și

I. L. CARAGIALE
Bust de Ioan Buzdugan (1984)
Parcul Casei Pogor, Iași.

la figurat, subliniază, parafrazând, că arheul, aici, în nord, în forma lui grotescă și textuală, realizată ca materie, și simultan, ca reverie, este cu totul și cu totul posibil...

Astfel încât nu credem întru totul într-o *Lume de cuvinte* la scriitorul muntean, ci mai mult într-o *lume ca nelumea*, cum am demonstrat și cu altă ocazie. S-a considerat uneori că e vorba de o lume pe dos sau o lume răsturnată, însă lumea răsturnată se referă mai degrabă la o anumită negativitate a lucrurilor, pe când expresia de sorginte eminesciană surprinde mai bine o anumită disponibilitate minimă a receptorului/ spectatorului, în sens larg, de a surprinde i-mediat deosebiriile specifice dintre aparență și esență, luând drept bună lumea care i se desfășoară inițial pe dinaintea ochilor. Pentru a înțelege mai bine deosebirea dintre viziunea lumii cu susul în jos, și lumea-nelume, la modul intuitiv, se poate face apel la imaginea unei persoane care îmbracă o haină având căpșeala pe dinafară, părând de la depărtare ca fiind totul în regulă, însă de aproape producând o impresie cel puțin hilară.

De aceea se produce *O întoarcere în labirint*, după călătoria prin lume, în căutare de semne, după logica terțului inclus. Încât Mircea Diaconu este furat, la un moment dat, de labirintul propriului text, la modul pozitiv, de data aceasta, după părerea noastră, și face o „paranteză” în cuprinsul lucrării, numită inspirat *D'ale hermeneuticii*, bazată pe următoarele - „Există o lume obiectivă? și, dacă da, e posibil ca ea să fie cunoscută? Sunt întrebări întemeietoare ale scrisului caragialian”. Apoi ne oferă o definire foarte adecvată a comediei - „A face diferența dintre ceea ce vezi, o anume reprezentare sau imagine palpabilă, și adevăr, adică a înțelege identitatea lucrurilor dincolo de aparența lor, este una dintre cheile comediei” (p. 152). Faptul că fatalitatea imprimă un fel de euforie, că farsa reprezintă o transcendență goală, toate acestea pot fi înțelese doar citind cartea *Fatalitatea ironică*, o combinație fericită de exactitate profesorală și libertate critică.

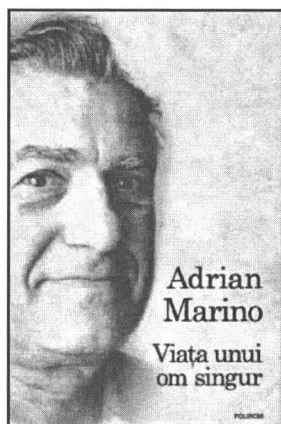
¹ **Mircea A. Diaconu**, *Fatalitatea ironică*, București, *Cartea românească*, 2012, 206 p. Profesorul universitar M. Diaconu aduce în discuție ideea de *hazard*, însă este un hazard plin de ordine, o evocare permanentă, în subtext, a jocului de șah de origine persană, așadar orientală, - și mai târziu balcanică -, în care piesele, sub orice înfățișare, intră în regula jocului (ironic, desigur), însă se află, în cele din urmă, la mâna zeului-noroc, în invocata zodie a fatalismului.

Balcanismul atribuit de criticul în discuție lui Caragiale este, însă, de o cu totul altă factură decât al lui P. Istrati sau Ion Barbu, dramaturgul detașându-se discret-critic de această lume pitorească, de care se simte, în mod fatal, consangvin, desrădăcinat totodată, „confiscat” de Apus într-o civilizație în care vestimentația a devenit mai importantă decât trăirea. Emblematică rămâne figura cafegiului armean, privit cu ironie simpatetică, aceasta exprimând chiar situarea intimă a scriitorului față de lumea balcanică, iubită și repudiată, veșnic obiect de nostalgie dureroasă, căreia *lucidul* Caragiale i se sustrage precum Ulysse din insula lui Circe.

Excesivă ne apare insistența lui M. Diaconu pe ideea unei lumi textuale ordonată de reguli interne, ținând de natura artei și nu de coerența lumii, ceea ce nu este cu totul neadevărat, mai puțin autonomia și gratuitatea acestei realități suficiente sieși a textului, întrucât s-ar pierde din vedere faptul fundamental al scrisului ca răspuns, ca ripostă, critică și denunțare a unui real pe care scriitorul îl transfigurează într-o operă de o esență mai tare decât realitatea însăși.

TINEREȚEA UNUI „CĂLINESCIAN“

Constantin COROIU

Cei pe care istoria literară i-a reținut în mod deosebit ca discipoli ai lui G.Călinescu sunt din perioada ieșeană a marelui critic, de altfel pentru el și implicit pentru cultura românească cea mai fecundă sub toate aspectele, deși relativ scurtă – 8 ani (1936-1944). Este vorba, se știe, de *Al.Piru*, *Adrian Marino*, *G.Ivașcu* și *G.Mărgărit*, acesta din urmă se pare cel mai înzestrat, cel mai strălucit, dar, din păcate, dispărut prematur. **Nicolae Mecu** consacră un capitol distinct în volumul *G.Călinescu față cu totalitarismul* lui *Al.Piru* și *Adrian Marino*, în calitatea lor de colaboratori ai lui Călinescu la ziarul „Națiunea”, gazetă de a cărei pagină literară cei doi au răspuns până în toamna anului 1947. Autorul include aici și cele patru scrisori ale lui Marino către magistrul său, expediate în perioada 1946-1958, aflate în patrimoniul Institutului „G. Călinescu” al

Academiei, pe care le publică, dacă înțeleg bine, în premieră. La începutul anilor '80, Marino s-a opus publicării lor, exprimându-și ferm dezacordul într-o epistolă din martie 1982, adresată editorului. Ca orice istoric literar care se respectă, Nicolae Mecu reproduse și textul acesteia.

Nu numai portretul la tinerețe pe care i-l creionează lui **Adrian Marino**, dar și portretul caricatural, în stil de pamflet, pe care Marino i-l face lui Călinescu în *Viața unui om singur* mă determină să mă opresc în aceste însemnări la ceea ce scrie Nicolae Mecu despre autorul monografiei *Viața lui Alexandru Macedonski*.

Din retrospectiva întreprinsă de Nicolae Mecu reiese că Marino a publicat în „Națiunea” microeseuri și articole ce îl anunțau pe comparatist, pe hermeneut, pe teoreticianul și biograful ideii de literatură. Cât privește literatura română, aceasta l-a preocupat mai puțin. Sunt semnalate „câteva considerații consacrate poeziei «tinere»” ce nu îl recomandă însă pe Adrian Marino ca pe un „critic de susținere al generației care (biologic) era și a lui, ci mai degrabă ca un adversar al ei. De altminteri, «sciziunea» între generații îl irită, după cum îl deranjează și vocabula poet «tânăr», convins fiind că valoarea nu ține cont de criteriul generaționist și că marea literatură nu a fost scrisă de tineri... Dincolo de curente, grupări și mode, criticul crede în valoarea ca atare”.

Principal, concepția teoreticianului era corectă. Totuși, a afirma atât de tranșant că marea literatură nu a fost scrisă de tineri e prea mult și, în definitiv, neadevărat. Există numeroase exemple care îl contrazic pe Marino. Dau la întâmplare unul: Mario Vargas Llosa a publicat la vârsta de doar 27 de ani un roman – *Orașul și câinii* – despre care cri-

tici de marcă din diverse țări și culturi au afirmat aproape unanim că este scris cu o mână de maestru.

Revenind, lui Adrian Marino nu-i plac poezii din așa-numita generație pierdută: *Mihail Grama* și *Mircea Popovici*. Singurul care îi atrage atenția, dar îl receptează într-o cheie minoră, este *Geo Dumitrescu*, cu al său faimos volum *Libertatea de a trage cu pușca*. În schimb, „judecă aproape entuziasmat” un volum de poezie al lui Radu Teclușcu, întrucât ar fi „mai sensibil decât «teribilii» săi colegi de generație”. Simptomatic e modul cum îl receptează Marino pe moralistul, eseistul, și mai ales pe „aspirantul la o terapeutică a singurătății” *Petre Pandrea*, autorul volumului *Portrete și controverse*.

O pondere importantă acordă Nicolae Mecu în studiul său articolelor teoretice ale lui Adrian Marino care, în opinia sa, „circumscriu o viziune organică și unitară asupra literaturii, schițând și un program pe care îl vor pune în operă amplele lucrări de după 1970 ale savantului”. Tot acum se vădesc țintele predilecte ale polemistului: provincialismul (pe care nu mi se pare a-l fi definit vreodată remarcabil sau convingător), foiletonismul, impresionismul, fragmentarismul, veleitarismul, amatorismul etc. Criticul de la „Națiunea” deplângea suficiența în informație, absența monografiilor și vocația efemerului. Acestea aveau să constituie, de fapt, teme obsesive ale unui Marino inclement și, nu o dată, nedrept. El deplânge, de asemenea, lipsa din spațiul cultural autohton a ideologiei literare și a spiritului polemic, de care ar suferi mai ales foiletonistica, inclusiv cea a unor croniciari de prim plan ca Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, căruia îi mai reproșează prețiozitatea și afectarea, sau Perpessicius. Călinesciană, cum bine apreciază Nicolae Mecu, este concepția criticului privind monografia și biografia literară. În articolul „Idei despre biografie”, el „pornește, ne dăm numai decăt seama, de la concepția călinesciană privind istoria literară ca «știință inefabilă și sinteză epică», ca și de la modelul incontestabil al genului, *Viața lui Mihai Eminescu*”. Marino admite că biografia este un gen literar, și „ca orice gen literar, biografia este principal o operă de artă, producând în ordinea contemplației, emoții asemănătoare cu acelea date de un bun roman”. Și – citează din nou Nicolae Mecu din amintitul articol – „un biograf fără *esprit de finesse*, talent literar și de analiză interioară este un orb. Adevărata viață a eroului său îl desfide ironică, rămânându-i ermetică, în ciuda asediului laborios de texte și documente”. În fine, e de relevat ideea „consubstanțialității” biografului și personajului său pe care o postulează autorul *Vieții lui Alexandru Macedonski*, care, conform propriilor evocări din *Viața unui om singur*, nu ar fi fost chiar pe gustul lui Călinescu, cu alte cuvinte, teoria ca teoria, dar mai greu e cu practica... Oricum, teoreticianul are perfectă dreptate când afirmă că „scriind biografia artistului pentru care simți afinități obscure, în realitate îți compui propria biografie”. Aserțiunea aceasta ne apare ca cel mai mare elogiu adus, indirect, lui G. Călinescu, autorul a două capodopere ale genului, ai căror eroi sunt nimeni alții decât Eminescu și Creangă. *Viața lui Mihai Eminescu* a fost întâmpinată cu entuziasm de Ibrăileanu, criticul de la „Viața Românească” văzând în ea cel mai impunător și mai durabil monument ridicat Poetului.

„Este tânărul Marino un «călinescian»?” E întrebarea pe care o pune Nicolae Mecu la finalul esului său. Deși, după publicarea monografiei *Viața lui Alexandru Macedonski*, el a respins „din ce în ce mai radical și iritat eticheta aceasta”; Nicolae Mecu constată totuși că „multe dintre liniile directe ale operei de maturitate (operă esen-

tialmente independentă de călinescianism) se află *în nuce* în cea de tinerețe”. Studiul întreprins îl conduce la concluzia că „tânărul Marino rămâne și un călinescian. De la magistrul său (dar, evident, pe o structură genuină prielnică influenței) a deprins imperativul creației majore, al construcției solide, monumentale. Ca și maestrul său, a cerut acest lucru scriitorilor din vremea sa și a creat el însuși o operă care impune și prin masivitate. Tânărul Marino este, asemenea dascălului său, un critic de gust clasic – tocmai în sensul preferinței pentru ceea ce Croce, citat de el, numea *«perfetta poesia»* –, gust al creației solide, perene și situate dincolo de curente, metode, formule și mode. Conceptul de critică, și în mod special cel de biografie literară, reprezintă o continuare originală al celui călinescian, dar numai ca nuanță, nu și în esența lui. În fine, stilul însuși al eseurilor lui din tinerețe amintește, uneori izbitoare, de acela al lui Călinescu. Dar oricâte note de călinescianism am regăsi în scrisul tânărului Marino, acesta nu face figura unui epigon, ci a unui discipol creator. Care, ca orice discipol, dotat cu personalitate, își părăsește la un moment dat modelul. De obicei printr-un paricid simbolic”.

O concluzie ce îmi întărește impresia că textul despre Marino din volumul *G. Călinescu față cu totalitarismul* – datând din 1993 – a fost scris nu numai pe baza unei riguroase documentări, nu numai cu un remarcabil spirit analitic, ci și cu o anumită simpatie intelectuală, poate chiar admirație, pentru savantul, dar și pentru omul Marino. Numai că după lectura memoriilor acestuia apărute între timp, sintagma „paricid simbolic” mi se pare – cum să zic?! – prea... tandră.

EX LIBRIS

Natalia CANTEMIR
„Cheile Mariei“
 Postfață: Valeriu Stancu
 Iași, Cronedit, 2013.

Album de familie. Peste 20 de ani de istorie
 Iași, Institutul Cultural Francez, 2013.

București în șapte mii de semne
 Ediție alcătuită și îngrijită de Aura Christi
 București, Ed. Europress Group, 2013.

MIRCEA IORGULESCU - 70

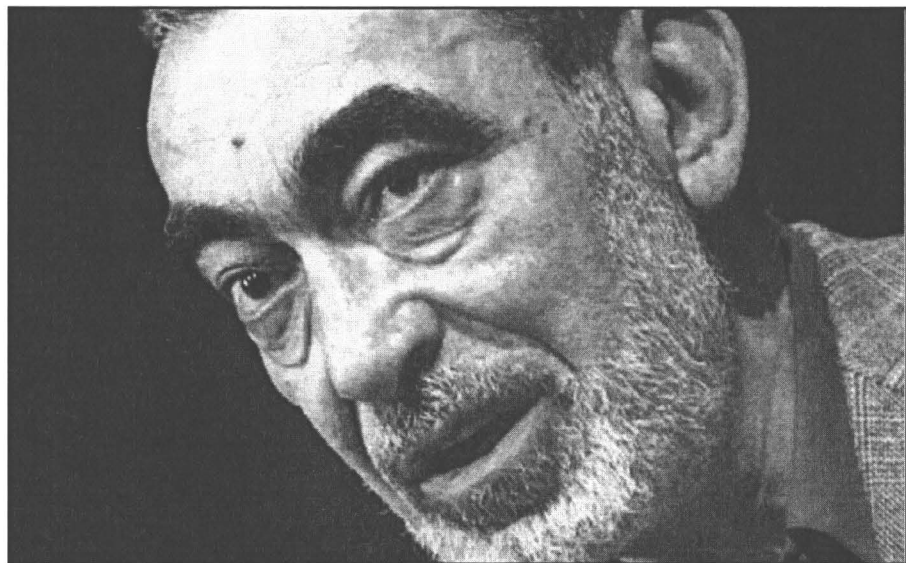
CRITICUL ABSENT. PREZENT

Ioan HOLBAN

Pe prima filă a studiului despre Camil Petrescu din volumul **Prezent** (1985), Mircea Iorgulescu face următoarea distincție: „Există două feluri de a crea în critică și, în consecință, două feluri de critică: una care descoperă, explorând și valorificând într-un sens nou relieful existent al operei, și alta care inventează, adăugând operei alte dimensiuni prin accentuarea și dezvoltarea unor aspecte particulare. Și apoi: descoperirea privește totdeauna ansamblul, în vreme ce de regulă invenția se referă la fragmente, eșantioane, detalii. Într-un caz ceea ce se știe este reluat și continuat, chiar dacă adesea prin corectare sau contestare, în celălalt este programatic ignorat. Nici una din cele două atitudini nu poate fi însă judecată în sine. Decisivă rămâne proba adecvării la operă; căci sunt opere al căror spirit obligă la descoperire și altele care pretind un demers esențial inventiv”. Nici nu știa, poate, ce „nucleu problematic” arunca Mircea Iorgulescu, atunci, în 1985, în lumea literaturii, cu aceste observații la o carte despre stricta (i)realitate literară. Critic al actualității literare – în **Rondul de noapte** (1974), **Al doilea rond** (1976), **Firescul ca excepție** (1979), **Critică și angajare** (1981), **Ceara și sigiliul** (1982) –, prezent mulți ani (de prin 1966) în paginile revistelor culturale românești la rubrici rezervate analizei fenomenului literar curent, semnând, deseori, articole „programatice” pe pagina a treia a „României Literare”, Mircea Iorgulescu este, în același timp, autorul unor solide studii referitoare la scriitorii din perioadele clasică și modernă ale literaturii noastre (iar **Scriitori tineri contemporani**, din 1978, ar putea fi citat în acest sens); volumul **Prezent** este semnificativ pentru felul în care înțelege el critica, în dubla sa ipostază, fiind un „descoperitor” și un „inventator”, în aceeași măsură: Mircea Iorgulescu *descoperă* scriind despre Camil Petrescu, Panait Istrati (în cartea **Spre alt Istrati**) și I.L. Caragiale (în **Marea trănăceală. Eșeu despre lumea lui I.L. Caragiale**) și *inventează* pronunțându-se despre aproape cincizeci de poeți, critici și prozatori contemporani. Dacă studiul despre Camil Petrescu are un pronunțat caracter eseistic, vizând ansamblul operei prin urmărirea evoluției personajului și a problemei comunicării în scrisul camilpetrescian, secțiunea intitulată **De trei ori despre Panait Istrati** este schița unei monografii pe care Mircea Iorgulescu o va scrie, de altfel (e printre puținii critici care promit și chiar fac ceea ce au promis!), unde va corecta și va contesta – se va vedea – multe dintre prejudecățile care au marcat receptarea prozatorului la noi și aiurea; oricum, alături de Alexandru Talex (cine mai știe, azi, de acest exeget excepțional al lui Panait Istrati?), Mircea Iorgulescu este, la noi, cel mai avizat cunoscător și interpret al vieții și operei lui Panait Istrati; a urmat, firește, G. Dimisianu.

O secțiune importantă a volumului **Prezent** cuprinde șase profiluri ale unor autori contemporani, cu opere în curs de „clasicizare”: Marin Sorescu, D.R. Popescu, Paul Georgescu, Octavian Paler, Eugen Simion și Nicolae Manolescu. În aceste texte, criticul face do-
vada calităților care l-au consacrat: suplu, spiritual, bine articulat, comentariul arată mobilitate a lecturii și forță de a sintetiza în câteva linii profilul unei personalități; iată cum începe textul despre Dumitru Radu Popescu: „Cu toate că nu-i lipsește de obicei cravata, este probabil

accesoriul vestimentar cel mai nesuferit lui Dumitru Radu Popescu. Îl stingherește, în orice caz, vizibil și o va fi acceptând ca pe un rău suportabil, dar în momentele de încredere, când gesturile devin reflexe, el schițează aproape întotdeauna o încercare de a-și deschide gulerul cămășii, smucind apoi într-o parte și în alta sufocantul gât-legău, în acest inofensiv tic refugându-se și răzbunându-se toate tensiunile strângerii de cheutori, asumate, îndurate totuși cu un stoic orgoliu invers, cerut de respectarea protocolului”; ideea portretului scriitorului și a analizei operei este lipsa protocolului, refuzul său, eliberarea de orice convenție străină unei creații robuste, dezvăluind voluptatea improvizării și plăcerea simbolizării existenței. Un articol „cu țintă” monografică este cel despre Paul Georgescu în a cărui evoluție literară criticul găsește esențial raportul dintre militant și artist. Interesantă, analiza pe care o face Mircea Iorgulescu eseului lui Nicolae Manolescu despre romanul românesc este, pe alocuri discutabilă, însă, pentru că, iată, selecția pe care o face criticul în *Arca lui Noe* nu este doar „funcțională”, ci și valorică; apoi, studiind romanele, Nicolae Manolescu spune esențialul și despre

romancieri: oricum, chiar dacă cele trei tipuri definite de Nicolae Manolescu (ionic, doric și corintic) nu pot constitui „instrumente de lucru”, de felul acelor pe care ni le pun la dispoziție naratologia sau poetica, eseul său despre romanul românesc rămâne cea mai importantă sinteză asupra genului epic din câte s-au făcut (prin istorii literare, mai ales), până azi, la noi.

Calitățile de portretist ale lui Mircea Iorgulescu se răsfrâng și asupra analizei critice propriu-zise; el caută totdeauna formulările esențiale și gesturile definitorii („Ceea ce merită să fie văzut – iată o formulare esențială pentru înțelegerea literaturii lui Geo Bogza”, spune criticul), punând în evidență mărcile literare ale unei structuri în permanentă fierbere: nicio-dată „liniștit”, mereu grăbit, gata de a lua în răspăr prejudecăți și ordini valorice false, Mircea Iorgulescu vorbește cu nostalgie despre jumătatea deceniului șapte, când el însuși a debutat (în 1966): „Neguri dogmatice se retrăgeau, deschizând privirilor zarea: primenire, gust amețitor de libertate, frenezie a noului și a înnoirii, tineri scriitori talentați primiți cu entuziasm, deocamdată mai mult de o critică și ea tânără decât de cititori, încă reticenți față de

scrisul contemporan după un deceniu de absență a cultului valorii. Avânt, așadar, vechiul în clătinare: idei, deprinderi, forme, ierarhii, atitudini, termeni, terminologie”. Cordiale, cu două excepții (Marian Popa și Mirela Roznoveanu), subtile, adecvate, pertinente, comentariile lui Mircea Iorgulescu din **Prezent**, ca și acelea din cărțile anterioare, se circumscriu câtorva idei esențiale: radicalitate estetică, atitudine, specificitate și, nu în ultimul rând, dimensiune morală. Cel care descoperă și cel care inventează, criticul și cronicarul literar – acestea sunt ipostazele sub care se înfățișează, în toate cărțile sale, Mircea Iorgulescu.

Prefața „epică” a volumului **Spre alt Istrati** (1986), scrisă pe un ton confesiv, atrage atenția asupra unei operații care se impune pentru multe „secțiuni” ale istoriei literaturii noastre; „cazul” Istrati (ca și „cazul” Caragiale, numai după doi ani), admirabil analizat în această carte surprinzătoare din numeroase puncte de vedere este doar unul dintre acelea care necesită reevaluări critice atât din cauza superficialității abordărilor anterioare (cine mai știe, în afară de G. Dimisianu, că Panait Istrati e de origine de undeva, din insulele Greciei, din Faraklata, undeva, lângă Kefallonia), cât, mai ales, din motivele prea bine știute, legate de evoluția gustului, perspectivei și instrumentelor de analiză pe care le pun la dispoziție noile metode de cercetare a literaturii; dar, „relația” sa cu U.R.S.S.? mărturisirea sa, după ce se va fi lămurit, asemeni lui André Gide? sau, poate, nu? Bibliografia lui Panait Istrati i-a oferit lui Mircea Iorgulescu un teren ideal pentru aceste reconsiderări; puțin cunoscut (din generațiile mai vechi, mai cu seamă, din filmul **Codin**, co-producție româno-franceză care a rulat cu succes prin a doua jumătate a deceniului șase din secolul trecut, iar de generațiile mai noi din reeditările și traducerile publicate succesiv, fără prea mare ecou, însă, insuficiente, oricum, pentru a revitaliza interesul publicului larg, dar și al specialiștilor), Panait Istrati părea a rămâne definitiv în grija neobositului său exeget, Alexandru Talex: refăcând dosarul informațiilor biobibliografice, cu rigoarea și răbdarea istoricului literar care își ia în serios profesiunea, Mircea Iorgulescu a ajuns la un proiect de o vastitate neașteptată, **Spre alt Istrati** fiind doar o punere în temă, o introducere care promite viitoare interpretări noi ale operei, după ce criticul a revenit aici asupra unor date de biografie și asupra unor judecăți de situație ce păreau de nezdruccinat: „surprizele” inerente explorării unui subiect marginalizat voit, sau pe nedrept, de critica și istoria noastră literară după dispariția scriitorului (fapt consumat acum mai bine de jumătate de secol) i-au impus lui Mircea Iorgulescu „necesitatea unei reconstituiri documentare cât mai fidele” și alcătuirea unui „portret spiritual” al unui alt Istrati, revelat de informații și date, până acum, ori neștiute, ori superficial analizate.

Ceea ce caracterizează, în primul rând, studiul despre „tânărul Istrati” este modificarea esențială a perspectivei critice, deplasarea punctului de incidență a analizei prin sancționarea prejudecăților, exagerărilor și nepotrivirilor de tot felul, care abundă atât în textele unor exegeți români, cât și francezi. Judecăți de valoare și situație ce păreau definitive sunt supuse unei „canonade” de interogații pentru a fi anulate în răspunsuri cuprinzătoare care nu lasă nici o îndoială asupra falsității „cazului” Istrati, a imaginilor-șablon („un Gorki balcanic”, un „aventurier”, un „vagabond” și un autodidact, un „anonim” norocos în o viață „improvizată” etc.) care s-au fixat prin manuale și istorii literare și care sunt reiterate cu prilejul vreunei aniversări sau al unui articol comemorativ. Ceea ce așază Mircea Iorgulescu în locul acestor prejudecăți este nu numai tentant, dar și – lucru esențial – adevărat. Celor care l-au caracterizat pe Panait Istrati drept un „aventurier balcanic”, un „vagabond” care și-a datorat succesul unor împrejurări norocoase, criticul le răspunde cu o analiză în profunzime a revoltei lui Istrati: aceasta este „expresia libertății lui în fața lumii, a acestei lumi, etern divizată în învingători și învinși, unde răul se află pretutindeni, în oameni ca și în afara lor”. Revolta lui Istrati provine din conștiința libertății (vieții și scrisului), „harul dumnezeiesc” cu care a fost

înzestrat acest „Charlot balcanic” pentru care lectura reprezintă, în anii formării sale, o formă de libertate și un cult al adevărului; nimic din neglijența și improvizațiile „omului revoltat” (așa cum l-au văzut alți critici), dimpotrivă, activitate conștientă, scop, ordine și, uneori, chiar disciplină. „Strategia” întâmplătorului și continua vânatoare a hazardului au fost două obstacole importante în calea criticului care trebuia să ordoneze un material pulverizat în amănunte tulburi, peste care s-au suprapus judecăți critice eronate: această realitate i-a cerut lui Mircea Iorgulescu prudență, dar și „spirit de aventură”, răbdare, dar și exasperare, pe care le dezvăluie „cu sânge rece” în amintita prefață epică. De exemplu, analizând publicistica dintre 1906 și 1916 (cu precizarea debutului real al lui Istrati), Mircea Iorgulescu descoperă adevăratele temeuri ale legăturilor scriitorului cu mișcarea socialistă și cu liderii acesteia; pornind de la unele afirmații ale lui Istrati însuși, criticul definește profilul unui revoltat sentimental (opus „revoltatului de profesie”, identificat în persoana lui Cristian Racovski), trăind mai mult în orizontul unor sentimente pure decât în cel al principiilor, fiind gata pentru angajamentul moral pe care i-l cerea „setea de frumusețe și dreptate”: datele raportului de adversitate cu lumea sunt căutate de Mircea Iorgulescu în revolta socială dublată de o revoltă etică și în mecanismele textului literar al cărui specific este discursul insurgent, „specialitatea incontestabilă atât a tânărului Istrati, cât și a viitorului celebru prozator”. Studiind biografia lui Istrati, criticul dezvăluie una dintre pistele viitoarei analize a operei: scrisul ca act de revoltă, ca insurgență. Acest mod al revoltei face perfect valabile două apropieri dintre cele mai interesante și originale: cu Don Quijote și cu Hamlet. Mai întâi, „eroismul” lui Istrati este asemenea celui dezvăluit de personajul lui Cervantes în viziunea lui Unamuno și Ortega Y Gasset; așa spune, însă, că dezacordul cu lumea creează căutările și plecările istratiene (un volum se numește chiar **Mes départs**), așa cum celebrul hidalgo își crea utopia sa „pozitivă”: Istrati și personajul lui Cervantes descoperă ceea ce așa numi starea de criză a lumii în două dintre ipostaziile sale: aceea „cavalerească” și cea a Europei începutului de secol XX. De Hamlet – spune Mircea Iorgulescu –, îl apropie damnarea, „melancolicul prinț cu cartea în mână revoltat împotriva putreziciunii lumii” fiind personajul „simbolic reprezentativ” pentru Panait Istrati.

În aceeași ordine, relația tânărului Istrati cu „obiectele” culturale care îi intersectează biografia constituie un alt câștig sigur al acestei introduceri în biobibliografia istratiană; Mircea Iorgulescu descoperă în spațiul acestei relații zona de identificare a ființei viitorului scriitor pentru că în cultul cărții, criticul „citește” un raport psihanalitic: iată-l ilustrat într-o pagină de excepție care fixează prima lectură a lui Istrati, aceea a **Dicționarului universal al limbii române** de Lazăr Șăineanu, făcut cadou de „căpitan” Mavromati în crîșma lui Kir Leonida: „dicționarul este, concomitent, amantă și mamă, contopire și echivoc deopotrivă de semnificative, lectura se desfășoară într-un spațiu matricial, la lumina tulbure, pâlpâitoare, acvatică a unei lumânări, într-o poziție («încovrigat») care nu este alta decât aceea a fătului în cavitatea uterină. Neînfrânatul cititor este despărțit de lume printr-o subțire, fragilă membrană (umbrela), nu mai știe de sine, își pierde percepția duratei, alunecă, plutește, hrănindu-se «în chip inconștient» dar cu nesăț, din cartea în care trăiește și pe paginile căreia, fericit, satisfăcut, adoarme ca un copil pe genunchii mamei”: fiul cărții va deveni „amantul” ei, această evoluție fiind marcată de contactul cu o carte a lui Tolstoi, **Învierea**, cumpărată cu ultimii bani la Alexandria, în Egipt. Lectura și scrisul sunt cele două principii care guvernează lumea spiritului istratian; dacă în revolta socială scriitorul este un „sentimental”, în spațiul culturii activitatea lui Istrati este conformă sensurilor de acțiune și reacțiune ale celor două principii: „În vreme ce lectura se realizează printr-o participare pasivă, printr-un abandon, este feminină, scrisul înseamnă acțiune, gest viril, ofensiv, materializarea unui impuls fundamental masculin”.

Spre alt Istrati este, într-o bună măsură, și „spre alt Iorgulescu”; criticul se află aici în alte „ronduri de noapte” în care foiletoanele sunt înlocuite de perspectiva amplă asupra unui subiect unic, acaparator, abordat printr-o „pluralitate convergentă” de metode care nu abuzează nici de terminologie și nici de tehnologie; lucruri confirmate, ulterior, de cartea despre I.L. Caragiale. Două sunt, totuși, metodele critice folosite mai intens: investigarea istorico-literară și psihanaliza. Invenția și vioiciunea din foiletoanele „rondurilor” sunt dublate de rigoare și răbdarea cercetătorului de arhivă, ca și de mobilitatea și forța analitică necesare demersului psihanalitic. **Spre alt Istrati și Marea trăncăneală. Eseu despre lumea lui I.L. Caragiale** pledează pentru întoarcerea criticului în literatură, când lectura poate fi „reînviere” și trebuie să fie și implicare estetică.

Cenzura n-a fost de acord cu titlul **Marea trăncăneală** și, atunci, cartea din 1988 a lui Mircea Iorgulescu a trebuit să se numească **Eseu despre lumea lui Caragiale**; conotațiile au rămas, însă, neatinsse: eseu despre lumea lui Caragiale tatăl este, în fapt, un eseu despre lumea noastră, care afirmă mistificarea ca mod esențial al trăitului; mistificarea prin vorbă, printr-o mare și neîncetată trăncăneală care să ascundă spaimele, teroarea vidului moral. Fugim, asemeni personajelor lui Caragiale, de vidul din noi înșine pentru a ne regăsi - neschimbați! - în vidul din vorbele care par a spune totul necomunicând, în fapt, nimic: a vorbi fără a comunica, aceasta este drama personajului caragialian și - asta e! - tragedia noastră. Mircea Iorgulescu îl citește pe Caragiale pornind din prezent și întorcându-se în prezent: violarea interiorității, expunerea ei din frica de oglindă (un cuvânt care apare rar la Caragiale și numai cu intenția deformării, a sporirii - dacă așa ceva se poate - a vidului), principiul spațiilor comunicante (secția, orașul, berăria, mahalaua - „universuri logopatice” - și „ritualul halucinogen” al carnavalului), formele fără fond (de la primarul Cuțiteiu den **Păcat...** până la venerabilul Trahanache din **O scrisoare pierdută**), întemeierea ființei prin verbalitatea cu registrele sale diferite (sentimentalitate, automatizare până la confortul patului lui Procust, cult al uniformizării, compromitere, viciere, instalarea autorității fără putința de a o contesta), lipsa intimității - iată caracteristicile unei lumi care e a noastră, imbecilizată de frică, vorbind la nesfârșit pentru a nu comunica nimic, stăpânită de spaima care e „dimensiunea sa permanentă”, locuită de un om care e purtătorul haosului: „Se trăiește continuu sub amenințarea unei primejdii cu mii de chipuri; se trăiește în alarmă și în nesiguranță, cu ochii-n patru și cu inima gata să sară din piept. Omului caragialesc i se insuflă convingerea că este un om periclitat; se teme că i se destramă familia, se teme că va fi suprimat, se teme că i se vor da pe față micile sau marile matrapazlăcuri, se teme bianual, de Sf. Dumitru, și de Sf. Gheorghe, că nu găsește unde să se mute, se teme de iarnă, se teme de ghinion, se teme de «șef», se teme de ipistați, se teme că poate fi «lucrat», se teme de orice, chiar și de nimic. Mai ales de nimic: omul periclitat este o victimă sigură a ficțiunii”: a puterii, a autorității absolute, adică.

Într-o asemenea lume, omul lucid e asemeni călătorului lui Wells: el vede dar nu are voie să schimbe nimic. Împotriva unui asemenea „model” sunt scrise eseurile pe teme politice pe care Mircea Iorgulescu le-a publicat în revista „Lupta” din Parisul de adopție; iată unul ales la întâmplare, intitulat **A fi sau a nu fi... fesenist**, în care citarea vorbelor lui Pristanda („alte am eu în sufletul meu, dar de! n-ai ce-i face: familie mare, renumerație după buget, mică...”) e foarte semnificativă, dezvăluind mecanismul fabricării de false identități, atât de intens folosit ieri și azi în viața noastră politică; „dincolo”, Mircea Iorgulescu continuă eseu despre lumea lui Caragiale, în speranța (deșartă?) de a o scoate din secolul XIX, de a o corecta și de a o întoarce cu fața spre adevăr, luciditate, civilizație - spre secolul XX; apoi, XXI.

DESTINUL UNEI PRIETENII LITERARE: NICHITA STĂNESCU - AUREL COVACI

Mircea COLOȘENCO

Cartea de față, *Destinul unei prietenii literare: Nichita Stănescu – Aurel Covaci (1956-1983)*; de cca. 300 p.) este dedicată aniversării a 80 de ani de la nașterea genialului poet Nichita Stănescu (31 martie 2013).

Stela Covaci a structurat conținutul dens de informații/ referințe în trei capitole distincte și, totodată, concentrice: a. **memorialul personal**; b. **documente preluate din Arhiva Securității** (cca. 80, CNSAS); c. **Documente de familie** (cca. 40, foto+acte) și, în **addenda**, volumul de versuri al lui Nichita Stănescu: *Tânjiri către firese*, inspirat și închinat cu generozitate familiei Covaci.

Cărțile autoarei, membră a Uniunii Scriitorilor din România, cum sunt *Timpul asasinilor* (1997, în colab. cu Cezar Ivănescu), *Persecuția* (2006), *Noaptea de coșmar ale poetului Nicolae Labiș* (2011), conțin informații deosebite datorită unei memorii prodigioase, a faptului că a traversat furcile caudine ale unor penitenciare comuniste, dar și pentru că și-a dus existența în mijlocul unor artiști și cărturari de prestigiu, dacă menționăm în treacăt pe Nicolae Labiș – Nichita Stănescu – Geo Bogza – Mihai Șora – George Apostu – Petre Pandrea, fiind soția unuia dintre cei mai mari traducători români – Aurel Covaci.

Pe de altă parte, devenind cercetătoare la CNSAS, cu aprobarea Avocatului Poporului, evocarea amintirilor proprii este dublată de însemnările/ consemnările politice politice.

De altfel, în casa familiei Covaci Aurel și Stela, zeci de ani după 1960, anul eliberării lor din închisoarea politică, au avut loc întruniri cenacliere cultural-muzicale de boemă (supravegheate tacit de ochiul și urechea Securității).

Valoarea cărții în discuție constă în descrierea altor întâmplări/ evenimente de dinainte de anul fatidic 1989, care se circumscriu titlului: **destinul unei prietenii literare**, contribuind în reală măsură la adâncirea cunoașterii celor două mari personalități harismatice. În plus, un grup de poezii din addenda cu versuri, la fel ca majoritatea documentelor reproduse, sunt inedite. Toate poeziile tipărite sunt dublate de facsimile care reproduc scriitura olografă a poetului.

Valoarea documentară e întregită de stilul alert al autoarei.

NOTĂ

Revista „Argeș” – Pitești nr. 10/ 1971, publică, pe prima pagină, la rubrica „Amin-tiri din prezent” tableta: „Un om al plumbului” de Nichita Stănescu, pe care o redăm:

„Îmi încep rubrica lunară la atât de iubita de mine, revistă «Argeș», apărută sub grija de colecționar de tanagre vii a prietenului Gheorghe Tomozei, cu un elogiu pe care de un amar de vreme se cuvenea să-l înalț nu marelui poet care este Eugen Jebeleanu, ci celui om al plumbului, dăruitul și nobilul rob al cauzelor nobile, gotul cel mai înalt pe care presa noastră l-a investit vreodată cu damf, de linotip și literă aldină, – romanticul și pururea adolescentul Eugen Jebeleanu.

Scăpărător și ciufut ca o sabie de Toledo, «marele Jebi», cum e poreclit de către admiratori, a fost și este întotdeauna în contratimp cu mersul nisipului în clepsidră, rostind adevărul de la obraz, călcând în peniță conveniența, jignindu-se și înduioșându-se de mersul prea lent sau prea iute al sângelui prin artera aortă a omului viu.

Nu mi-l închipui dormind niciodată și nici nu mi l-am închipuit dormind niciodată.

Nu mai visează de mult, de când regina Frigiei i-a răpit visul.

Stă singur ca un iatagan înfipt într-o grindă și se lasă visat.

Eu bunăoară îl visez uneori”.

Tableta a fost semnalată Consiliului Culturii și Educației Socialiste. Acesta a hotărât eliminarea celor subliniate.

Materialul a primit „bun de tipar”.

[PÂNĂ ȘI DRUMUL...]

Către Aurel

Până și drumul care este cel mai stătător

Călcăt numai de roată și numai de picior

Și drumul însuși el în sine are un zbor

Și drumul în sine însuși are un zbor

De-am ridica noi pe spinare drumul

S-ar face mai gingaș decât e fumul

S-ar face mai femeie decât e femeia

Și mai scânteie el s-ar face decât e scânteia

Mă întorc și zic: Pe drumul ăsta lung,

Călcați-l în picioare ca pe-o nuntă

De vreți vreodată să ajungă

În aripa pământului un plug.

După acest salut, rostit de o voce inconfundabilă, mai mult decât un „La revedere”, starea noastră sufletească, în anii lipsiți de speranță, se încărca de puțin optimism. Un optimism lucid, așa cum îmi transmiteau mai toate vocile din eterul... occidental, adresate românilor. A fost, ani la rând, salutul domnului **Mircea Carp**, ziarist de primă mână și redutabil analist/ comentator politic la *Vocea Americii*, unde e și director al Serviciului românesc, apoi, la *Europa Liberă*, în calitate de coordonator al Programului politic, director adjunct și director al Departamentului românesc de la acest memorabil post de radio de la München. Post de radio cu o popularitate extraordinară în rândul ascultătorilor din țările comunizate din Est, care și-a închis porțile, în capitala bavareză, la 30 iunie 1995. (În cartea pe care o comentăm există și o imagine fotografică semnificativă, cu următoarea legendă: *Împreună cu Edelina Stoian – „Știri” –, stingând luminile redacției la închiderea postului „Europa Liberă” de la München. 30 iunie 1955.* Amândouă personajele au, parcă, un zâmbet trist. E de înțeles). Precizăm că „Europa Liberă” și-a continuat emisiunile, într-o formulă restrânsă, și după această dată, însă, la Praga, chiar în clădirea Parlamentului, grație Guvernului ceh, „în semn de recunoștință pentru activitatea desfășurată ani de zile...” Da, în Praga se putea. Întrucât la conducerea Cehoslovaciei, apoi a Cehiei era scriitorul Vaclav Havel, personalitate remarcabilă a disidenței din lagărul comunist. Să nu mai facem comparații cu ceea ce s-a întâmplat în România postdecembristă. Extragem doar un episod petrecut în Bucureștiul anului 1990, povestit de autor în cartea de care ne ocupăm acum – *Aici Mircea Carp, să auzim numai de bine!* (Ed. Polirom, 2012): „Dar am trăit, în camera de la Intercontinental, și clipe de groază. Era târziu, în noapte. Trimiseseam ultima relatare a zilei la München, iar colaboratorii mei – redactori, tehnicieni – și oaspeții plecaseră. Mă pregăteam să mă culc, după ce mai privisem o dată în piață și ascultasem acel faimos *Noi de-aicea nu plecăm, nu plecăm acasă...*, când am auzit un ciocănit în ușă. Am întrebat: Cine este? – fără să deschid. Trădătorule, deschide, că, dacă nu, sparg ușa și te omor! – și alte cuvinte și amenințări de acest fel. Am rămas paralizat. (...) Mi-am revenit – dar tot cu inima strânsă – și i-am strigat că, dacă nu pleacă, chem recepția. Au urmat alte invective. L-am amenințat și eu de câteva ori, iar în cele din urmă a dispărut. N-avea niciun rost să chem recepția – cine să vină?” Era în mai 1990, când Piața Universității era ocupată de „golani” care cereau: Fără comuniști! Firește, „golani” îi aveau în vedere pe activiștii eșalonului doi al partidului comunist care ocupaseră funcțiile cheie în stat.

În comentariul nostru nu e vorba, însă, de publicistul Mircea Carp, ci de memorialistul Mircea Carp, ipostază în care prima calitate se revelează de la sine. E o carte de amintiri și documente, menționează autorul cu modestie în cuvântul introductiv. Credem că prefațatorul, Dinu Zamfirescu, o definește aplicat: „Mircea Carp realizează o frescă a istoriei recente trăite de el și de generația lui. Este o frescă deoarece, începând cu des-

crierea originilor sale și a primilor pași în viață, redă viața firească a unei familii dintr-un mediu care contribuisese (și continuă să o facă) la crearea unei Româнии ce ajunsese să fie o țară în continuu progres și care făcea parte integrantă dintr-o lume europeană de așezări pașnice și democratice”.

Vreme de 44 de ani de jurnalism de radio - și nu unul de rând -, fostul ofițer al Armatei Regale, dintr-o ilustră familie de ofițeri de carieră, este avocatul drepturilor istorice ale românilor, încercuți într-un sistem/ lagăr diavolesc, este pledantul drepturilor românilor călcate în picioare cu program. S-a pus întotdeauna „în poziția ascultătorilor din România care așteptau știri corecte, dar și baloane de oxigen din partea *Vocii Americii* și de la *Europa Liberă*. De la un om cu importante responsabilități profesionale în aceste posturi de radio, un om cu înaltă conștiință patriotică. Un bărbat a cărui „Origine(a) militară l-a determinat să aleagă de foarte tânăr cariera armelor, care prin moștenire și formație i-a insuflat mai mult decât altora un patriotism pe care nu l-a abandonat niciodată”. Și atunci când a fost nevoit să ia viața de la capăt, să îmbrățișeze, cu talent și inteligență, altă carieră, pe alte meleaguri.

În cele peste 360 de pagini ale volumului, autorul ne poartă, cu înțeleaptă cumpanire și expresie ageră, în fluxul unor evenimente derulate în peste opt decenii, personajul central fiind, desigur, Mircea Carp. Fără nicio urmă de egocentrism. Dimpotrivă. Memorialistul „se topește” permanent în viața celorlalți: părinți, membri ai familiei, prieteni, colegi, camarazi de arme și de condei, neamuri etc. În viața adevărată a oamenilor care, certamente, conferă autenticitate și consistență cuvintelor. Tocmai de aceea, stilul evocărilor, direct, despoșobit de inutilități verbale, este acroșant. Unele pagini se citesc de parcă ai avea în mână un serios roman polițist.

Capitolele *Gherla, Chișinău, Botoșani, Bălți, Sibiu, Liceul Militar „General G. Macarovici” din Iași, Liceul Militar „Nicolae Filipescu” de la Mănăstirea Dealu, Școala Militară din Germania, Întoarcerea în țară – din nou pe front, Arestarea* descriu existența copilului, adolescentului, școlarului, tânărului studios și ofițerului Mircea Carp, până la plecarea, extrem de primejdioasă, din țară. Câteva secvențe notabile. „Au fost doi ani de intensă pregătire militară în cazărmi, în școli militare și pe front. În toți acești ani, în toate unitățile pe unde am trecut, s-a făcut doar pregătire militară fără niciun fel de propagandă politică. (...) Câțiva camarazi români au avut chiar legături sentimentale mai profunde – dacă nu mă înșel, doi s-au și logodit”. (E vorba de pregătirea din Germania – n.n.) „Am luat prânzul în apartamentul generalului (Vasilie Rășcanu – n.n.), care era plecat din Breaza. Binedispuși, la un moment dat Julieta a trecut la unele confidențe care m-au surprins. Mi-a spus că, de câțva timp, vin niște persoane în civil și chiar câțiva militari, ca oaspeți ai tatălui ei, cu care se închide în birou și discută, uneori agitat, până spre seară. (...) ... am dedus că este vorba de un grup de personalități din opoziție, chiar militari, care doresc îndepărtarea mareșalului Antonescu de la putere și ieșirea României din război”. „Colonelul D. a intrat la mareșal, iar după câteva minute a ieșit și mi-a spus că domnul

mareșal dorește să mă vadă”. „În mai puțin de trei zile avea să se producă actul de la 23 august 1944, apreciat de mulți (contestat de alții) ca un act necesar, de salvare națională”. „În acea zi de 23 august 1944, de la o oră la alta am schimbat nu numai frontul, dar și o camaraderie de arme care nu avea nimic în comun cu vreo ideologie politică sau de altă natură”. „Am participat la lupte, în prima fază ca sprijin pentru Divizia 9 Infanterie, în luptele de la Târnăveni. O rezistență germano-maghiară mai solidă am întâmpinat la nord de orașul Târnăveni, unde de altfel am și fost rănit. Oprîți în loc de rezistența germană de la cota 495, ne-am trezit cu un sprijin sovietic nedorit”. „Am trecut prin sate ca Lara, unde eram primiți cu flori de populația eliberată până când am ajuns la Apahida, comuna din imediata apropiere a Clujului. Clujul fusese eliberat de trupele române, dar acestea au trebuit să-l părăsească imediat pentru a lăsa locul sovieticilor, care anunțau astfel – ca în atâtea alte ocazii – eliberarea de către trupele sovietice victorioase”. „Detășamentul Blindat al colonelului Matei a participat astfel la luptele pentru eliberarea orașului Careii Mari și a ultimei bucăți de pământ românesc de sub ocupația maghiară. A fost darul pe care armata l-a făcut regelui Mihai I cu prilejul zilei sale de naștere, pe 25 octombrie 1944”. „A venit marea deblocadă din 9 august 1947; am fost dat afară din armată, apoi închis și, în fine, în 1948, am reușit să mă refugiez în Occident. În Austria”.

Dar înainte, fusese închis aproape jumătate de an. Este pus în libertate, temporar, cu interdicția de a părăsi Bucureștiul. Încercase să se alăture grupului de ofițeri disidenți din Munții Oașei. N-a izbutit. Timpul trecea în defavoarea țării. Implicit, în defavoarea ofițerilor atașați valorilor românești. Când regele Mihai a fost forțat să abdice, a înțeles cu claritate că singura soluție era exilul. A părăsit capitala pe 29 ianuarie 1947. „Cu sprijinul financiar al mamei mele, care și-a vândut niște cercei cu diamante moșteniți de la străbunica ei, Ollănescu, s-a găsit o cale de a ieși din țară în mod ilegal”. Avea 25 de ani.

A străbătut un drum plin de riscuri până la granița cu Ungaria, apoi, prin toată Ungaria, de la est la vest, Austria, până la Salzburg. Aici, trei ani și jumătate, a lucrat în probleme de informații și contrainfor-

mații pentru Misiunea militară americană și a colaborat cu Comitetul Național Român, cu președintele acestui organism din exil, generalul Nicolae Rădescu. La Salzburg, s-a căsătorit cu frumoasa Heidi, fiica unui industriaș german, a cărui firmă căzuse în zona de ocupație sovietică. Vorbește analistul politic: „Felul cum luase sfârșit războiul din Coreea, război care inițial ne dăduse multora speranța că ne apropiem de eliberarea țării noastre, m-a făcut să-mi dau seama că nu era altceva decât un vis, un vis irealizabil... Americanii și rușii nu aveau de gând să accepte o confruntare armată, fiecare mulțumindu-se cu ceea ce câștigase după al Doilea Război Mondial”.

În octombrie 1965, doamna Heidi Carp aduce pe lume fiul lor: Mihai Carp. Diplomatul american de mai târziu. Din 1998, Mihai Carp a lucrat la Cartierul General NATO, specialist în gestionarea crizelor și operații NATO, șef adjunct al secției de profil, medaliat de secretarul general al Alinației Nord Atlantice, George Robertson, în 2002. E căsătorit cu o diplomată daneză, cunoscută la Ambasada Regatului Danemarcei la București, proprietari de casă de vacanță în România, la Sinaia, unde vin frecvent. O dramă teribilă în viața lui Mircea Carp s-a întâmplat în 1972: frumoasa doamnă Heidi Carp a murit într-un spital din Germania. „Cu timpul, am aflat – spune memorialistul – că soției mele nu i se făcuse injecția specială care să împiedice declanșarea trombozei, ceea ce a dus la încetarea din viață a unei femei de nici 40 de ani, soție și mamă fericită”.

E de notat, între alte evenimente importante în care a fost implicat jurnalistul și comentatorul/ analistul politic, Mircea Carp, că l-a însoțit pe Richard Nixon în vizita sa la București (august 1969) – o vizită istorică, primul președinte al Statelor Unite care pășea în România, într-o vizită oficială, la invitația lui Nicolae Ceaușescu.

„Drumul spre libertate” (capitol al memoriilor) este un episod desprins dintr-o carte de aventuri. Cu deosebirea esențială că „aventurile” domnului Mircea Carp au fost cât se poate de reale. În revista „Memoria” (nr. 62/ 2008) este publicată, sintetic, desigur, această „poveste adevărată”. Existența americană, apoi cea europeană, dedicată, profesional, românilor din lagărul comunist, este pilduitoare. Într-un interviu acordat unei doctorande din Timișoara (Tina Tiu), autorul cărții *Aici Mircea Carp, să auzim numai de bine!* spune: „Din momentul în care am deschis ochii în țară, la începutul tinereții, m-am simțit întotdeauna în primul rând român. De aceea nu m-am înrolat în nicio organizație, mișcare sau partid. Elementele și educația primite de la părinții mei (urmași ai familiilor P. P. Carp și Lascăr Catargi) mi-au fost îndeajuns ca să simt românește. (...) Din prima zi (de publicist la „Vocea Americii” și „Europa Liberă” – n.n.) și până când am plecat de la microfon (în 1995) am intrat de fiecare dată în studio conștient că mă adresez celor de acasă, că orice știre sau comentariu erau destinate lor și că deci trebuia să scriu și să vorbesc ca un român ce se adresează românilor”. Și, mai departe, o altă mărturie elocventă: „Securitatea nu a reușit în niciun chip să influențeze activitatea Departamentului românesc al „Europei Libere”. În primul rând, pentru că redactorii erau conștienți de misiunea lor. În al doilea rând, pentru că conținutul emisiunilor noastre era clar și verificabil – așa că orice

eventuală *abatere* ar fi fost detectată, mai devreme sau mai târziu, în special de conducerea Departamentului și apoi de cea americană a postului. Oricum, chiar de ceilalți redactori. Mă încumet să afirm că Departamentul românesc nu a avut infiltrați, iar dacă ar fi fost, i-am fi depistat. Dar cum nu este bine să spui niciodată nu, rămâne de văzut dacă în dezvoltările ce se vor mai face nu vor fi *descoperiți* și astfel de *infiltrați*”. Deși, prea bine știm, și o mărturisește și autorul, „Prezența și, deci, pericolul Securității s-au manifestat nu numai prin atacuri directe la adresa unor persoane care criticau regimul comunist, ci și prin informatori de tot soiul, care au existat întotdeauna...”. Să nu uităm, de pildă, de morțile suspecte ale lui Noel Bernard și Vlad Georgescu, de agresiunile fizice violente asupra Monicăi Lovinescu și a lui Emil Georgescu, de bomba pusă la sediul „Europei Libere”, atentat ordonat de către generalul Pleșiță, prin mâna teroristului Carlos Șacalul (din seara zilei de 21 februarie 1981) etc.

Volumul de memorii este întregit, în chip fericit, cu câteva portrete admirabile: *Monseniorul Octavian Bârlea*, „una dintre cele mai de seamă personalități ale exilului românesc”, *Vlad Alexandru Russescu*, ofițer de carieră al Armatei Regale, luptător pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord, la un moment dat, sub comanda generalului Corneliu Carp, unchiul lui Mircea Carp, fratele tatălui său, tot ofițer superior, col. Const. Carp, veteran de război pe frontul fărurii României Mari, *Generalul Corneliu Carp, Mircea Ionițiu*, colegul și prietenul M.S. Regele Mihai I, lucrător cu responsabilități importante la „Europa Liberă” și „Vocea Americii”, cercetător-consilier la American Aviation – California, *Adrian Marino, Banu Rădulescu, Generalul Paul Teodorescu*, „rudă pe linia Sturzeștilor din familia mamei mele, unul dintre cei mai de elită generali ai Armatei Regale”.

Mai sunt două compartimente în carte: unul, privindu-l pe Mircea Carp văzut de alții și celălalt, de reportaje și interviuri. O carte pentru lectura tuturor românilor care vor să știe mai multe despre istoria noastră contemporană, văzută prin ochii – și conștiința – unui român adevărat, publicist și memorialist adevărat.

Un amănunt deloc lipsit de importanță din biografia memorialistului: familia Garabet Ibrăileanu făcea parte dintre rudele sale, deseori vizitată. („De câte ori mergeam în învoire, duminica, la unchiul meu, Garabet Ibrăileanu, dacă mă vedea doamna Teodoreanu, mă oprea să-mi ofere o dulceată”.)

În final, ținem să reproducem un pasaj dintr-o scrisoare de mulțumire adresată lui Mircea Carp de către Seniorul politicii românești, Corneliu Coposu, pe 1 ianuarie 1990: „...pentru felul în care ai susținut, ani de-a rândul, cu suflet devotat și curaj deosebit, rezistența noastră deznădăjduită”. Oare cei care (cred că) fac politică în țara aceasta iau aminte la aceste modele – Corneliu Coposu și Mircea Carp? Nu se vede.

Mai curând, parcă ar imita personajele caricaturale din comediile și *Momentele* lui Caragiale.

NEOSISIFUL DIN SPECTRUL MITIC AL LUI LEO BUTNARU

Victoria FONARI (Chișinău)

În spectrul mitic, poetul și prozatorul **Leo Butnaru** oferă o șansă unui nenorocit, unui pedepsit, unui răzvrătit. Sisif este cunoscut drept cel care realizează un lucru continuu, fără vreun sens. Câte nu face Sisif pentru a ocoli moartea?!... Astfel scriitorul Leo Butnaru „cataloghează” voința sisifică, plictisul și povestea cuplului.

Clasicismul antic apare estimat într-un *stil idiomatic*, să-i spunem, de popularizare „autohtonă”: „Ptiu, uite că, viciat de clișee publicistico-sociale antisocritiene (eu știu că nu știu nimic), o încep, fără să vreau, cu o banalitate: toată lumea știe... Pe naiba! În domeniul ăsta, în tema pe care țin să o reamintesc, nu e versată nici pe departe multă lume. Sigur, nu prea mulți inși au auzit de Sisif, de chinul lui cu pietroiul, iar alții, de-ar fi auzit, totuși, au și uitat prăfos-pietroasa pilduire” (Butnaru: p. 484). Ludicul e fertilizat de dialogul colocvial cu un cititor care nu doar citește, ci și aude intonația, pauzele glumețe, reacționează la gesturile presupuse.

Leo Butnaru detronează atitudinea față de obișnuință. În graba timpului, omul își accelerează acțiunile pentru a scăpa de cotidianul banal. Numai că în atare mod de a percepe realitatea persoana își pierde din savoarea vieții. Și atunci *Odată și odată* autorul reușește să se complacă în travaliul fiecărei zile. Raționalitatea de savant îi permite să uziteze legile fizice și să corijeze situația: „Logic chibzuind / pietroiul tăbărcit de Sisif / din zi în zi se face tot mai mic”. Nu este o denaturare a lucrurilor. Racursul de percepere a muncii începe deja să nu mai provină din slavonescul *muka* = *chin*, ci din latinescul *realizare*: pietroiul „se macină, se șlefuieste de alte pietre”.

Dacă celebrul existențialist francez are drept obiectiv de a-l percepe pe Sisif în raport cu piatra („Sisif mă interesează în timpul acestei întoarceri, acestei pauze. O față care trudește atât de aproape de piatră s-a schimbat ea însăși în piatră!” – Camus: p. 129), Leo Butnaru vede personajul nu într-o pietrificare, sigilat de automatisme, ci în evoluție, unde piatra apare ca atribut al autodesăvârșirii. Perseverența în acțiune îi oferă prozaicului note de lirism ușor optimist. Orice faptă minuțios lucrată, în acord cu voința trebuie să se soldeze și cu o schimbare. Modularea vine exact de la tenacitatea acțiunii, care nu îndobitocește omul prin uniformitate.

Să urmărim modul de diminuare a volumului „obiectului muncii”, dar și a supliciei, în raport cu gradul de percepere a libertății. Dacă la începutul poemului distingem imaginea *pietroiului*, spre final autorul o reduce, o atenuează: „până va ajunge cât o pietricea de râu / cât o pietricea lustruită de valurile mării / cât o pietricea sărată pe care asemenea oratorului Demostene / Sisif o va pune sub limba-i peltică / de atâta tăcere”. Verbele, fie ele și la infinitivul lung, determină creația ca muncă: *chibzuind, aburcarea, se macină, se șlefuieste, tăcere, a striga*. Sunt etape fixate din laboratorul de creație – eroul liric traversează calea de la planul interiorizat al trăirilor artistului spre comunicarea ascunsă de neclaritatea imaginii, adresată cititorului. Această opacitate a tăcerii („se lustruiește cu ochiul lui Homer”) fusese edificată și prin *Lecția de cub* a lui Nichita Stănescu, unde interpretarea artistică apare distins din întrebarea în fața imperfecțiunii: „Ce cub perfect ar fi fost acesta / De n-ar fi avut un colț sfărâmat!”. La Leo Butnaru creația „finalizează” cu exclamația „— Lume, lume! Am isprăvit!”, ca început al unui dialog, când arta este dăruită cititorului, iar aparența ascunde tăcere/ muțenia în/ prin care a fost obți-

nută șlefuirea. Aceeași idee apare și în *Regula generală*, unde Poezia are menirea de a face omul „mai puțin nefericit”. Eul liric trasează o linie de coerență între creație și noțiunile *fericit / nefericit*. Rolul poeziei e de a diminua sfâșierea interioară.

Pentru scriitorul Leo Butnaru mai există o echivalență a fericirii – libertatea. În tranzacția imaginativă, izbăvit de blestem: „Sisif se pomeni liber! Abia acum dându-și seama că în acel aproape infinit număr de ani N, nu văzuse absolut nimic decât – piatra, steiul oropsitor, calea îngustă pe care urca spre vârful muntelui și pe care revenea la poalele lui, ca să reia tăbărcitul-chinuitul! Și iată minunea! – robul de ieri poate merge oriunde, poate privi jur-împrejur, poate admira, contempla, în tentativa de a înțelege multe”. Însă robul din Tartar este cel care a cunoscut arta interpretării superioare, care îl și ajută să învingă în atât de imprevizibilul joc – jocul cu moartea! – într-o partidă care nu presupune echilibrul unor legi de urmat. Jocul *de-a v-ați ascunselea* este amânat, în acel comportament sofisticat în care scopul scuză mijloacele – înșelăciunea, cătușele, depășirea tradiției de dragul vieții. Atitudinea sisifică este schimbată radical în redescoperirea textului artistic. În această percepere se relevă evoluția pe care autorul o parcurge împreună cu lucrarea sa artistică în devenire. În concepția lui Demostene, omul poate ajunge mai puternic decât propria natură, condițiile pot fi depășite, limita fiind trasată (și acceptată) de fiecare ins în parte. Dacă e să izolăm mesajul poetic în cauză, menținându-ne în ideea antichității, Sisif ar fi fost mândru de această soluție, pentru că ea este determinată și de iscusința de a depăși condiția impusă.

Din alt unghi de abordare, mitul lui Sisif poate fi pus în corelație cu îndeletnicirea crescătorului de perle: piatra „o va pune sub limba-i peltică”. Nocivul va determina claritatea de a învinge starea de lucruri impusă de împrejurări ca o strădanie a eului de a crea artă din pedeapsă / rutină / obișnuit.

Existența (și experiența) proiectate în mitul lui Sisif prin abordările propuse de Leo Butnaru orientează spre o problematizare sau o deproblematizare la recitare, care învederează noi racursuri în perceperea lumii, a raportului individual-social în ființa omului, a divergenței dintre libertate și dependență într-un secol al stocurilor și al stick-urilor. Într-o astfel de paradigmă se înscrie proza lui Leo Butnaru *Între paranteze și speteze*, constituind o îmbinare cumulativă (dacă dorim – chimică; sau... alchimică) a idilei lui Ionescu *Scaunele* cu *Așteptarea lui Godot* de Beckett pe fundalul metaficțiunii vieții de cuplu: Sisif și Sisifa, „persecutați” de lecturile interpretativ-auctoriale ale lui Leo Butnaru când, spre exemplu, piesa *Scaunele* obține un caracter hipertextual *sui generis*. Comentariul permite o refluxare / acumulare / întrunire a cuplurilor din literatura universală (în acest context există analogia: Sisifa reține o echivalență cu Isolda, Giselle și Sisif care se proiectează în Tristan) corelate în cupluri inventate (Trandafir și Trandafira; o Orhidea și un... Orhideu) sau într-o percepere sofistică a jocului – „nevăzutul Godot este un fel de Ahile pe care l-a întrecut broasca țestoasă”. Asociația așteptării apare corelată de pedeapsa sisifică. Așteptarea morții de către Sisif și Sisifa (soția fiind și complice în menținerea în viață a regelui din Corint) devine una absurdă prin așteptarea lui Godot, care începe să fie citită în limbajul lui Ionescu. Firul conspirativ pe care îl relevă autorul se află chiar în fragmentul în care bătrâna din piesa lui Ionescu îl convinge pe soț să plece de la fereastră. Grădina Semiramidei este concepută pe asigurarea importanței: „nu e totul zădarnic, nu e totul pierdut, ai să le spui totul, ai să-i lămuriești, ai un mesaj... totdeauna spui c-ai să-l comunic... trebuie să trăiești, trebuie să lupți pentru mesajul tău...” (Ionescu: p. 150). Mesajul, asemeni unui copil vesel, sare de pe un picior pe altul, sau dintr-un fir de nisip în altul, reflectând o altă ordine, deosebită, în clepsidra timpului care păstrează umbrele acestor bătrâni: „Ți-aduci aminte, odinioară, nu era așa; la nouă seara, la zece, la miezul nopții mai era lumină...” (Ionescu: p. 146). În rescrierea lui Leo Butnaru teatrul absurdului devine unul avangardist: „iremediabila bătrânețe, când zilele trec câte două de-odată, când săptămâna – comasată – are doar trei zile și jumătate și un sfert de duminică ce cade numai și numai în vreme de noapte” (But-

nar: p.44). Dacă disociem regia prozei lui Leo Butnaru, putem constata că în „rescrierea” *Scaunelor* avem următoarele intertexte: *În așteptarea lui Godot*, *Eneida*, teorema lui Zenon (întrecerea dintre broasca țestoasă și Ahile) actualizată în motivul hermafroditului – „Ahile e, concomitent, nume masculin și nume feminin”, și analogiile nu se încheie aici. Actualizarea perimează orice așteptare – „motiv din care nu știu dacă el se potrivește renumitului atlet atenian sau broaștei țestoase, sau lui Godot, sau neabsurdei mele semene Isolda care i-a oferit cu atâta generozitate lui Tristan solda de sentimentalism” (Butnaru: p.44-45). Este o informație-șoc, deși într-un text artistic cuvântul informație nu înseamnă decât o stare de ficțiune, iar textul nu mai aduce ofrande romanelor cavalești, în vreme ce conexiunea între Godot și moartea aflată în întârziere este încifrată în cheia interpretativă „propusă” de Sisifa: „Adică, Ahile e un nume șovăitor ca toate numele ambigene și tocmai din această cauză broasca țestoasă l-a întrecut pe Godot care nu mai vine, nu mai vine...” (Butnaru: p.45).

În rescrierea destinului lui Sisif în esul *Crescând un deal*, a *Scaunelor* în proza *Între paranteze de speze*, Leo Butnaru inventează mituri cosmogonice, numai că în loc să explice originea unor fenomene naturale, clarifică anumite fenomene sociale: „non-stop” – „încât cazna era reluată... reluată... reluată!... (De acolo a și pornit noțiunea: non-stop...)”, ambigenul în problema lui Ahile, Trandafira, parantezele care cunosc o explicație demnă de semnul lingvistic propriu-zis, temă abordată de Ferdinand de Saussure. Semnul rezultă dintr-o resurrecție mitică, suportând disfuncțiile simplificării, concentrând tristețea, așteptarea, nefericirea. În contrast cu Camus, care corelează absurdul cu fericirea, Ionescu în relectura lui Leo Butnaru accentuează interiorizarea trăirilor obsesive de „dragoste (cultivată – n.n.) pentru uz personal și casnic”. Paranteza indică nu doar incidența, ci conține explicația incomodă pentru asamblarea textului, sensul ascuns sau dezghiocarea lui uneori însemnând persiflarea emoției. Din optica absurdului, paranteza – ceea ce poate fi omis – conține esențialul echivalent cu viața; omul își impune atâtea limite, încât experiența devine una tautologică, cum ar fi cazul așteptării lui Godot.

Experiența în interpretarea etimologică constituie „încercarea depășirii limitei”, noțiunea inhibându-se și trăind totalitarismul limitelor străpunse de mutarea scaunelor, care devine una de măsurare a timpului: „Axul lumii nu coincide cu nestatornicul ax al sensului vieții aflate în clandestină înțelegere cu zădărnicia care tâlhărește, tot tâlhărește din puținătatea ființării” (Butnaru: p.43). „Tăbârcirea scaunelor” devine un dinamometru al absurdului. Dacă în poezia lui Leo Butnaru Sisif se menține într-o transcendență, unde limitele sunt exploatate la maxim, rezultând o ieșire din segmentul constrângător printr-un sofism interpretativ, în proză durerea sisifică se intensifică, preluând senzațiile teatrului absurdului, tatonând o viață personală încadrată într-o societate indiferentă, unde bătrânețea nu mai este citită similar cu *De senectute* a lui Cicero.

Spre deosebire de Ionescu, Leo Butnaru pledează pentru un final mai puțin tragic. În timpul semiotic, autorul preferă să transforme personajele în semne. În conștiința sa decide apropierea sau distanțarea lui Sisif de Sisifa. Astfel cuplului Sisif-Sisifa i se oferă „veșnicia” (durata) scrisului. Omul se complăce în repetarea care îi permite să se bucure de posibilitatea retrăirii, completarea parantezelor fiind cea de umplere a vidului mut prin cuvântul artistic.

Referințe:

Butnaru, Leo. *Proze din secolele XX–XXI*. Iași, Tipo Moldova, 2013.

Camus, Albert. *Mitul lui Sisif*/ traducere, prefață și note de Irina Mavrodin. București, Editura pentru Literatură Universală, 1969.

Ionescu, Eugen. *Teatru. Vol.I* / Traducere de M. Aderca, D. Bondi, R. Popescu, E. Vianu. București, Editura pentru Literatură Universală, 1968.

„MAL DE VIE” ÎN „ȚESUT (DE) VIU. 10 X 10” ȘI FUGA DE AUTOR

Maria PILCHIN

0x0: gradul zero al scriiturii

Roland Barthes ne anunță că „scriitura literară poartă, simultan, alienarea Istoriei și visul Istoriei: ca Necesitate, ea atestă ruptura limbajelor, inseparabilă de scindarea claselor; ca Libertate, ea este conștiința acestei rupturi și efortul însuși ce vrea să o depășească”. Acum doi ani apărea romanul lui **Emilian Galaicu-Păun** „Țesut viu. 10 x 10” (Chișinău, Cartier, 2011) care îmi confirma ideea barthiană. Cartea te pune în fața unei istorii (im)posibile (a unei țări, a unor oameni și a unui individ).

1x1: copilul ce s-a făcut autor

Există în această carte o existență polifonică cu extremele ei, o lume polarizată în maniera cea mai firesc posibilă: „Carul mare; funerar *versus* căruciorul mic, cu prunc în el”. De la naștere la moarte un pas și acela numit viață, o viață cu relele ei, un „mal de vie” în care trăim și creăm. Citești aici un personaj născut sub zodia unor timpuri în care un copil crește cu frustrările și amintirile nu cele mai fericite, dar, ne anunță autorul: „nimeni însă nu scapă teafăr din copilărie”, acolo se produc marile fracturi ce ne determină întreaga existență ulterioară. Momentul în care „copilul nu mai era copil” anunță o naștere psihologică a individului, ruperea psihologică de matricea parentală, de „universul închis al copilăriei lor ținute din scurt”.

Părinții, „prima generație încălțată” venită la oraș, plasează lumea copilăriei în curțile târgului, dar și anunță o ruptură de origini, de rădăcini la care copilul va reveni de fiecare dată atunci când universul lui infantil va fi zguduit de cel al adulților. Satul bunicii va fi un Eden care nici pierdut nu a fost, e Edenul lipsă. Traiul lui se întâmplă în alt rai, unul ideologizat, cu alți zei și alte reguli. O dimensiune în care găsim portretul lui Lenin ca o icoană sub a cărei privire copilul trăiește, învață și se formează.

„Tatăl și Dumnezeu erau una, asta până-n clipa când primul se declara comunist”, adică patriarhul nu se mai anunță înlocuitor al lui Dumnezeu în familie, ci suplinitorul idolului de la Kremlin, de aici și o altă ipostază paternă, cea a genitorului, un „genitor” ce își produce copilul după estetica unui realism socialist aplicat în educație și relațiile familiale, căci tata e scriitor, care face „lecții deschise despre scris”, un scris angajat în lauda noii ideologii. Astfel, personajul central descinde dintr-o familie cu preocupări literare, dar acest fapt nu îl aduce mai aproape de literatura pe care o va scrie cu timpul copilul devenit autor. Copilăria auctorială e determinantă pentru auctorialitatea copilului, e vorba de o relaționare clepsidrică a celor două ipostaze.

Cartea presupune și o raportare kafkiană la elementul patern, care este unul dictatorial, frustrant și anihilator. Copilăria solitară, cu ochii după verdictele și ordinele paternelor, produce un individ introvert, tăcut și meditativ – ideea aceea a psihologiei umane că devenim complecși prin propriile complexe. Copilăria e perpetuată în adolescență, într-o lume similară cu cea familială, dar la o altă scară, deși sub aceeași icoană ideologică.

Dacia literară, nr. 11-12, 2013

Citim aici și motivul hoffmannian al plafonării, personajul se simte „întins sub o boltă de sticlă”, de aici „neliniștea omului crescut sub cerul liber, aflat dintr-o dată sub un plafon”, „ca și cum punându-i-se o ventuză, de răceală, aceasta l-ar fi absorbit cu febră cu tot sub clopotul de sticlă”.

„Aceleași glasuri, aceleași încăperi” anunță o cumva proustiană revenire la trecut prin locuri și oameni. În acest sens, romanul nu este o istorie realist-documentară. Cartea este o înșiruire de amintiri și stări camuflate și îmbrăcate în alte forme, alte stări și concepte. E ca și cum un miros al copilăriei ar fi transpus în formula unui parfum, e altceva, dar păstrează nuanțele.

2x2: dintr-o țară lată (lăbărțată)

Copilul ce se simte aruncat din matricea copilăriei se simte și avortonul unei patrii (o *pater* și ea): „soarele nu apuca să asfințească într-un capăt al patriei că și răsărea într-altul”. Or, copilul populează o țară fără de capăt, adică incomensurabilitatea ei dă senzația unei absențe. E mare, întinsă, așa încât nu știi cum e și unde e, îți rămâne doar „chipul cioplit în marmură al Patriei”, ipostaza ei festivă a unei mame ce face vizite copilului la orfelinatul numit viață. Obsesia ei îl urmărește toată viața pe individul care a avut (ne)norocul să se nască din ea: „să ieși dintr-o țară comunistă, chit că au căzut 15 ani de la căderea URSS, pentru a da cu ochii de drapelul roșu, cu secera și ciocanul, în plin Paris, asta da, început de (bon) voyage!”

3x3: dintr-un *illo tempore* deloc sacru

Datele adunate în podul istoriei ajung în cronica timpului auctorial. De aici întrebarea „așa au fost vremurile... sau poate totuși oamenii?” O întrebare estică a vinei și a acțiunii ulterioare. E viața noastră estică în care „istoria se joacă de-a telefonul stricat”, marcându-ne viețile prin devianțe și deformare.

Cunoaștem un curs al memoriei pus la îndoială de însăși „gura” povestitoare: „dacă nu cumva peste faptele acelei zile s-a suprapus o altă amintire”, aici făcând prezență mintea umană ca un filtru interpretativ și conservator. E admisă o festă jucată de memorie, autorul înțelege că ne fabulăm, chiar și atunci când nu ne propunem să o facem. O altă idee a acestei cărți este că fiecare generație își învață lecția trecutului, chiar dacă prezentul modifică trecutul, el este o modalitate de metabolizare a acestuia, dar și de producere a viitorului. Soluția este detașarea și ironia. Astfel, istoria unui stat totalitar riscă să se transforme într-o antologie de anecdote, și acest fapt se întâmplă și cu aportul literaturii care le preia și le pune deconstructiv în alte contexte.

4x4: într-un oraș de pe Bâc

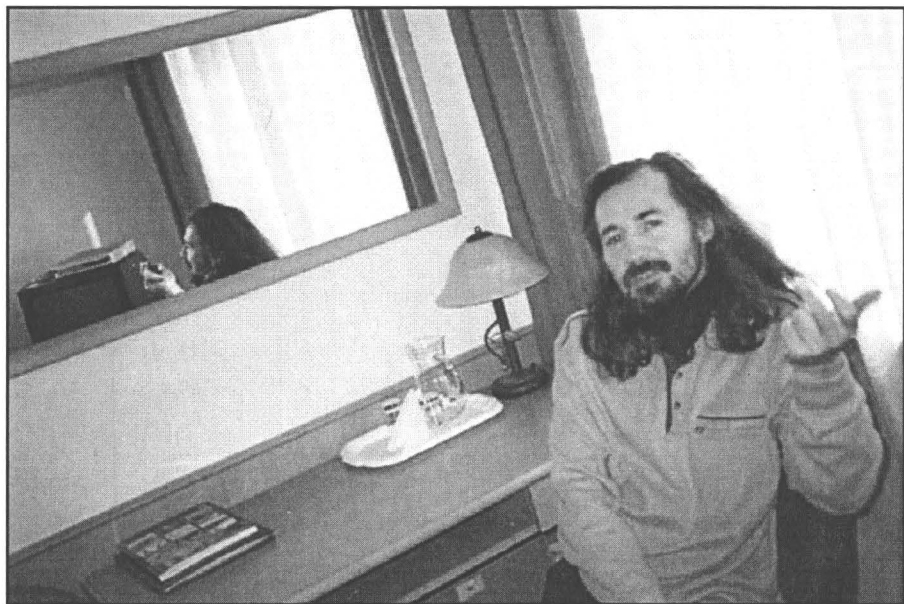
Chișinăul e un microcosmos ce poate da naștere unui mare roman, o altă idee ce transpare dintre aceste coperte. Citești la un moment lectural o curte interioară din Ch-ău, două camere la patru ființe, o istorie locativă ce amintește de Joseph Brodsky. Oameni adunați într-o țară lată, dar strâmtă, într-un oraș alb și verde, dar cu vize de reședință greu de obținut, în case ca niște cămăși de forță, în care portretul lui Lenin, ca un *Big Brother* urmărește bunul trai comunist al celor adunați prin sânge și prin lipsa spațiului locativ sub același acoperiș.

Chișinăul este orașul spre care se emigrează, într-o țară cu domiciliul obligatoriu

nu poți migra decât spre centru. De aceea, dinspre est și dinspre vest se vine în inima republicii interriverane. Râul Bâc apare ca un fel de „ape neutre” ale locuitorilor veniți dinspre Nistru sau dinspre Prut în capitala Republicii Socialiste Moldovenești. Râul din centru e metonimic pentru celelalte ape de graniță: „Nistrul însuși părea să-și fi mutat albia pe Bâc, împărțind populația Ch-ăului în „patrioți” și „mancurți”.

5x5: reședința în „Mal de Vie”

Astfel, venind din URSS, acest *ur(s)s* comunist, din alte timpuri, în care rugăciunile de seară erau înlocuite cu povești despre Lenin, personajul, crescut deja, devine autor,

Emilian GALAICU-PĂUN

la Colocviile „Grigore Vieru”, Chișinău
12-13 februarie 2011. Foto: **Lucian**

într-o țărișoară declarată democratică, dar rămasă ca un ciob al vechiului *hiperland* sovietic. O țară în care eul e de multe ori un „Proust de Rage”, Pro(u)stul din „Mal de Vie”, ca o anagramă a Moldovei, fie se naște așa, fie este făcut să fie așa. Dacă nu suntem îndoctrinați, atunci suntem prostiți – iată ideea. O prosteală prin tot ce ni se întâmplă azi, de aici și „ceva e putred în Mda[nemarca] noastră”. Putredul vine încă din trecutul ei apropiat, dar și din felul fals în care trăim azi. „Ch-ău”, „râma” (R.M.), „P-t”, „N-u”, „D-a” – o geografie produsă de grafie, o geografie ludică a spațiilor mioritice. Peisajul livresc înglobează, astfel, peisajul unei Moldove ce se trage din istoria nu cea mai fericită, pe care o poate avea o bucată de pământ.

6x6: *frumoasa fără corp* sau scriitura ca și corporalitate

Fata „seamănă cu o maximă latină”, expresie ce te face să gândești maximele latine altfel. Există, în acest sens, la Emilian Galaicu-Păun o capacitate fenomenală de a cartografia facialul, de la „obrazul ciupit de cocoș” la „chipul dat prin răzătoare” (vezi „A-Z.best”). Copilul care a crescut din comunism, ca dintr-o cămașă strâmtă, care a ieșit din adolescența sa sovietică, se salvează prin *Eros* ca prin *Thanatos* (învață să moară, iu-bind), căci „e o mare vrajă – și scrisul, și dragostea!”, aflăm din aceeași gură.

Iubirile sunt unica modalitate de a fugi de dictatură. De aceea, orice iubire este trăită din plin, până la deplânsul iubitei pe care o crede moartă (capacitatea de a fabula realitatea venită încă din adolescență). Timpul, însă, atenuează treptat aceste trăiri. Apare o raportare mai jucăușă față de iubire, chiar demonică, într-un final. „El vira spre cincizeci, ea e mila lui Dumnezeu”, o iubire târzie și salvatoare (pentru el). În care el deja dăscălește în ale amorului cu „Lecție practică despre dorință”. Poți să citești acest roman și ca pe o carte nabokoviană, dar ar fi o eroare, e o capcană în care vrea să te bage autorul, începând cu primul capitol. Până la urmă, nu e o poveste à la Nabokov, este, mai degrabă, una faustică, a omului „în căutarea mitului [personal], pe care-l schimbă odată cu vârsta: Wund-derkind, Romeo și Julieta, Don Juan, Faust”.

În toată galeria feminină a romanului, a *frumoaselor fără corp*, doar Vio are materialitate, corporalitate, căci e „înzestrată de la natură cu ureche muzicală și cu darul vorbirii”; or, Vio, pe lângă dimensiunea ei ginică, este și o *femina intellectualis*, unica pe care autorul viril o descrie și dincolo de datele ei fizice. Există, însă, aici și dimensiunea unei ființe de alt rang, de altă vârstă, femeia accesibilă ce produce bucurii de moment, fericirea unei aventuri *hic et nunc*. Acest fapt explică de ce personajul acestui roman preferă „fe-tele citite, niciodată însă îndeajuns de...”

Riscurile și pericolele erotice ne anunță că „dragostea-i o cursă de Formula 1 pe contrasens”. E o modalitate de a merge împotriva cursului existențial, ideologic, social, etc. Dragostea ca o revoltă împotriva banalului și anostului. Există în unele fragmente de carnavalesc amoros (istoria cu Helga) o optică a eroticului prin scriitură, citești și înțelegi că e vorba mai degrabă de o refulare, o supapă a realizărilor erotice prin scris, un oniric cu ochii pe corporal.

„Țesut viu. 10 x 10” e și o carte în care femeile-personaje sunt, mai degrabă, niște pretexte pentru ca autorul să aibă cu cine dialoga, un alibi textual, în spatele căruia rămâne un personaj fragil, un *Ecce iterum Homo!*

7x7: cartea morților

E și o carte a morților, a tuturor care au ieșit din aceeași copilărie și tinerețe și au plecat în alte lumi și alți timpi. La pagina 126 a romanului citești povestea unui „furt”, doi părinți ce hoțesc de la stat un sac de grâu, pentru a-și îngropa un copil mort prin '46. Citești și ridici împreună dealurile și cobori în văile pe care le parcurge acea mamă cu tăbultocul în spate, citești-mergi și porii pielii te anunță că ești acolo și te împiedici și tu și ești la limită și trăiești catharhic textul. La pagina 221 citești un poem „Intermezzo”, scris alb pe negru, ca și cum albul paginii e schimbat pe negru de doliu, „plimbându-te printre morminte și cruci”.

8x8: un personaj în căutarea autorului

Scriitura se face în aceste coperte „în căutarea eului pierdut”. Personajul-autor produce romanul și romanul îl produce la rândul său, mereu ești tentat să întrebi unde e autorul și unde e personajul, dar până la urmă, rămâi față în față cu o „scriitură personală”, nicidecum biografică, cum formula însuși autorul într-un interviu. Există în paginile acestei cărți și o dimensiune a oniricului, a căutărilor onirice prin viață. În „Lecție-model despre credință” găsim o poveste a viselor rătăcite și răpite în cheia lui Pavić sau Culianu. E și o carte a viselor neîmplinite, a vieții scrise după realitatea cea mai rea. O carte ca un vis sau o visul unei vieți, unui *mal de vie* moldovenesc.

Am ajuns să penetrez unele coduri interne ale scriiturii, din cunoașterea unor oameni concreți, conținuți în latență de text, dar am constatat că, de fapt, „adevăratul adevăr” al cărții nu e cel din afara lui, ci e cel al buchiei scrise. De multe ori, am avut dorința de a citi o carte dincolo de „facerea” ei textuală, aici a fost posibil, dar am constatat o discreție a ochiului propriu, nu am rămas la nivelul detaliilor, căci mă interesa anume „pânza”, țeserea textuală și nu materialul din care s-au „tors” itele și firele. Astfel, recunoști oameni, nume, locuri, povești personale, dar, la un moment dat, înțelegi că, dacă nu te înstrăinezi de ele, nu poți intra cu adevărat în textura romanului. Aici intervine acel biblic „a venit la ai săi și ai săi nu l-au primit” și înțelegi că te-ar salva detașarea, fuga de autor și fuga autorului. Astfel, ajungi în fața autorului-personaj. Și renunți la căutărilor tale, lăsându-te în largul textului, fugind de autor și lăsându-l și pe el să-ți scape.

9x9: șotronul lecturii și al scriiturii

Într-un interviu oferit lui Mihail Vakulovski, autorul ne anunța: „romanul este un construct pe câteva paliere, cu scări ce coboară și urcă în fel și chip ca-ntr-o celebră gravură de Escher, în ideea că lumile – de sus / de jos, asta / aia, paralele / întrepătrunse, reale / virtuale etc. – comunică între ele”. Și romanul este constituit din astfel de comunicații.

„Devii ceea ce [cit]ești”. O devenire livrească, dar și un determinism existențial. Personajul acestei cărți citește mult. Citește la bibliotecă, un *axis mundi* formator al tine-reții, dar citește și lumea înconjurătoare, universul ideatic pe care îl populăm. Astfel, avem o carte ce se face cu idei, nume, expresii recognoscibile din alte cărți, istorii și bancuri. Lectura, ca și dragostea, e și o formă de evadare din dictatură.

Aflăm în aceste pagini că „a scrie înseamnă a da cu zarul” pe „pânza epică”. Hazardul facerii, jocul scriiturii bucură ochiul și mintea lectorială. În „Mic îndreptar de lectură” suntem trimiși la Cortázar și la Pavić. Îți amintești de „Peisaj pictat în ceai” și de „Șotron” și le găsești drept niște intertexte definitorii. La finele Capitolului 3 dai de Capitolului 3 bis, ca de o casă construită deja după numerotarea întregii străzi. Și vezi cartea ca pe localitate populată de amintiri, frânturi de existență, intertexte și vise. Un Ch-ău ideal, care îi lipsește minții auctoriale în realitatea noastră cea mai urâtă. Legende mitologice din Maramureș largesc, însă, cadrul unor intertexte curat textuale, spațiul maramureșean apare ca o lume de basm, ca spațiul din care vine o altă existență, alternativa unei vieți netrăite.

„Țesut viu. 10 x 10” e un text ce se face literar și literal, cu acele cuvinte-imagini, admise de dimensiunea tipografică a scrisului. E un roman la puterea a doua, căci se în-doiește de sine din interior prin proza-scriitură pe care o citim în pagini. E într-adevăr „o scriere ce s-ar vrea citită nu atât cu retina, cât cu diafragma”. „Un roman mi se pare o obo-

seală a cărnii”, citim la Borges, această carte o confirmă din plin, atât ca formă, inedită, cât și ca auctorialul concept.

10x10: țesutul și viața la puterea 100

„De la 0 la 9 sunt cifre, de la 10 la 99 cifre, odată cu 100 încep aniversările; cifrele te aduc pe lume, numerele dau bine la biografie, pe aniversări se clădește un mit”. Din în-suși titlul acestei cărți găsim o carte de aniversare. E aniversarea prin scris a unei vieți parcurse conștient și cu acea frumoasă încercare de a-i cunoaște dimensiunile trecând de cotidianul banal.

„Bărbații plecând la război și femeile stând la războaie”. Viața ca un război. Iată o altă idee ascunsă a acestor pagini. E și *țesutul viu* al erotismului, epidermicul, carnea ce ne aruncă în carnavalul iubirilor. E și țesutul bunicii la război, războiul cu ițe și ațe, dar și războiul de pe Nistru („poate că un fiu mort al țării sale face mai mult decât un tătic viu al unei fetei de 4 ani”) sau războiul cu trecutul și cu sinele, căci „unul și același cuvânt – război – exprimă viața și moartea”. Căci „bunica *scria* la război și pace”, un fel de lume în care Odiseu își are războiul său, iar Penelopa pe al său. De aici și „câte scoarțe, atâtea cronici de familie”.

X x X: interteXt în metateXt

Ivan Pilchin sugerase într-o discuție: „10 x 10”, dacă scriem cei doi de 10 latinește, avem XX, adică secolul XX pe care îl parcurgem cu romanul, de la prima jumătate aflată în latență, dar presupusă de comunism, la a doua jumătate la care ne trimite subiectul. Dar și un XX, care caută pe Y, vechea poveste cu XX; XY cromozomi. Desigur că 10 x 10 e și 0, 1, povestea biților informaționali; 10 x 10 e și X-ul prin care se marchează producția erotică (cea porno fiind XXX), dar și un 1001 (10:01) al unei povești erotice reflectate în oglinda scriiturii.

10x10 bis: cele 101 de interpretări

Niciodată nu știi adevăratele dimensiuni ale unei cărți (ideatică, axiologică și temporală). „Țesut viu. 10 x 10” deschide diferite piste de interpretare. Citind, am avut senzația lecturală că romanul reverberează cu unele poeme din creația aceluiasi autor și nu poate să nu bucure această continuitate firească. Orice cititor care-și merită numele va înțelege că acest roman este mai mult decât o biografie ascunsă/asumată epic, că paginile acestuia sunt „un autoportret de grup în timp” dar și un text „biobibliografic” cum ne anunță însuși mâna care scrie. Autorul Emilian Galaicu-Păun este un adevărat producător de vocabular. Elaborata și anapoda folosire a cuvintelor alese creează un amuzament lectural, o savurare a scriiturii, așa încât nu vrei să se termine pânza textuală. Am simțit cu adevărat farmecul scriiturii, căci e vorba de un text alcătuit din culmi (tematice, ideatice și stilistice). În acest sens, Emilian Galaicu-Păun va rămâne, cu siguranță, în istoria literaturii române ca un dexterios scriitor de limbaj. Cu paginile semnate de el înveți să deconstruiești lumea și gloticul, să aduni fragmente și cioburi existențiale într-un text, evitând retorica realistă, dar și suprarealistă a literaturii precursore.

Ca să fixăm lucrările lui **Petru Ursache Miorița**. *Dosarul mitologic al unei capodopere* locului potrivit în "mioritologie", trebuie să pornim de la "Addenda", în care autorul își republică, din revista "Convorbiri literare", trei articole pe această temă. Se citează aici câteva titluri (*Miorița la dacoromâni și aromâni* de Nicolae Saramandu și Emilia Șt. Milicescu; *Miorița* de Al. Husar; *Miorița și alte studii și note de folclor românesc* de Al. I. Amzulescu; *Miorița – o hermeneutică antologică* de Ștefania Mincu) care ar asigura o continuitate disciplinei, cu toate că ea riscă să intre în impas, datorită cadrelor înguste, istorico-etnografice, de care se cramponează. Așadar, sînt necesare orizonturi mai largi și pentru aceasta se caută a se reface dosarul problemei, denumit mitologic, ceea ce corespunde textului doar ca punct de plecare, căci se ajunge la o re poziționare a sa în cadre filozofice și la o afirmare hotărîită, cu multe pasaje memorabile, a poziției privilegiate pe care o deține celebra noastră creație populară în ansamblul culturii. Reținem, cu atît mai mult cu cît textul a ajuns în situația de ultim legat al unui experimentat literat, specializat și în etnologie și folclor, părerea că însuși obiectul de studiu al cercetărilor ar trebui să fie înțeles altcumva decît în modul îndeobște acceptat. Sinteza variantelor, realizată de Alecsandri, constituie un act providențial dar nu este vorba doar de o baladă, fie și una aflată într-o "imposibilă" îmbinare de genuri" (epitetul sadovenian are aici sens superlativ, *subl. ns.*); ni se propune termenul de "poemă", ca soclu pe care sînt montate "bijuterii poetice" iar ca aspect general ar fi bine să vorbim mai degrabă de un sistem de texte deschis, rezultat al unei evoluții istorice comparabile cu cea a *Iliadei* de dinainte de Homer.

Prin urmare, îndosariem circumscrieri dintre cele mai atente ale formei corpusului mioritic, însă ele pot părea incidentale, atît de mult ni se impun valorizările de fond ale feno-

Constantin CIOPRAGA (1916-2009)
și **Petru URSACHE** (1931-2013)
Bolta Rece (Premiile URSS - Filiala Iași, 2002)
Foto: **Eugen Harasim**

menului. Fraza, ce relevă în permanență surprinzătoare virtuți poetice, îl ajută acum pe autor să fixeze conceptul superlativ și se vorbește de o "adîncă vîrstă cucuteniană", de o metafizică a morții, de cea mai bună probă cunoscută pînă acum de comportament existențial în fața acesteia, pentru că "nici o capodoperă artistică universală, de nicăieri și de niciunde, nu pune în ecuație problematica morții cu aceeași ardoare, cutremurare și interes" etc. De vreme ce astfel stau lucrurile (și așa stau! Ni se vorbește cu năduf de involuțiile comuniste și postdecembriste – trimerile politice nu lipsesc – și, numărîndu-se cele 123 de traduceri ale *Mioriței* dintr-o antologie realizată la Cîmpulung Moldovenesc de Ion Filipeciuc, sîntem muștrați că străinii înțeleg acum mai bine decît noi importanța fenomenului), e limpede că textul a fost conceput, ca și capitolul de încheiere al *Istoriei* călănesciene, din urgența denunțării teribilei desconsiderări de noi înșine. În roiul de fulgere axiologice, definiția Ursache asupra *Mioriței* ("o capodoperă ce realizează în imagini sensibile și dramatice o viziune epopeică și destinală asupra existenței") este menită să rămînă în umbră tocmai prin justețea și echilibrul ei, nu mai puțin merituose.

Reflecțiile asupra unei capodopere relaxează prin certitudinea valorii împărtășite și se fac agreabile cu atît mai mult cu cît ni se propune, în fond, o schimbare de paradigmă – or, știm de la Marx, omenirea se desparte de trecutul ei rîzînd... În acest caz, luminoasă este deschiderea către un mioritism în care nu accidentul epic contează și nici măcar cadrul pastoral de care, se afirmă printr-o frumoasă echivalare, rapsodul anonim a avut nevoie așa după cum a avut nevoie Shakespeare, pentru Hamlet, de ceața daneză. Încă o dată, metafora îl ajută pe exeget dar mai ales îl ajută conștiința națională și oportunitățile pe care i le asigură pregătirea lui de temeinic filolog, îndelungată prin ani, antrenînd cîmpuri de cercetare dintre cele mai diverse, de la expertiza mitologică clasică, deschizînd volumul în ideea de comparativism tematic și structural, la arheologie hitită, de la devenirea conceptelor ontologice în antichitate la evidențierea unor variante orfice autohtone. Se insistă asupra continuității lumii pastorale "pind-carpatică" (termen de referință), cu speculații asupra rolului păstorilor, coborîtori din înălțimi, de mesageri ai zeilor etc. – toate acestea, într-o răbdătoare pîndă pentru a surprinde resorturile intime, de valoare general-umană, ale baladei.

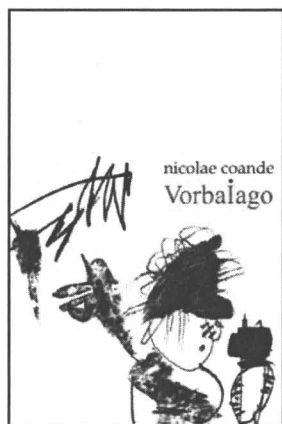
Profilul pe alocuri eseistic al lucrării, fiind de trimiteri, uneori de divagații, poate fi explicat și prin excesul de semnificații pe care îl generează orice mit. Altminteri, pe lîngă aspectul de *laudatio* la adresa capodoperei, dosarul mioritologic al lui Petru Ursache contează ca un memento, încărcat de promisiuni, asupra perspectivelor pe care le deschide mereu cercetarea *Mioriței*.

Contribuția, grafică, picturală și de postfațator a lui Ștefan Arteni este aceea a unui emul conștient de importanța problemei și de riscurile care apasă asupra "omului mioritic", astfel că volumul se încheie pe un ton de avertisment politic. Mai de efect ni se par însă planșele sale, calculate ca interstii dintre capitole, refăcînd, în acord cu textul, enigma mitologică.

* **Petru Ursache** – *Miorița. Dosarul mitologic al unei capodopere. Cu ilustrații și Postfață de Ștefan Arteni*, Iași, Editura Opera Magna, 2013, 328 p.

EXPEDIAȚI CA RĂSPUNS CELUI CARE ÎNTREABĂ ZILNIC DE NOI

Cristina CHIPRIAN

Antologia lui **Nicolae Coandă*** poate oferi un răspuns criticilor/cititorilor care păstrează încă nedumeriri în legătură cu înregimentarea lirică a autorului. Este un răspuns sugerat, despre o realitate spirituală și intelectuală afirmată prin negație și negată prin afirmație. Un joc superior, deschis lecturii multiple, dar cvasi-interzis delimitărilor teoretice.

Sacral intersectează universul liric proiectat de poet ca imagine personalizată, aspirație ascensională, efect decompensatoriu și expresie destructurată. „Aerul tare al înălțimilor” i se refuză și, în egală măsură, este evitat. Un arhetip licitat este al celui „care s-a sinucis aruncându-se-n cer”. Universul devine deseori nefuncțional pentru că „lipsește Dumnezeu”. Paradisul, ca destinație finală, este inaccesibil sau neaccesat, o alternativă a istoriei măsurate la care omul nu mai îndrăznește să aspire.

Putem descifra, în context liric, cercurile concentrice dispuse dinamic, în virtutea cărora insul se apropie sau se depărtează de centrul iradiant: *Cercul damnării*, aplicat poetului, deoarece „nimic nu întrece dezastrul de a fi poet”. Starea poetică este asimilată inconștienței induse prin alcool, beției rațiunii, iar omul se oprește în fața unor porți la care nu dorește să bată, pentru că acolo se simte în spațiul predestinat și nu aspiră la mai mult. De fapt, poetul se înscrie printre „cei deposezați mereu de patrii” care își acceptă traseul: acela de a fi exilați pe pământ. El scrie din disperare, trăiește cu disperare, știind că idealul este departe și nu are mijloace pentru a-l atinge, pentru a-l explora. Aparent, i-ar lipsi banii de tren pentru a vizita frumusețea îndepărtată, dar artistul se pierde între real și ficțional, dublând tragicul uman al depășirii cu acela al nehotărârii: „Am scris în loc să iubesc și acum am ceea ce merit... timpul stă trist la extremitățile sale.” Autorul, cu „chipul desfigurat de poezie”, cultivă conceptele silei – deosebit de extinse în conținut –, astfel spațiul său vital se face o fundătură (*Fundătura homer*) în care trăiește subteran, ferindu-se de convențional: muza, inima plină de melancolie, visul compensatoriu.

Cercul ratării este aplicat omului și lumii, deoarece „e ceva în neregulă pe aici”, „toate s-au stricat și cine să le repare?” Existența se derulează inutil, proiectată în haosul ideilor, asemeni pânzei de păianjen fără suport. Trăirea și contemplația se

perpetuează repetitiv, fără direcție și sens, alienant, ca și cum trăitorii ar ră-tăci în capul altora, reiterînd defectuos evoluția.

Cercul salvării este aplicat celor care se recuperează pe sine, chiar inconștient, de fapt artiștilor vizionari care restructurează universul, exclu-zând erorile. Mesajul trebuie decodat în context apocaliptic, și tragicomic: „iată vaca asta strălucește de la o vreme singură pe cer”; „halese liniile drepte și scuipe spații curbe”.

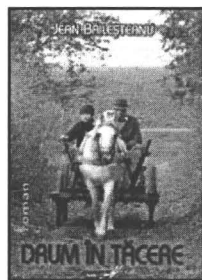
Transfigurarea anulează con-venția gândirii problematizante: „non-gândirea este arta mea”; „cu o mână sugrum urletul/ și asta e toată poezia vieții mele”. Poetul scutură realitatea de contemplativ, evitând hybrisul su-periorității: „iubirea intelectuală a mi-grat din vaticanul minții hăt sub unghii”.

Nu este, de fapt, o cădere, ci o reinițiere. Victoria autorului este pal-pabilă, sângerândă, respingătoare la modul sublim (*lumea mea e un poem de carne*).

Inteligența mult căutată a non-contemplației, împreună cu grația ex-presiei reconstruite prin alungarea convenției constituie la Nicolae Coande o combinație neașteptată, aso-ciată altor universuri lirice de inspira-ție ancestrală, ce oferă atât criticului, cât și cititorului experiența unei călă-torii spre esență.

* **Nicolae Coande**, *VorbaIago*.
Târgu Jiu, Editura Măiastra, 2012.

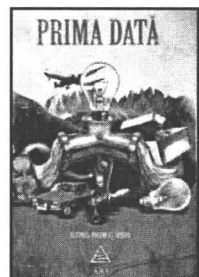
EX LIBRIS

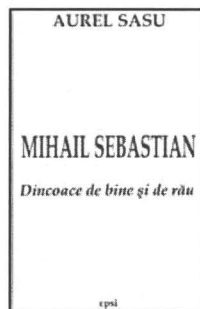
Jean BĂILEȘTEANU
Drum în tăcere. Ani de făgăduință
Craiova, Autograf MJM, 2013.

Marian RUSCU
Fiul vampirului
Ploiești, Premier, 2013.

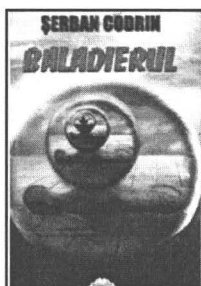

Prima dată
Volum coordonat de **Laura Albu**
și **Andra Matzat**
București, ART, 2013.

Mihail Sebastian a riscat să devină „o aproximație de două lucruri incomplete”, spunea Arghezi despre controversatul Mihail Sebastian, în epocă. Este sau nu așa, ne răspunde **Aurel Sasu** * într-un eseu documentar dedicat dramaturgului, după o asiduă aprofundare a documentelor de arhivă în care Mihail Sebastian apare în diverse ipostaze în favoarea regimului comunist. Poate din singurătate, disperare ori nedreptate (aspecte explicate în *Jurnalul* său), autorul celebrei *După două mii de ani* a avut o vizibilă orientare de stânga, lucru reliefat în lucrarea universitarului clujean, inclusiv cu extrase de presă semnate de Mihail Sebastian. De lecturat...

* **Aurel Sasu**, *Mihail Sebastian (Dincoace de bine și de rău)*, Cluj-Napoca, Editura Epsi, 2012.

Peste 350 de balade, mai exact 365 și încă una, (un pretext, această specie seculară?) ne „cântă” **Șerban Codrin*** într-un volum impunător și definitiv pentru arta sa poetică cu scopul împlinit de a vorbi despre el în fiecare zi a anului, reducând, esențializând astfel propria existență pe o scară proporțional temporală. Este același eu împrăștiat în zile și nopți și recuperat sistematic prin poezie, ca stare definitorie de duminică de sine. „Este una dintre construcțiile impunătoare ale poeziei românești ale începutului de nou mileniu”, ne asigură Theodor Codreanu.

* **Șerban Codrin**, *Baladierul*, București, Editura Europress, 2012.

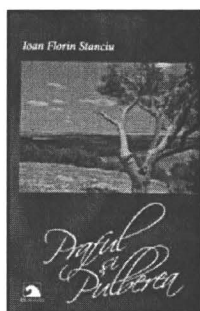
Trei cărți într-una găsim în *Oglinzile memoriei* ale lui **Ovidiu Dunăreanu***, într-o recentă apariție plină de conținut obiectiv și subiectiv. Este critic literar în prima parte, „Respirări”, acolo unde se autodefineste prin cronici și eseuri de literatură; este istoric în partea a doua, „Interviuri acordate”, unde adună mărturisirile făcute în presă, de-a lungul anilor, vorbind tot despre literatură, cu precădere de cea dobrogeană; este el însuși, în partea a treia, *Oglinzile memoriei* („Pagini dintr-un jurnal ținut pe sărite”), unde se autoconfesează, de cele mai multe ori tot despre fenomenul literar. Este **Ovidiu Dunăreanu**...

* **Ovidiu Dunăreanu**, *Oglinzile memoriei*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2013.

Cu multă acribie (ne-a obișnuit, deja, cu asta), **George Bădăraș*** a ajuns și la realismul românesc, după ce, cu ani în urmă, a început drumul istoriei literaturii române, abordând, tematic și cronologic, marile curente din spațiul autohton. Autohton, dar în permanentă oglindire cu fenomenul similar european și universal, realizând un sinoptic clar și concis al marelui curent al realismului care a maturizat literatura română. Temele (25 la număr găsite de autor) sunt definite cu științificitatea criticului și gradate cu uneltele istoricului literar, într-o panoplie cvasicompletă și edificatoare, marca George Bădăraș.

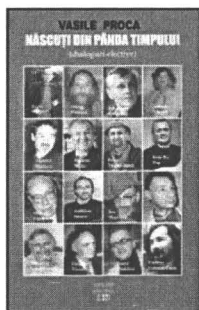
* **George Bădăraș**, *Realismul românesc*, Iași, Editura Alfa, 2012.

Ioan Florin Stanciu* scrie poezie și proză cu o vizibilă nevoie de a se completa de la un gen la altul, altfel spus, de la un lirism accentuat al versurilor, glisând între vizual și conceptual, la un narativism dinamic, populat de personaje pline, în reală trăire. Dacă în poezie e un poet al „poeziei”, al întregului spațiu liric, meditativ, însingurat, poate visător, în proză se adună în toposul de zi cu zi, adică în Dobrogea bântuită de „nesfârșitul” Canal și de atâtea destine care s-au identificat cu acest fenomen istoric. De unde, o suită de personaje tragice, fie că au fost cele din nomenclatura locurilor, fie că au fost cele oprite. Așadar, poetul de deasupra Pontului Euxin și oamenii de sub apele lui.

* **Ioan Florin Stanciu**, *Starea de grație (poezie)*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2013.

* **Ioan Florin Stanciu**, *Praf și Pulbere*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2013.

16 portrete se auto-desenează sub tirul dens al întrebărilor lui **Vasile Proca*** într-o carte de interviuri în care se adună nenumărate fapte de viață și creație ale unor scriitori întâlniți de-a lungul timpului în diverse spații literare (festivaluri, cenacluri etc.). Cu multă deschidere, „întrebații” povestesc, domol sau năvalnic, cum, unde, când ori de ce au stat cum au stat lucrurile în propria lor existență bântuită de cuvânt. Și, iată-i: Cezar Ivănescu, Samiya Haruya, Gheorghe Grigurcu, Adam Puslojic, Grigore Vieru, Valeriu Matei, Emilian Galacu-Păun, Ion Mureșan, Johann Lippert, Ioan Es. Pop, Miljurko Vukadinovic, Mircea Popovici, Gaal Aron, Peter Thabit Jones, Vasyl Makhno și Andreas Saurer, o pleiadă de autori acoperind meridiane și destine. În fapt, un document de istorie literară care luminează alte spații din viața cunoscuților scriitori.

* **Vasile Proca**, *Născuți din pânda timpului*, Iași, Editura Opera Magna, 2013.

PARIMIA CA TURNURĂ STILISTICĂ

Stelian DUMISTRĂCEL

Cu proba erudiției, a culturii, a distincției și, tot atât de important, a devoțiunii față de o ideologie, prin citarea ca atare a unor enunțuri din clasicii antici și din Biblie, avea să se confrunte de timpuriu un alt model al referinței de autoritate: maxima de sor-ginte populară, proverbul și zicătoarea. Dacă ambele modele se regăsesc deja la Ra-belais (1494 – 1553), un reper semnificativ din perspectiva concurenței lor poate fi socotit Cervantes (1547 – 1616), în al cărui text romanesc, la o analiză atentă, desco-perim chiar compararea aproape tezistă a celor două registre. Direcția nouă este ilus-trată de discursul lui Sancho Panza, fiind prezentă din primele până la ultimele schimburi de opinii ale acestuia cu stăpânul său, Don Quijote de la Mancha. Dar pilda, proverbul și zicătoarea se impun prin adevărate tururi de forță în istorisirile „scutieru-lui” de la castelul ducelui ce avea să-l numească guvernator al Baratariei (cap. XXXII – XXXIII din partea a doua a romanului), prestație încununată de aprecierile ducesei, purtătoarea de cuvânt a naratorului, ce aseamănă „vorbele cu haz și de duh” ale țăra-nului „limbut și hâtru” cu „maximele catoniene” sau cu sentințele poetului italian Mi-chele Verrino. Însuși Cervantes împrumută tacit același mijloc de elocvență, respins însă de „nobilul hidalgo” (care citează din latină și din scriitori spanioli sau italieni ce-lebri), de doamna de companie a ducesei și de preot, care-l consideră pe Sancho „soi-tar și palavragiu”¹.

Ca la o consacrare a tendinței de înnoire, la distanță de două secole de Cervan-tes, ne putem referi, de exemplu, la afirmarea triumfală a proverbului în literatura cultă ilustrată de Alfred de Musset (1810 – 1857), cunoscut și prin capodoperele genului (practicat în Franța din secolul al XVII-lea). Este vorba de dramatizările sale pe teme de „proverbe” ca „On ne badine pas avec l’amour”, „Il ne faut jurer de rien”, „Il faut qu’une porte soit ouverte ou fermée” și altele, așadar scurte comedii ce constituie dez-voltarea temei unui proverb. Există, de altfel, chiar specia teatrală *proverb*, o precizare tehnică folosită, la noi, de Alecsandri („*Rămășagul*, proverb cu cântece în 1 act” sau „*Concina*, proverb într-un act”).

Dar tentația culturii clasice a rămas; este de ajuns să ne amintim că citate de această factură au fost folosite ca titluri de poezii și de Eminescu („Mortua est!” sau „Memento mori”), dar mai ales de scriitori transilvăneni, frecventatori ai unor licee în

care latina se studia cu seriozitate; iată câteva titluri de poezii ale lui Coșbuc: „Ex ossibus ultor”, „In oppressores”, „Atque nos” sau „De profundis”, început al unui psalm dat ca titlu și de Octavian Goga la nu mai puțin de trei poezii din ciclurile „Cântă apele”, „Război” și „Noi”. Pe lângă enunțuri preluate ca atare (chiar „Mortua est”, dar și „In calumniatores”, „Vis maior” etc.), poetul a operat și substituirii de efect: „Necessitas facit versus”, „Pax nobis”, „Carmen miserabilis”, „O tempora..., tempora”, „Solus ero” (în acest caz în loc de *eris*, din încheierea unor versuri ale lui Ovidiu, utilizate curent la lecțiile de latină pentru scandări: „Donec eris felix, multos numerabis amicos./Tempora si fuerint nubila, solus eris”; *Tristia*, I, 9).

Frazeologia expresivă populară a fost impusă atenției scriitorilor și prin activități specifice, cum ar fi constituirea de corpusuri ale enunțurilor de gen. La noi, Iordache Goleescu alcătuiă (între 1800 – 1845) impresionanta culegere *Pilde, povățuiri i cuvinte adevărate și povești*, din care și-a extras zicători și proverbe Eminescu, și la „rezervorul” comun a apelat Anton Pann structurând *Povestea vorbii* și descoperind, pe cont propriu, relația *proverb – povestire*, teoretizată în secolul al XX-lea de paremiologul G.L. Permyakov². Direct de la aceeași sursă ori prin filiera Pann, de parimii se folosește Alecsandri mai ales în teatrul său, iar Negruzzi a plăsmuit bijuteria de „gnomism pur” (G. Călinescu) pe care o reprezintă „predica” *Păcală și Tândală*, al cărei model va fi fost, ținând seama de optica abordării, un vechi opuscul franțuzesc, *Sermon en proverbes*.

Cu privire și la alte mijloace ale expresivității, Tudor Vianu a susținut caracterul „popular” al literaturii române, printre altele și prin „marele număr al locuțiunilor și proverbelor, mai ales în operele narative”. Termenii de comparație sunt de cel mai înalt nivel: „Cazul unui Rabelais sau al unui Cervantes, în ale căror scrieri materialul paremiologic este atât de bogat, *nu este rar* la scriitorii români” (subl. n.). Printre aceștia, Odobescu sau Creangă, „din ale căror opere se poate reconstitui un tablou foarte variat al paremiologiei poporului român” (*Cercetarea stilului*, în vol. *Probleme de stil și artă literară*, 1955).

Trebuie să reținem însă o precizare importantă pe care esteticianul o face în altă parte cu privire la primul scriitor: „Ca la Rabelais, [la Odobescu] citatul popular face concurență celui umanistic” (*Al. Odobescu*, în *Studii de literatură română*, 1965). Așadar, stilul lui Odobescu poate fi raportat la ludicul *auctorial* rabelaisian, ceea ce îl plasează pe un anumit loc în ordinea de idei a concurenței dintre cele două registre pe care le avem în vedere, un aspect ce ne interesează din perspectiva stabilirii criteriilor de bază privind, apoi, prezența enunțului aparținând discursului repetat în stilul publicistic.

În cronologie, referirea la beletristică ne impune, pentru discuția de față, câteva precizări. Pornim de la observația lui Vianu că, la scriitorii români, materialul paremiologic „nu este rar”, ceea ce înseamnă, în primul rând, că *nu este o regulă generală*. Așadar, chiar dacă beletristica, în genere, ar fi modelul presei pentru recurgerea la astfel de enunțuri, nu se poate admite că scriitorilor (sau cel puțin autorilor de *proză*) ar putea să le fie comună respectiva trăsătură stilistică. Firește, nu spunem nimic nou afirmând că unii scriitori recurg la parimii, locuțiuni expresive populare etc., iar stilul al-

tora se caracterizează prin sobrietate și din acest punct de vedere. Pentru exemplificare, ne putem referi la Creangă, prin comparație cu Rebreanu (dacă avem în vedere scriitori ce înfățișează mediul țărănesc). Să ne amintim de celebra comparație prin care G. Călinescu a surprins caracteristica stilului acestuia din urmă în *Răscoala*: „Frazele, considerate singure, sunt incolore ca apa de mare ținută în palmă; câteva sute de pagini au tonalitatea neagră-verde și urletul mării” (*Istoria literaturii române. De la origini până în prezent*, 1982, p. 734).

Dincolo de eventualitatea de a apela ca „model” doar la *anumiți* scriitori, ce au preluat parimia din „tezaurul” limbii, se pune și problema dacă sursa jurnaliștilor în căutarea căreia ne aflăm o constituie vorbirea, de vreme ce unii folcloriști au constatat raritatea proverbelor și zicătorilor la *povestitorii populari*, de exemplu Ovidiu Bîrlea, la care trimite și Cezar Tabarcea. Pentru acesta din urmă, pe baza excerptării unor volume de texte dialectale, „imaginea idilică a țăranului care vorbește în pilde și își presară vorbirea cu zicători” ar fi departe de realitate; dacă „lucrul este *oarecum* posibil în literatura orală”, „este *cu totul sporadic* în vorbirea uzuală” (*Poetica proverbului*, 1982; sublinierile ne aparțin). Am pus sub semnul întrebării acest punct de vedere, argumentând că este greșită raportarea, în bloc, la categorii de vorbitori („toți scriitorii”, „toți țăranii” etc.), respectiv la corpusuri și genuri de material („texte dialectale”, „narațiuni folclorice”), dovedind că, la fel ca și pentru scriitori, pentru vorbitorii de rând analiza trebuie să țină seama de realitatea „idiolectului”. Printre subiecții de la care s-au înregistrat texte dialectale s-au aflat și adevărați „virtuozi” ai formulei proverbiale. Așadar, enunțul aparținând discursului repetat de factură populară nu reprezintă doar componentele unui „tezaur” cedate beletristicii, iar aceasta nu este, obligatoriu, „modelul” jurnalisticii pentru integrarea în text a frazeologiei expresive. Pe de altă parte, dacă ținem seama de conceptul de «idiolect», simplul fapt că în marea majoritate a mass-mediei scrise și pe diferite canale ale audiovizualului înregistrăm deosebit de frecvent parimii (de obicei „reformulate”) nu ne dă încă dreptul de a aprecia manifestarea acestei înclinații ca o trăsătură ce poate fi luată în considerare pentru a identifica funcția limbajului caracteristică unui stil propriu-zis publicistic.

¹ Citatele după *Iscusitul hidalgo Don Quijote de la Mancha*, în românește de Ion Frunzetti și Edgar Papu, Editura Tineretului, București, 1957.

² În volumul *From Proverb to Folk-Tale. Notes on the General Theory of Cliché*, Moscova, 1979. De altfel, aceeași viziune a fost ilustrată de Iuliu A. Zanne în primele șapte volume din monumentală colecție *Proverbele românilor*: frazeologia expresivă a limbii române, de la locuțiuni la enunțuri cu structuri complexe, a fost prezentată tematic și tratată în expuneri plurivalente, cuprinzând anecdote, diverse producții folclorice ilustrative, prezențe și prelucrări în literatura cultă etc.

PLASAREA PRENUMELUI DUPĂ NUME - CLIȘEU SPECIFIC ROMÂNESC

Raluca POPESCU

Încă din primele zile de școală, asistăm la strigarea clasicului catalog, în ordine alfabetică, catalog în care stă scris și numele propriu. Întreg. Cu prenume complet și nume de familie, cu inițiala/inițialele tatălui intercalată/intercalate. De fapt, nu... E invers. Întâi numele și apoi prenumele. Ești *Popescu Ion*, *Ionescu Gheorghe*, *Zetulescu Xulescu*...

Nu știu dacă de aici se trage neapărat, dar îți va rămâne apoi automatismul de a-ți nota pe orice mizilic de formular sau hârtie mai întâi *numele* și apoi *prenumele*. Mai ales în cazurile în care ți se oferă posibilitatea de a te elibera de sub căușele clișeului, cum ar fi formularele pe care stă scris „Numele complet” sau când te prezinți cuiva.

Mai mult, și rețelele de socializare de pe internet abundă de conturi ale unor persoane mândre să-și afișeze mai întâi numele de familie și apoi prenumele. Recunosc că tocmai obișnuința aceasta m-a pus adesea, în școala generală mai ales, în dificultatea de a redacta ceva în altă limbă străină, unde era necesar să includ numele întreg. Mă confruntam cu o ezitare de moment când trebuia să îmi notez „First Name” sau „Last Name”; nu mai știam la un moment dat care reprezintă prenumele și care numele. La lucrările de control și alte teste era simplu (inclusiv la olimpiade): se cerea direct, pe un ton aspru, să notăm întâi numele de familie și abia apoi prenumele. Dacă greșeai și cereai altă foaie, se uitau urât profesorii la tine; ba unii mai aruncau și vorbe precum: „Ce, mă, nu știi nici cum te cheamă?”. Sau, în cel mai bun caz, te certau că trebuie să caute mai mult testul tău, la corectare.

Aveam, la un moment dat, un profesor care se autocaracteriza ca fiind „hazliu” și ne spunea să luăm o foaie de hârtie și să scriem „Numele, prenumele și... renumele”! Când într-adevăr un profesor aplica regula logică și ne puneă să ne notăm prenumele înaintea numelui „de neam”, mi-era peste mână, mă gândeam să nu cumva să greșesc sau omul de la catedră să se răzgândească...

Mă întreb acum: dacă vreunul era străin, cu un nume atipic, cum reușeau să-i distingă, la început, prenumele de nume? Sau cum pot străinii, care nu ne știu limba, cu atât mai puțin numele specifice, să afle cum ne strigă lumea de fel? Cum să ni se adreseze? Ne vor striga Ionescu sau Mr. Gigel? În mod clar da, dacă ne prezentăm la fel ca în catalogul de la școală.

Desigur, trec peste necesitatea tipică formalităților, cum sunt situațiile de examene naționale, înmatriculări în vreo unitate de învățământ sau peste regulile de redactare a unor liste sistematice, bibliografii sau cataloage oficiale, care reprezintă cazuri

obișnuite de a nota prenumele după numele de familie. Ele nu fac deloc obiectul discuției, pentru că sunt necesare.

Mă refer la obișnuința de zi cu zi de a ne nota peste tot mai întâi numele de familie, de a ne prezenta unui om pentru prima dată contrar regulii, cu numele de familie în față. Oare de ce se mai numește atunci prenumele...*prenume*?

Lingvistul clujean G. Gruică aduce în discuție o situație care în mod sigur e adesea fapt concret: „Un străin dispus să studieze istoria recentă a societății românești pe baza informațiilor din presă ar putea întâmpina, între alte dificultăți, și pe aceea de a stabili cu exactitate numele unor indivizi cu responsabilități în viața publică. Cum îl chema, de pildă, pe fostul procuror general al României din perioada 2001-2003? Întrebarea nu e ușoară nici pentru noi, românii. Un titlu pe două coloane ne dă un prim răspuns: «Opoziția cere demiterea lui *Joița Tănase*» (Ziua, 2003, nr. 2748, 1 / 4-5). Aplicând regula *prenume-nume*, adoptată de aproape toate popoarele europene, inclusiv de români, înțelegem că *Tănase* e numele de familie. Textul articolului ne dăruie însă, pentru că în el găsim o altă succesiune: «procurorul general *Tănase Joița* și-a depășit atribuțiile»”.

Exemplul oferit de Gruică este, într-adevăr, un caz special, în care chiar și un român ar distinge cu greu prenumele de nume, însă această alternanță atipică este adesea întâlnită la orice tip de nume, în mai toate domeniile, nu doar în presă. Același lingvist observă că, inclusiv pe străzi, pe plăcuțele cu firme particulare, stau scrise, în aceeași ordine confuză, nume de avocați, medici, notari publici. Dar acest joc al incertitudinii este prezent și în afara străzii, în instituții publice, instituții de învățământ și de cultură, spitale și alte unități medicale:

„Cimitirele noastre sunt pline de asemenea «inscripții alternative», iar ferparele mortuare de la mica publicitate confirmă dezordinea. Bietul dispărut, mai ales dacă are ghinionul unei notorietăți mai extinse, umple pagina cu numele său, într-o jenantă succesiune de *Nicolae Popescu* și *Popescu Nicolae*, să zicem, după inspirația vecinilor de la bloc, după nivelul cultural al neamurilor, după bunul-plac al cunoștințelor. Nu o dată, la radio sau televiziune, suntem martorii aceluiasi fenomen: regula există, haosul persistă.” (G. Gruică)

Regula limbii române în privința numelui complet e, pe cât de simplă, pe atât de puțin respectată: **prenumele** (după cum sugerează și forma cuvântului, are o poziție anterioară, *pre-*) + **numele** (de familie). Această regulă se aplică și în multe alte limbi, de obicei indo-europene. Sunt limbi, precum japoneza, maghiara, turca, a căror topică în privința numelui este inversă celei din română; așadar, la ei regula urmează structura: nume (de familie) + prenume. La ei, nu la... noi!

Care ar fi cauzele acestui automatism format încă din clasele primare, de a plasa numele de familie înaintea prenumelui? Gruică enumeră printre explicații: slaba autoritate a normei; toleranța maximă față de abateri; nesiguranța manifestată chiar și de vorbitorii culți; educația lingvistică precară (după cum spuneam inițial, suntem încu-

rajați, încă din primii ani de viață, din familie și școală, să ne prezentăm „corect”, cu numele de familie în față); excepții de la regulile limbii române nestabilite cu claritate, dar practicate pentru respectarea unor cutume lingvistico-administrative, încurajate de birocrăția administrativă. Excepția se confirmă astfel tot mai mult ca „regulă”:

„După atâtea rubrici cu acest titlu, completate de-a lungul anilor, după o sumedenie de chitanțe și adeverințe, după sute de scrisori primite sau expediate cu «numele și prenumele» pe locul adresei, omul rămâne definitiv convins că așa îl cheamă (*Popescu Nicolae*), chiar și atunci când, culmea ironiei, devine doctor în filologie.” (G. Gruică).

Ni se spune, de copii, că numai numele marilor personalități sunt notate peste tot cu prenumele plasat „înainte”, deși așa trebuie, indiferent de statutul nostru; noi suntem mici, nu am atins valoarea unui Nicolae Bălcescu, unui Mihai Eminescu, unei Ana Ipătescu. Din respect, personalităților le spunem astfel. Și rămânem mici, cu numele propriu „handicapat”, peste tot notat invers, purtând din copilărie stindardul unei marginalizări prin eticheta proprie. De parcă numele nostru nu ar merita respect...

Ce ar trebui să se facă în acest sens, *să intrăm și noi în rândul lumii*, după cum un alt clișeu ne îndeamnă? Cred că e de datoria fiecăruia dintre noi să ne folosim numele corect, să ni-l respectăm și să ni-l facem respectat, să înțelegem că numele „mic” nu urmează neapărat regula succesiunii la tron, când e nevoie să ne prezentăm sau să ne semnăm cu numele întreg pe vreun formular de orice fel. Prenumele e *pre + nume*, e „înainte de” nume nu doar când facem cunoștință cu un nou prieten, ci și în circumstanțe oficiale. Rostiți-vă numele în ordinea logică, *prenume + nume*, și rupeți clișee stupide; nu veți fi nici originali, nici răzvrățiți, nici vreun ins cu aere de mare personalitate; veți fi normali!

Se pare că românul mai are un ultim examen de trecut, de rupt pragul psihologic și bariera pusă de complexul inferiorității și al spiritului de turmă, instituit prin școlile, liceele și facultățile românești, să promoveze, după cum lingvistul clujean citat mai sus subliniază ironic, de la *Ionescu Georgică* la *Georgică Ionescu*... să înțeleagă că numele *Ionescu Georgică* nu există de fapt sau, dacă prin absurd există, în niciun caz nu îi aparține...

Sursa bibliografică:

G. Gruică, *Moda lingvistică actuală. Norma, uzul și abuzul*, Pitești, Editura Paralela 45, 2011.

DIMITRIE CANTEMIR, PRINȚ, CĂRTURAR ȘI APOSTOL AL VERBULUI ROMÂNESC

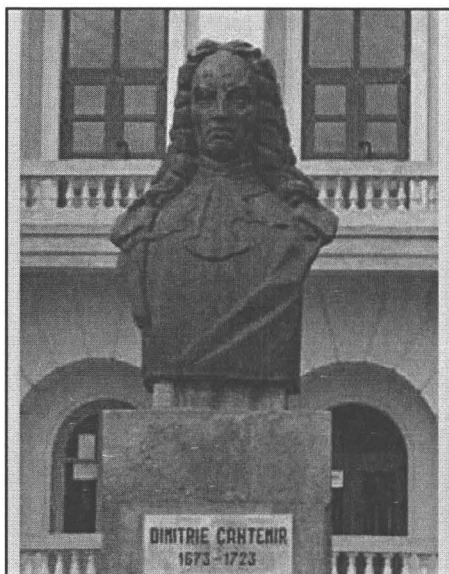
Daniel CORBU

Considerat și azi unul dintre marii umaniști ai Europei, **Dimitrie Cantemir**, cel dintâi român cu titlul de academician (membru al Academiei din Berlin în 1714), a fost scriitorul care a propagat prin opera sa sănătoasele idei ale Renașterii culturale și sociale. Pe de altă parte, Cantemir este una dintre esențialele verigi cărturărești din lanțul început la noi cu Varlaam și Dosoftei, continuat cu Eminescu, Hasdeu, Iorga, Călinescu, Eliade.

Se naștea la Iași, în 1673, în familia boierului Constantin Cantemir, domnitor al Moldovei între anii 1685-1693. Avea să devină un cărturar cu vocație, debordant pentru epocă, cu un impresionant bagaj intelectual în toate domeniile, dar mai ales în teosofie, filosofie, științe oculte, literatură.

Privesc adesea, cu aceeași curată admirație portretul prințului Dimitrie Cantemir, pictat de Van Mour și descoperit de alt cărturar român, Nicolae Iorga, în muzeul din Rouen. Portretul îl prezintă spiritulizat, costumat oriental-occidental, cu perucă occidentală și sceptru de principe ereditar. Tânărul Dimitrie își începea la Iași instruirea intelectuală cu teologul poliglot de origine greacă Ieremia Cacaveas, primind cunoștințe de retorică, teologie, logică și aprofunda greaca și latina. Pe urmă, la Constantinopol, între 1688-1693, este obligat să stea drept *capuchehaie*, garant al fidelității tatălui său, domnitorul Constantin Cantemir, față de Poarta Otomană, excelentă ocazie de a-și îmbogăți cunoștințele, de a urma Înalta Școală a Patriarhiei Ortodoxe din Constantinopol, cu tradiție filosofică și teologică, de a învăța turca și alte limbi orientale.

Mi-l închipui în vechiul și romanticul Constantinopol, avântat în nesfârșite dialoguri despre științele oculte (alchi-

Dimitrie CANTEMIR

(str. Cuza Vodă, Iași)

Sculptor: **Vladimir FLOREA** (1973)

mia, oniromanția, astrologia) cu prietenii de la curtea sultanului Ahmed al III-lea sau cu prietenii *De Châteauneuf* și *De Fériol* (ambasadorii Franței), *Collier* (ambasadorul Olandei), *Piotr Andreevici Tolstoi* (ambasadorul Rusiei). Sau prelecționând în calitate de mentor pentru copiii unor înalți demnitari otomani.

Se pare că de atunci datează portretul realizat de Van Mour. Mai pot vedea cu ochii minții, filmic, cum la 27 de ani, după un plan arhitectural propriu, își construia, din renta primită din sursă cantacuzină (se căsătorise cu prințesa Casandra, fiica domnitorului Țării Românești, Șerban Cantacuzino), un palat pe malul Bosforului. Sau cum în 1710, deși era lipsit de vocație politică, prietenii din apropierea sultanului îi obțin tronul Moldovei și cum, după tratatul secret cu Petru cel Mare și alianța cu rușii pierde bătălia cu turcii la Stănilești (iulie 1711) și se refugiază cu familia și staful domnesc în Rusia, unde țarul îi oferea o moșie la Harcov. Era consilier de taină al țarului, principe serenissim și senator, sfătuitor intim și colaborator la planurile arhitecturale de construire a orașului Sankt Petersburg.

E o frumoasă aventură să-ți închipui călătoria sa din 1714 (Moscova-Berlin) pe drumul caleștilor, sejurul și ceremonia de primire a diplomei și inelului sigilar de doctor al Academiei din Berlin. Un titlu care, alături de favorurile țarului, a stârnit invidia unei bune părți a nobilimii ruse.

Enciclopedist după modelul renescentist, Dimitrie Cantemir își publica prima carte, *Divanul sau Gâlceava Înțeleptului cu Lumea sau Giudețul Suflului cu Trupul*, în tiparnița Mitropoliei din Iași (1698). Apărea bilingv (română și greacă), fiind o spectaculoasă carte de teosofie, în care din înfruntarea *Lume* și *Înțelept* câștigă Înțeleptul, cel care afirmă superioritatea ființei raționale: „Nu rob, ci stăpân al lumii te-au lăsat; pentru aceasta tu pe dânsa, iară nu ea pe tine să te stăpânească.” O altă carte de început în care își expune gândirea neoaristotelică este manualul de logică, rămas în manuscris, *Compendiolum universae logices institutionis* (*Rezumat al sistemului logicii universale*). Însă opera care-i fixează locul în literatura română este romanul alegoric *Istoria ieroglifică* (1705), care face la noi trecerea de la proza cronicarilor la proza artistică.

Dimitrie Cantemir scria la fel de ușor în greacă, turcă, latină, ca în română. Cărțile însă trebuiau redactate în limbi de circulație, în greacă sau latină.

La Constantinopol, între 1700-1704, mai scrie câteva lucrări în latină și în turcă. Cine nu știe că Prințul Cantemir cânta la instrumente cu coarde, că era și compozitor? Folosind semnele alfabetului arab, a inventat un sistem de notare a muzicii turcești și a scris o carte de explicare a muzicii teoretice pe scurt, pe care a dedicat-o sultanului. Celebrul *Cântec al dervișului*, compus de Cantemir, se mai cântă și acum la Istanbul.

După 1714, cărturarul în exil în Rusia se ocupă de scrierea cărților de istorie. Astfel, între 1714 – 1717 redactează în latină *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae* (*Descrierea statului Moldovei vechi și de astăzi*). Este o monografie cu alură exhaustivă care depășește cronicile lui Miron Costin. Lucrează în această pe-

rioadă la o carte care avea să-i aducă în Europa gloria de cărturar orientalist: *Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae* (*Istoria creșterii și descreșterii Curții Otomane*). Cartea, având drept sursă cărți din biblioteca Seraiului dar și studii europene, cuprinde istoria imperiului de la Osman fondatorul, adică de la 1300, consemnează în amănunt perioada lui Mahomed IV, asediatorul Vienei (1683) și urmărește scăderea puterii imperiului până la 1712. Această *Historia*, extrem de bogată informațional și acribios construită a fost cunoscută prin traduceri în engleză (1735), franceză (1743), germană (1745) și rusă.

O carte impresionantă scrisă de „voievodul și de moșie domn al Moldovei”, dar temporar „cneaz în Sankt Petersburg”, cum notează în Predoslovie, este *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, redactată în limba latină și tradusă de autor în română la 1717. O scriere polemică dedicată istoriei noastre, prima istorie modernă a românilor. Corifeii Școlii Ardelene au avut drept primă bibliografie *Hronicul* prințului Cantemir.

Descrierea Moldovei (*Descriptio Moldaviae*) este scrisă la îndemnul Academiei din Berlin în anii 1714-1715 și redactată în limba latină pentru a i se asigura circulația europeană. Cartea cuprinde informații inedite despre bogăția și dărnicia pământului Moldovei, despre locuitorii și ospitalitatea lor, despre originea și particularitățile limbii române și, în spirit polemic, despre dreptul la libertate al locuitorilor și al țării.

Carte scrisă din iubirea pentru țara sa, *Descriptio Moldaviae* era tradusă în germană în 1769 de J. Redslos, publicată la Berlin, dar și la Leipzig în 1771. Traducerea în limba română se tipărea la Mănăstirea Neamț în 1825 sub titlul *Scrisoarea Moldovei*, în 1851 la Iași, cu o prefață și sub îngrijirea lui C. Negruzzi, iar după traducerea și stilizarea lui Gh. Adamescu (București 1941), prestantul studiu a urmat cursul normal al editărilor.

Putem spune, fără a greși, că *Descrierea Moldovei* este o carte de imagologie care provoacă plăcerea lecturii și impresionează prin ineditul informațiilor și prin pecetea iubirii de Moldova după care a tânjit în anii lungului exil.

Considerat încă din timpul vieții „principe al geniilor și geniu al principilor” (Gedeon Wiszniowski, 1719) sau, mai târziu, un „Lorenzo de Medici al nostru” (G. Călinescu), Dimitrie Cantemir a fost cărturarul român întemeietor în multe domenii de manifestare a spiritului (imagologie, teologie, filosofie, istorie, geografie, etnografie) și mai ales prima mare personalitate care a radiat spiritul românesc spre alte culturi și cel care a ridicat prin opera sa, în termenii lui Horațiu, *Exegi monumentum aere perennius* (un monument mai trainic decât bronzul).

UN BIOGRAF AL JUNIMII - C. SĂTEANU

Nicolae SCURTU

Între toți cei care s-au ocupat cu cercetarea și investigarea, în amănunt, a societății literare și culturale *Junimea*, un loc distinct i se cuvine și publicistului, istoricului literar, traducătorului și memorialistului **C. Săteanu** (1878–1948), autor al câtorva cărți extrem de utile¹. În calitate de publicist, notoriu în epocă, a cunoscut, a intervievat și a consemnat mărturii, evocări, relatări, epistole, în care se narau însemnări despre unii dintre junimiști.

Istoriograf și biograf al *Junimii*, C. Săteanu, după ce *a citit și recitat* tot ce se știa despre această faimoasă grupare literară, din Iași și, apoi, din București, a inițiat un lung și incitant dialog epistolar cu cele mai cunoscute personalități literare și culturale din întreg spațiu românesc. Remarcabile sunt epistolele sale trimise lui Nicolae Iorga, Const. Rădulescu-Motru, Mihail Dragomirescu, E. Lovinescu, P.P. Negulescu, Artur Gorovei, G. T. Kirileanu, I.E. Toroușiu, Octav Băncilă, Ioan N. Roman, Mihai Negruzzi, Dumitru Furtună și multor altora. Revelatoare prin informațiile de istorie literară și prin acoladele ce le conțin sunt și epistolele, încă necunoscute, trimise lui Constantin Meissner (1854–1942), unul dintre ultimii junimiști, care a organizat omagierea *Junimii* și a unora dintre membrii săi, în mai 1936, în cadrul *Lunii Iașilor*. Epistolele acestea relevă, de fapt, interesul manifest al lui C. Săteanu pentru statutul, atât de special, al *Junimii* și membrilor ei în spațiul cultural românesc. Orice referință privitoare la *Junimea* îi este utilă și știe să o integreze acolo unde *amintirile* lui Iacob Negruzzi și George Panu sugerează fără să precizeze.

*

[Iași], 3 april[ie] 1936

Multenerate și scumpe domnule Meissner,

*De dragul Junimii și al stimatului președinte care va onora solemnitățile apropiate, îmi permit să vă rog să binevoiți a vizita pe pictorul Băncilă spre a vedea icoana eminesciană, tablou intitulat de el *Post mortem laureatus*² ce-ar putea să înfrumusețe proiectata expoziție a Junimii.*

Mă simt dator față de marea onoare ce mi-ați făcut înștiințându-vă că mulțumită Domnului mă simt mult mai bine și mai refăcut.

Deși mi-am reluat ocupațiunile profesionale mai am încă de furcă.

Al d[umnea]voastră devotat,

C. Săteanu

[P.S.]

Respectuoase sărutări de mână d[oaam]nei Meissner.

*

[Iași], 18 aprilie [1]936

Mult iubite șienerate d[omnu]le Meissner,

După cum mă anunță prietenul meu Torouțiu³, el sosește duminică, 26, a[nul] c[u]r[en]t, în localitate, pentru serbarea Junimii.

Ori, astăzi aflu că este vorba ca aceste serbări să se amâne pentru cadrul lunii Iașilor.

În acest caz vă rog să binevoiți a mă autoriza să telegrafiez lui Torouțiu să-și amâne și el sosirea mai ales că vrea să vie și cu d[oa]m[na].

Constat că stimații mei colegi de presă n-au dat nici o atențiune acestor pioase inițiative. Nu pot decât să regret profund și în acest scop vă rog cu insistență să binevoiți a-mi comunica sumarul revistei proiectate cu subiectele articolelor trimise, precum și schița, fie măcar provizorie, a programului serbărilor, indicii despre expoziția junimistă și dacă se va mai reprezenta la teatru proiectata ședință junimistă.

Vă salut, devotatul d[umnea]v[oa]s[tră],

C. Săteanu

[P.S.]

Respectuoase sărutări de mână d[oa]m[nei] Meissner.

*

C. Săteanu

– Iași –

Str[ada] I.C. Brătianu, nr. 22

Iași, 5 iunie [1]936

Mult stimat d[omnu]le Meissner,

Vă rog foarte mult să nu mă refuzați și să binevoiți a vorbi cu d[omnul] mareșal Averescu, să-mi răspundă la următoarele întrebări spre a le publica în Adevărul, asigurând pe d[omnu]l mareșal că sunt un om onest și nu voi schimba sau adăugi nici o iotă, fiindcă-mi dau seama de autoritatea personalității și de greutatea cuvintelor d[omniei]sale.

Apelez și la amabilul Culică⁴ să fie bun și să noteze eventualele răspunsuri ale d[omnu]lui mareșal.

Devotatul d[umnea]v[oa]s[tră],

C. Săteanu

N.B.

Vă rog să binevoiți a răspunde aducătoarei când vă poate deranja pentru răspuns.

C.S.

*

1. Cum priviți situația politică generală?
2. Dar situația economică și financiară?
3. Este România nouă mai democratică decât vechiul stat român?
4. Ce credeți despre prăpastia sufletească între generații?
5. Care ar fi mijloacele de ameliorare și de restabilire a valorilor?
6. Cum priviți situația externă?
7. În cazul unui conflict armat în Europa, care trebuie să fie atitudinea României?

Rog a răspunde numai la întrebările ce convin d[omnu]lui mareșal.
C.S.

*

C. Săteanu

– Iași –

Iași, 24 iulie [1]936

Scumpe d[omnu]lle Meissner,

Vă rog de la început să nu mă refuzați. Prin *Adevărul* continui să mai scriu câte ceva despre Junime. Chiar în numărul sosit miercuri, cu data de joi, 23 a[nul] c[urent] am vorbit, mi-am permis să vorbesc cu d[umnea]v[oa]s[tră] și v-aș ruga să binevoiți a vă procura ziarul, pe care nu-l am la îndemână să vi-l trimit.

După acest scurt intermezzo, stăruitoarea mea rugămintă: Vă rog, foarte, foarte mult, să fiți bun și să-mi împrumutați pentru o zi, tabloul Junimii⁵ în care figurează numai cei câțiva membri vechi, fără d[umnea]v[oa]s[tră].

Știu că acest tablou îl aveți pentru volumul comemorativ și vi-l cer tocmai în interesul acestui volum. Voi refotografia tabloul, pe care îl voi returna imediat.

Despre volumul în sine, v-aș ruga să binevoiți a-mi trimite sumarul spre a-l anunța la București așa precum l-am anunțat și în Iași (în *Lumea*).

Am scris lui Torouțiu ca să vă trimită neapărat articolul⁶. D[omnu]l E. Lovinescu⁷ care m-a vizitat, mi-a spus că nu v-a trimis nimic pentru volum, deoarece nu i-ați mai cerut să vă trimită.

El se află toată vara la Fălticeni, unde, eventual, îi puteți scrie fără indicarea nici unei adrese.

Vă mulțumesc anticipat și vă doresc d[umnea]v[oa]s[tră] și nobilei d[oa]m[ne] Meissner, perfectă sănătate.

Devotat,

C. Săteanu

*

C. Săteanu

– Iași –

[Iași], 27 iulie [1]936

Scumpe d[omnu]le Meissner,

Fiindcă scriu ceva nou despre Maiorescu, îmi permit respectuos, a vă ruga să binevoiți a-mi împrumuta, pentru două zile, noul număr al Convorbirilor literare, în care a apărut articolul d[omnu]lui P.P. Negulescu despre Maiorescu.

Cu acest prilej, vă asigur că toată colecția anilor 1923–1924 ce mi-ați împrumutat se află intactă și în curând o voi restitui cu mare plăcere.

Vă mulțumesc, de asemeni și pentru faptul că ați binevoit ca în formă anecdotică (ca la Junimea) să mă scutiți de fiscalitate.

Nu v-am supărat cumva cu articolul meu despre onorata caracuda⁸ junimistă?

Devotatul d[umnea]v[oastră],

C. Săteanu

*

C. Săteanu

– Iași –

[Iași], 24 august [1]936

Mult scumpul meu domnule Meissner,

Ca o consecință a deselor mele convorbiri cu d[umnea]v[oa]s[tră] vă trimit această lucrare a mea⁹, ce mi-a fost inspirată de bonomia și fina d[umnea]v[oa]s[tră] spiritualitate.

Nu știu dacă paginile ei sunt la înălțimea acelor neuitate convorbiri din casa d[umnea]v[oa]s[tră].

Vă asigur, însă, că am păstrat toată evlavie și mă voi considera extrem de fericit, dacă veți binevoi a scrie ceva despre aceste figuri, manuscris pe care-l voi utiliza atât pentru București, cât și pentru Iași.

Voi avea, astfel, nou permis de circulație a cărții eliberat de fostul ministru al lucrărilor publice¹⁰ și de către un autentic spirit junimist.

Respectuos,

C. Săteanu

[P.S.]

În ziarul Dimineața, cu data de 18 august, a apărut un articol al meu despre d[oa]m[na] Elena Meissner, cu privire la congresul feminist din Constanța.

Eu n-am văzut ziarul și nici nu-l am, ca să vi-l pot trimite. Îl rog, însă, pe amabilul Culică, să caute gazeta la depozitul de ziare vis-à-vis de Creditul Urban.

Vreau să sper că duduia Veronica¹¹ nu e supărată pe mine, că prin Lumea am dat-o în vileag cu traducerea lui Axel Munthe.

Devotat,

C.S

*

C. Săteanu

Iași

[Iași], 16 octombrie [1]936

Str[ada] I.C. Brătianu, nr. 120

Scumpe d[omnu]le Meissner,

Poate că abuzez de bunătatea d[umnea]v[oa]s[tră], dar n-am încotro fiindcă stau pironit în casă și nu pot veni la d[umnea]v[oa]s[tră] ca să vă fac rugămintea verbală.

Figurile din Junimea nu vor putea circula până nu vor avea binecuvântarea d[umnea]v[oa]s[tră], adică nu veți binevoi a le da un permis de circulație, scriind p[er]rerea d[umnea]v[oa]s[tră] despre această carte.

Primind manuscrisul d[umnea]v[oa]s[tră], acum, când s-a terminat sezonul școlar îl voi publica, atât la București cât și la Iași, de avid ce sunt de reclamă și în dorința de a mă putea achita la tipografie.

Profit de acest prilej spre a vă ruga să transmiteți mult stimatei doamne Meissner rugămintea mea ca să binevoiască a-mi nota răspunsurile la următoarea convorbire, pe care o voi publica sub formă de interviu.

Chestiunea ce pun nu prezintă nici o primejdie și nu angajează pe nimeni cu nimic, și în acest sens, va răspunde, desigur, și d[oa]m[na] Meissner.

Mulțumesc pentru toate amabilitățile și sărut mâna cu respect d[oa]m[nei] Meissner.

Devotat,

C. Săteanu

[P.S.]

Pe când va apare volumul comemorativ al Junimii¹²?

Eu l-am și anunțat prin Adevărul, publicând și fotografia exactă a festivalului junimist de la 3 mai a[nul] c[urent]. Cred că acest clișeu ar trebui să apară și în volumul d[umnea]v[oa]s[tră].

C.S.

*

C. Săteanu

Iași

Iași, 19 noiembrie [1]936

Scumpe d[omnu]le Meissner,

Restitui odată cu aceasta, o datorie veche: volumul ce ați binevoit a mi-l împrumuta pentru centenarul Universității din Iași, serbare care văd că nu mai are loc.

Odată cu aceasta, îmi permit a vă trimite pentru mult stimata doamnă Meissner manuscrisul domniei sale, precum și ziarul Adevărul de astăzi, în care am publicat

ancheta feministă, pentru care îi exprim toată mulțumirea.

Vă mai trimit și Lumea de astăzi, în care veți găsi la pagina a doua, un foileton scris de cuceritul econom D. Furtună din Dorohoi și în care e vorba de persoana d[umnea]v[oa]s[tră].

Părintele Furtună observă și sfinția-se că am scris cartea sub auspiciile d[umnea]v[oa]s[tră] spirituale, ceea ce mă încântă într-adevăr și cu atât mai mult, cu cât părintele Furtună este un excelent scriitor și bun profesor și pedagog.

Zilele acestea mi-a făcut plăcere mare fotograficul Weiss din Piața Unirii, care mi-a adus o admirabilă fotografie a d[umnea]v[oa]s[tră].

Vă salut cu respect și devotament,

C. Săteanu

*

C. Săteanu

Iași

[Iași], 23 decembrie [1]936

Scumpe d[omnu]le Meissner,

Aș simți un gol în suflet dacă aș tipări volumul al II-lea¹³ despre Junimea fără a lega lucrarea de numele d[umnea]voastră.

De aceea, reținut în casă repet stăruitoarea mea rugămintă să binevoiți a-mi da câteva însemnări, fapte, reminiscențe sau caracterizări (fie chiar simple amintiri despre Miron Pompiliu, pe care știu că l-ați cunoscut personal.

Bineînțeles că voi indica sursa având astfel prilejul de a vă consemna în proiectatul meu volum.

De asemeni, în aceeași ordine de idei, îmi permit a vă ruga să-mi încredințați spre publicare eventuale scrisori referitoare la Junimea, scrisori primite de la persoanele care v-au trimis manuscrise pentru volumul comemorativ ce pregătiți să apară.

Vă rog respectuos să binevoiți a transmite mulțumirile mele bunei doamne Meissner pentru sprijinul umanitar ce acordă acestei fete și familiei ei.

Vă doresc sărbători fericite și mulți ani perfect sănătoși cu toți ai d[umnea]voastră.

Devotat,

C. Săteanu

*

C. Săteanu

Iași

Telefon 1250

[Iași], 29 octombrie [1]937

Mult iubite domnule Meissner,

În sihăstria mea nu mă pot dispensa de spiritualitatea d[umnea]v[oa]s[tră] și nici să rup pana spre a nu mă ocupa de d[umnea]v[oa]s[tră].

De aceea vă rog să fiți bun și cu autoritate recunoscută în materie, să binevoiți

a accepta sugestia ce mi-o transmite cucernicul preot și istoric D. Furtună din Dorohei, ca să luați inițiativa revizuirii procesului de caterisire al lui Ion Creangă.

Suntem, încă, în anul când toată țara comemorează pretutindeni pe marele scriitor, căruia generația noastră de jleri și de azi, îi datorește această acțiune de reabilitare morală.

Mai ales sunt informat că [nalt] P[prea] S[finția] S[a], mitropolitul Nicodim, este înrudit cu Ion Creangă și că a luat inițiativa de a i se ridica un bust sau un monument la Humulești, ceea ce ar înlesni revizuirea procesului.

Inutil să adaug că inițiativa d[umnea]v[oa]s[tră] ar avea un răsunet moral pe întreaga țară.

În speranța că rugămintea mea va avea ecou în sufletul d[umnea]v[oa]s[tră], vă salut cu respect și devotament,

C. Săteanu

*

[Iași], 4 ianuarie 1938

Scumpe domnule Meissner,

Suspendat în aer și în așteptarea ...ultimei mele călătorii, vă rog respectuos să binevoiți a-mi împrumuta pentru scurt timp volumul de curând apărut cu sumarul Convorbirilor literare pe 70 de ani¹⁴.

Mă voi afunda, astfel, în nimbul gloriei trecute, pentru a găsi mângâierea clipeilor de acum.

Devotat,

C. Săteanu

• Originalele acestor epistole, inedite, se află la Arhivele Naționale din București. Fond Constantin Meissner. Dosar nr. VI/66, f. 20^{r-v}, 24^r, 25^r – 26^r, 27^r, 28^r – 29^r, 30^r, 31^r – 32^r, 35^{r-v} – 36^r, 37^r – 38^r, 39^r – 40^r, 41^r.

1. C. Săteanu ~ *Carnaval literar. Anecdote culturale. Cu 20 de clișee în text*. [Iași, 1930] și *Figuri din Junimea. Cu 45 clișee și autografe*. București, «Bucovina», [1936], 380 pagini.

2. Octav Băncilă ~ *Mihai Eminescu ~ Post mortem laureatus. Tablou în Figuri din „Junimea”*. Cu 45 clișee și autografe. București, «Bucovina», [1936], p. 137.

3. I.E. Torouțiu (1888–1953), istoric și critic literar, autorul celebrei colecții de *Studii și documente literare. Volumele 1–13*. București, «Bucovina» 1931–1946.

4. Nicolae Râmniceanu, profesor de drept civil la Universitatea din București, ginerele lui Constantin Meissner.

5. Reprodus în cartea sa ~ *Figuri din „Junimea”*.

6. Nu a trimis nimic și nici nu a participat la comemorarea Junimii din mai 1936.

7. Nu a scris nimic. Probabil că nici nu a fost invitat.

8. C. Săteanu ~ *Despre „caracuda” Junimii în Adevărul*, 50, nr. 16.101, miercuri, 22 iulie 1936, p. 3, col. 1-3.

9. C. Săteanu ~ *Figuri din „Junimea”. Cu 45 clișee și autografe*. București, «Bucovina», 1936, unde lui Constantin Meissner i se consacră paginile 335-344.

10. Constantin Meissner a fost ministrul Lucrărilor Publice între 1926-1927.

11. Veronica Meissner s-a căsătorit cu profesorul Nicolae Râmniceanu.

12. Comemorarea „Junimii” la Iași, mai 1936. Sub îngrijirea d[omni]lor Const. Meissner și Rudolf Șufu. Iași, Tipografia Concesionară: Alexandru A. Țerek, 1937.

13. Manuscrisul celui de al doilea volum a fost distrus în timpul războiului.

14. Mihai Sânzianu – *Convorbiri literare. Indice bibliografic*. București, 1938.

FRANȚA, HEGEMONIE SAU DECLIN?

Anastasia DUMITRU

În contextul actual, când suntem manipulați, când singura certitudine pare a fi incertitudinea, când concepte ca valoare și centru cultural sunt discutate, istoricul **Lucian Boia** încearcă să răspundă, într-o carte, la o singură întrebare: *Hégémonie ou déclin de la France?* Les Belles Lettres, 2009 (varianta în limba română *Franța, hegemonie sau declin?* în traducerea lui Emanoil Marcu, București, Editura Humanitas, 2012). Pornind de la controversele referitoare la viitorul Franței, autorul încearcă să găsească un răspuns cert. Pentru a adânci problematica (ne)declinului identifică încă trei probleme: Despre care declin vorbim? Ce anume e pus în discuție, *puterea globală* a Franței sau mai curând *nivelul ei de dezvoltare*, eventual *influența ei în lume*? Cercetătorul abordează studiul diacronic și compară Franța cu ea însăși sau cu „dinamica” ei în raport cu dinamica celorlalte țări aflate în competiție. Autorul recunoaște lipsa de temei a unor analize recente, centrate pe evoluțiile neliniștitoare din ultimii zece ani, dar cărora le lipsește dimensiunea istorică.

Lucian Boia prezintă creșterea celei mai mari țări a Occidentului, face o incursiune în istoricul revoluției democratice și burgheze care sacralizează statul și proprietatea rurală, apoi identifică semnele descreșterii: sfârșitul iluziilor: schimbările celui de-al Doilea Imperiu; puterea aparentă și puterea reală: de la înfrângere la victorie, de la victorie la înfrângere. Cercetătorul anunță factorii care duc la pierderea puterii Franței. Primul argument îl constituie preferința tuturor pentru limba engleză. „Franța nu se prăbușește. În schimb franceza este în cădere liberă”, susține autorul. (p. 189) Forța competitivă a acestei țări se diminuează pentru că „țările din jurul ei nu încetează să crească”, este un alt argument.

Diminuarea natalității este enumerată printre cauzele declinului. În 1970 Franța reprezenta 3, 6 % din populația mondială, procent redus la 1, 7 % în 1950, la 1 % în ultimii ani ai sec. XX, scrie Lucian Boia. Franța va fi în 2060 o țară majoritar islamică prevăd unele analize. Multiculturalismul este în plină expansiune, fiind și o fărâmițare culturală specific epocii actuale, un amalgam de minorități (etnice, religioase, regionale, profesionale, sexuale), de aceea va fi nevoie de un nou model care să pună pe picior de egalitate unitatea în diversitate. (p. 188)

Autorul cărții *Franța, hegemonie sau declin* citează concluziile celor mai re-

cente studii. Precizează că istoricul britanic Perry Anderson susține că, după ultimele tresăriri din perioada gaullistă, totul merge prost în cultura franceză; ideologie, cercetare științifică, științe umane, literatură și artă, învățământ [...], „tabloul luat în ansamblu e lamentabil: pentru mulți, e o adevărată *degringoladă*... Ai sentimentul că lucrul de duzină, îndobitocirea, ca și amestecul treburilor intelectuale cu o politică și o arghirofilie corupătoare invadează totul”. „În străinătate, pasiunile francofile, atât de obișnuite în perioada interbelică, aproape au dispărut.” „Nici un intelectual francez nu a mai dobândit o reputație internațională comparabilă” cu cea a marilor nume din generațiile precedente.” (Conform teoriei lui Perry Anderson, *La Pensée tiède. Un regard critique sur la culture française*, urmat de *La Pensée réchauffée*). Istoricul român consideră că „tabloul schițat de Anderson frizează uneori caricatura și interpretarea lui e foarte îngustă, o critică stângistă în maniera 1968.” (p. 196) O altă teorie care a dus la o adevărată campanie de discreditare este cea privind „moartea culturii franceze” (*The Death of French Culture*), anunțată pe coperta ediției europene a revistei *Time*.

Donald Morrison, autorul articolului, constată sec că produsele culturale franceze nu mai au trecere în afara Franței, mai ales în lumea anglo-saxonă. Romanele franceze traduse în Statele Unite se numără pe degetele unei mâini, muzica franceză este aproape absentă, și chiar piața de artă, în care multă vreme Parisul a dat tonul, a părăsit malurile Senei plecând la Londra sau la New York (din totalul vânzărilor de artă contemporană, doar 8% îi mai revin Franței, față de 50%, partea Statelor Unite, și 30% a Marii Britanii). Despre acest articol și despre scandalul pe care l-a provocat printre intelectualii francezi, Donald Morrison s-a exprimat mai pe larg (adăugând câteva nuanțe) în cartea lui *Que reste-t-il de la culture française?*, urmată de *Le Souci de la grandeur* de André Compagnon, Paris, 2008). Lucian Boia susține că și această concepție nu poate fi întru totul adevărată. „Pentru un produs cultural nu cota corespunde obligatoriu valorii sale efective. Oricum, succesul datorează mult strategiilor de comunicare, adaptarea la „aerul epocii” și la mecanismele pieței”, scrie profesorul român menționând totuși că odată cu declinul limbii, cultura franceză pare afectată de o pierdere de substanță și de o pierdere de imagine.

În anii 1950 și 1960 Franța înregistrează o ofensivă în toate direcțiile, mai ales în literatură, filozofie și științele umane, fiind apogeul existențialiştilor: Sartre, Camus, Simone de Beauvoir; epoca lui Fernand Braudel, a Școlii Analelor și a Noii Istории, „invenție” în principal franceză; înflorirea antropologiei, cu Claude Lévi-Strauss, apoi a criticii literare, cu Roland Barthes, cu Michel Foucault și Jacques Derrida. „Noutățile” în cascadă trezesc un viu interes în toată lumea, inclusiv în Statele Unite, mai ales *French Theory*, care a fost baza așa-numitelor *Cultural Studies*, orientate spre căutarea diversității socio-culturale prin scoaterea în evidență a identităților minoritare. Autorul român mai aduce drept argumente ale solidității culturale premiile Nobel pentru literatură. Din cele douăzeci de premii acordate în perioada 1945-1965, cinci sunt

atribuite unor autori francezi: André Gide (1947), Francois Mauriac (1952), Albert Camus (1957), Saint-John Perse (1960), Jean-Paul Sartre (1964); americanii primesc doar trei și tot atâtea britanicii.

Deși cultura franceză părea instalată durabil la cel mai înalt nivel internațional, în perioada actuală Franța are un mare deficit de imagine. Modele - ideologice, literare, artistice, până și formele și gesturile vieții cotidiene - care erau în mare parte de concepție franceză, au devenit în primul rând americane. Acest transfer, susține L. Boia, are un prim motiv evident: America este mai mare decât Franța, mai bogată și mai puternică (a fost și argumentul inițial al Franței, și era cea mai mare, mai bogată și mai puternică dintre țările Occidentului). America e mai legată decât Franța de timpul prezent. Dacă Franța pare marcată de trecutul ei, fundamental conservatoare, America este o societate individualistă, pragmatică și idealistă în același timp, diversificată, mobilă și îndrăzneată. „Cea care face lumea să viseze acum este America. La toate nivelurile: de la înalta cultură științifică la o cultură populară larg răspândită peste tot în lume: muzică, cinema, mode vestimentare, obiceiuri alimentare...”

Comparativ cu această nepuizabilă capacitate de a cuprinde o diversitate de categorii, cultura franceză rămâne marcată de un rafinament care – din păcate! - nu mai este al timpului nostru. Ea își păstrează o aură elitistă care continuă să încânte o minoritate, dar care-i limitează răspândirea”, afirmă Lucian Boia. (p. 206). Ce oferă America? Ea este țara „produselor” culturale, care garantează deopotrivă profitul și notorietatea. În „civilizația spectacolului” care a invadat planeta, opinia publică e mai sensibilă la recordurile sportive, decât la performanțele științifice și literare. Omul actual are nevoie de show; un concert de muzică pop sau un film de acțiune ce taie respirația (pe care altădată le-am fi trecut la categoria divertisment mai curând decât la cea de cultură) lasă cu mult în urmă o carte destinată câtorva intelectuali. „Epoca Luminilor a apus de mult!, scrie L. Boia, ea rămâne atașată de «prejudecata» unei anume calități intelectuale și a unei autonomii relative a actului cultural. Franța nu e deloc înzestrată pentru a face față Americii.”

Un alt argument al succesului anglo-american îl constituie concluziile cărții *1001 Painting You Must See Before You Die* (general editor Stephen Farthing), Londra, 2006, citate de cercetătorul român. Dintre cele 1001 tablouri considerate cele mai reprezentative pentru istoria artei, rezultatul e grăitor: din 1850 până în 1900, artiștii francezi sunt în frunte; din 1900 până în 1950, curba e descendentă, dar rămâne la un nivel destul de ridicat; după 1950 se prăbușește, pentru a dispărea total odată cu ultima creație franceză datând din 1966. Din 1967 până în 2006 se înșiră 120 de tablouri, cele mai multe semnate de artiști americani, britanici și australieni; latino-americani, germanii, spaniolii, italienii, japonezii... își împart ce rămâne, iar francezii rămân pe dinafară. Lucian Boia se întreabă: A existat în această selecție un criteriu de valoare? Cum e definită „valoarea”, când nu mai există canon artistic, când

arta evoluează în toate direcțiile imaginabile? „Decide piața (concentrată în țările anglo-saxone), prin sensibilitatea celor care fac ierarhiile, o sensibilitate ce nu mai e deloc orientată spre Franța. Iată, se va spune, revanșa celor care, într-un moment sau altul, au suportat dominația artei franceze”, notează L. Boia (p. 207).

Clasamentul universităților este un alt criteriu al hegemoniei. Capacitatea Franței de a atrage elitele tinere din alte țări e destul de modestă. Autorul menționează concluziile studiului *Academic Ranking of World Universities*, Center for World-Class Universities, Shanghai Jiao Tong University, 2008. O echipă a universității din Shanghai, în urma performanței: numărul de profesori sau foști elevi care au obținut premiul Nobel sau medalii Fields; numărul de profesori figurând printre autorii cei mai citați; numărul de articole publicate în revistele *Nature* și *Science...*, anunță clasamentul. Primele zece universități sunt exclusiv americane și britanice (începând cu Harvard și Cambridge). Franța e mult în urma primelor zece clasate. În 2008, prima universitate franceză, Paris VI, ocupă locul 46 printre universitățile lumii. Urmează Paris XI (locul 49) și Școala Normală Superioară (locul 73); celelalte sunt pitite dincolo de poziția 100.

După cele 225 de pagini ale cărții, Lucian Boia încearcă să formuleze un răspuns la întrebarea *Franța, hegemonie sau declin?* Problematika „declinului” francez rămâne controversată, iar concluzia este nuanțată: „da și nu”, sau cel puțin un „da, însă...”, consideră istoricul, fără a se pronunța clar. Din puterea globală de două secole încoace, Franța e în scădere, incontestabil.

Cu riscul de a irita anumite susceptibilități francofone, Lucian Boia nu poate da un diagnostic optimist în ce privește viitorul limbii franceze și al prezenței culturale franceze în lume. În zilele noastre, în ritmul mondializării și al accelerării istoriei, franceza, limbă de cultură internațională, este în cădere, pentru că tradiția se pierde. „Franceza și cultura francofonă sunt lipsite mai ales de poziții extra-europene decisive.

Engleza a fost impusă nu atât de Anglia, cât de America de Nord.

Spaniola și portugheza sunt în plină expansiune datorită Americii Latine. Or, America Franței este Africa neagră francofonă, cea mai săracă regiune a planetei, cu o capacitate de influență culturală nulă și care va rămâne mult timp neglijabilă. Fără doar și poate, Franța nu mai are în fața ei o adevărată carieră de mare putere,” susține istoricul.

Concluzia cărții este că Franța își va păstra un loc special, „Franța a fost o țară mare, diferită de celelalte. Chiar și diminuată, ea vrea să rămână ea însăși, adică diferită”. Cartea lui Lucian Boia este un reper pentru cititorii interesați de unicitatea unei culturi, care continuă să fascineze.

În vara acestui an Cvartetul „Ad libitum” a marcat un sfert de veac de existență. Însăși rotunjirea unei asemenea cifre de împreună lucrare e impresionantă în sine. În cazul particular al muzicienilor care alcătuiesc prestigioasa formație camerală ieșeană această sumă jubiliară are o conotație aparte. Cei patru instrumentiști, încă studenți ai Conservatorului „George Enescu” din Iași, inspirați de magistrul lor Bujor Prelipcean și de Cvartetul de poveste „Voces”, au întemeiat în 1988 „Ad libitum”. Era un început de drum, o speranță, o aspirație spre performanță, contrapunctate de multe necunoscute și incertitudini ale jocului dragostei și întâmplării. Cei patru, Adrian Berescu, Șerban Mereuță, vioară, Bogdan Bișoc, violă, Filip Papa, violoncel, se visau „magnifici” aidoma înaintașilor de la „Voces”. Erau tineri plini de făgăduințe în arta sunetelor. Aveau din belșug înzestrare nativă pentru muzică, străbătuseră cu succes uceniciile de până atunci și băteau cu îndreptățire, fiind auziți, la porțile măiestriei și consacrării. Existau premise favorabile reușitei. Dar doar aceste lucruri nu ar fi fost îndestulătoare. Pentru a izbuti să constituie un cvartet de ținută se cereau pe deasupra disponibilități sufletești și de caracter, în afara cărora nu se putea realiza osmoza, acel tot, când toți devin unul. Mințile, inimile, sufletul, mâinile, întreaga făptură să fie un singur corp al trăirii și al plămuirii sunetelor mirabile. Mai mult era nevoie de puterea jertfirii de sine pentru o comunitate, una mică, așa cum este un cvartet, dar absolut obligatorie ca să se ajungă la comuniune,

Cvartetul „Ad libitum“

adică la izbânda muzicală laolaltă. În absența capacității de a trece prin aceste furci caudine șansele reușitei sunt minime. Au eșuat din astfel de pricini muzicieni de clasă luați individuali. Fuseseră incapabili să contribuie la crearea unei noi identități din sudura mai multora, păstrându-se în același timp individualitatea fiecăruia.

Componenții Cvartetului „Ad libitum” au dovedit că au toate aceste calități trebuitoare și că arta lor se rostuește sub spectrul afinităților electivă, cele despre care a vorbit cu atâta adâncă înțelepciune „magul” Ibrăileanu. Și astfel, treptat, treptat, printr-o generoasă dăruire și forța sacrificiului pentru arta pe care o slujeau cei patru au urcat în vârfurile măiestriei interpretative și au impus formația lor între cele de top european. Acest înalt nivel a primit confirmarea în anul 1997, când, la unul dintre concursurile internaționale de prim rang, la Evian, Franța, „Ad libitum” a dobândit nu doar Marele Premiu, ci și-a adjudecat, lucru rar, toate cele trei importante trofee, adică și Premiul Presei și pe cel al Mecenatului Muzical.

Existența acestui cvartet părea să curgă în albia cea mănoasă. Trecuse cu bine examenul marilor lucrări ale repertoriului de gen, de la Haydn, Mozart, Beethoven la Bartok, Kurtag, Piazzolla. Într-un asemenea moment fast a căzut ca un trăsnet în 2011 vestea morții lui Adrian Berescu, vioara întâi și capul de serie al formației. E greu să înlocuiești un violonist de o asemenea talie și să găsești pe cineva pe măsură și compatibil. Viitorul arăta sumbru pentru „Ad libitum”. Zeii au fost însă din nou prietenoși cu destinul formației de la Iași și au ajutat la săvârșirea unui miracol. Alexandru Tomescu, violonistul de prim plan al României, cel care a câștigat concursul pentru vioara Stradivarius la care cântase Ion Voicu, admirator al lui Adrian Berescu, a decis să jertfească o parte din prețiosul său timp pentru ca „Ad libitum” să poată merge mai departe. Și s-a reușit astfel să se continue cu un nou elan, cu respectul pios pentru moștenirea cititorului dispărut și dorința împlinirii roditoare a visărilor acestuia. Sub aceste auspicii s-a înscris din acel moment activitatea Cvartetului „Ad libitum” în noua sa componență. Au trecut aproape doi ani rodnici, cu înregistrări de calitate și concerte de răsunet, încununăți prin concertul aniversar la 25 de ani de activitate.

Concertul Cvartetului „Ad libitum” de marcă a sfertului de veac de existență a formației a fost revelatoriu pentru statura interpretativă la care a ajuns formația. Repertoriul abordat, Ludwig van Beethoven, Cvartetul în do major, opus 59, nr. 3, „Razumowski” și Franz Schubert, Cvintetul de coarde în do major, opus 163, este ilustrativ pentru înalta măiestrie a ansamblului și a fiecărui component în parte. Sunt lucrări antologice, capodopere ale genului, a căror transpunere solicită perfectă stăpânire a tehnicii, și capacitatea unei citiri în registru propriu a partiturii, adică o transcripție originală. Toate aceste calități au strălucit în concertul de celebrare. Admiratorii cvartetului priveau ascultau cu religiozitate și recompuneau în gând drumul, urcușul acestor interpreți vocaționali. Inspirata pofte la jubileu a violoncelistului Dan Prelipcean, mentor al începuturilor, spre a cânta alături de ei Cvintetul de Schubert, a fost, de asemenea, grăitoare cu privire la neuitarea treptelor devenirii, cât și referitor la altitudinea artistică atinsă. Sub semnul acestor valori și realități s-a încrustat prin acest concert memorabil un sfert de veac al afinităților electivă pe care l-a străbătut temerar și făgăduitor Cvartetul ieșean „Ad libitum”.

METAFORA CRUCIFICĂRII LA MATEI VIȘNIEC

(FRAGMENTE)

Daniel PANEȘ

„metaforicul nu există
decît înăuntrul metafizicii”

Heidegger

În piesa „Paianjenul în rană”, Matei Vișniec se folosește de parabolă, ca și în poeziile sale, pentru a-și transmite „morală”, viziunea sa asupra desacralizării și deumanizării societății noastre. Autorul compară jertfa lui Hristos cu suferința fiecăruia dintre noi, cei care, zilnic, ne trăim drama într-o lume absurdă. Deși este o piesă de teatru, se observă că autorul stăpânește foarte bine tehnicile genului liric (gen în care a și debutat), iar întreaga piesă poate fi considerată o „metaforă vie” a condiției umane actuale. Textul piesei este unul inovator în ce privește teatrul absurdului pentru că este un text situat la granița dintre genuri.

Paul Ricoeur preciza că „metafora este procesul retoric prin care discursul pune în libertate puterea pe care o comportă anumite ficțiuni de a redescrie realitatea. Legând astfel ficțiunea de redescoperire, restituim întregul sens descoperirii pe care o face Aristotel în a sa *Poetică*, și anume că o *poiesis* a limbajului își are originea în conexiunea dintre *mythos* și *mimesis*. Această întâlnire dintre ficțiune și re-descriere ne duce la concluzia că «locul» metaforei, locul său cel mai intim și cel mai ultim, nu este nici cuvîntul, nici fraza, nici chiar discursul, ci copula verbului a fi. Acest «este» metaforic semnifică în același timp «nu este» și «este ca».”¹ Tocmai această re-descriere a mitului crucificării lui Hristos folosită ca bază de plecare pentru ficțiune și re-interpretare a semnificației existenței umane o găsim în piesa lui Matei Vișniec. Pentru a putea vorbi de o metaforă trebuie să avem o comparație subînțeleasă dintre doi termeni.

Paul Ricoeur spunea că, fiind considerată formal ca *deviație*, „metafora nu este decît o diferență de sens raportată la imitarea celor mai bune acțiuni, ea participă la dubla tensiune care o caracterizează pe aceasta: supunere la realitate și invenție fabuloasă; restituire și înălțare. Această dublă tensiune constituie funcția referențială a metaforei în poezie. Considerată abstract — adică în afara acestei funcții de referință —, metafora se epuizează în capacitatea sa de substituție și se împrăstie în ornament; abandonată rătăcirii, ea se pierde în jocurile limbajului.”² Cei doi termeni ai comparației sunt realitatea (textul biblic) și invenția fabuloasă (ca de exemplu paianjenul). Metafora rezultată din această comparație este cea a condiției umane actuale iar înțelesul acesteia se rătăcește în procesul de substituție a realului cu fabulosul, pierzându-se în jocul limbajului, tocmai de aceea textul este greu de înțeles la o primă lectură. Această comparație devine la Matei Vișniec o deconstrucție a mitului jertfei lui Hristos.

În această piesă autorul *deconstruiește un mit* fundamental al creștinismului, cel

al jertfei lui Hristos pentru mântuirea oamenilor. El face acest lucru prin inversarea accentului pus, astfel, accentul nu este pus pe jertfa lui Hristos ci pe banalul, cotidianul, derizoriul, pe dezumanizarea omului. Accentul nu mai cade pe transcendență ci pe uman. Jacques Derrida menționează că „într-o opoziție filosofică tradițională nu avem o co-existență pașnică a unor termeni alăturați, ci o ierarhie violentă. Unul dintre termeni domină pe celălalt (din punct de vedere axiologic, logic etc.), și ocupă poziția de conducere. Pentru a *deconstrui* opoziția este mai presus de orice, ca la un moment dat, să inversezi ierarhia.” Ca exemplu este atitudinea celor trei crucificați care se întreabă cât a dat cu zarul unul dintre soldați, când de fapt ce trebuia pus în evidență după scenariul binecunoscut al crucificării era supliciu, calvarul morții lui Hristos. În această piesă personajele parcă mor de plictiseală, numai spaima de păianjen le trezește pornirile instinctive, chiar duse la extrem, astfel creând niște imagini grotești. [...]

Această piesă este chiar mai mult decât o simplă punere în scenă a crucificării lui Hristos, este un *ritual care face prezent* (re-prezentat) un act inițial, original, indiferent de distanța de timp care separă ritualul de conținutul pe care vrea să-l repete. Aici este vorba de teoria *veșnicului reînceput* a lui Eliade, care este de fapt o prelungire a teoriei *eternei reîntoarceri* a lui Nietzsche, în care timpul sacru (mitic) este făcut prezent (termenul folosit de Eliade este cel de periodicitate/ ciclicitate) datorită *nostalgiei originilor* (întoarcerea la principiul inițial, redescoperirea ființei în contextul actual în care omenirea uită însemnătatea sa, dezumanizându-se) cu scopul de *regenerare totală a timpului*. Autorul folosește „rama” prăfuită a sacralului (ritualul/ mitul), căreia îi pune o pânză nouă, cea a desacralizării și dezumanizării. El se folosește de „forma” sacralului căreia îi adaugă un conținut actual.

Eliade în *Tratat de istoria religiilor*³ precizează că „toate ritualurile au proprietatea de a se desfășura acum, în acest moment. Patimile lui Hristos, moartea și învierea sa nu sunt comemorate pur și simplu în cursul slujbelor din Săptămâna Mare. Ele se desfășoară într-adevăr *atunci* sub ochii credincioșilor. Și un adevărat creștin trebuie să se simtă *contemporan* cu aceste evenimente transistorice pentru că, repetându-se, timpul teofanic îi devine prezent”. Înalțul preot care oficiază ritualul (punerea în scenă a crucificării lui Hristos) este autorul. El se folosește de mai multe procedee pentru a da impresia că patimile lui Hristos se întâmplă acum și aici.

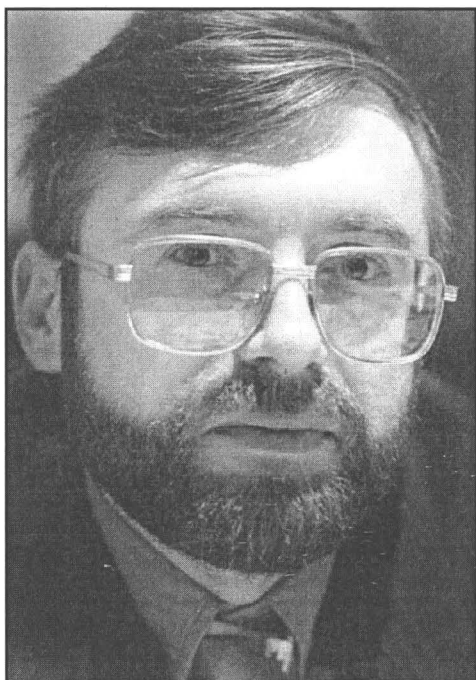
Un prim procedeu folosit de autor este cel al *oralității*. Deși s-ar putea spune că oralitatea rezultă în mod firesc din folosirea ca principal mod de expunere în dramaturgie a dialogului, aici se vede foarte clar cum autorul insistă pe acest procedeu. Autorul precizează încă din didascaliile de la începutul piesei că „personajele vor vorbi cu greutate, cu gurile mereu averse de aer, gâfâind și plătind cu sudoare și sânge fiecare vorbă”. Oralitatea este prezentă în text prin folosirea, aproape exagerată, a *apostrofului* pentru a arăta dispariția unor sunete din cuvinte și astfel a imita vorbirea curentă: *u'de?* (unde?); *e o coro 'isniță* (coropișniță); *de ce nu mori oda 'ă... ca s'scapi?* Oralitatea mai apare și prin dublarea sau chiar triplarea vocalelor în unele cazuri: *'uu mai văăd...; Mamăăă!... 'inci de șase... 'nseamnă c-o s-umfle grăsanu' toat' lovelele...* Oralitatea mai apare și prin folosirea *cratimei*, așa cum se poate observa din exemplul dat, pentru a arăta eliziunea unor vocale. Oralitatea mai este prezentă și prin folosirea unor *termeni de argou* cum ar fi: *borfaș; flecar; lovelele; sfârâit 'le; pungaș 'le; panglicar 'le; cutră*, sau expre-

sii: *să umfle* (pe cineva); *a mierlit-o primu'*; *mi s-a scurs ochiu'*; *'ți cade carnea, 'umil; să plece scârba d-aici; Ți-e frică, Hristos 'l, nu-i așa... Ți se răcește carnea, este?* De asemenea, oralitatea este prezentă și în *didascalii*, unde autorul precizează sunetele care trebuie interpretate de actori: *BEGAR*: *'u mai văd... (Icnește. Mugește mai mult, răpus de o durere sufletească) 'uu mai văd... 'umil!*; *HUMIL* (răcnind): *Auzi, Be 'ar?*; *BEGAR* (*brusc începe să geamă și apoi să urle de durere*): *Ah!... Ah!*

Un alt procedeu folosit este cel al „comicalului de nume”. Putem vorbi de un „comic de nume” pentru că piesa este o parodie a crucificării și nu o tragedie așa cum ne-am fi așteptat, iar tocmai parodierea faptelor tragice face din aceasta o piesă a teatrului absurdului. Autorul dă nume personajelor în funcție de descrierea lor fizică, adăugând o tentă de ironie. Numele de *Begar* ar putea proveni din englezescul *beggar* (cerșetor), iar numele de *Humil* provine, probabil, din cuvântul francez *humil* (umil). Astfel cei doi tâlhari din evanghelii devin pe rând (*Begar* este prezentat în piesă ca un ucigaș de tată) un cerșetor de semne ale credinței iar apoi (*Humil* este prezentat în piesă ca un hoț) un om umil dar și o persoană care îndură umilința la care este supus. Chiar și cei doi soldați sunt diferențiați tot după trăsăturile fizice: *grăsanu'* și *slăbănogu'*.

Numele dat de autor personajului principal, care îi corespunde lui Hristos, este *Cel rănit sub coastă*. Dacă privim din punct de vedere imagologic, acest nume nu este altceva decât o *image anticipatoare*⁴, pentru că ea anticipează sfârșitul tragic al personajului. Wunenburger în cartea sa *Filosofia imaginilor* precizează că imaginea anticipatoare poate avea mai multe surse: necesitatea de a acționa, nevoia de a cunoaște și dorința. Imaginea noastră are ca sursă dorința „ca sentiment al subiectului că este privat de a avea sau a fi ceva, este cu siguranță motorul cel mai important al producerii imaginilor ireale. Specificul acestor reprezentări este vizarea unui conținut absent, dar a cărui realizare este așteptată, sperată de subiect, pentru a-și satisface aptitudinea de a dori să fie afectat de o plăcere sau neplăcere”⁵. Cititorul cunoaște textul biblic și totuși el se așteaptă să fie șocat de cruzimea scenei crucificării lui Hristos. [...]

Dacă am face un „calcul” simplu de logică, o comparație între genul proximal și diferența specifică, am observa unele inadvertențe. Replica *Celui rănit sub coastă*: *Doamne, de ce m-ai părăsit?*, este spusă de două ori la fel ca și

Matei VIȘNIEC

Foto: **Florence Chambournier**

Hristos în evanghelii, însă, în piesă, el nu moare imediat după ce rostește a doua replică așa cum apare în evanghelii (Matei 27: 46 și 50; Marcu 15: 34 și 37). Autorul nu folosește nici replica finală a lui Hristos din evanghelia lui Luca (24: 46): *Tată, în mâinile Tale Îmi încredințez duhul* dar nici replica din Ioan (19: 30): *S'a isprăvit!* ci mai are o altă replică (*Doamne, smulge-l de pe mine, Doamne!*) astfel deturnând sensul jertfei lui Hristos, transferând accentul pe frica ireală provocată personajelor de paianjen. O altă deosebire este lipsa semnelor divine, și anume a întunericii ce a căzut peste lume de la ora 6 la ora 9, pe când, în piesa de teatru, întunericii apare doar în final (odată cu apusul soarelui) așa cum aflăm din didascalii: „întunericii se lasă peste efortul disperat al celor doi crucificați de a alunga, așa cum se mai poate, păianjenul din rana celui de-al treilea.” Acest întunericii de la final nu poate fi interpretat ca un semn divin (așa cum este întunericii căzut peste lume între orele 6 și 9), ci ca o moarte a universului, un timp apocaliptic, escatologic, o adevărată viziune nitzscheiană din *Amurgul zeilor*.

Acest ritual repune în scenă mitul „fondator” al creștinismului și anume mitul jertfei lui Hristos. Orice mit a avut loc *in illo tempore* iar prin repetarea lui (prin ritual) timpul profan este abolit și înlocuit de un timp magico-religios, un „etern prezent” al timpului mitic, descriind o epocă atemporală, în afara istoriei. Din acest punct de vedere piesa această are multe asemănări cu romanul *Un veac de singurătate* al lui Gabriel Garcia Marquez, cel mai important exponent al curentului realismului magic.

Problema cu acest „etern prezent” sau atemporalitate este faptul că „prezentul acesta se devorează neconștient pe sine, ca într-o rotire continuă, ori o spirală (imagine nitzscheiană a veșnicei reîntoarceri)”⁹, așa cum bine sesizează Nicolae Balotă în universul absurdului din opera lui Beckett. Personajele par să-și fi trăit viața, să-și fi consumat timpul, timpul să se fi împlinit, de aici și viziunea apocaliptică, escatologică în care personajele trăiesc într-un vid temporal, într-o suspendare a timpului „având iluzia unui timp omniprezent în care sunt înecate”. [...]

Confrunțați cu imposibilitatea *Celui rănit sub coastă* de a le împlini rugămințile (aceste rugăminți fiind, de fapt, batjocura făcută de cei doi condamnați la descendența divină a lui Hristos) Humil îl întreabă: *Ești împărat și 'ristos sau nu ești? Spune-ne că ești și-o să credem în tine... Spune DA...* Observăm că cei doi tâlhari îi cer lucruri tot mai simple, fiind adepții ideii că dacă cerințele sunt simple și consumul de energie necesar pentru facerea unei minuni este minim. *Cel rănit sub coastă* nu răspunde și cei doi condamnați cred că el a murit.

Această batjocorire a lui Hristos de către cei doi tâlhari (în evanghelii sunt implicați și preoții și lumea care a participat la crucificare) își are originile cu mult înainte în antichitate, în timpul lui Homer. Atunci, orice luptă dintre doi eroi legendari trebuia să aibă ca preambul acest ritual al defăimării adversarului prin injurii și batjocuri. Cel mai cunoscut exemplu este cel al luptei dintre Ahile și Hector. Aceste injurii aveau un rol psihologic de demoralizare a adversarului, de „distrugere” a onoarei acestuia și a încrederii în acesta. Astfel, prima dată trebuia distrusă imaginea despre sine a adversarului iar apoi persoana fizică prin lupta propriu-zisă. Acest lucru este vizibil și în această piesă, în faptul că autorul pune un accent deosebit pe relatarea batjocoririi lui Hristos, la care adaugă elemente imaginate pentru a-și susține „pledoaria”. Hristos trebuia „ucis” mai întâi de preoți prin distrugerea imaginii acestuia, prin batjocorire, iar apoi prin uci-

derea fizică. Scena ce urmează este apogeul acestei satire a dorinței omului de a crede în Dumnezeu, astfel la rugămintele celor doi de a *spune Da...* (ca semn că el este Hristos), răspunsul *Celui rănit sub coastă* este mereu *Nu sunt mort...*, care este răspunsul de la întrebarea de dinainte: *Om'le, ești mort?* Pentru *Cel rănit sub coastă* este mai important faptul că nu este mort decât dorința de a-i face pe ceilalți să creadă în el, în divinitate. Acest lucru arată decăderea omului, reducerea acestuia la instinctul primar, de autoapărare, la voința oarbă de a trăi.¹⁰

Begar se întreabă: *Cum poți să crezi fără 'semne? De ce crezi fără 'semne?*, recunoscând astfel că el și Humil fac parte din cei care au nevoie de semne pentru a crede și că pentru ei nu există altă posibilitate de a crede în ceva numai dacă există semne. Până acolo se parodiază dorința omului simplu de a avea nevoie de un semn de la divinitate încât Humil îi cere: *Spune DA, auzi?... Spune DA... Chiar dac' nu ești din osu' lui... Spune DA chiar dacă-i minciună... Om'le, o s-apună soar'le ș-o să rămânem așa... Spune DA!* Dacă am analiza aceste replici strict din perspectiva religiei creștine, ele sunt un sacrilegiu, o blasfemie, dar ele nu reprezintă pentru noi decât o parodie a sacralului prin ideea că poți crede în ceva prin intermediul minciunii. Nicolae Balotă, referindu-se la Beckett, spunea că „prin parodiare, umor, el desacralizează rituri și credințe”¹¹. Nu întâmplător după această replică urmează menționat în didascalii: „Pauză. Soldatul cel gras izbucnește din nou în hohote cumplite de râs. Soarele e pe punctul de a coborî dincolo de linia orizontului. Insecta urâtă, grasă și neagră începe să urce pe crucea CELUI RĂNIT SUB COASTĂ”.

Cei doi tâlhari se tem (*Humil* este „disperat. Se frământă și începe din nou să se zbată pe cruce”) că dacă nu vor obține un semn de la *Cel rănit sub coastă*, ei vor rămâne captivi în acel prezent continuu din care nu vor mai putea ieși (*ș-o să rămânem așa...*). Pentru a putea crede, ei au nevoie de un semn și doresc cu orice preț să obțină acest semn, chiar dacă el reprezintă o minciună. Aici avem și o aluzie la perceperea religiei ca o „armă” de manipulare. [...]

Bogdan Crețu menționa că „accentuarea patimii prin mijloacele îngroșate ale grotescului subliniază tocmai această smerenie a celui care, renunțând la statutul său privilegiat de zeu, alege să moară pentru izbăvirea celor păcătoși, dar nu mai poate opri mecanismul acesta, o dată declanșat, devenind el însuși victimă neputincioasă a propriului destin.”¹² [...]

Matei Vișniec se folosește de simboluri pe care apoi le distorsionează, asemănându-se aici foarte mult cu expresioniștii, mai ales cu „Strigătul” lui Edvard Munch. Astfel crucea este un simbol creștin (prin convenție el simbolizează sacrificiul lui Hristos pentru omenire) dar în această piesă el apare cu sensul său propriu, remarcat de Friedrich Nietzsche care vedea în cruce doar un instrument de tortură. Paianjenul este simbolul maleficului (morții) care își prinde prada în plasă, o ademenește, pervertind omul, „insuflându-i răul” iar odată intrat în cel crucificat (crucea îi este plasa paianjenului, este capcana în care a căzut omul) acesta își pierde și „fărăma de sacru” pe care o mai are. Această substituție de imagini nu este clară de la începutul piesei, ea va avea un rol important în economia textului doar în finalul acesteia, unde îl ajută pe autor să-și demonstreze „teoria” desacralizării și dezumanizării omului. [...]

Pentru Adrian Marino, comicul „devine involuntar tragic ori de câte ori se află

în fața unui destin absurd, fatalității nonsensurilor, carenței inevitabile a valorilor și idealurile înalte”, iar tragicul „parodiat, minimizat, caricaturizat, ... devine o formă a deriziunii și a grotescului. Bazele și logica fatalității sunt surpate, absurditatea destinului disprețuită, dispararea devine grimasă, plânsul-râs și râsul-plâns, un râs nervos, crispat, angoasat”¹³.

Astfel în piesă există un tragic dar nu unul în sensul clasic al termenului (adică unul provocat de prezența divinității) ci unul provocat tocmai de absența divinității, de absurditatea destinului, de captivitatea într-o lume sufocantă, în care singura modalitate de supraviețuire este râsul, ironia, parodia, caricaturizarea, într-un cuvânt bășcălia.

Nu întâmplător Matei Vișniec a ales ca cei doi „tâlhari” să scuipе, pentru a opri paianjenul, deoarece, acestui act, i-a fost deturnat înțelesul inițial. În text, a scuipa este un act firesc, e o binefacere, care ajută la alungarea insectei (a morții).

Noi, însă, nu putem face abstracție de celălalt înțeles, cel depreciativ, de a înjosi o persoană, în cazul de față Hristos. Este tot o formă de batjocorire, de decizere a omnirii de faptele lui Hristos, de negare a existenței lui Dumnezeu. Aici iarăși jocul de cuvinte folosit de autor demitizează scena crucificării și arată desacralizarea societății de astăzi.

¹ Paul Ricoeur, *Metafora vie*, București, Editura Univers, 1984, p.17;

² Ibidem, p. 73-78.

Jacques Derrida, *Positions*. Paris: Minuit, 1972.

³ Mircea Eliade, *Traté d'histoire des religions*, Ed. Payot, 1949, p. 149 apud Ioan Petru Culianu, *Mircea Eliade*, București, Ed. Nemira, 1995, p.104.

⁴ Jean-Jacques Wunenburger, Polirom, *Filosofia imaginilor*, Iași, 2004, p. 52-55.

⁵ Ibidem, p. 54.

⁶ Ibidem, p. 48-52.

⁷ Martin Esslin, *Reflections. Essays on Modern Theatre*, New York, Garden City, p. 188, apud Bogdan Crețu, *Matei Vișniec un optzecist atipic*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, p. 145.

⁸ Paul Ricoeur, *Metafora vie*, București, Editura Univers, 1984, p. 73-78.

⁹ Nicolae Balotă, *Lupta cu absurdul*, București, Ed. Univers, 1971, p. 483.

¹⁰ Conceptul de bază al lui Arthur Schopenhauer este *voința oarbă de a trăi*.

¹¹ Ibidem, p. 485.

¹² Bogdan Crețu, *Matei Vișniec un optzecist atipic*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, p. 159.

¹³ Adrian Marino, *Dicționar de idei literare (A-G)*, București, Editura Eminescu, 1973, P.434, 435.

Antonella CORNICI:

„REGIZORUL E CA UN PSIHOLOG. ASCULTĂ, PRELUCREAZĂ ȘI OFERĂ SOLUȚII“

Pe Antonella Cornici o cunosc de vreo zece ani, de pe vremea când, student fiind, o vedeam jucând pe scena Naționalului ieșean. Treptat, evoluția ei în teatru i-a deschis orizonturi noi, iar granița dintre actorie și regie a fost depășită în avantajul directoratului de scenă. Inteligentă, cerebrală, dar cu grăunțele acela de nebunie ludică sclipindu-i adeseori în privire, Cornici promite foarte mult în arta aceasta complexă și seducătoare a spectacolului. Face parte dintr-un val de creatori care gândesc altfel, trăiesc altfel, concep teatrul altfel... S-o ascultăm!

(Călin Ciobotari)

Antonella Cornici, faci parte dintre regizorii născuți din actori. Pentru cei ce nu te cunosc, e bine să precizăm că ai început ca actriță a Teatrului Național „Vasile Alecsandri” Iași. Ulterior, ai făcut o facultate de regie, și, iată, în prezent ai la activ două spectacole de succes: „M-am hotărât să devin prost” și „Billy mincinosul”, ambele pe scena Naționalului timișorean. Întrebarea logică: ce anume a determinat transferul acesta din zona actoriei în cea a regiei?

Vezi tu, la un moment dat în viață apare un moment în care ceva nu mai funcționează bine, nu te mai înțelegi tu cu tine și cred că în astfel de momente trebuie să-nchizi o ușă și să deschizi alta. Sigur că e riscant, că nu e simplu, sigur că asta nu înseamnă neapărat că va fi mai bine sau mai ușor, dar trebuie să ai curaj, trebuie să încerci să-ți fie bine. Comoditatea nu e o soluție. Eu am jucat în primii zece ani mult, pe urmă mai puțin. Așa s-a întâmplat... iar eu sunt un om activ, nu pot sta să aștept nemurirea. Caut, descopăr, alerg, creez, vreau... În plus, mă săturasem de spectacole liniare, de regizori fără imaginație, vedeam dublu...

Am început să lucrez cu studenții de la Actorie, am făcut câteva spectacole, au ieșit bine și deodată am început să mă înțeleg eu cu mine. Încetul cu încetul mă detașam de scândură și iar reveneam, și iar, și iar... Stop. Am dat la regie ca să fiu în regulă cu toate. E important să faci școală, chiar dacă ți se pare că știi totul. Asta e senzația pe care o au aproape toți actorii care se apucă de regie. Aiurea! Îți trebuie studiul ăsta, măcar pentru faptul că faci un caiet de regie, că ești obligat să treci prin niște examene, prin niște autori, pe care în mod normal poate că nu i-ai alege.

Și ca să-nchei: mulți actori se apucă de regie. Și transferul acesta se-ntâmplă de mult timp. Și nu numai în România. Unii actori care se fac regizori reușesc să facă spectacole sau filme extraordinare. Deci transferul acesta va continua, sunt sigură.

Mi se pare mult mai incitant transferul dintre regie și actorie. Dar aici e mai greu. În general regizorii nu vor să se facă actori. Oare de ce?

„Sunt un regizor care iubește actorul și asta se vede în spectacolele mele”

Cu actoria ce ai de gând să faci?

Actoria va rămâne prima mea dragoste... e așa de abruptă întrebarea asta!

Cred că voi mai juca, nu știu ce, nu știu cum... Ultimul rol mi-a rupt tendonul lui Achile. Am fost operată, am stat două luni în gips, am mers cu cârje vreo patru luni și pe urmă am reînvățat să merg. Și aproape că s-a făcut anul! Am rămas cu o mobilitate proastă și cu o frică de decorurile din scenă. Oricum de ceva timp am devenit o actriță incomodă. Probabil din cauza regiei... Nu știu... Întrebă-mă altceva!

Ce fel de regizor simți că ești? Tiranic, sensibil, înțeleghător?

Cred că din toate am câte puțin. Tiranic, NU!

Sunt un regizor care iubește actorul și asta se vede în spectacolele mele.

Cât accent pui pe lucrul cu actorul și, în general, cât de important crezi că este actorul în întregul unui spectacol? Nu pot să nu remarc unele tendințe regizorale care instrumentalizează actorul, fac din el o unealtă oarecare.

Teatrul fără regizor se poate, fără actor nu! Cred că spun asta a zecea oară.

Pentru mine actorul este cel mai important într-un spectacol. Lucrez foarte mult cu actorii și nu îi las să treacă pur și simplu prin scenă. Cred că fiecare actor este important în spectacol, fie că are un rol principal, fie că face parte dintr-un personaj colectiv. Dacă ai pierdut din mână un actor, ai toate șansele să se destrame tot. Undeva va fi o fisură, o scurgere de energie care poate fi fatală. E important, ca regizor, să nu uiți niciodată că actorul nu este sclav pe plantația nimănui și că, fără acest actor, tu ca regizor, nu exiști! Și aici se vor „enerva” probabil mulți, dar asta e părerea mea. Am văzut spectacole cu lumini dintre cele mai ...spectaculoase, cu decoruri minunate, muzică, mulțimi mișcătoare, sincron, un puzzle perfect, dar parcă lipsea ceva. Totul era de plastic, artificial, nu era suflet! De fapt, nu era *actorul*! Și eu, ca actriță, am trăit experiențe de acest gen și m-am simțit rău, umilită, realizez că nu contează dacă sunt eu sau doamna care vinde ziarele. Nu e corect! Nu e normal! Și totuși continuăm să trăim într-o dictatură regizorală... e trist.

„M-am săturat de spectacole după care pleci mai sărac, mai trist și mai prost decât ai fost vreodată...”

Ce influențe resimte regizorul Cornici? Datorezi ceva cuiva la nivelul acestor preocupări regizorale?

E o întrebare la care eu pot răspunde două zile și tot aș mai avea ceva de zis.

Pe scurt... Da, datorez ceva cuiva... și ca regizor, dar și ca actor. Există un „nebun” frumos care se numește Alexander Hausvater. Întâlnirea cu el m-a schimbat, mi-a dat curaj, m-a făcut să văd lumea altfel. Și mi-a fost bine!

Când lucram la „Arborele tropicelor” (*spectacol regizat de Alexander Hausvater la Teatrul Național Iași – C.C.*), de multe ori plecam din scenă și stăteam lângă Alexander. Eram curioasă cum se vede totul din sală, mă gândeam atunci că așa îmi va fi mai clar ce trebuie să fac eu ca actriță în acel spectacol. Total greșit. Mult timp după aceea,

Alexander mi-a spus că puneam întrebări care nu vizau actoria și atunci și-a dat seama că la un moment dat voi face regia. Așa a și fost! După acel spectacol, pentru mine a început regia.

Dar să știi că de la toți înveți câte ceva! Ca și actorul! Poți învăța și că nu trebuie să faci așa...

Ce înseamnă pentru tine un spectacol reușit?

Aplauze și public fericit, actori care se simt bine în acel spectacol, mesaj, poveste, m-am săturat de spectacole după care pleci mai sărac, mai trist și mai prost decât ai fost vreodată...

Ei bine, și critica are un rol foarte important în reușita unui spectacol, dar asta e *un subiect pentru o scurtă povestire...*

Cum te raportezi la noile tendințe de a rescrie textele clasice, de a le adapta la cerințele prezentului?

Cât poți să rescrii la Cehov, la Shakespeare, la Caragiale, de exemplu?

Poți face un scenariu din... sau adaptare după... așa înțeleg. Numai că în ultimul timp observ că e la modă să montezi un text clasic, dar să-l retraduci, să-l adaptezi zilelor noastre și să rămână titlul intact, iar dedesubt să se scrie **de Shakespeare**, de exemplu. E clar că Shakespeare nu a scris așa, asta cu retraducerea e un clenci. Sunt de acord că unele traduceri sunt depășite, dar hai atunci să retrăducem, nu să rescriem. Și dacă totuși este necesar să adăugăm și alte fraze în textul inițial, putem să fim cinstiți și cu noi, și cu publicul. Ce te costă să scrii pe afiș după titlu, adaptare sau scenariu sau mai știi eu ce? Experimentul ăsta nu vreau să-l înțeleg.

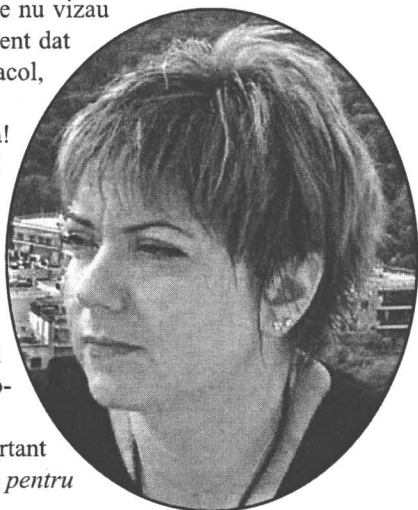
Mi-ar plăcea să fac un spectacol cu altă linie de decor și costume... fără blugi, piele, ținte, metal, pistoale etc.

Deci: mă adaptez, dar simt nevoia și de altceva. Prea mult „update” devine obositor!

Tot mai multe teatre din România cer regizorilor montări pe texte contemporane. De unde crezi că provine interesul acesta subit pentru dramaturgie contemporană?

Dramaturgia contemporană are alt limbaj, altă „melodie”, abordează alte subiecte, evident că unele texte sunt mai gustate de public. E greu să digeri „Richard al III-lea”, de exemplu, deși eu ador textul acesta, comparativ cu „M-am hotărât să devin prost”. Uite și titlurile cum sună!

Textele contemporane, mă refer la cele bune, desigur, se asimilează repede de public. Sunt povești din zilele noastre, oamenii se regăsesc repede în aceste texte. Asta nu înseamnă că numai asta montăm. Toate teatrele au în repertoriu și texte clasice, dar, e adevărat, predomină texte contemporane. Nu știi dacă ar mai supraviețui un teatru numai cu texte clasice. Deși... Cine știe?!

Eu am o problemă cu textele contemporane. Găsesc greu unul care să-mi placă. Din această cauză, mai nou, dramatizez nuvele, romane, scenarizez pe o idee, astfel încât, la final, să am un text cu o poveste clară, interesantă, un text dramatic pe care să poți construi situații, relații, personaje, un text care să spună CEVA.

Ascultă mai mult publicul sau vocile interioare?

Când aleg un text, ascult de cineva din mine, când construiesc un spectacol mă gândesc și la public. Încerc să fiu clară. Mă transfer în locul spectatorului și încerc să văd dacă se înțelege, dacă e limpede. Am întâlnit uneori în spectacole momente încălcite. Nu înțelegeam nimic, mă chinuiam să deslușesc simboluri... E o vorbă în teatru: „scrie în caietul program!”. Biiiine! Eu nu vreau asta. Eu citesc caietul program al unui spectacol din altă perspectivă.

Ți se pare utilă specializarea regizorului pe un anumit tip de teatru sau, din contra, crezi în această profesie ca în una de tip renascentist, în care regizorul trebuie să aibă apetențe universaliste?

Orice regizor are o amprentă în spectacolul creat. Nu ți s-a întâmplat să vezi un spectacol și să spui la final că numai X sau Y putea să-l construiască așa?

Cred că orice regizor ar trebui să încerce de toate. Nu poți construi numai într-o zonă, te vei repeta. La fel cum și actorul nu poate juca numai un tip de personaj. N-ai de unde să știi că, abordând un alt tip de teatru, nu vei avea surpriza minunată de a te regăsi mai bine acolo decât într-o zonă în care ai poposit un timp.

În plus, eu mă plictisesc repede. N-aș putea să montez același text de nenumărate ori, așa cum văd că se obișnuiește și nici să stau în aceeași zonă de creație, de texte, de stil.

„Cât putem inventa? Ceva va plesni, va exploda...”

Vreau să îmi spui câte ceva despre cum repeți la un spectacol. Impui o anume atmosferă de lucru? Cât stai pe lucrul „la masă”?

Repet în maxim cinci sau șase săptămâni. Concentrat. Stau la lecturi destul de puțin, cam două, trei zile. Nu pierd timpul, nu pierd actorul din ochi, stau „călare” pe el până ia startul personajului. După aceea îi las libertatea de joc, dar sunt atentă să nu se rătăcească printre improvizații. Sunt actori cu care trebuie să stai mai mult de vorbă, să le explici, să inventezi trecuturi de personaje și tot felul de povești. Alții au o intuiție fantastică, pur și simplu se duc, se aruncă. Important este să ai răbdare cu toți. Fiecare actor are mecanismul său, dacă tu l-ai ales, înseamnă că el poate să facă ceea ce ai crezut tu. Doar că el vede din interior. De aceea e necesar să-ți impui acea răbdare de care am amintit mai sus. Regizorul e ca un psiholog, ascultă, prelucrează și oferă soluții, răspunsuri, motivații. Dacă te apuci să ții, să te enervezi, cum am văzut că fac alții, nu vei rezolva imediat ceea ce-ți dorești să obții. Unii actori se pot bloca, se inhibă și rămân așa. Nici eu nu am răbdarea cea mai mare, dar mă autoeduc. Îmi amintesc de experiențele mele ca actriță și atunci încerc să înțeleg, să caut calea cea mai bună. Repetițiile nu trebuie să fie o corvoadă, actorul trebuie să vină cu plăcere, cu chef de a se juca.

E important să-ți formezi echipa care să rămână echipă până la capăt.

Ți-am văzut ambele spectacole de la Naționalul timșorean, la fel cum ți-am urmărit spectacolele-examen de la Universitatea de Arte „George Enescu” Iași. Am

apreciat de fiecare dată capacitatea ta de a face lucruri clare, tonice, pozitive. Știu că poate părea banal, dar mi se pare important să-mi spui ce crezi despre rosturile teatrului în secolul XXI.

Teatrul este un mijloc de educație. Așa știu eu încă din liceu și așa cred că ar trebui să fie. Oamenii vin la teatru să se destindă, să se amuze, să învețe, să socializeze, să vizeze... După un spectacol unii se duc să caute cartea respectivă să o citească, alții au păreri totmai pentru că știu piesa din alte montări. E important să rămână CEVA după un spectacol. De aceea vorbeam de poveste, de mesaj. Concurăm cu cinematografia, cu zecile de posturi de televiziune, cu internetul. Sigur că este neloial. Teatrul rămâne cuvânt, actor la rampă, lacrimă, emoție imediată, aplauze. Deja publicul s-a întors în sala de teatru. Deci?!...

Ai lucrat și lucrezi cu studenții la actorie. Cum îi simți? Ce crezi că au în plus și ce au în minus față de generațiile anterioare?

Am să încep cu minusurile: unii nu mai sunt atât de preocupați de a învăța, de a descoperi, de a vedea. Cunosc studenți la teatru din Iași care nu au văzut spectacolele Teatrului Național de aici. Vorbesc serios. E grav. Sunt studenți la teatru și nu văd spectacole de teatru. Asta n-o înțeleg. Probabil că e o modă să fii student la teatru, *e cool*.

Însă avem norocul că nu toți sunt așa. Și atunci vorbim de plusuri: parcă mai curajoși decât am fost eu odată, se manifestă fără bariere, joacă peste tot, ceea ce noi n-am făcut. E și de înțeles. Eu am prins concursuri prin țară, teatrele scoteau locuri anual. Acum totul e blocat, închis, dacă mai prind colaborări ici colo, sunt fericiți. Și, crede-mă, unii dintre absolvenți sunt extraordinari de buni. Dovada este și Gala Tânărului Actor, care, de câțiva ani, numără printre câștigători mulți absolvenți din Iași. Avem o pepinieră importantă, se pare.

Vorbim oricum de alte generații și inevitabil apare acel „conflict”. Eu nu l-aș numi chiar așa. Pur și simplu fiecare generație are și asimilează un alt sistem de valori, vine cu un alt bagaj de educație, de legi și de tehnologie. Cultura cred că rămâne singura care poate uni epocile. Evident cu artificii de rigoare.

Pe final, aș vrea să știu părerea ta despre cum va evolua arta spectacolului în anii următori. Mai sunt lucruri noi de spus? Sau revenirea la teme, atitudini, metode din trecut este inevitabilă?

Știi tu, nimic nu e nou sub soare, așa se spune. Chiar așa e? Păi, hai să vedem!

Ceea ce a făcut Meyerhold, de exemplu, a fost la acel moment contestat, reprimat, distrus; acum e un sistem regizoral pe care-l studiem în facultate și-l aplicăm pe texte. Se poate ca peste zeci de ani ceva ce nu „înghițim” astăzi să devină obiect de studiu mai târziu. Artă presupune mereu o permanentă căutare.

Aud din ce în ce mai des cuvântul „criză”. Suntem într-o criză nesfârșită. Și, culmea, totul și toți se crizează. Teatrul de ce n-ar face și el o criză...? Doar e la modă!

Acum suntem în zona „Avatar”, eu așa simt. Teatrul are alte mijloace tehnice de sunet, lumină, decor. Nu știu cum va fi mai târziu. Uneori mă gândesc că s-ar putea să revenim la clasic, la patină. Cât putem inventa? Ceva va plesni, va exploda...

(interviu realizat de Călin CIOBOTARI)

MICROMEDALIOANE

Florin FAIFER

O imperturbabilă conștiinciozitate

Andrei Ciobanu

Atras, se vede, mai de mult de *Commedia dell'arte*, Andrei Ciobanu întocmește o disertație de câteva zeci de pagini, *Aspecte ale Commediei dell'arte*, în care manifestă un statornic spirit de fidelitate față de bibliografia pe care a găsit de cuviință să o folosească – în primul rând Vito Pandolfi, Ion Zamfirescu, antologia editată în 1984 la Editura Univers. E bine că s-a apelat și la memoriile lui Carlo Goldoni, care luminează, pitoresc și evocator, epoca.

Pornind de la „trăsăturile specifice” ale genului, masterandul purcede apoi la studierea – mereu, pe urma unor exegeți – a „scenariilor”, în care surprinde „legi scenice fundamentale”. Se oprește asupra „personajelor”, cu mască-fără mască, în colorata lor varietate (vădită și în „costume”), conturând, ca din carte, profiluri care e de sperat că-i vor folosi în activitatea artistică pe care are de gând să o desfășoare. Sunt menționați câțiva actori celebri, care s-au identificat cu tipurile interpretate (unele portrete, cum este acela al Isabellei Andreini, meritau dezvoltate), ca și o serie de autori, care nu o dată erau și interpreți. În text sunt inserate citate din scenariile *Commediei dell'arte* și nu se poate spune că ele nu-și au oportunitatea lor. Cum, de asemenea, sunt binevenite – în afară de notațiile despre „Scenografie” – relațiile pe care Andrei Ciobanu le schițează cu opera unor dramaturgi cum ar fi Molière. Un scurt capitol dinspre sfârșit se ocupă, de altfel, de „sfera de influență” a acestui gen a cărui activitate se propagă până astăzi. În rest, o implicare mai vădită a autorului în comentariu ar fi fost de dorit.

(iunie 2008)

O „reabilitare” a „femeii de moravuri ușoare”

Cătălin Dârja

Neașteptată opțiunea lui Cătălin Dârja pentru o temă precum aceea pe care și-a ales-o sau care i s-a propus: *Condiția femeii decăzute în dramaturgia europeană a secolului XIX* („decăzută” sau „depravată”? – trebuie să se decidă). E însă o idee bună dacă ne gândim că despre figura prostituției în creația artistică se vorbește, la noi, destul de rar. Autorul încercării pe care o comentăm nu s-a descurajat și, beneficiind de îndrumări pe care a știut să le urmeze, recurgând la o bibliografie adecvată (încă prea sumară), și-a gospodărit cum s-a priceput referințele adunate.

A pornit, lărgind orizontul, de la roman (ilustrat de Balzac, cu ale sale „splendori și mizerii ale curtezanelor”), ca să ajungă, firesc, la teatrul de moravuri. Dramaturgii vizitați sunt, întâi, Al. Dumas-fiul, apoi Oscar Wilde. E o problemă delicată aceea legată de un asemenea subiect controversabil, portretul curtezanei necesitând o tratare nuanțată.

Dar asta nu înseamnă că, discutând teza pe care un scriitor sau altul, mai idealist sau mai sceptic, o susține, un comentator, fie el și la început de drum, nu trebuie să aibă o atitudine față de păcatele sau virtuțile cu care, în proză sau în teatru, este înzestrat specimenul. E de văzut cât, în felul de a privi „femeia depravată”, e prejudecată și cât privire lucidă, până unde, la urma urmei, poate merge „reabilitarea”. Fără un punct de vedere propriu, nivelul unei cercetări nu are cum să crească. Chiar dacă „doamna Alice Voinescu” e îmbiată, în lungi citate, să facă analize.

Lăudabil este faptul că Dârja s-a gândit să puncteze „istoria scenică” a pieselor asupra cărora se apleacă. Aici, fără îndoială, s-ar mai putea insista. Dar fără ca frazele să păstreze strict, ca să zicem așa, aerul și formulările din presa vremii. Sunt și unele derapaje ce vădesech reminiscențe proletcultiste (ale criticilor consultați, desigur), ca de pildă: „prostituția e o plagă a capitalismului” și alte câteva asemenea.

Se cere o mai mare atenție la titlurile franțuzești, nemaivorbind de numele proprii, uneori de nerecunoscut (ex.: „Ninol de Lencos”!); Maurice Chevalier, în schimb, e transcris cum trebuie, numai că el nu a fost scriitor, ci șansonetist. Subsolurile există, nu sunt lipsite de utilitate, dar păstrează o notă de ingenuitate, provenită din inexperiența candidatului. Inexperiență în materie de redactare a unei lucrări de această speță, alte aspecte neprivindu-ne pe noi.

(iunie 2008)

Împătimit de Shakespeare

Alexandru Savu

Un model de devotament pentru tot ce ține de teatru este fostul student al Facultății ieșene, Alexandru Savu. Era, în anul întâi, un student cu aparențe modeste, cuviincios, puțin vorbăreț, dar cu urechile mereu ciulite, el fiind însuflețit – i se citea în priviri – de o nepotolită voință de a ști. Lecturile intense, pe brânci, dacă putem spune, vizionarea repetată a unor spectacole, cu timpul propria experiență, atât cât este, l-au transformat pe sfielnicul de odinioară într-un tip neașteptat de combativ, gata să își susțină părerile cu impetuoșitate, dacă nu chiar cu vehemență. Pentru că masterandul nostru, acroșând momente și amănunte care semnifică, cutează să avanseze puncte de vedere proprii.

Așa se întâmplă și în disertația consacrată unui personaj deopotrivă enigmatic și incitant: Hamlet. „Pariul” pe care își propune să-l câștige Alexandru Savu e conținut în titlu: *Hamlet – între succesul nebuniei mimate și eșecul lucidității asumate*. Pentru a vorbi despre „nebunie”, întorcând-o pe toate fețele (sau barem pe câteva) și pentru a ajunge la „nebunia mimată” a lui Hamlet (și la nebunia altor personaje, cum ar fi „nebunia reală” a Ofeliei), autorul se avântă într-o incursiune – care în forma finală a lucrării a trebuit drastic restrânsă – în întreaga dramaturgie a marelui Will, căutând cu înfrigurare „ipostaze ale nebuniei și urii”.

Problema cu care se confruntă Alexandru Savu este aceea a spiritului de sinteză. Se lungește în analize, temător să nu lase nimic deoparte. E încă prea multă narațiune în discursul lui și nu toată, vorba bătrânului Maiorescu, în chestie. Unele afirmații (legate mai ales de grila factorului social) trebuie regândite, remodelate; la fel, anumite caracterizări (Iago, din prima versiune a studiului). Interesante mi s-au părut paginile în care masterandul – care are continuu în vedere teatralitatea textului – își expune ideile legate de un proiect de montare a capodoperei shakespeariene, Hamlet, așa cum o imaginează el. E bine dacă teza pe care o redactează o fi în întregimea ei, la fel.

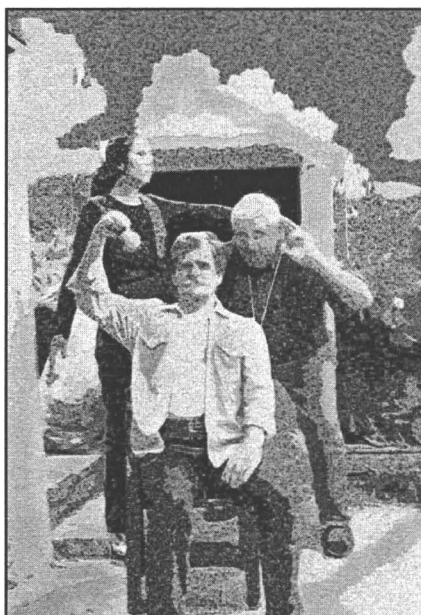
(iunie 2008)

EXPOZIȚII TEMPERATE, CĂLDURĂ MARE

Valentin CIUCĂ

Vara caniculară ieșeană a risipit mare parte dintre artiștii ieșeni fie în scurte stații de tabără la munte, fie, alții, rămânând prizonierii nevinovați ai căldurilor insuportabile. Cu toate acestea ritmul expozițional nu a scăzut semnificativ deoarece, iubitorii de artă au beneficiat de câteva propuneri demne de luat în seamă. Prezența lui **Grig Bejenaru** la Galeriile *Dana* din strada Cujbă trebuie privită ca un moment edificator din punct de vedere axiologic la nivelul artei ieșene și nu numai. Studiile sale de grafică, bursele de care a beneficiat în mai multe rânduri în Polonia, i-au creat un eșafodaj stabil, permeabil la racordurile cu valorile naționale și cele externe. Expoziția de acum, marchează cu acuratețe profesională un parcurs ce-l recomandă ca unul dintre cei mai subțili și aplicați graficieni ai momentului în România. Calitatea desenului său, suprapusă pe o viziune individualizată, subtilă și convingătoare, face din artist un exponent convingător al graficii contemporane. Desenator cu un potențial ideatic ilimitat, Grig Bejenaru face din fiecare imagine o construcție ideală prin formă și convingătoare prin metaforă. Cultura sa plastică, incontestabilă, salvează boemul datat unor prelungite libații, confrății de breaslă recunoscându-i valoarea. Arhitecturile sale grafice, suplețea traseelor pe suportul material, fac din fiecare imagine o altă poveste despre inefabil. Cu excelența sa manualitate, mixată cu generozitatea unui mereu incitant proiect, Grig Bejenaru este o certitudine a artelor ieșene și un ambasador persuasiv al spiritualității românești. Apreciez că artistul s-a definit convingător ca unul dintre graficienii României care contează în plan național și extern. Boemia lui aduce, uneori, culoare în familia artiștilor ieșeni, dar nici lipsa spectacolelor sale nocturne nu dăunează sănătății...

În alt plan, **Dorin Lehaci** evoluează în maniera sa cunoscută, titlul de doctor în arte asigurându-i o alură de posibil universitar sobru și generos totodată. Expoziția sa de la Galeria *Pallady* din Lăpușneanu are o cunoscută amprentă stilistică, dialogurile sale cu peisajul asigurându-i o mișcare firească a formelor și un cromatism perfect acordat unui sentiment aproape bucolic. Privitorul

Marcel CAHNIȚĂ
Mărul vrajei noastre

intră firesc în dialogul cu imaginea ce se oferă, cu firescul atașant al unei substituiri. Peisajul național îi permite să asocieze linearitatea orizontalei cu semeția înălțimilor alpestre. În planul structurii imaginii, pictorul face din schițele spontane doar un punct de pornire, unele imagini fiind desprinse dintr-o frescă medievală, sacră prin frumusețea naturalității ei. Ceea ce conturează axiologic arta lui Dorin Lehaci este, pe de o parte cultura sa în domeniu, dar, la fel de important, modul cum surprinde, caracterial, expresia fiecărui personaj. Portretul mamei este un subtil mod de a-i mulțumi că există și că relația dintre mamă și fiu se circumscrie eternității. Dorin Lehaci configurează imaginea interioară a unor confrăți pe care, pictându-i, îi analizează și-i conturează în datele prețurii și respectului în plan profesional. Traian Mocanu, beneficiar al mai multor portrete realizate de Dorin Lehaci, are, în expresia compoziției aplicația unui exersat, căruia îi adaugă un plus de sentiment. Traian poate fi încântat că este deținătorul unor astfel de compoziții, unde palpitul vital al personajului trece dincolo de banalitatea cotidianului. Arta ieșeană are în Dorin Lehaci un intelectual instruit și subtil, care face din dialogul cu celălalt expresia unei bucurii intelectuale.

O surpriză de proporții ne-a făcut **Marcel Cahniță**, la Galeriile *Cupola* unde, ca și altădată, ne-a convins de potențialul său creator în plan artistic. De această dată, titrată sub semnul polisemantic al literei Z, ca într-un film memorabil, artistul a prelucrat imaginile expuse în așa fel încât să iasă din previzibila imagine obișnuită. Prelucrările sale pe calculator au uluit pe mulți dintre cei prezenți, interesați să vadă efectul transformărilor artistice. Atmosfera vernisajului, incitantă prin soluțiile tehnice și prin selecția unor concitadini din lumea artei a generat conversații interminabile și aprecieri pe măsură. În plus, surpriza surprizelor a venit tot de la Marcel Cahniță. A prezentat un album cu imagini dedicat sutelor de vernisaje la galeriile ieșene, ca un mod de a confirma printr-un gest simbolic, expresia unei prietenii. Felicitări, Marcel Cahniță...

În urmă cu ceva timp un tânăr apărut din senin, fără studii de artă, recomandat însă ca artist plastic, este dispus să revoluționeze lumea cu o invenție aplicabilă pentru prima dată – în România. Opera era o pictură care evadase din bidimensionalitate și devenise *Trei D*, o nouă dimensiune. A avut un succes fulminant, multă lume a sărit să-l sacralizeze. Evocă permanent câteva nume de designeri, de nonconformiști dispuși să înghită pe nemestecate un parcurs neobișnuit. Televiziunile îl caută și-n gaură de șarpe, numai că nu este nimic care să devină subiect de pagina întâia. La vernisajul de la Hotelul *Traian* din Iași erau mai mulți cameramani decât interesații de artă, fie ea și *Trei D*. N-am înțeles mare lucru din invenția secolului, cum susțin prietenii din Botoșani, lucrările lipsite de povara 3D fiind absolut decente. I-am privit cu interes acuarelele, rafinate, subtile chiar în transparențele atașante. Are manualitate și se vede. Cred chiar că **Daniel Relenschi** ar putea face o carieră pe cont propriu și va avea priză la public. Fratele mai mic, **Cătălin Relenschi** își urmează fratele mai mare, are aplomb și o superbă încredere că frații Relenschi vor revoluționa arta lumii, dar nu sunt încă siguri că lucrurile vor sta chiar așa. Oricum, spectacolul mediatic continuă și unii vor paria în viitor pe arta *Trei D*. Spun și eu o vorbă: *vom muri și vom vedea!*

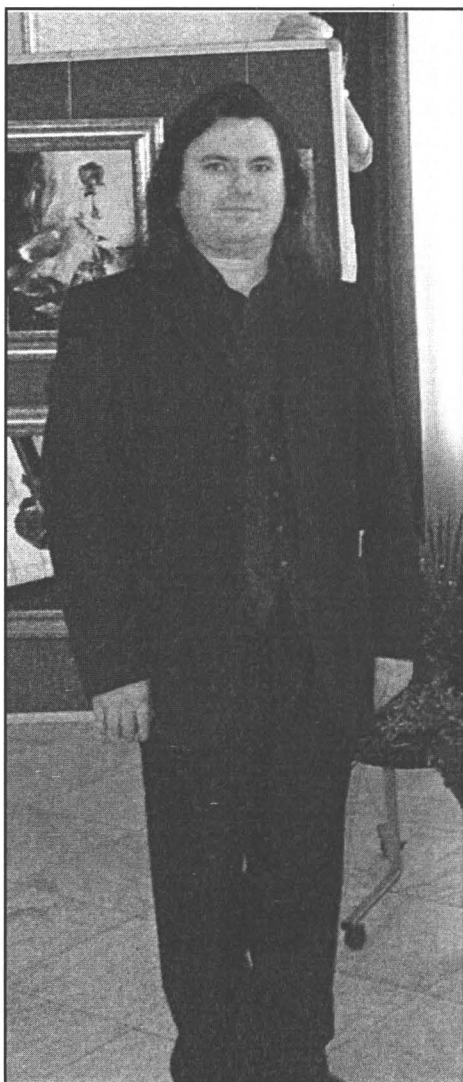
NELU GRĂDEANU

Vasilian DOBOȘ

Multă lume închinatu-s-a în bisericile pictate de el, vreo douăzeci la număr: Mănăstirea Dobrina, Sf. Nicolae (Huși), Rășești, Hârșova, Negrești și, și, și. Toate cu prețuire sacră. Și cele treizeci și două de portrete ale foștilor episcopi din Eparhia Hușilor, aflate chiar în Palatul Episcopal, dimpreună cu portretul oficial al Episcopului Hușilor, Ioachim Mareș. Mai făptuiește **Nelu Grădeanu** și douăzeci și una de reprezentări picturale cu "Gestica Părintelui Galeriu în predică", o mișcare a mâinilor prin aerul sfânt al altarelor. "...Am o prețuire sacră și dragoste întru Hristos pentru Nelu Grădeanu", zice Părintele. Nu se liniștește și introduce pictura iconografică pe obiecte tradiționale românești: Jug, Covată, Rogojină. Minunate, le-am văzut și pe acestea. Mai apoi, finalizează treizeci de ipostaze cu Sf. Ioan Botezătorul.

Au vorbit și admirat toate aceste minunății ale sale preadeosebiții oameni: Părintele Galeriu, Arhimandrit Mina Dobzeu, Gheorghe A.M. Ciobanu, P.S. Ioachim, D.N. Zaharia, Valentin Ciucă, Gheorghe Răducanu, alt mare zugrav, Vicarul Simon Evans, cu prilejul expozițiilor din Anglia, Țara Galilor, Olanda, Luxemburg, Germania.

Nelu Grădeanu exersează, dincolo de arta sacră, bisericească, cu aceeași valoare, și pictura laică, deschis modernității și subtilităților sale. Transcendent, immanent, spiritualiza(n)t, cum place lui Dumnezeu.

RADICAL DIN... A4 (PRESĂ, CULTURALĂ PRESĂ)

Luca PRISECARU

Dintr-o tulburătoare pagină de poeme semnate de **Nicolae Dabija** în **Bucureștiul literar și artistic**, nr. 9, 2013, desprindem o punte de metafore:

*Plouă trist. Parcă plouă
peste o țară ruptă în două.
Plouă de ieri. Plouă abătut
Ca după un război pierdut.
Plouă de-o zi. Poate de nouă
în Pruturile amândouă.
Plouă cu mahnă. Și-n amvoane
Isus tresare din pridvoare...
(Ploaie tristă)*

* * *

Din revista **Spiritul critic**, nr. 4, 2013 animată de infatigabilul **Leonard Gavriliu**, la Pașcani, reținem „Un interviu «festiv» cu **Magda Ursache**”. Reproducăm un fragment despre actualitatea disputelor fără reguli:

Din păcate, querella între tinerii veleitari și scriitorii bătrâni (care ar trebui duși urgent la Muzeul Antipa al literaturii, ca să lase locuri în față) a căpătat aspecte penibile; lupta firească dintre generații a ieșit din normalitate. „Bătrânul” e disprețuit de debutanții din 00, 01, 02, scârbiți de continuum. Blam de vârstă? Am primit și eu unul de la Horia Gârbea, dispus să mă trimită la cimitir cu tramvaiul 5. Din partea generației „expirate”, îi doresc generației „așteptate” vânt bun în pânze. Sper să fie valabilă și viabilă, să nu se perimeze, să dăinuie măcar cât predecesorii. Îi atrag atenția că numai barbarii, „orfanii de carte” (mulțumesc pentru sintagmă, Niculae Gheran) cred că ar conta doar cei prezenți, cei încă vii, nu și morții...

* * *

Apostroful clujean (nr. 7, 2013) pune accentul pe contemporaneitatea dezolantă:

... Interviul lui Mircea Cărtărescu încalcă una dintre regulile de fier ale vieții noastre culturale. Și anume, la noi oricine are voie să acuze, să jignească, să in-

sulte, să hărțuiască pe oricine, iar cel astfel urmărit nu are voie, conform cutumei, să reacționeze în nici un fel. Trebuie să se prefacă ba că nu-i pasă, ba că nu contează, el fiind constrâns [...] să tacă și să îndure. Cu mare demnitate. Și asta în zâmbetele satisfăcute ale galeriei, bucuroasă că a mai pățit-o unul [...] Poate că modelul nostru scriitoricesc de comportament a fost preluat din viața politică. Poate însă că îl avem cu toții în sânge și că viața politică de după 1989 nu a făcut altceva decât să-l potențeze [...] Urâtă țară, urâte moravuri literare, urâți oameni. Urâte vremuri trăim. (Marta Petreu, *Urâte vremuri*)

* * *

La 70 de ani, în dialog cu **Robert Șerban**, criticul literar **Cornel Ungureanu** mărturisește colocvial:

... *Jurnalele mele, cele pe care le scriu zilnic, sunt altceva decât cele publicate. Dacă public ceva, public literatură. Dacă public „jurnal”, public o istorie care recuperează imagini, adevăruri, istorii, proiecte. Lângă ceea ce a fost, cartea se ocupă și de ceea ce cred eu că ar fi putut să fie. De ceea ce dă sens comediei momentului...* (Orizont, Timișoara, nr. 8, 2013)

* * *

Pe lângă incitanta anchetă literară (ca și altele, în numerele anterioare) cu semnături precum Ana Blandiana, Andrei Codrescu, Liviu Antonesei, Ruxandra Cesereanu, Gheorghe Schwartz, Norman Manea, Ovidiu Pecican, revista **Steaua** (iulie-august 2013) se deschide, ca de obicei, cu pagina-editorial a cumpătatului poet **Adrian Popescu**, redactorul-șef:

... *Orgolioasa apariție a clasicilor în viață pe scena publică, cu unele excepții, nu mai provoacă murmure respectuoase, ci condescendente zâmbete ambigui sau ironice laude. Supraviețuitorilor de azi, numelor sonore de ieri li se concede numai dreptul de a aparține epocii estetice sau a rezistenței estetice, cu bunele sau relele sale. Rezerva de fond este că vremurile sunt ale internetului și ale telefoanelor smart. Deci ale unui cod la care nu au acces decât parțial cei vechi. Tinerii lupi învață cum să-i alunge, de la prada gloriei, pe cei vârstnici, dar în pădure se aud deja mârâiturile celor cu colții încă neformați, care se pregătesc pentru asaltul canonic, la rândul lor...* (*Supraviețuitorul*).

* * *

În **Hyperion** (nr. 7-8-9, Botoșani), **Gellu Dorian** (urmând textelor semnate de Marta Petreu, Nicolae Manolescu, Adrian Alui Gheorghe) ne convinge în **Are nevoie Mircea Cărtărescu de apărare?** că adulatul, dar și invidiatul scriitor român de audiență europeană este în prim plan meritat, chiar și când clamează autoizolarea lucidă din viața publică de acasă... Ni se reamintește că Mircea Cărtărescu a fost

nominalizat la Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu”, cel mai important premiu care se acordă din 1991 unui poet român.

Mircea Cărtărescu nu face parte din rândul acelor scriitori care mor înainte de a închide ochii, ale căror cărți intră în rafturile bibliotecilor și ale librăriilor ca anonimii în mormintele din cimitire, conchide, plauzibil și solidar Gellu Dorian.

*

*

*

Luceafărul de dimineață (nr. 9) excelează, ca de obicei, în cronici, recenzii, adnotări editoriale, însumând, constant, condeie critice aplicate (Dan Cristea, Felix Nicolau, Radu Voinescu, Horia Gârbea, Adrian G. Romila, Traian T. Coșovei, Ana Dobre, Gabriel Rusu, Nicolae Coande, Viorica Răduță, Geo Vasile, Ioan Holban, Simona-Grația Dima ș.a. – în ordinea în care apar paginați). Relaxantă, ancheta „Scriitorii și vacanța mare”. Se confesează, de pildă, **Paul Aretzu**: *În vacanță scriu mai mult decât de obicei. La cinci kilometri de Caracal, am cumpărat un apartament într-o pădure, lângă Deveselu (cel cu americanii). Mi-am dus acolo aproape toate cărțile. Este raiul meu livresc... Așa da, depozit de... muniție cărturărească!*

*

*

*

Anchetele inspirate, subtile, jucăușe ale lui **Marius Chivu** continuă să ne delecteze, instructiv, în **Dilemateca** (nr. 87). „Întâmplări cu scriitori și cititori” sunt pagini incitante semnate de Dan Coman, Domnica Drumea, Matei Florian („În clasa a patra am scris prima mea poezie. Se numea **Toamnei** și era minunată. Avea tot ce-i trebuie: rimă, păsări care pleacă, holde de grâu, gutui. Doar nu degeaba fusesem la școală toți anii ăia, nu?”), Adela Greceanu, Claudiu Komartin, Florin Lăzărescu, Marin Mălaicu-Hondrari, Dan C. Mihăilescu, Radu Paraschivescu, Ioana Pârvulescu, Radu Vancu.

*

*

*

Contemporanul (nr. 9) continuă seria dosarelor: **Cazul Paul Goma (II)** și **Cazul Nicolae Breban (III)**. Eugen Simion scrie „Aventura lui Cioran”, Maria-Ana Tupan despre „Nevoia de valoare” (Aura Christi), Teodor Codreanu despre „Zădărniciile” lui Liviu Ioan Stoiciu, Constantin Cubleşan despre „Romanul mitului Eminescu” (Florina Ilis), iar istoricul Dinu C. Giurescu relansează întrebarea gravă „Încotro ne îndreptăm, Doamne?”

PUBLICAȚII PRIMITE (SELECTIV, 2013)

Academia bărlădeană
Acolada (Satu Mare)
Actualitatea literară (Lugoj)
Apostrof (Cluj-Napoca)
Arca (Arad)
Ardealul literar (Hunedoara)
Arheu (Bârlad)
Astra (Brașov)
Atent (Timișoara)
Atitudini (Ploiești)
Axis libri (Galați)

Baaadul literar (Bârlad)
Banat (Lugoj)
Boem@ (Galați)
Bucureștiul literar și artistic
Buletin Informativ Copyro (București)

Cafeneaua literară (Pitești)
Caiete Silvane (Zalău)
Caligraf (Drobeta-Turnu Severin)
Citadela (Satu Mare)
Contrafort (Chișinău)
Contemporanul (București)
Convorbiri literare (Iași)
Cronica (Iași)
Cronica veche (Iași)
Cultura (București)
Curtea de la Argeș

Discobolul (Alba Iulia)
Dilema veche (București)
Dilemateca (București)
Dunărea de Jos (Galați)

Etnogeneze (Mogoșești, Iași)
Euphorion (Sibiu)
Ex Ponto (Constanța)

Familia (Banat, Serbia)
Familia (Oradea)
Feed Back (Iași)
Floare de latinitate (Novi-Sad, Serbia)

Glasul Bucovinei (Cernăuți-București)

Historia Universitatis Iassiensis (Iași)
Hyperion (Botoșani)

InterArtes (Constanța)
Însemnări ieșene

Letras Rumanas (București-Madrid, ediția în spaniolă)
Lettres roumaines (București-Paris, ediția în franceză)
Limba română (Chișinău)
Luceafărul de dimineață (București)
Lumina (Serbia)
Lumină lină (New York)

Memoria (București)
Mesagerul literar și artistic (Bistrița)
Mișcarea literară (Bistrița)
Mozaicul (Craiova)

Nord Literar (Baia Mare)

Onix (Dublin, Irlanda)
Opinia veche (Iași)
Orient latin (Timișoara)

Plumb (Bacău)
Poem Caffè (Brăila)
Poesis (Satu Mare)
Poezia (Iași)
Porto Franco (Galați)
Pro Saeculum (Focșani)

Ramuri (Craiova)
Revista Nouă (Câmpina)
Revista română (Iași)
Revista română de istorie a presei (Cluj-Napoca)
România literară (București)

Scrișul Românesc (Craiova)
Secolul XXI (București)
Semn (Bălți, R. Moldova)
Semne (Deva)
Septentrion literar (Cernăuți)
Spații culturale (Râmnicu Sărat)
Spiritul critic (Pașcani)
Suplimentul de cultură (Iași)

Teatrul azi (București)
Teatrul Național Timișoara
Tibiscus (Banat)
Timpul (Iași)
Tomis (Constanța)
Tribuna (Cluj-Napoca)

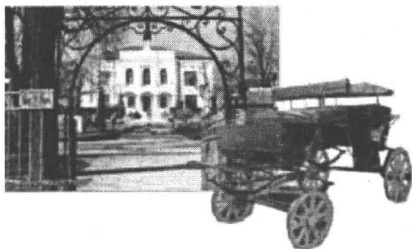
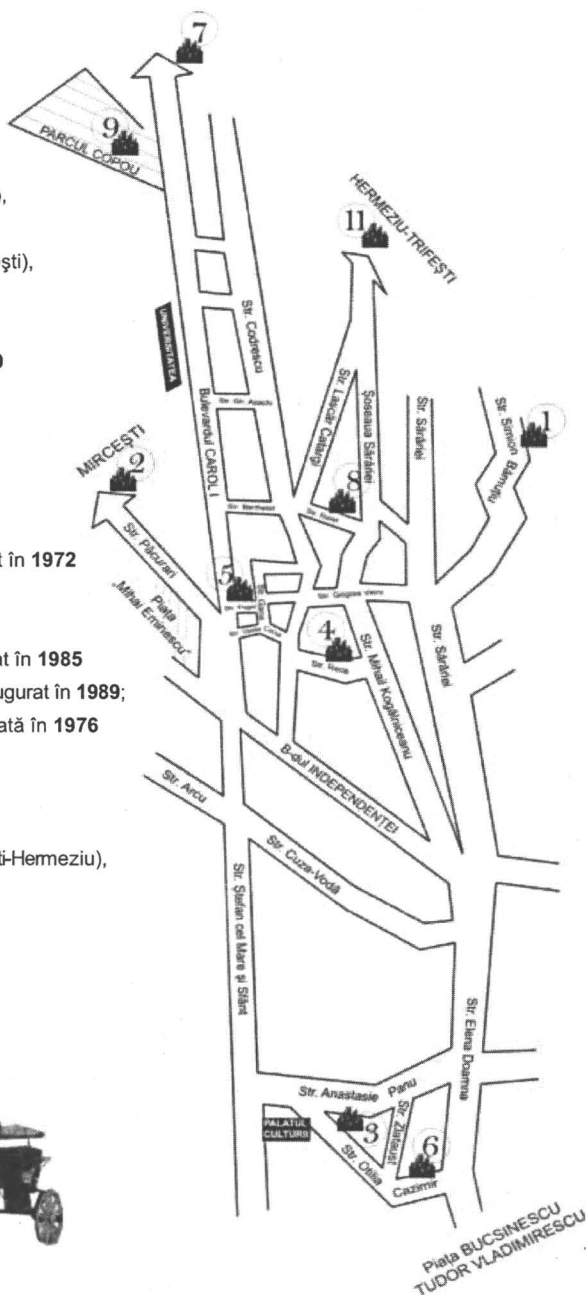
Vatra (Târgu Mureș)
Vatra veche (Târgu Mureș)
Vestea Bună (Răducăneni – Iași)
Visătorii (Puiesti – Bârlad – Vaslui)
Vitraliu (Bacău)

Zon@ literară (Iași)

Wallonie/ Bruxelles (Belgia)

Revista poate fi procurată
 în rețeaua muzeelor literare ieșene (tel. 0747.499400, 0232.213210 secretariat),
 în rețeaua de librării Sedcom Libris,
 precum și prin comenzi la Zirkon Media (tel. 021.2551918)

1. **Muzeul „Ion Creangă”** (Bojdeuca),
inaugurat în anul 1918
2. **Muzeul „Vasile Alecsandri”** (Mircești),
inaugurat în 1924
3. **Muzeul Mitropolit „Dosoftei”**
(Literatură veche), inaugurat în 1970
4. **Muzeul „Mihai Codreanu”**
(Vila Sonet), inaugurat în 1970
5. **Muzeul „Vasile Pogor”**
(„Junimea”), inaugurat în 1972;
reconstituit în anul 2007
6. **Muzeul „Otilia Cazimir”,** inaugurat în 1972
7. **Muzeul „Mihail Sadoveanu”,**
inaugurat în 1980
8. **Muzeul „G. Topîrceanu”,** inaugurat în 1985
- 9-10. **Muzeul „Mihai Eminescu”** - inaugurat în 1989;
Colecția „Istoria Teatrului” - inaugurată în 1976
11. **Casa „Nicolae Gane”**
(Centrul de muzeologie literară,
inaugurat în 1993)
12. **Muzeul „Constantin Negruzzi”** (Trifești-Hermeziu),
inaugurat în 1995

DACIA LITERARĂ

Fondată la Iași în 1840
de Mihail Kogălniceanu

Vă invităm
să susțineți apariția
publicației,
prin **abonament**,
în formula:

1. COMPANIA NAȚIONALĂ
„POȘTA ROMÂNĂ“

2. MUZEUL LITERATURII ROMÂNE
(Str. Vasile Pogor nr. 4, Iași, cod 700110)

prin mandat poștal
în sumă de 31,20 lei (*intern*)
și 42,60 lei (*extern*),
cu mențiunea

pentru **Daniela ȘTEFAN**
(luni-vineri, orele 9-15).

Sumele pot fi virate
către **Muzeul Literaturii Române**,
la Trezoreria Iași,
cod IBAN:

RO26TREZ4065004XXX000320.

Tiraj: 500 exemplare

Tipar executat la S.C. PIM
Iași, tel. 0729.992.968

Date de apariție ale revistei:

ianuarie-februarie (nr. 1-2)

martie-aprilie (nr. 3-4)

mai-iunie (nr. 5-6)

iulie-august (nr. 7-8)

septembrie-octombrie (nr. 9-10)

noiembrie-decembrie (nr. 11-12)

